

Практична медіаосвіта: авторські уроки

Збірка

Київ
Академія української преси
Центр вільної преси
2013

УДК
ББК

3

ISBN 978-966-2123-48-7

3

Практична медіаосвіта: авторські уроки. Збірка / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. – Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2013. – 447 с.

Авторський колектив: Білик О.М. (4.3), Бобик А.Г. (5.7, 6.3), Волошенюк О.В. (5.1, 5.2, 5.3), Гейкіна Н.Ю. (3.6), Гринько О.Л. (2.1), Гурова К.М. (6.7), Дегтярєва Г.А. (1.2, 3.7, 4.1, 4.2, 4.3, 5.1, 5.2, 5.3), Денисова А.Г. (6.2), Дубровський В.Ф. (1.5), Елькин А.В. (3.11), Єгуліашвілі М.С. (1.6, 6.6), Задирака О.С. (1.3, 3.12), Земелько І.С. (1.4), Карпцова В.А. (3.4, 6.5), Коваленко П.О. (3.2, 3.10), Кожанова А.Ю. (3.3), Кукленко О.С. (1.2, 4.1, 4.2), Кульчинська Л.М. (5.1, 5.2, 5.3), Мокрогуз О.П. (3.1), Неустроєва Н.В. (3.8), Новік М.Г. (2.2, 2.3), Остапенко Л.П. (3.9), Потапова В.И. (3.5, 5.5, 5.6), Сальме Д.И. (6.1), Скрипник О.С. (3.5, 5.5, 5.7), Соловійова О.К. (3.9), Тримбач С.В. (5.4), Фірсіна С.І. (1.1, 2.4), Халилова Н.М. (6.4), Шеховцова О.Р. (6.2).

Збірка авторських уроків з основ медіаосвіти та медіаграмотності розроблена для проведення інтегрованих та самостійних уроків з медіаграмотності у середніх загальноосвітніх закладах України. Автори збірки – українські медіапедагоги–практики, науковці – об'єднали найактуальніші практичні розробки в галузі підготовки школярів з цього напрямку.

Призначений для вчителів та студентів педагогічних спеціальностей.

ISBN 978-966-2123-48-7

© Центр вільної преси, Академія української преси, 2013
© Білик О.М. (4.3), Бобик А.Г. (5.7, 6.3), Волошенюк О.В. (5.1, 5.2, 5.3), Гейкіна Н.Ю. (3.6), Гринько О.Л. (2.1), Гурова К.М. (6.7), Дегтярєва Г.А. (1.2, 3.7, 4.1, 4.2, 4.3, 5.1, 5.2, 5.3), Денисова А.Г. (6.2), Дубровський В.Ф. (1.5), Елькин А.В. (3.11), Єгуліашвілі М.С. (1.6, 6.6), Задирака О.С. (1.3, 3.12), Земелько І.С. (1.4), Карпцова В.А. (3.4, 6.5), Коваленко П.О. (3.2, 3.10), Кожанова А.Ю. (3.3), Кукленко О.С. (1.2, 4.1, 4.2), Кульчинська Л.М. (5.1, 5.2, 5.3), Мокрогуз О.П. (3.1), Неустроєва Н.В. (3.8), Новік М.Г. (2.2, 2.3), Остапенко Л.П. (3.9), Потапова В.И. (3.5, 5.5, 5.6), Сальме Д.И. (6.1), Скрипник О.С. (3.5, 5.5, 5.7), Соловійова О.К. (3.9), Тримбач С.В. (5.4), Фірсіна С.І. (1.1, 2.4), Халилова Н.М. (6.4), Шеховцова О.Р. (6.2), 2013

ЗМІСТ

Вступне слово	6
1. Медіа та масова комунікація, свобода самовираження	
1.1. Комунікація та медіа (Фірсіна С.І.)	10
1.2. Види медіа. Історія медіа (Дегтярьова Г.А., Кукленко О.С.).....	32
1.3. Основні етапи розвитку засобів масової комунікації (Задирака О.С.)	43
1.4. Розвиток інформаційного суспільства. Проблема цифрової нерівності (Земелько І.С.).....	50
1.5. Свобода засобів масової інформації (ЗМІ) (Дубровський В.Ф.).....	61
1.6. Засоби масової інформації до курсу: «Людина і світ», 11 клас (Єзуліашвілі М.С.)	77
2. Інтернетграмотність	
2.1. Медіабезпека та інтернетграмотність (Гринько О.А.)	83
2.2. Виховання культури користувача інтернету (тренінг) (Новік М.Г.).....	92
2.3. Небезпека в інтернеті (Новік М.Г.)	99
2.4. Проблема цифрової нерівності (Фірсіна С.І.)	104
3. Медіа тексти:аналіз, запобігання маніпуляціям і створення	
3.1. Аналіз візуальних історичних текстів (Мокрогуз О.П.)	119
3.2. Аналіз телешоу: трансформація форматів і цінностей (Коваленко П.О.)	140
3.3. Психологічний захист від непотрібної інформації (Кожанова А.Ю.).....	156
3.4. Психотехнологии в рекламе (Карпцова В.А.)	164
3.5. Критический анализ медиатекстов: Воспринимаем, анализируем, оцениваем (Потапова В.И., Скрипник О.С.).....	173
3.6. Стереотипы (Гейкина Н.Ю.).....	181

3.7. Хто ж справжній повелитель сторінок? Аналіз мультфільму (заняття-дослідження) (Дегтярьова Г.А.).....	186
3.8. Медіамистецтво у процесі створення коміксів (Неустроєва Н.В.).....	200
3.9. Кейс-практикум зі створення анімаційного фільму «Основи створення мультиплікації в середовищі Synfig Studio» (Остапенко Л.П., Соловійова О.К.)	220
3.10. Практикум з фотозйомки (Коваленко П.О.).....	255
3.11. Технология создания аудио- медиатекстов (радиопрограмм). Практикум (Елькин А.В.)	269
3.12. Створення власного медіатексту (сюжету новин) (Задирака О.С.).....	276

4. Бібліотечна грамотність

4.1. Найдавніший представник медіа – книжка (Дегтярьова Г.А., Кукленко О.С.)	283
4.2. Дитячі книжки і видавництва (Дегтярьова Г.А., Кукленко О.С.).....	296
4.3. Народження та життя книжки (Білик О.М., Дегтярьова Г.А.).....	307

5. Кіноосвіта, кінограмотність та кіноклуб

5.1. Граматика кіномови – 1 (Дегтярьова Г.А., Кульчинська Л.М., Волошенюк О.В.)	313
5.2. Граматика кіномови – 2 (Дегтярьова Г.А., Кульчинська Л.М., Волошенюк О.В.)	328
5.3. Граматика кіномови – 3 (Дегтярьова Г.А., Кульчинська Л.М., Волошенюк О.В.)	336
5.4. Принципи аналізу кінотворів на прикладі знакових українських кінотекстів (Тримбач С.В.)	351
5.5. Киноклуб. Заняття «Межэтническая толерантность в современном обществе» (Потапова В.И., Скрипник О.С.)	364
5.6. Киноклуб. Заняття «Аутсайдеры» в современной школе» (Потапова В.И., Скрипник О.С.)	370
5.7. Заняття киноклуба «Реальная сказка» (Бобик Л.Г.).....	374

6. Интегровані уроки

- 6.1. План-конспект інтегрованого урока інформатики во 2 класі на тему: «Графічний редактор Paint. Рисуємо раду» (Сальме Д.І.)..... 378
- 6.2. Театральна культура і елементи театральної грамотності (Шеховцова О.Р., Денисова Л.Г.)..... 385
- 6.3. Романтичний світ «Альх парусов» (Бобик Л.Г.) 405
- 6.4. Урок літератури (інтегрований курс) в 11 класі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (Халілова Н.М.)..... 411
- 6.5. Інтегрований урок етики і музики в 6 класі по темі «Чому ми прагнемо до віри. Колокольні дзвони» (Карцова В.А.)..... 417
- 6.6. Полікультурність (Єгуліашвілі М.С.)..... 426
- 6.7. Значення голосемених в природі і житті людини (Гурова К.М.)..... 434

ВСТУПНЕ СЛОВО

До останнього часу українське медіагромадянське суспільство не фокусувалось власне на споживачах медіа, мало сприяло здатності та вмінню громадян спілкуватись з мас-медіа виокремлювати якісну інформацію, і, таким чином, підвищувати попит на більш якісну журналістику. Адже саме навички з медіакомпетентності унеможливають сприйняття медіатекстів поза суспільним і політичним контекстом, і саме громадський попит – запорука функціонування незалежних медіа. Власне, впровадження медіаосвіти в Україні було ініційовано саме потребами суспільства.

В 2010 році в Україні Національною академією педагогічних наук була ухвалена Концепція з впровадження медіаосвіти. В 2010 році ж розпочався національний експеримент в 81 школах 7 областей та м. Києва з викладання курсу «Медіакультура» в 10 класі. Впровадження медіаосвіти було з ентузіазмом сприйнято педагогами і впродовж трьох років до експерименту приєдналися ще близько 200 шкіл як на національному, так і на регіональному рівні. Лист Міністерства освіти і науки України від 29.03.13 № 1/9-226 «Про запровадження вивчення курсу «Основи медіаграмотності» в навчальних закладах» визнав успішним експеримент і рекомендував запровадити вивчення курсу "Основи медіаграмотності" в загальноосвітніх навчальних закладах за рахунок годин варіативної частини навчальних планів, у вищих педагогічних навчальних закладах за рахунок годин вибіркової частини освітньо-професійної програми, в обласних закладах післядипломної педагогічної освіти за відповідними програмами освітньої діяльності курсів підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Академія української преси від початку долучилась до цих процесів.

Діяльність Робочої групи з підготовки Навчального плану дисципліни «Медіаосвіта». В жовтні-грудні 2010 р. діяла Робоча група з підготовки Навчального плану дисципліни «Медіаосвіта», ініційована Програмою ЗМІ МФВ. До складу групи ввійшли представники провідних

громадських організацій та об'єднань, міжнародних організацій, які працюють в медіасекторі, як то Програми У-медіа, ГО Телекритика, Інтерньюз-Україна тощо. Група провела декілька громадських обговорень Навчального плану і орієнтувала його саме на критичний дискурс сприйняття медіатекстів. Координатором роботи групи виступила АУП.

Навчальні програми. Впродовж 2010-2011 років Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України спільно з експертною групою з представників громадських організацій, яку координувала Академія Української Преси, було підготовлено пілотні: Навчальний план дисципліни «медіаосвіта (медіаграмотність)» очна форма навчання – 54 год. 1,5 кредиту ECTS для педагогічних університетів та Навчальний план для курсів підвищення кваліфікації вчителів з медіаосвіти (медіаграмотності) (очна форма) навчання в закладах післядипломної педагогічної освіти. Обидві Програми затверджені Вченою Радою Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолодьспорту. В 2013 році АУП, яка є однією з чільних організацій, які впроваджують медіаосвіту підготувала програму «Основи медіаграмотності» для 8 класу шкіл та «Медіаосвіта» для вищих навчальних педагогічних закладів (2013).

Навчальні посібники. У травні 2011 року АУП підготувала та видала посібник «Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд» (автори: В.Іванов, О.Волошенко, Л.Кульчинська), в 2012 АУП видала перший в Україні підручник «Медіаосвіта і медіаграмотність», який отримав гриф МОН України для вищих навчальних педагогічних закладів.

Навчально-тренінгові програми. В серпні 2011 року, лютому 2012 року, серпні 2012 року були проведені відповідні одна Зимова і 2 Літні Школи для викладачів обласних Інститутів післядипломної педагогічної освіти та педагогічних ВНЗ, в яких пройшли підготовку 49 педагогів, більшість з яких зараз впроваджують курс медіаосвіта в закладах післядипломної педагогічної освіти та вищих педагогічних закладах (інтегровано та у формі спецкурсів).

Впровадження предмету «Медіаосвіта» в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти.

Викладачі обласних інститутів післядипломної освіти після проходження курсу в рамках Літньої та Зимової шкіл (21 особа) викладають ряд курсів та спецкурсів для різних груп педагогічних працівників, які проходять курси з підвищення кваліфікації в обласних ОППО; ввідні лекції з медіаосвіти для різних груп педагогічних працівників, які проходять курси з підвищення кваліфікації в обласних ОППО; спецкурси та лекції для працівників психологічних служб з фокусом на безпеку особистості під час користування медіа; спеціальні міні-курси з практичної медіаосвіти, які охоплюють педагогів певних шкіл чи групи шкіл; практичні заняття «Медіаосвіта для педагога».

Сім випускників (в областях, де проводиться всеукраїнський експеримент) координують роботу шкіл (по 10-15 в кожній області) з впровадження медіаосвіти в шкільну програму.

Впровадження предмету «Медіаосвіта» в педагогічних вищих навчальних закладах. Викладачі вищих педагогічних навчальних закладів освіти після проходження курсу в рамках Літньої та Зимової шкіл викладають ряд предметів, в які інтегровано елементи медіаосвіти.

За два роки відбулись 8 науково-практичних конференцій з медіаосвіти. Виникли і розвинулись численні фестивалі з медіатворчості.

АУП з партнерами за два роки провели 12 навчальних семінарів для медіапедагогів, наприклад, «Нові медіа і безпека особистості», «Аудіовізуальна грамотність», «Як створити сучасну шкільну газет», «Практична медіаосвіта» тощо.

Сьогодні ми презентуємо вам збірку «Практична медіаосвіта: авторські уроки», яка містить тридцять дев'ять авторських уроків, що підготували медіапедагоги-практики – викладачі середньої школи, викладачі інститутів післядипломної педагогічної освіти, вищої школи, науковці НАН України. Домінантна риса цієї книжки в тому, що вона максимально орієнтована на тих, хто послідовно впроваджує медіаосвіту і медіаграмотність, як педагогічну і суспільну інновацію. Збірка зафіксувала здобутки

двох років і є певним репрезентативним відбитком того, як сьогодні практики уявляють собі медіаосвіту. Пройде небагато часу і ці уявлення зміняться, але для нас важливо, що цей поступ зафіксовано.

АУП висловлює подяку О.В. Куценко, науковому координатору експерименту з впровадження медіаосвіти в АР Крим, завдяки якій в книзі так широко представлено роботи кримських медіа педагогів, та Г.А. Дегтярьовій, доценту Харківської академії неперервної освіти – одному з найактивніших авторів.

**Редактори-упорядники
Оксана Волошенюк, Валерій Іванов**

1. МЕДІА ТА МАСОВА КОМУНІКАЦІЯ, СВОБОДА САМОВИРАЖЕННЯ

1.1. Комунікація та медіа

Фірсіна Світлана Іванівна,

*учитель інформатики Ольшанської ЗОШ I-III ступенів
Миколаївської області*

Мета: ознайомити учнів з поняттям комунікації, масової комунікації та їхніми основними характеристиками. Розглянути поняття незалежності медіа, проблеми свободи слова. Вчити аналізувати факти, робити висновки. Виховувати почуття відповідальності за свої вчинки.

Хід заняття

Корисно пригадати

Як відбувається процес передавання інформації у представників тваринного світу? Пригадайте, наприклад, мову бджіл або сигнали, якими тварини повідомляють одне одного про небезпеку.

I. Поняття комунікації та масової комунікації

Комунікація (від лат communication – повідомлення, передавання) – це процес передавання інформації від однієї людини до іншої або між групами людей по різних каналах і за допомогою різних комунікативних засобів (вербальних, невербальних тощо).

Крім того, у процесі комунікації люди обмінюються досвідом, цінностями, навичками, досягненнями.

Масову комунікацію розглядають як систему відносин між основними факторами: комунікатором, висловлюванням, засобом комунікації (медіа) та реципієнтом,

які перебувають між собою у відносинах взаємного впливу [Журналістика та медіа, 198].

Комунікація – одна з необхідних умов організації суспільства. У процесі комунікації досягається організація та єдність дії окремих індивідів, відбувається інтелектуальна взаємодія між ними, формується спільність настроїв і поглядів. В умовах комунікації виражаються особистісні потреби індивідів, відбувається формування й розвиток особистості, її духовного світу, свідомості та самосвідомості.

Масова комунікація насамперед характеризується:

- 1) наявністю технічних засобів, що забезпечують регулярність, масовість, публічність повідомлень, їхню соціальну актуальність;
- 2) соціальною значущістю інформації, що сприяє підвищенню вмотивованості масової комунікації;
- 3) масовістю аудиторії, яка внаслідок її розосередженості й анонімності потребує ретельно продуманої ціннісної орієнтації;
- 4) багатоканальністю й можливістю вибору комунікативних засобів, що забезпечують варіативність і разом з тим нормативність масової комунікації;
- 5) тим, що нема безпосереднього зв'язку між комунікатором і аудиторією в процесі спілкування.

1948 р. американський соціолог, засновник теорії пропаганди Г. Лассвелл виділив **три основні функції** масової комунікації:

- 1) огляд навколишнього світу, що можна інтерпретувати як інформаційну функцію;
- 2) кореляцію із соціальними структурами суспільства, що можна тлумачити як вплив на суспільство і його пізнання через зворотний зв'язок;
- 3) передання культурної спадщини, що можна розуміти як пізнавально-культурологічну функцію, функцію спадкоємності культур.

1960 р. американський дослідник К. Райт виявив ще одну функцію масової комунікації – **розважальну**.

На початку 1980-х рр. фахівець із масової комунікації Амстердамського університету Мак-Квейл назвав ще одну функцію масової комунікації – **мобілізаційну**, маючи на увазі специфічні завдання, які виконує масова

комунікація під час різних кампаній, частіше – політичних, рідше – релігійних [http://ua-referat.com/Роль_і_значення_масової_комунікації_в_соціальних_змінах].

Інформаційна функція полягає в наданні масовому читачеві, слухачеві й глядачеві актуальної інформації про різноманітні сфери діяльності – політичну, наукову, технічну, юридичну, медичну тощо. Одержуючи значний обсяг інформації, люди розширюють власний творчий потенціал. Інформовані люди звичайно мотивованіші. Соціалізація особистості зазвичай відбувається завдяки тому, що медіа пропагують певні соціальні норми поведінки, етичні та естетичні принципи, стиль поведіння та норми спілкування. Відповідно, медіа допомагають знайомитись з новинками культури та мистецтва, з різними субкультурами та культурними традиціями в їхній сучасній тяглоті, що загалом сприяє інтеграції суспільства, вибудовує форми взаєморозуміння та толерантність.

II. Комунікаційний ланцюжок Лассуелла

Г. Лассуелл виділив інформаційний ланцюжок:

1. *Хто говорить?* – комунікатор – це інстанція, що організовує й контролює масову комунікацію.
2. *Що повідомляє?* – аналіз отриманого повідомлення.
3. *Кому?* – аналіз аудиторії.
4. *По якому каналу?* – аналіз засобу зв'язку.
5. *З яким ефектом?* – аналіз результату: змінилася/не змінилася свідомість і/або поведінка реципієнта.

Модель Лассуелла

Мета комунікації, спілкування полягає в об'єднанні людей заради єдиних дій і спільного розуміння, мета комунікативного процесу – це взаємодія між учасниками комунікації. Масова комунікація – це процес збирання, оброблення та розповсюдження соціальної інформації... за допомогою технічних засобів (преси, радіо, телебачення, інтернету, відео, кіно тощо) [Медіаосвіта та медіаграмотність, 94].

Текст масової комунікації безупинно створюється й поширюється за допомогою сучасних технічних засобів на необмежені розосереджені аудиторії. Тексти масової комунікації відрізняються від інших видів текстів тим, що в них використовуються, систематизуються й скорочуються, переробляються й особливим чином оформляються всі інші види текстів, які вважаються «первинними». У результаті виникає новий вид тексту зі своїми законами побудови й оформлення змісту.

Інформативні тексти в цілому містять повну систематизацію фактів культури. Масова інформація за-

довольняє спільні інтереси. У масовій інформації текст (випуск газети, добова програма телебачення) складає загалом відправник (редакція) і він з'являється як однаковий для всіх одержувачів.

Корисно пригадати

Щодня ваші рідні, близькі, сусіди, друзі слухають радіо, читають газети, дивляться телевізор, багато часу проводять в інтернеті. З цих джерел вони черпають інформацію. Чи уявляєте ви життя без зазначених джерел? Яку роль у суспільстві вони виконують?

III. Виробництво медіапродукції

Розбудова правової, демократичної української держави не можлива без переходу від інформаційної закритості до інформаційної системи відкритого суспільства. Відбувається вільний обмін ідеями та інформацією, а діалог політичних сил через ЗМІ сприяє укоріненню політичного плюралізму. Виконуючи функцію громадського контролю за діями влади, ЗМІ забезпечують зворотний зв'язок із громадськістю, що стабілізує політичну систему загалом.

Вільна преса та демократичне суспільство впливають одне на одного: свобода слова допомагає утвердженню відкритого й демократичного суспільства, а останнє, своєю чергою, забезпечує подальший розвиток і гарантії свободи ЗМІ.

Сьогодні в Україні зареєстровано близько 1100 телерадіокомпаній, 28 з яких – державні. На шпальтах державних і комерційних газет та журналів різнобічно висвітлюються суспільно-політичні події, які відбуваються в Україні та за її межами, що дає змогу їх аналізувати й оцінювати. До найвпливовіших українських видань, багато з яких виходять українською та російською мовами, належать тижневик «Дзеркало тижня», газети «День», журнал «Корреспондент» та ін.

Останнім часом набули поширення передачі у форматі політичних ток-шоу, під час яких громадяни мають можливість вислухати різні думки та позиції від політич-

них діячів держави, почути коментарі відомих політологів, соціологів та інших експертів з нагальних проблем.

Важливу роль у процесі демократизації нині відіграють новітні комунікаційні технології, зокрема інтернет. Люди мають реальну можливість брати участь в обговоренні суспільно-політичних проблем, що їх хвилюють, збільшується відкритість політичних інститутів і політики в цілому, зростають можливості взаємодії громадян з урядовими органами та неурядовими організаціями, таким чином підвищуються шанси невеликих партій і представників політичних меншин звернутися до широких аудиторій.

Сучасне виробництво масової інформації характеризується розгалуженою та складною системою виробників:

- *інформаційних агентств,*
- *редакцій,*
- *друкарень,*
- *дистриб'юторів (поширювачів ЗМІ) тощо.*

Розвиток масової інформаційної індустрії відбувається в усіх сферах масово-інформаційного виробництва: пресі, аудіовізуальній галузі (телебачення, радіомовлення), книговиданні, інтернеті.

IV. Творець медіатекстів та/або власник медіа

Діяльність засобів масової комунікації організовується і управляється спеціальними установами – редакціями газет, радіо, телебачення, інакше кажучи, соціальними інститутами, які в кінцевому підсумку реалізують інтереси тієї чи іншої соціальної групи, передовсім інтереси владних сил суспільства. У цьому знаходить відображення той факт, що масова комунікація – по суті, спілкування великих соціальних груп [<http://www.vmurol.com.ua/isp/ifmk/0>]

До виробників ЗМІ належать:

- *журналісти,*
- *письменники,*
- *працівники редакцій,*
- *видавництва,*
- *друкарні,*

- *студії тощо,*
- *громадські журналісти*

Серед них виробники-організації:

- *редакції,*
- *видавництва,*
- *студії,*
- *агенції,*
- *бюро.*

Професійні групи виробників:

- *клуби,*
- *спілки,*
- *асоціації [http://www.refine.org.ua/pageid-1831-5.html].*

Непрофесійні виробники:

- *блогери,*
- *громадські активісти,*
- *громадські організації.*

Усі телерадіоорганізації, які отримали ліцензії на право мовлення, щодо територіального поширення програм поділяються на три групи: загальнонаціональні, регіональні, місцеві.

Виробництво медіапродукції в широкому розумінні передбачає створення/виготовлення медіаінформації та медіамистецтва. А кожний конкретний медіапродукт вважається медіатекстом. Наприклад, медіатекст – це повідомлення, стаття в газеті, новини на ТБ, кінострічка тощо. Тобто будь-яка інформація – створена чи об'єктивно наявна, але опосередкована в ході виробництва чи трансляції засобами масової комунікації – становить медіапродукцію у вигляді різноманітних за формою медіатекстів.

Технічні способи виготовлення медіапродукції передусім охоплюють опосередкування інформації у форму, прийнятну для її трансляції, наприклад через ЗМІ або у кінотеатрах. Так, процес опосередкування об'єктивно наявних фактів у медіаформу становить не лише фіксацію інформації на плівку звуко- чи відеозапису, а й по-

дальше технічне опрацювання отриманого матеріалу. Це і монтаж фрагментів, знищення моментів невдалої або непотрібної фіксації інформації тощо. Крім того, у виробників медіа (спеціалістів) відповідно до поставленої заздалегідь мети часто виникає потреба посилення інформації: наприклад певну візуальну інформацію зробити видовищнішою, цікавішою. Й саме у таких випадках реалізуються спеціальні технічні способи: часті зміни кадру, різкі переходи від фрагменту однієї події до фрагменту іншої, несподівані зміни перспективи, шалена швидкість зміни місця, ситуації, насування камерою (крупний план).

Поміркуймо

1. Чим цікаві новини? (Враховуючи інформацію, отриману як безпосередньо, так і з різних засобів масової інформації).
2. Спробуйте дати визначення, що таке «новини».

Інформація для вчителя:

Новини – нові відомості, вісті про найважливіші події в країні і у світі [Князев А.А. Энциклопедический словарь СМИ. Журналистика и лингвистика, коммуникативистика и право, история журналистики и технологии et cetera: дефиниции, термини, концепции, справочные материалы. – Бишкек: Изд-во КРСУ, 2002. С.164., стр. 128.]

V. Вироблення новин

Робочий матеріал медіа – новини. Раніше поняття «новини» було тотожне поняттю «газета». Сьогодні ж під цим розуміють новини загалом, новини, які цікаві для громадськості.

У країнах західного, демократичного типу основа для роботи засобів масової інформації – інтерес громадськості

Сучасний тип новин і принципи їхньої побудови виник під час формування комерційної журналістики у Сполучених Штатах Америки. До появи «news story», що пов'язується, насамперед, з економічними інтересами англосаксонських агентств новин у XIX та на початку XX століття, долучилися різні фактори.

На початку північноамериканське агентство новин «Нью-Йорк асошиейтед пресс» (згодом – «Асошиейтед пресс») випускало так звані «об'єктивні» новини. Нейтральний за змістом і формою цей матеріал давав змогу одночасно задовольняти потреби широкого кола читачів. Був знайдений спосіб викладу повідомлень на надзвичайно жорсткому медіаринку місцевої преси, споживачі якого належали і до табору республіканців, і до табору демократів. Завдяки розміщенню головних подій на початку повідомлення одночасно врахували ненадійність тодішнього телеграфного зв'язку.

Вже у 1930-х роках комерційна преса створила «нову журналістику». Через якомога нейтральніше зображення подій очима очевидця вона намагалася змінити на той час недемократичну систему преси, яка обслуговувала інтереси певних осіб та кланів. Першим, хто використав форму презентації початку повідомлення у формі головної події («lead story»), вважають міністра оборони Америки Едвіна М. Стентона, який у своїх депешах повідомляв про замах на президента Лінкольна з 14-го на 15-те квітня 1865 року і які були видрукувані в газеті «Нью-Йорк геральд».

У XX столітті розвиткові «інформаційної журналістики» особливо посприяло розширення інформаційного ринку внаслідок Першої світової війни. Подібного розвитку зазнає бізнес інформаційним товаром на початку нового XXI століття. Проте для значної частини засобів масової інформації західного типу, зокрема інформаційних агентств, принципи відбору та побудови повідомлень не втратили своєї актуальності.

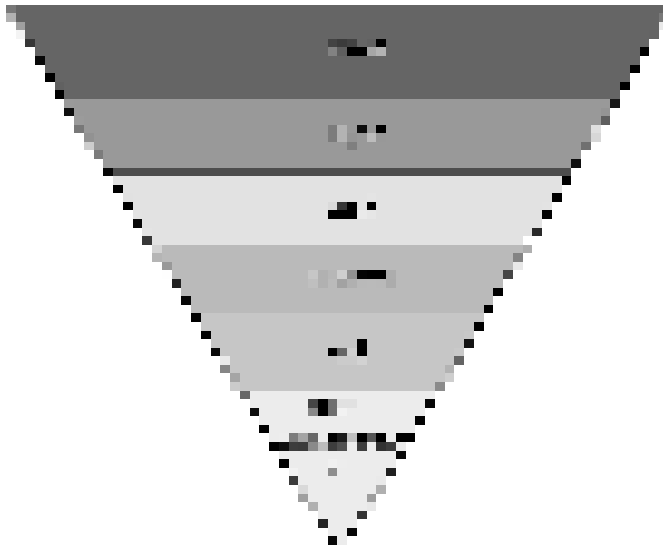
Повідомлення формулюються згідно з професійними стандартами «об'єктивного висвітлення подій». Це означає, що журналісти повинні подавати якомога неупереджену картину подій. Власні оцінки не припустимі, виклад повинен орієнтуватися на факти. Це сто-

сується як інформаційного, так і розважального жанру. «Суб'єктивна журналістика» дозволяється тільки в жанрі власної думки.

Дослідження показують, що щоденні газети, принаймні приховано, порушують норму, яка передбачає поділ між повідомленням і власною думкою. Це відбувається в формі підганяння новин під коментар («синхронізація»).

VI. Редакційна політика

Один з найпоширеніших способів побудови інформаційних повідомлень – структурування повідомлень за принципом «переверненої піраміди».

У рамках такої систематизації матеріалу необхідно дати відповідь на шість основних запитань: «хто?», «що?», «де?», «чому?», «як?», «яке джерело?».

Відповіді на них зазвичай розташовуються в такому порядку, щоб найважливіші факти стояли на початку. «The hard facts go first» – так звучить головне правило англосаксонської журналістики. Проте, що є головним фактом, вирішує сам журналіст. Він, спираючись у своєму

рішенні на професійні правила, зможе досягти принаймні «методологічної об'єктивності».

Проте переконливість, надійність і корисність не випливають безпосередньо зі змісту новин, а передбачають ще й дотримання певних вимог, що залежать від конкретних умов, у яких ці новини виробляються. Йдеться про ставлення до шаблонів подання новин, дотримання професійних кодексів і загалом про повагу до культурних підвалин, на яких ґрунтується журналістика.

VII. Незалежність медіа

Кодекс професійності журналістів акцентує на тому, що журналісти мають бути вільні від будь-яких зобов'язань, окрім одного – служити громадськості, забезпечувати їй право на достовірну і повну інформацію, при цьому намагатися долати будь-які перешкоди на шляху цього високого служіння. Журналістам слід уникати додаткової праці чи політичної заангажованості, якщо вони можуть поставити під сумнів добросовісність їхньої діяльності в мас-медіа. Як компрометаційні розглядаються подарунки, безплатні подорожі, особливе ставлення, привілеї, а також використання професійного статусу в егоїстичних цілях, якими нехтується високе довір'я громадськості [http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nzizh/2011_42/Svintsit.pdf].

Свобода й незалежність засобів масової інформації передбачає три основні чинники: громадський контроль за засобами масової інформації; вміння організатори, які забезпечують функціонування мас-медіа в ринкових умовах; професіоналізм і відповідальність журналістів.

Частина українських медіа прибуткові – це телевізійні канали, економічні друковані видання, новинні агенції, «глянець». Проте значна частина медіа (особливо, якщо йдеться про загальнонаціональні суспільно-політичні видання, регіональні друковані видання та більшість інтернетмедіа) дотаційні.

Економічна збитковість впливає на редакційну політику, бо редакції змушені шукати «спонсора» (а не рекламодавця), який хоче дістати навзаєм певні інформаційні послуги. Водночас прибутковість ЗМІ в умовах України

не є гарантією редакційної незалежності [<http://2008.dif.org.ua/ua/press/hjkjkk10>].

VIII. Проблема свободи слова

Корисно пригадати

1. *Як впливає інформація, яку ви отримуєте з телебачення, радіо, газет, інтернету, на ваше ставлення до суспільних проблем?*
2. *Чи змінюється ваша особиста думка під впливом такої інформації?*

Громадською думкою називають колективне ставлення певної спільноти або нації в цілому до якоїсь суспільної проблеми та шляхів її розв'язання. У демократичному суспільстві громадська думка не завжди однорідна: адже суспільство складається з різноманітних груп, кожній з яких притаманні власні інтереси та ставлення, а тому й думки цих спільнот можуть не збігатися. Тож постає проблема узгодження цих інтересів, формування громадської думки більшості. Враховуючи, що в різних країнах, зокрема й в Україні, ЗМІ користуються вищим рівнем довіри серед населення, ніж уряд (за даними соціологічних досліджень), саме їм належить особлива роль у цьому процесі.

Деколи буває й так, що урядові необхідно вдатися до непопулярних заходів, які йдуть урозріз із громадською думкою. У таких випадках ЗМІ, виконуючи свою функцію контролю за діями влади, інформують громадян про відповідну проблему, подають аргументи «за» та «проти». Таким чином вони або змінюють громадську думку на користь непопулярних рішень, або, у випадку виявлення помилок, мобілізують її на боротьбу з порушеннями.

Відгук громадськості на повідомлення ЗМІ залежить від переконливості, доказовості позицій журналістів, їхньої незаангажованості. Проблема чесності ЗМІ лежить у площині стосунків ЗМІ з власником, із державою, з журналістами, зі споживачами.

Мовою документів

*Міжнародний пакт про громадянські та політичні права
від 16 грудня 1966 р.*

Стаття 19, § 2. *Кожна людина має право на вільне висловлювання своєї думки; це право включає свободу шукати, отримувати і поширювати різну інформацію та ідеї незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи засобом друку, чи художніх форм вираження, чи іншими способами за власним вибором.*

*Конституція Української Народної Республіки
від 1918 р.*

§ 17. *[...] Громадянин УНР і ніхто інший на території її не може бути обмежений у правах слова, друку. [...] У випадку державної konieczности (під час війни або внутрішніх заворушень) можуть громадянські свободи бути частю обмежені, частю припинені. [...] Котрі громадянські свободи і в якій мірі мають бути тоді припинені, має означати спеціальний закон, виданий звичайним порядком.*

Деякі власники ЗМІ вважають, що завдання журналіста – донести волю керманіча, слово засновника видання до широкого загалу. Західні теоретики визначають таку методіку роботи як «суб'єктивну журналістику».

Проте демократична преса повинна базуватися на принципово інших засадах. Журналіст мусить якомога об'єктивніше подавати інформацію, викладати факти з максимально нейтральною інтонацією. Безумовно, повністю усунути вплив політичних чи фінансових інтересів неможливо. Але ці інтереси визначають лише загальну концепцію, стратегію видань.

У Франції, наприклад, майже нема газет – окрім, мабуть, комуністичної «L'Humanite» – які б видавала окрема політична партія. Проте всі знають, що «Figaro», наприклад, симпатизує правим політичним силам, а «Le Monde» – лівим. При цьому та сама «Le Monde» може до-

зволити собі досить різку критику певних лівих політичних діячів або ініціатив.

У стосунках ЗМІ з державою існує **чотири моделі взаємин**.

Тоталітарна модель встановлює абсолютний контроль над ЗМІ, тут навіть нема гри в плюралізм.

За **авторитарної** моделі преса має слугувати урядові, «роз'яснювати» громадянам урядову політику як правильну.

Модель **соціальної відповідальності** встановлює межі функціонування ЗМІ, залишаючи за собою право законодавчого втручання в певні тематичні сфери.

Ліберальна модель ставить перед пресою завдання слугувати суспільству, бути «сторожовим псом» демократії.

Можливість висловлювати власні думки вголос, конструктивно та справедливо критикувати свій уряд, не боячись при цьому бути підданим репресіям і переслідуванням з боку влади – критерій, що відрізняє демократичне суспільство від тоталітарного.

Свобода слова як складова частина входить до свободи інформації: кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб і на свій вибір. Втілення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

Забезпечення громадянських і політичних прав нерозривно пов'язане з демократичним суспільно-політичним ладом. Тому тільки за умов демократії можливі визнання та втілення повною мірою громадянських і політичних прав особистості.

Разом з тим свобода слова має обмеження, адже кожна свобода, доведена до межі, може призвести до розбещеності. Ще у Стародавній Греції були встановлені обмеження на підбурювання до заколоту та бунту, наклеп (висловлювання свідомо неправдивої інформації) і

Мовою документів

Загальна декларація прав людини ООН

Стаття 19. *Кожна людина має право на свободу переконань і на самовираження; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, отримувати й поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами й незалежно від державних кордонів.*

Конституція України (витяг)

Стаття 15. *[...] Цензура заборонена.*

Стаття 34. *Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.*

богохульство (критика релігії та образа релігійних почуттів вірян).

Антипод свободи слова – цензура.

У «Великій енциклопедії» 2006 р. наведено таке визначення: «Цензура – контроль офіційної влади за змістом, випуском у світ й поширенням друкованої продукції, змістом п'єс, кінофототворів, радіо- і телевізійних передач, а іноді й приватного листування, для того щоб не допустити або обмежити поширення ідей і відомостей, визнаних вищими інстанціями небажаними чи шкідливими.»

Цензура – одна з ознак тоталітарних режимів, які намагаються вести всезагальний, тотальний контроль над усіма сферами життя суспільства.

У таких державах ЗМІ виконують функцію інформаційно-пропагандистського обслуговування режиму. Звичайно, за таких умов про жодну самостійність або свободу слова не йдеться. Оскільки такі режими не припускають існування опозиції, то будь-яка інформація, що стає надбанням широкого загалу, має бути «надійна» та «перевірена».

Саме така була ситуація в СРСР, де існував жорсткий цензурний контроль, а роль ЗМІ зводилася до вихваляння та підтримки чинного режиму. Перебудова та

гласність наприкінці 80-х років минулого століття дозволили це радикально змінити.

Після здобуття незалежності й обрання демократичного шляху розвитку перед Україною постало завдання забезпечити демократичні засади діяльності ЗМІ. Ці проблеми знайшли відображення в Конституції та інших законодавчих актах, що регулюють діяльність засобів масової інформації в Україні.

Філософська думка

«П'ять років жорсткої дискусії – п'ять років інформації через газети та радіо навчили наш народ думати про справи країни. Саме ті, хто більше за всіх критикував наші цілі, своєю критикою спонукали наших громадян думати й розуміти ці цілі, а розуміючи – приймати. У такій дискусії ми навчилися думати як народ».

Теодор Рузвельт, 26-й президент США

ІХ. Канали масової комунікації

Провідним каналом поширення інформації для масової аудиторії виступає телебачення (69,4 %), інтернет використовують як основне джерело лише 15,5 %, пресу і радіо – відповідно, 7,9 і 7,2 %. [<http://rb.com.ua/ukr/analitics/socsum/7257/>]. На основі цього можна говорити про практично повне домінування саме телевізійних медіа. Це, своєю чергою, викликає запитання: чим воно спричинене?

Пояснюється це тим, що в отриманні інформації зацікавлені її споживачі. Половина опитаних називає суспільно-політичну тематику такою, що становить для неї найбільшу цікавість. 45,1 % віддають перевагу пізнавальній інформації, 43,8 % – інформації про події в світі. Далі за пріоритетністю йде розважальна, культурна, економічна і спортивна тематика.

В контексті цього, каналам подання інформації можна дати таку оцінку:

- телебачення може представити найширший спектр інформації для максимально великої аудиторії і, як

наслідок, задовольнити весь спектр інформаційних потреб. Телебачення володіє найприйнятнішим для аудиторії співвідношенням змісту і форми подання матеріалу, тому і є основним джерелом його отримання;

- переваги інтернету в поданні інформації, практично необмеженому її обсязі й оперативності не використовуються переважно через недостатній рівень оснащення споживачів;
- отримання інформації з друкованої періодики наражається на бар'єри сприйняття в тому сенсі, що освоєння матеріалу потребує затрати зусиль з боку споживача у вигляді читання. Слід зазначити, що захід України найбільше читає (11,7 %, на відміну від 7,9 % – в країні загалом і 6,5 % – на південному сході). Виходячи з цього, формується стилістика друкованих ЗМІ, їхнє змістовне наповнення.
- характеризуючи матеріали в радіоэфірі, можна зробити висновок, що вони здебільша виконують розважальну функцію, а як джерело отримання актуальної інформації не проявляють себе.

Телебачення подає цілісний образ подій, уже готовий до засвоєння. Така інформація завжди має оцінний компонент, тобто саме телебачення доцільно використовувати як засіб формування громадської думки. Тут і закладена основна небезпека викривлення суспільної свідомості через нав'язування деструктивних міфів, пропаганду девіантної поведінки, створення негативних образів і стереотипів.

Саме в цьому випадку великого значення набуває здатність держави тут контролювати інформаційний простір. Контроль тут не розглядається як цензура, чи нав'язування певних методів роботи з інформацією. Тут це можна розуміти як забезпечення присутності в інформаційному просторі максимальної кількості альтернативних ЗМІ при недопущенні провокативного матеріалу, чи такого, який спрямований на розпалювання конфліктів в суспільстві [<http://rb.com.ua/ukr/analytics/socjum/7257/>].

Х. Аудиторія масової комунікації

Створення і споживання масової інформації безпосередньо взаємопов'язане з психологічними процесами сприйняття і засвоєння. Головну роль у процесі її споживання грають аудиторії – безпосередні споживачі цієї інформації.

Аудиторії можуть бути стійкі або нестійкі у своїх уподобаннях, звичках, частоті звернень, що враховується при дослідженні взаємодії джерела й одержувача інформації.

Особливості аудиторії багато в чому залежать від її соціально-демографічних характеристик (статі, віку, доходу, рівня освіти, місця проживання, сімейного стану, професійної орієнтації тощо). Також при споживанні масової інформації поведінка аудиторії опосередковується факторами, що мають ситуативний характер (унікальність обставин, зовнішній стан тощо). Про значущість самої масової інформації та джерела її передання часто говорять кількісні параметри аудиторії: що більша аудиторія, то важливіша інформація і значущіше джерело.

В основі типологізації аудиторії лежить можливість доступу груп населення до конкретних джерел інформації. На цій підставі можна виділити такі типи аудиторій: умовні і нецільові (на кого безпосередньо не орієнтуються ЗМІ); регулярні та нерегулярні; реальні та потенційні (хто дійсно є аудиторією певного ЗМІ і хто має до цього ЗМІ доступ).

Аналіз аудиторій зазвичай проводять за двома напрямками: за формою споживання інформації різними соціальними спільнотами; за способами оперування отриманою інформацією [<http://uadoc.zavantag.com/text/7691/index-1.html?page=4>].

У процесі споживання соціальної інформації розрізняють кілька стадій взаємодії аудиторій з інформацією: контакт з джерелом (каналом) інформації, контакт з самою інформацією, приймання інформації, освоєння інформації, формування ставлення до інформації.

За доступом до джерела інформації і самої інформації все населення ділиться на аудиторію і неаудиторію. До того ж неаудиторія буває: абсолютною (хто взагалі не

має доступу до ЗМІ, таких людей уже мало) і відносною (хто має обмежений доступ до медіа – нема грошей на газети, комп'ютера тощо).

Продукція ЗМІ, формально доступна більшості населення, споживається по-різному. Так, французький соціолог А. Турен виділив три культурно-інформаційні рівні сучасного суспільства:

- *нижчий рівень* – представники йдуть в минуле форм суспільного життя, периферійні щодо сучасного інформаційного виробництва, фактично вилучені зі сфери споживання масової інформації (іммігранти з країн, що розвиваються, представники літнього населення, занепаді сільські громади, люмпени, безробітні тощо);
- *низькокваліфіковані робітники* (в основному орієнтовані на розважальну продукцію);
- *активні споживачі продукції ЗМІ* – службовці, орієнтовані на вищих керівників, які виконують чужі рішення (сюди належать журналісти і піармени); «технократи» (управлінці, виробники нових знань і цінностей).

Тематичний контроль

Перевір себе

1. Дайте визначення поняття комунікації та масової комунікації.
2. Назвіть елементи «ланцюжка Лассуелла».
3. Як ви розумієте незалежність медіа?
4. Розкрийте сутність проблеми свободи слова.

Поміркуймо

1. У «наївного користувача» (незнайомого з теоріями) також є свої моделі комунікації, тобто уявлення про те, як відбувається комунікативний процес. Чи можна розділити таких комунікаторів на дві умовні групи: «Слухай, що говорю!» і «Подумаємо разом, добре?» На які теоретичні підходи це схоже? Спостерігайте за політиками й суспільними діячами, дітьми та батьками, запропонуйте свої варіанти.

Працюймо творчо

1. Яких телевізійних (або радіо-) передач тобі не вистачає?
2. Чи вся інформація об'єктивна?
3. Найоб'єктивніша передача (назва).
4. Передача, дивитися (слухати) яку ти не хочеш?
5. Хто твоїй найулюбленіший журналіст, який працює в газеті, на радіо або телебаченні?
6. Яку особливість комунікації використали автори такого рекламного оголошення:

7. Хто, на вашу думку, одержувач цього повідомлення, намалюйте його «портрет».

Робота в малих групах (кожна група працює з одним видом ЗМІ).

Порівняння новин, що повідомляють у той самий день різні засоби масової інформації (преса, радіо, телебачення). Пошук, виявлення й пояснення (по зможі) подібностей і відмінностей.

чи варто дати модель новин

- скільки джерел інформації
- верстка – що головна новина

Ділова гра

Підготування телевізійної програми новин. Учні діляться на кілька груп, у кожній з яких вибирається:

- *головний випусковий редактор,*
- *відповідальний за весь випуск,*
- *телеведучий,*
- *відповідальні за окремі фрагменти програми.*

Кожна група представляє якусь умовну державу, і в інформаційний випуск вносять такі розділи:

- *офіційні новини вашої «держави»,*
- *сюжет з коментарем із внутрішнього життя країни,*
- *інтерв'ю з відомою особою,*
- *новини міжнародного життя, тобто події в інших «держав»,*
- *новини культурного життя й спорту*
- *й на закінчення, як звичайно, – погода.*

За відведений головним редактором час необхідно підготувати свій сюжет і в тому ж порядку по оголошенню головного редактора подати його «в ефір».

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Журналістика та медіа: Довідник / З. Вайшенберг, Г. Й. Кляйштойбер, Б. Пьорксен / Перекл. з нім. П. Демешко та К.Макеев; за загал. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. – К.: Центр вільної преси, Академія української преси, 2011. – 529 с.
2. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. – К.: Центр вільної преси, 2012. – 352 с.
3. Большая энциклопедия : в 62 т. – М. : Терра, 2006. – Т. 57. – 592 с.
4. Бакка Т. В., Марголіна Л. В., Мелещенко Т. В. Людина і світ: підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл.: (рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень). – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. – 240 с.
5. Барішпольець О. Т., Найдьонова Л. А., Мироненко Г. В., Голубева О. Є., Різун В. В. та ін.; За ред. Л. А. Найдьонової, О. Т. Барішпольця. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід. Навчально-методичний посібник. – К.: Міленіум, 2010. – 440 с.
6. Вайшенберг З. Новинна журналістика. Навчальний посібник: стандарти якості журналістської практики. – К.: Академія української преси, Центр вільної преси, 2011. – 262 с.

7. Кашкин В. Б. Введение в теорию коммуникации: Учеб. пособие. – Воронеж: Изд-во ВГТУ, 2000. – 175 с.
8. Князев А.А. Энциклопедический словарь СМИ. Журналистика и лингвистика, коммуникативистика и право, история журналистики и технологии et cetera: дефиниции, термины, концепции, справочные материалы. – Бишкек: Изд-во КРСУ, 2002. – 164 с.
9. Сахневич І. А. Практикум для самостійного оволодіння основами медіакомпетентності. Методичні вказівки та завдання для студентів I – IV курсів технічних спеціальностей нафтогазового профілю / За заг. ред. д-ра пед. наук, проф. Онкович Г. В. – Івано-Франківськ, 2010. – 100 с.
10. Свінцицька Р. Перспективи розвитку та шляхи вдосконалення телебачення України як складника ринкової економіки. Наукові записки Інституту журналістики: науковий збірник. – К., 2011. – Т. 42.
11. <http://www.vmurol.com.ua/isp/ifmk/0>
12. <http://www.refine.org.ua/pageid-1831-5.html>
13. http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nzizh/2011_42/Svintsit.pdf
14. http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2012_1/42.pdf
15. <http://rb.com.ua/ukr/analitics/socyum/7257>
16. <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=50591&pg=1>
17. <http://rb.com.ua/ukr/analitics/socyum/7257>
18. <http://uadoc.zavantag.com/text/7691/index-1.html?page=4>
19. <http://uadoc.zavantag.com/text/7691/index-1.html?page=4>
20. <http://detionline.com/helpline/rules/parents>.
21. <http://md.islu.ru>
22. <http://pedsovet.su/publ/13-1-0-2516>.
23. <http://rb.com.ua/ukr/analitics/socyum/7257/>.
24. [ww w.danur-w.narod.ru](http://www.danur-w.narod.ru).

1.2. Види медіа. Історія медіа

Дегтярьова Галина Анатоліївна,
канд. пед. наук, доцент секції методики викладання мов
і літератури кафедри методики
суспільно-гуманітарних дисциплін Харківської академії
неперервної освіти

Кукленко Олена Сергіївна,
учитель вищої категорії російської мови
та світової літератури Мереп'янської
загальноосвітньої школи I-III ступенів № 6
Харківської районної ради Харківської області

Мета:

- засвоїти поняття про медіа, історію створення засобів масової комунікації;
- сприяти залученню до багатств світової культури;
- виховувати у школярів інтерес до творчої роботи.

Обладнання: запис кросворду на дошці / ватмані; роздатковий матеріал, мультимедійна презентація; мультимедійне обладнання: проєктор, комп'ютер, екран.

Хід заняття

I. Підготовка до сприйняття навчального матеріалу

Вступне слово вчителя.

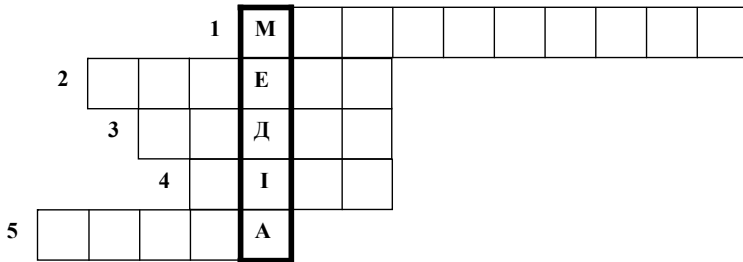
Із давніх-давен найдорогоціннішим скарбом людини був розум. У всі часи були люди, яких природа наділяла надзвичайними розумовими здібностями. Вони ставали мудрецьми і передавали свої знання іншим різними засобами. Так уперше виникла інформація.

II. Мотивація навчальної діяльності школярів

1. Слово вчителя

Пропоную вам розгадати декілька загадок і відповіді вписати в клітинки кросворду, намальованого на дошці. Слово, яке з'явиться у виділеній колонці підкаже вам, про що ми з вами будемо говорити на уроці.

(кресворд або видруковано на папері, або написано на дошці)

Загадки (на слайді):

1. Що полюбляють дорослі й діти дивитися більш за все на світі? (*Мультфільм*)
2. Язика вона на має, та в кого зранку побуває, той багато знає. (*Газета*).
3. Не людина, а розмовляє. (*Радіо*).
4. Було німе і чорно-біле, а тепер кольорове та звукове. (*Кіно*).
5. Не дерево, а з листям, не людина, а говорить. (*Книга*).
Після розгадування кресворду учні можуть прочитати ключове слово МЕДІА.

III. Оголошення теми, мети та завдань заняття

Учитель. Ми з вами вирушаємо в мандрівку у світ Медіа. Такий захопливий і таємничий. А хто знає, що означає це слово?

(відповіді учнів)

1. Словникова робота

Учні записують у зошитах.

Медіа (від грец. – середина або посередник) – це засоби, через які опосередковано відбувається спілкування між людьми.

Сьогодні медіа – це всі засоби масової комунікації: книги, преса, телебачення, кінематограф, радіо, звукозапис та інтернет.

2. Інтерактивна вправа

Запишіть у зошит свої очікування від сьогоднішнього заняття. Це повинні бути 2 речення, які починаються словами «Я дізнаюсь...», «Я зможу...».

IV. Сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу

1. Слово вчителя

А зараз я пропоную вам трохи відволіктися від нашої серйозної теми й поринути у світ казки, яка допоможе нам знайти відповіді на всі запитання, що стосуються історії медіа. Хочу познайомити вас із головними героями нашої казки Марійкою та Петриком. Із ними ми будемо мандрувати світом медіа цілий рік. На нас чекають цікаві пригоди та відкриття. Тож, починаймо!

2. Казка-подорож

В одному невеличкому місті жили-були вірні друзі Марійка та Петрик. Було їм по 10 років, але дружили вони давно, ще з дитячого садочка. Жили діти в одному будинку: Марійка на першому поверсі, а Петрик – на третьому. Часто вони разом готували уроки, Петрик любив розв'язувати задачі з математики, а Марійка легко запам'ятовувала англійську. Одного дня, зробивши уроки раніше, діти сіли погратися за комп'ютер. Після захопливої відеогри Петрик сказав:

– Класна штука цей комп'ютер, молодець той, хто його вигдав, правда ж?

– Звичайно! Мультки можна дивитися, грати в різні ігри, а ще знайти відповіді на будь-які питання. Проте треба завжди пам'ятати про правила роботи за комп'ютером і не засиджуватися за ним.

– Точно, батьки мені весь час нагадують про це. І в школі вчителька нам розповідала про безпечний і небезпечний інтернет, про можливості інформаційно-комунікаційних технологій. Я переконався, що наш комп'юша все-все знає: і словники в ньому є, і книжки різні, навіть енциклопедії.

– А ще мама з татом новини з нього дізнаються та з друзями з-за кордону спілкуються.

– Як люди раніше без нього обходилися? Звідки про все дізнавалися?

– Треба в когось спитати, – вирішили друзі.

– На другому поверсі, у п'ятнадцятій квартирі, живе один дуже розумний дядечко, – згадав Петрик. – Він викладає в університеті. Спитаємо в нього?

– Спитаймо.

Друзі, не роздумуючи, пішли на другий поверх. На дверях квартири № 15 виблискувала табличка з надписом «*Професор Медіус В. В.*». Петрик подзвонив і двері швидко відчинилися. На дітей дивився високий та худорлявий молодик у потертих джинсах і з окулярами на носі.

– Добрий день! – привіталася Марійка. – Нам потрібен професор Медіус. У нас до нього дуже важлива справа.

– Добридень. Професор Медіус – це я. Що ви хотіли?

– Ви професор? – із сумнівом мовив Петрик, – Щось ви дуже молодий.

– Бувають молоді професори. Якщо у вас до мене розмова, то проходите до кабінету.

У кабінеті професора було цілих два комп'ютери. Один звичайний, а інший з різними додатковими приладами й екранами.

– То про що ви хотіли спитати?

– Скажіть, як люди раніше обходилися без комп'ютера, звідки брали інформацію?

– Як звідки? Із книжок, звичайно.

– А ще раніше, коли не було книжок?

– Ось що вас цікавить, – посміхнувся професор, – спробую відповісти на ваше запитання, якщо ви готові до подорожі.

– Але ми не можемо нікуди їхати, – захвилювалась Марійка. – Ми батькам нічого не сказали, і в школу нам завтра йти.

– А не треба нікуди їхати, – відповів професор, – усе відбудеться в цьому кабінеті. А допоможе нам мій новий винахід – суперкомп'ютер. Він перенесе нас куди завгодно і швидко поверне додому. Але ви повинні пам'ятати, що в кожному часі ми будемо лише декілька хвилин, тому дуже уважно дивіться та нікуди від мене не відходьте. Готові?

– Так, готові! – підстрибуючи, радісно закричали діти.

Професор натиснув декілька клавіш і сталося диво. Уся компанія наших мандрівників у часі опинилася у глибокій і досить темній печері, де було прохолодно і трохи лядно.

– Професоре, де ми? – пошепки спитала Марійка.

– За моїми розрахунками ми в печері Альтаміра на півночі Іспанії. Саме тут уперше були знайдені наскельні малюнки прадавніх людей. Подивіться уважно на цю стіну.

Діти підняли очі та побачили справжнє диво. Прямо перед ними розгорталася сцена полювання на диких звірів.

– Як у кіно! – захоплено вигукнув Петрик.

– Молодець! Ти дуже спостережливий, – похвалив професор Медіус. – Ці малюнки були створені у бронзовому віці, десь 30 тисяч років тому. Вони містять інформацію про те, як потрібно полювати на звірів. Це своєрідна інструкція для майбутніх поколінь. А для дітей того часу такі малюнки були розвагою, як для вас мультфільми та кіно.

– Здорово!

– Ну, тоді мандруємо далі. Заплющуйте очі.

Раптом стало дуже спекотно. Так спекотно, немов би опинилися під променями пекучого сонця посеред пустелі. Коли всі розплющили очі, то побачили безкраї простори піску та піраміди.

– Ми в Стародавньому Єгипті, батьківщині пірамід і папірусу, – пояснив професор.

– А що таке папірус, і в якому ми часі? – запитали діти.

– Папірус – це назва рослини, яка колись давно росла у воді та яку люди використовували як папір. А перебуваємо ми у XIII столітті до нашої ери. Уже тоді на папірусі створювали цілі рукописи з малюнками та повчальними історіями. Подивіться, перед вами один із найвідоміших давньоєгипетських папірусів – папірус Ані, – сказав професор. – Але ми не будемо затримуватися в цьому часі, бо скоро тут почнеться піщана буря.

Через мить усі відчули, що замість печери вони перебувають у якомусь приміщенні. Розплющивши очі, по-

бачили кімнату. Біля вікна стояла висока парта, за якою щось писав старий монах із довгою білою бородою.

– Тепер 1075 рік, – сказав професор Медіус. – Ми в Києво-Печерському монастирі, а це...

– Знаю! – зраділа Марійка. – Це Нестор Літописець, він записував усі важливі історичні події минулого.

– Яка розумниця! – похвалив професор Медіум. – Ти все сказала правильно. Дійсно, Нестора вважають автором «Повісті минулих літ», у якій розповідається про історію нашої країни, важливі події та героїв того часу.

– А мені цікаво, писати в давні часи вміли лише монахи? – запитав Петрик.

– Ні, не лише монахи. І ти зараз це сам побачиш, – відповів професор. – Приготуйтеся до наступного стрибка в часі!

Коли наші мандрівники розплющили очі, то побачили навколо себе велике поле, де росло жито та цвіли блакитні волошки. Край поля сидів хлопчик, якому було на вигляд років сім, він поклав на коліна великий шматок березової кори і за допомогою кістяної палички, схожої на олівець, малював і писав.

– Цього хлопчика звать Онфім, він жив сімсот років тому в російському місті Новгороді. Мріяв бути воїном, про що і написав на своєму малюнку, – пояснив професор. – Як бачите, писати вміли не лише монахи, а й селянські діти та небагаті люди. До нас дійшли їхні листи, які називають берестяними грамотами, бо написані вони на березовій корі. Цей матеріал був недорогий, тому його використовували дуже часто.

– Цікаво, а коли з'явилися перші книжки в тому вигляді, до якого ми звикли? – запитала Марійка.

– Зараз усе самі побачите, – промовив професор.

І за мить усі опинилися у великому приміщенні, де працювала якась чудернацька машина, за роботою якої стежив високий поважний чоловік із розумними очима. Професор трохи підвищив голос і заговорив:

– Перші паперові книжки з'явилися в Європі у XIII ст. Їх довгий час писали від руки. Одна книга виготовлялася 5-7 років і коштувала дуже дорого. У XV ст. був винайдений спосіб друкувати книги. Перед вами сам Іван Федоров, який 1574 року у Львові видав першу дру-

ковану в Україні книжку. Це була церковна книга, і називалася вона «Апостол». Іван Федоров видавав також і навчальні книжки, наприклад, «Буквар», що складався з двох частин: азбуки та матеріалів для читання.

– Оце так! А я і не знав, що в Україні вже так давно друкують книжки, – захоплено вигукнув Петрик.

– Так, а перша бібліотека в Україні з'явилася ще за часів Київської держави. Її створив князь Ярослав Мудрий у 1037 році. Він вважав, що книжки роблять людську душу благородною, а розум сильним, – пояснив професор Медіус.

– Ну, з книжками все більш-менш зрозуміло, – підхопила розмову Марійка. – Виникли вони давно, їх дуже цінували, книжку могла купити тільки багата людина. А коли все змінилося? Коли інформація стала поширеною і доступною навіть небагатим людям?

– Це сталося у XVII столітті, – відповів професор. – Заплющуйте очі. Мандруємо!

За хвилину розплющивши очі, діти здивувалися, бо опинилися посеред досить гомінкої вулиці. Повз них проїздили кінські екіпажі та спішили дивно одягнені люди. Прямо посеред цього натовпу стояв якийсь хлопчина з купою паперових аркушів у руках, він щось вигукував незрозумілою мовою, а до нього підходили люди і купували ці аркуші.

– Дивіться уважно – це перший продавець газет, – сказав професор. – Ми у Німеччині 1610 року. До речі, слово газета означає назву дрібної монети. За дрібні гроші люди дістали змогу дізнаватися про щоденні або щотижневі новини. Масовий друк газет підвищив грамотність населення.

– Цікаво! – промугикав Петрик. – Я теж хотів би продавати газети. Усі новини знав би перший.

– У тебе ще буде така можливість. А що було далі, професоре? – спитала Марійка.

– Далі я пропоную перенестися у XIX століття, яке відзначилося багатьма винаходами, які ввійшли до світу медіа. І перший – фотографія, без якої сьогодні ми не уявляємо життя.

– Я дуже люблю фотографуватися, проте раніше ніколи не замислювалася над тим, як довго вона існує, – промовила Марійка.

– Люди здавна прагнули зображувати світ, – сказав професор. – Підтвердження цього – і наскельні малюнки, які ви вже бачили, і живопис, і скульптура, і архітектура, які передавали суб'єктивне бачення окремої людини, а фотографія дозволила зафіксувати наближений до реальності образ.

Подивіться на перше закріплене зображення, яке збереглося до наших часів. Його зробив 1826 року за допомогою камери-обскури француз Нісефор Ньєпс. Це знімок «вид з вікна».

– Яка дивна і розмита фотографія... – чухаючи потилицю, промовив Петрик.

– Цей знімок ще не називався фотографією, – зазначив професор Медіус. – 1839 року француз Жак Дагерр та англієць Вільям Генрі Фокс Талбот майже одночасно винайшли спосіб одержання фотографічного зображення за допомогою спеціального апарату. Термін «фотографія» виник завдяки Джону Гершелю того ж року (який офіційно вважають роком її народження).

– А що було далі, професоре? – спитала Марійка.

– А далі було ще цікавіше, – озвався професор. – 7 травня 1895 року великий винахідник Олександр Попов на зібранні Російського фізико-хімічного товариства в Петербурзі показав дію своїх приладів зв'язку. Це був один із перших дослідів, що продемонстрували радіозв'язок. Саме цього року ним був створений перший радіоприймач. Цей винахід сильно і безповоротно змінив історію людської цивілізації, тому що радіо стало «батьком» мобільних телефонів, кіно, телевізорів, радіотелескопів і купи інших корисних речей, без яких сьогоднішня людина, як без рук. Хід науково-технічного прогресу вже неможливо було зупинити. Я пропоную вам помандрувати у 1895 рік. Не знаєте, чим він знаменний?

– Ні, – відповіли діти.

– Тоді дивіться уважно!

Коли мандрівники у часі розплющили очі, то побачили, що перебувають у приміщенні, чимось схожому на маленький кінотеатр. На екрані рухався потяг. Плівка

була чорно-біла, а потяг дуже старий із величезною трубою, із якої виривався чорний дим. Нічого незвичного у цьому дійстві не було б, якби не реакція людей, які були у приміщенні. Усі без винятку були схвильовані, дехто перелякано затуляв очі руками, а деякі дами голосно кричали.

– І що це з ними? – спитав Петрик.

– Ми присутні на історичній події. Це перша демонстрація німого кіно: документального фільму «Прибуття потягу». Його показали брати Люм'єри у своєму кінотеатрі в Парижі. Саме з 1895 року почалася тріумфальна хода кінематографа планетою. Уже 1896 року був знятий перший у Російській імперії документальний фільм «Вид харьківського вокзала в момент отхода поезда с находящимся на платформе начальством».

Кінематограф швидко вдосконалювався. У 1908 році французи створили перший мальований мультфільм, а на межі 1930-х років виникло звукове кіно. Потім на зміну чорно-білій прийшла кольорова плівка. Кінематограф полюбили в усьому світі.

Тоді ж у 20-ті роки ХХ століття винайдено телебачення. 1 вересня 1928 року Філо Фарнсуорт продемонстрував для преси першу у світі робочу телевізійну систему. Через деякий час розпочалися перші телепередачі та з'явилися перші телевізори. Почалася нова ера.

– То ми вже, напевно, закінчуємо подорож? – спитали діти.

– Так, закінчуємо. Останнє, що хочу вам показати, – це вигляд першого комп'ютера, який з'явився 1943 року у Великій Британії. Pozнайомтеся – це прапрапрадідуся сучасних комп'ютерів. А перший український комп'ютер був створений 1951 року і займав площу у 60 квадратних метрів.

– Як багато ми знаємо тепер про історію виникнення інформації та її розповсюдження у світі. А що буде далі? – ніяк не могла вгамуватися Марійка.

– А далі ви все будете спостерігати самі, бо практично щодня ми стаємо свідками появи нових засобів інформації, або як їх іще називають, новітніх медіа, до яких належить інтернет, мобільна телефонія тощо. І так буде завжди, поки є науковці та винахідники. Коли ви

вироснете, теж станете такими людьми, бо ви розумні й допитливі. А на сьогодні наша подорож закінчена, вам уже пора додому, – сказав професор.

– Дякуємо Вам, професоре Медіусе, – відповіли діти.
– Чи дозволите нам іноді заходити до Вас у гості?

– Звичайно, коли завгодно. Залюбки розповім вам щось цікаве про медіа, про те, яку роль вони відіграють у нашому житті, як впливають на людину.

Слово вчителя

Завершилася казка-подорож Марійки та Петрика до планети Медіа. Пригадаймо, що ви дізналися в цій казці про світ медіа.

3. Експрес-диктант з учнями за змістом казки.

Робота в зошиті.

- 1) Яку інформацію можна почерпнути з наскельних малюнків прадавніх людей? (*інструкція з полювання, опис життя*).
- 2) Який матеріал використовували для письма у Давньому Єгипті та Новгороді? (*папірус та кору з берези*).
- 3) Як звали автора «Повісті минулих літ»? (*Нестор*).
- 4) Хто видав першу друковану книгу в Україні? (*Іван Федоров*).
- 5) Що означає слово «газета»? (*назва дрібної монети*)
- 6) У якому році створено перше закріплене зображення, що збереглося до наших часів? (*у 1826 році*).
- 7) Автором якого винаходу вважають Олександра Попова? (*радіо*).
- 8) Який винахід вважають «батьком» мобільних телефонів, телевізорів? (*радіо*).
- 9) Що показали на першій демонстрації німого кіно? (*прибуття потягу*).
- 10) Що продемонстрували для преси 1 вересня 1928 року? (*першу у світі робочу телевізійну систему*).
- 11) Де з'явився перший комп'ютер? (*у Великій Британії*).
- 12) Що таке медіа? (*засоби, за допомогою яких люди спілкуються один із одним*).

Взаємоперевірка.

V. Закріплення вивченого матеріалу

1. Творче завдання

Учитель роздає шаблони уявної планети Медіа та пропонує учням самостійно назвати кожен материк цієї планети іменем одного із засобів спілкування. (На роботу відводиться 3 хвилини).

Після виконання завдання вибірково заслуховуються відповіді учнів.

2. Інтерактивна вправа на рефлексію

Учням пропонується записати 2 речення, які починаються словами «Сьогодні на занятті я дізнався...», «На сьогоднішньому занятті я зміг...»

Заслуховування відповідей

3. Кінцеве слово вчителя

Отже, ми разом із Марійкою та Петриком дістали змогу познайомитися зі світом медіа, історією планети Медіа і побували на її материках. Протягом року ми будемо докладно вивчати один із її материків. Це материк Книги. Ви дізнаєтесь, як народжується книга, хто її створює, які бувають книжки. І найголовніше, ми навчимося самі створювати книгу. Тому на нас чекає багато цікавих зустрічей і пригод. Крім того, на допомогу нам завжди прийде професор Медіус.

VI. Домашнє завдання

1. Підготувати повідомлення «Медіа в моєму житті», «Яке з медіа найважливіше і чому?»
2. Принести улюблену книгу.

1.3. Основні етапи розвитку засобів масової комунікації

Задирака О. С.,

*практичний психолог, викладач курсу «Медіакультура»
Лисичанської багатопрофільної гімназії*

Мета:

- познайомити учнів з основними етапами розвитку засобів масової комунікації, дати поняття інформаційної революції;
- показати й довести на практиці революційність виникнення письма, книгодрукування, електричних та електронних засобів зв'язку, мікропроцесора;
- розширювати світогляд учнів, виховувати медіакультуру.

Обладнання: дошка й крейда (або інше, що дозволить зробити запис).

Методи та способи роботи на уроці: бесіда, інтерактивна гра «Народження пліток», міні-лекція.

Хід заняття

1. Організаційна частина.
2. Пояснення нового матеріалу.
- 2а. Гра «Народження пліток».

Вчитель: – Перед тим, як оголосити тему нашого сьогоднішнього уроку, я пропоную вам взяти участь у грі. Чотирьох з вас я прошу вийти за двері й зачекати поки вас не покличуть. Завдання для тих, що лишились: уважно слухати й стежити за тим, який відсоток інформації втрачається при переданні кожному наступному комуніканту.

Далі запрошується перший учасник, якому повідомляється таке:

«У неділю ваш клас збирається до кінотеатру. Ти ніяк не можеш вирішити, куди тобі йти – у кіно, чи на виставку собак, яка проходитьиме якраз за кінотеатром. Тим паче, що в кишені всього три гривні, а купити хо-

четься й «Колу», й чіпси. А тут ще й батьків до школи викликали за ту двійку з фізики».

Все, що запам'ятав перший учасник, він розповідає другому, другий – третьому, а той – четвертому. Наприкінці четвертий учасник розповідає класові отриману інформацію. Далі йде обговорення, чому втрачалась інформація й які є пропозиції щодо її збереження. (Доходять висновку, що при усному переданні багато суб'єктивних факторів впливають на збереження інформації й потрібен засіб, який збереже інформацію від індивідуальних особливостей пам'яті, уваги, настрою тощо).

Такий засіб збереження інформації людство винайшло. Це – писемність. І це була перша інформаційна революція.

2б. Міні-лекція вчителя.

На думку деяких дослідників, джерела сучасних комунікаційних технологій беруть початок із верхнього палеоліту, коли на стінах печер з'явилися перші малюнки первісних людей, у яких вони відображали своє життя, наприклад успішне полювання.

Наступним етапом розвитку медіатехнологій дослідники вважають клинопис древніх шумерів, цивілізація яких була одна з найрозвинутіших. Шумери винайшли писемність – клинопис, який був схожим як на малюнки, так і на літери. Писемність такого типу була досить складна, вивчити й користуватися нею могли тільки представники привілейованих класів.

Приблизно у 1750 – 1670 рр. до н. е. у Стародавній Греції виникає лінійна писемність, подібна до сучасного графічного відтворення словесної інформації. Пізніше в Китаї активно розвивається ієрогліфічна писемність, особливістю якої є те, що кожне слово, поняття, а іноді й цілий вислів відтворюється спеціальним, доволі складним знаком.

Революційним етапом розвитку медіатехнологій стало винайдення паперу 105 р. н. е. в Китаї, де через 625 років засновано першу друкарню. 853 р. в Китаї з'явилася перша книга, що вийшла друком. Це був значний крок уперед, значення якого для розвитку медіатехнологій важко переоцінити. Але ієрогліфи не дали

китайцям змоги довести друкарську технологію до оптимального функціонування: кожна сторінка кліше вирізалася на дерев'яній або кам'яній дошці, тому процес друкування книги був досить тривалий і трудомісткий; негативно позначилися також інші фактори: у Китаї існувала зацікавлена спілка професійних переписувачів, які стали на перешкоді розитковій друкованій індустрії.

1450 р. у Німеччині друкарським способом вийшли перші книги. Німецький друкар Йоганн Гутенберг досить вдало модернізував китайську технологію. Заздалегідь відливали певну кількість свинцевих літер, які потім складали у слова, речення, сторінки. Після друку кліше треба було розібрати для наступної книги. Через якийсь час в Європі з'явилися десятки й сотні друкарень, які, без перебільшення, змінили європейську цивілізацію. 1500 р. в Європі циркулювало понад 20 млн. книжок найрізноманітнішого змісту. 1620 року в Амстердамі засновано перше регулярне щотижневe видання.

Наступний етап розвитку медіатехнологій розпочався через кілька сторіч. У 1822 р. Ніепс проводить перші дослідження з фотографічним зображенням. Через 19 років англієць Ф. Талбот удосконалив технологію Ніепса, запропонувавши проектувати негативне зображення на поверхню, вкриту солями срібла. Фотографія набула популярності серед артистів і науковців, але журналісти почали активно використовувати її тільки після 1871 року, коли виникли технології, що давали змогу вставляти фотозображення в газети.

1 вересня 1794 р. перші повідомлення передано з Лілля в Париж оптичним телеграфом, а 1837 р. впроваджено електричний телеграф і азбуку Морзе. Досить швидко за допомогою телеграфу навчилися передавати не тільки слова, й найпростіші малюнки, однак не можна було надіслати голос або музику, хоча мікрофон уже винайшов 1827 р. житель Лондона Ватсон. 4 лютого 1876 р. у Бостоні близько 14-ї години Грейгем Белл, викладач Бостонського притулку для глухонімих, звернувся з проханням про патент на апарат, здатний передавати звук на відстані. Того ж самого дня о 16-й годині інший винахідник, електрик із Чикаго Е. Грей, звернувся з поді-

бним проханням. Після судового процесу патент видали Г. Беллу.

Уже 1881 р. у США було 400 телефонних станцій і 132 000 абонентів. Майже водночас із телефоном розроблено технологію механічного звукозапису. 1877 р. Едісон у США і Шарль Гросс у Франції винайшли звуковідтворювальний апарат – фонограф.

Того ж часу розвинулися передумови для появи технології передачі електромагнітного сигналу на відстані без дроту. 1832 р. Фарадей провістив існування електромагнетних хвиль, а його учень Максвелл висунув гіпотезу, що електромагнетні збурення переміщуються у просторі. 188 р. Г. Герц підтвердив цю теорію конкретними експериментами. У 1895 – 1896 рр. проведено перші досліди з бездротового передавання сигналу, авторами яких одночасно стали росіянин О. С. Попов та італієць Г. Марконі.

Процеси індустріалізації й урбанізації наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття, які радикально змінили Європу й Сполучені Штати Америки, значною мірою ґрунтувалися на нових технологіях, зокрема й медіатехнологіях. Нові комунікаційні технології, наприклад телеграф і телефон, викликали захоплення, і кожен винахід відразу знаходив упровадження – спочатку в бізнесі, а потім – в інших соціальних сферах.

У 1906 р. американець Лі де Форест одержав патент на пристрій, який давав змогу передавати комплексний сигнал. 12 квітня 1908 року вперше в радіоефірі залунав людський голос: «Алло, алло, з Вами радіостанція з Ейфелевої вежі в Парижі». Ці передачі приймали радіоаматори в Марселі. Через два роки приблизно 50 осіб чули звукові радіопередачі в радіусі 30 км від Нью-Йорка.

У світі звукове радіомовлення активно почало розвиватися після 1920 р. Піонерами в цій сфері стали США, де у 1928 р. понад 578 радіостанцій щодня виходили в ефір. Перед Великою кризою 1929 р. у світі налічувалося понад 10 млн. радіоприймачів.

Увечері 28 грудня 1895 р. у Парижі на бульварі Капуцинів, 14, у льосі «Грандкафе» продемонстровано перші рухливі зображення. Фотографії на екран уміли проектувати вже давно, але цього вечора брати Люм'єри показали 30 глядачам захопливі кіносюжети «Робітники

виходять з воріт заводу» і «Купання дитини». Так виник «сьомий» вид мистецтва. Кіно розвивалося дуже стрімко: у США в 1905 – 1909 рр. побудовано понад 10 тис. кінозалів. Можна стверджувати, що кіно було своєрідним мультимедіа, особливо після 1927 р., коли воно стало звуковим. Кіно – найперший засіб масової інформації, доступний більшості населення, про що свідчать такі факти: в 1930 р. з 122 млн. американців 95 млн. відвідували кіно щотижня.

Зважаючи на те, що радіомовлення та кіно розвивалися синхронно у часі, логічним стало поступове об'єднання цих технологій в єдиному пристрої, здатному передавати зображення на відстані. Йдеться про новий етап розвитку – еру телебачення, передбачену багатьма науковцями ще в середині XIX ст.

Саме слово «телебачення» запропоновано 1900 р. на Всесвітній виставці в Парижі. Але тільки в 1925 р. розпочато впровадження відносно повних систем передавання та приймання телевізійного зображення. Перші електронні телевізійні системи виникли 1937 р. Друга світова війна пригальмувала розвиток телебачення, хоча вже в 1947 р. у США було 30 тис. телеприймачів (45 тис. – у Великій Британії), до 1961 р. їх кількість зросла до 34,7 млн. та 11,2 млн., відповідно. 1960 р. телевізійні дебати кандидатів у президенти Д. Кеннеді й Р. Ніксона дивилися 75 млн. американців.

До середини XX ст. закладено підґрунтя новітніх комунікаційних технологій. У результаті розвитку технологій друку, кіно, телебачення і радіомовлення знання, інформація, культура стали доступними найширшим верствам населення.

Характерною рисою кінця XX ст. стало прискорення процесу перетворення технологій у нові комунікаційні системи. Щоб газета стала важливим засобом комунікації, після винаходу друкованого верстата повинно було минути три сторіччя, тоді як від відкриття Герцом радіохвиль до початку регулярного мовлення США минуло тільки тридцять три роки (з 1888 до 1921 р.). Прикметне таке порівняння: перший електронний комп'ютер на базі лампової технології змонтовано 1946 р., мікрочип, основний компонент сучасних невеликих, але потужних

комп'ютерів, з'явився в 1971 р., а масовий маркетинг персональних комп'ютерів розпочався всього через чотири роки.

Із часів винаходу друкованого верстата принципи роботи ЗМІ залишалися незмінними: інформація йшла від професійних медіавиробників до пасивних медіаспоживачів. Однак сучасні технології привели до фундаментальних змін. Можливість легкого й швидкого доступу в інтернет, поява соціальних мереж, так званих веб 2.0, в яких користувачі самі створюють контент, перетворює медіаспоживачів у медіавиробників.

Дослідники вважають, що, діставши змогу вибрати та бути активним учасником створення контенту, люди перестають користуватися традиційними ЗМІ. Найбільше збитків мають при цьому газети.

Російський дослідник П. Федорищенко виокремлює такі функції інтернету: «комунікаційно-просторова функція: інтернет – глобальний комунікаційний канал, який забезпечує в усесвітньому масштабі передавання мультимедійних повідомлень; комунікаційно-часова функція: інтернет як загальнодоступне сховище інформації, всесвітня бібліотека, архів, інформаційне агентство; функція соціалізації й самореалізації особистості й групи: інтернет як всепланетний клуб партнерів у бізнесі та дозвіллі. Отже, зважаючи на ці функції, П. Федорищенко визначає інтернет як глобальну соціально-комунікаційну мережу, призначену для задоволення інформаційно-комунікаційних потреб індивідів і груп за допомогою використання телекомунікаційних технологій.

Доречно нагадати гіпотезу Маклюєна, згідно з якою будь-які посутні зрушення в історії медіа визначаються чотирма основними законами. У період ламання чинної парадигми новий засіб масової комунікації зазвичай проходить чотири стадії: прискорює процес створення повідомлення, витісняє колишні способи, поєднується із традиційними способами й повертається до старих методів створення повідомлення, але на вищому рівні. Як конкретний приклад Маклюєн пропонував розглянути персональний комп'ютер із текстовим редактором, який прискорив процес підготування тексту до друку: зробив друкарську машинку непотрібною; у поєднанні з іншими

технологіями привів до появи настільного видавництва; відродив децентралізоване виробництво друкованих матеріалів.

Автори інформаційного бюлетеня «Всесвітня добра воля» справедливо стверджують, що «всеохопна мета медіа – використання енергії посередництва для того, щоб сприяти правильним людським відносинам. Мова завжди служила для того, щоб виражати як матеріальні, так і духовні аспекти життя. А тепер мас-медіа, безсумнівно, покликані виражати у великому масштабі синтез цих та інших аспектів, щоб допомогти людству уявити собі матеріальний світ, окрилений духовністю, і духовний світ, який вступив у тісніший контакт із матеріальним. Якщо духовний бік життя окрилить і піднесе матеріальний, якщо матеріальний стане світлішим і цілком доступним для тих, хто сьогодні живе в нестатку, то це, без сумніву, сприятиме добру.

Нові електронні мас-медіа уможливають сьогодні безмежну взаємодію ідей у ширшому масштабі краще, ніж будь-коли раніше, і це взаємозбагачення вигодує й виховає зародок освіченішого людства та допоможе йому розвинутися.»

3. Підбиття підсумків уроку.

Проведений історичний огляд засвідчив, що в розвитку медіаіндустрії відбулося 4 комунікаційних революцій: винайдення письма, книгодрукування, електронних засобів зв'язку та мікропроцесора.

4. Домашнє завдання.

Поміркувати, які складники має сучасна структура мас-медіа.

Використані джерела:

1. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: навчальний посібник / / За ред. Л. А. Найдюнової, О. Т. Барішпольця.. – К.: Міленіум, 2010. – 440 с.
2. Недбай В. Еволюція розвитку медіатехнологій: від первісного – до інформаційного суспільства.http://www.social-science.com.ua/публікація/58_Еволюція%20розвитку%20медіатехнологій%20від%20первісного%20.

1.4. Розвиток інформаційного суспільства. Проблема цифрової нерівності

Земелько Ірина Сергіївна,
заступник директора Полтавської гімназії № 28

Мета:

- ознайомити учнів з поняттями «інформаційне суспільство» та «цифрова нерівність»;
- показати проблеми, які виникають в умовах інформаційного суспільства та цифрової нерівності;
- допомогти учням розвивати критичне мислення, набувати навичок аналізу явищ суспільного життя.

Очікувані результати. Після уроку учні зможуть:

- *описувати* основні характеристики інформаційного суспільства;
- *наводити* приклади цифрової нерівності;
- *пояснювати* позитивні впливи та ризики інформаційного суспільства, причини цифрової нерівності.

Методи та способи роботи на уроці:

Проведення уроку можна організувати двома варіантами:

перший варіант – наведено;

другий – вивчення теми організувати за групами відповідно до плану уроку. Кожна група опрацьовує певне питання за матеріалами підготовленими вчителем. Також можливий варіант підготування матеріалів однією групою учнів за окремими питаннями до уроку, які будуть в ролі або фахівців або експертів в ході уроку доповнювати повідомлення груп.

Хід заняття

I. Мотивація навчальної діяльності

«Хто володіє інформацією, той володіє світом».

Натан Ротшильд

Як ви розумієте відомий вислів англійського фінансиста минулого століття? Як, на вашу думку, змінився зміст фрази за останнє десятиріччя?

II. Вивчення нового матеріалу

1. Інформаційне суспільство: поняття, ознаки.
2. Міжнародні акти в сфері інформаційного суспільства.
3. Цифрова нерівність.
4. Інформаційне суспільство і Україна.

1. Інформаційне суспільство: поняття, ознаки

Суспільство пройшло певні етапи: первісний, рабовласницький, феодальний, буржуазний (індустріальний), соціалістичний, соціальної демократії. Відповідно, зі зміною етапів змінювались і потреби різних верств, класів, соціальних груп. Сучасне суспільство називають постіндустріальним або інформаційним. XX сторіччя називають по-різному: доба електрики, індустріалізації, атомної енергії, кібернетики. З іншого боку, його називали добою революцій, світових війн, розпаду імперій, переділу світу і формування сучасної геополітичної системи, локальних війн і контрреволюцій. Воно було також добою індустріального суспільства, соціалістичного будівництва, споживчого і постіндустріального суспільства. Його останнє десятиріччя дістає назву «порогу інформаційного суспільства» [<http://www.ukrainereferat.com/print.php?rid=3690&page=2>].

Інформаційне суспільство (англ. Information society), ІС – постіндустріальне суспільство, історичний етап еволюційного розвитку цивілізації, в якій інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному просторі [<http://www.znannya.org/?view=concept:316>].

Головними продуктами виробництва інформаційного суспільства мають стати інформація і знання. Це одне з визначень, яке можна знайти в одному з продуктів інформаційних технологій – інтернеті.

Інформаційне суспільство – це сукупність суспільних відносин у різних сферах людської діяльності (політиці, економіці, освіті, культурі, дозвіллі, особистому житті

тощо), що відбувається на засадах широкого використання інформаційних комунікаційних технологій, завдяки чому кожний має змогу створювати, поширювати та використовувати інформацію і знання [http://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційне_суспільство].

Історія поняття

Історія виникнення поняття «інформаційного суспільства» бере свій початок з робіт австрійсько-американського економіста-дослідника Фріца Махлупа, який, вивчаючи вплив патентів на наукові дослідження, в 1962 році опублікував працю «Виробництво і розподіл знань у Сполучених Штатах». У роботі автор ввів поняття «індустрії знань», до якої вніс такі напрямки інформаційної діяльності в суспільстві: освіту, наукові дослідження і розробки, засоби масової інформації, інформаційні технології та інформаційні послуги. За підрахунками Махлупа, в 1959 році 29 % валового національного продукту США вироблено індустрією знань, а 1967 року індустрія знань («інформаційна економіка») вже виробляла 46 % валового національного продукту США (розрахунки дослідника Махлупа, економіста Марка Пората).

Американський соціолог Деніел Белл розвинув концепцію «постіндустріального суспільства», підкреслюючи важливість інформації та знань в постіндустріальній економіці, поступово все частіше замість терміну «постіндустріальне суспільство» вживав термін «інформаційне суспільство».

За даними угорського університетського науковця-соціолога Ласло Карвалікса, термін «інформаційне суспільство» виник у середовищі японських соціологів на початку 60-х років. У 80-ті роки цей термін стає популярним серед широкого кола фахівців і політиків на фоні значного прогресу у виробництві комп'ютерних засобів і в будівництві телекомунікаційних мереж (інтегральні мікросхеми, персональні комп'ютери, цифрові системи зв'язку, волоконно-оптичні лінії тощо). Протягом 90-х років величезні кошти (сотні мільярдів доларів США) по всьому світу вкладали в створення і розвиток будь-яких підприємств, так чи так пов'язаних з інформаційно-комунікаційною сферою, особливо тих, що займалися роз-

витком інтернету [http://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційне_суспільство].

Для учнів: назвіть риси інформаційного суспільства, використавши вищезазначений матеріал і власний досвід.

Після обговорення підсумовуємо:

- що таке інформаційне суспільство;
- хто автори концепції інформаційного суспільства;
- які ознаки інформаційного суспільства (і вчитель дає матеріал про основні риси).
Характерні риси інформаційного суспільства:
- суттєве підвищення ролі інформації і знань у житті суспільства;
- більшення числа людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями і виробництвом інформаційних продуктів і послуг, зростання їхньої частки у валовому внутрішньому продукті;
- зростання інформатизації в суспільних і господарських відносинах;
- створення глобального інформаційного простору, який забезпечує:
- ефективну інформаційну взаємодію людей,
- їхній доступ до світових інформаційних ресурсів,
- задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг.

Інформаційне суспільство (як варіант, роздруковані ознаки роздати учням для самостійного опрацювання і обговорити через 3-4 хв):

- суспільство, орієнтоване на людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток, в якому кожний може створювати інформацію і знання, мати до них доступ, користуватися і обмінюватися ними, даючи змогу окремим особам, громадам і народам повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи своєму сталому розвитку й підвищуючи якість свого життя;
- суспільство, економіка якого базується на інформаційних технологіях і яке соціально трансформується, щоб сприяти індивідам і спільнотам використовувати знання та ідеї, що допомагає людям втілити їхній потенціал та реалізувати їх прагнення;

- суспільство, яке створюється внаслідок нової індустріальної революції на базі інформаційних і телекомунікаційних технологій та на базі інформації, яка виражає знання людей. Завдяки технологічному прогресові в такому суспільстві опрацювання, накопичення, отримання і обмін інформацією й будь-якій її формі – звуковій, письмовій або візуальній – не обмежені за відстанню, часом і обсягами. Ця революція додає великих можливостей людському інтелектові й створює ресурси, що змінюють спосіб суспільної праці і суспільного життя [http://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційне_суспільство].

Завдання для груп:

- 1) визначити позитивні риси інформаційного суспільства;
  - 2) які ризики несе інформаційне суспільство;
  - 3) проаналізувати інформацію «20 % родин у США не мають у своїх квартирах навіть телефону, а 70 % родин штату Нью-Йорк не мають персонального комп'ютера»; «за наявними даними, на початку XXI століття 80 % людей у світі жодного разу не користувалися телефоном і 93 % не використовували комп'ютер» (за матеріалами А. Сіленко «Інформаційне суспільство»).
- Обговорення групами результатів роботи.
Висновок (і учні, і вчитель).

2. Міжнародні акти в сфері інформаційного суспільства

Міжнародна спільнота ухвалила низку рішень, що свідчить про реалії та актуальність інформаційного суспільства. Слід відзначити такі:

1994 року Європейська Комісія розробила план дій стосовно європейського шляху до «інформаційного суспільства». Питання розбудови глобального «інформаційного суспільства» обговорювали на спеціальній конференції міністрів країн «Великої сімки» 1995 року, організованій Європейською Комісією у Брюсселі.

1998 року на черговій повноважній конференції Міжнародного телекомунікаційного союзу була ухвалена резолюція про проведення всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства .

2000 року на саміті країн «Великої вісімки» була ухвалена Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства.

2002 року Генеральна Асамблея ООН ухвалює резолюцію про проведення двоетапного всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства, а в 2003 і 2005 роках відбулися Женевський та Туніський етапи цього саміту.

2008 року Європейський парламент ухвалив резолюцію з медіаграмотності у світі цифрових технологій, в якій підкреслив, що медіаграмотність – базовий елемент політики в сфері споживання інформації, й вона має охоплювати всі категорії людей протягом усього їхнього життя, для того щоб допомогти їм практично та творчо використовувати медіа.

Окінавська хартія, ухвалена **22 липня 2000 року**, основний міжнародний нормативно-правовий документ ІС, в якому закріплено мету – зміцнення відповідної політики і вдосконалення нормативно-правової бази, які б стимулювали конкуренцію і новаторство, забезпечували економічну та фінансову стабільність, співпрацю у сфері оптимізації глобальних мереж. У документі закріплено, зокрема, основні особливості та характеристики ІС:

- наявність інформаційної інфраструктури, яка складається з транскордонних інформаційно-телекомунікаційних мереж і розподілених у них інформаційних ресурсів як запасів знань;
- масове застосування персональних комп'ютерів (ПК), підімкнених до транскордонних інформаційно-телекомунікаційних мереж (ТІТМ);
- підготування членів суспільства до роботи на ПК і у ТІТМ;
- нові форми і види діяльності у ТІТМ або у віртуальному просторі (повсякденна трудова діяльність у мережах, купівля-продаж товарів і послуг, зв'язок

і комунікація, відпочинок і розваги, освіта, медобслуговування тощо);

- можливість кожному практично миттєво отримувати з ТІТМ повну, точну і достовірну інформацію;
- практично миттєва комунікація кожного члена суспільства з іншими користувачами (наприклад, чати в інтернеті);
- трансформація діяльності ЗМІ, інтеграція ЗМІ і ТІТМ, створення єдиного середовища поширення масової інформації мультимедіа ;
- нема географічних і геополітичних кордонів держав учасників ТІТМ;
- зіткнення національних законодавств держав у цих мережах, становлення нового міжнародного інформаційного права і законодавства [http://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційне_суспільство].

Для учнів. Ваша думка про реалії втілення певних положень цього документа (3 хв. за групами).

Учитель підсумовує відповіді учнів.

3. Цифрова нерівність

Для учнів. Ваші асоціації з цим терміном.

Як пише російський дослідник В. Іноземцев, «соціальні тенденції останніх десятиліть свідчать, що суспільство, яке сповідує волю наукового пошуку й ефективно використовує результати технологічного прогресу, породжує наростання майнової нерівності в масштабах, яких не знала історія.»

Масовий розвиток інформаційних процесів має глобальний характер, однак кожна країна виходить з власних можливостей у процесі переходу від індустріального до інформаційного устрою. Тому поряд з терміном «інформаційне суспільство» в міжнародній практиці поширюється термін «цифрова нерівність» або «цифровий розрив», який увійшов в оборот 1999 року після публікації доповіді міністерства торгівлі США «Провал у мережі: визначення цифрової нерівності».

Інформаційні джерела так визначають поняття «цифрова нерівність» (англ. Digital divide) – цифровий розрив, інформаційний або цифровий розкол, інформаційна нерівність; новий вид соціальної диференціації, що впливає з різних можливостей використання новітніх ІТ і визначає зростаєлу нерівність у доступі до економічних, соціальних, культурних, освітніх можливостей.

Спочатку проблему цифрової нерівності сприймали як суто американську й обговорювали лише в США. Однак згодом її стали осмислювати як глобальну. На міжнародному рівні питання інформаційної нерівності вперше було порушене в Окінавській хартії глобального інформаційного суспільства.

Головна мета сучасності, за визначенням ООН, – зменшення бідності на планеті, що закріплено в Декларації тисячоліття. ООН висунула завдання до 2015 року скоротити вдвічі частку людей, чий дохід у день менший за один долар США (сьогодні частка таких жителів нашої планети становить 22 %). У контексті боротьби з бідністю ООН розв'язує й завдання подолання інформаційної нерівності. Зазначено, що базова – нерівність економічна, соціальна і культурна, інформаційна ж нерівність – тільки один з проявів нерівностей. Без подолання інформаційної нерівності не можливий ні процес глобалізації, ні ефективний розвиток інформаційного суспільства, ні запровадження електронних урядів [<http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=58&c=1238>].

Для учнів. Цифрова нерівність: реалії сьогодення.

Сьогодні можемо бачити появу нового соціального прошарку – так званих діджіраті (digerati – від digital і literati) – так звать людей, грамотних у галузі комп'ютерних і цифрових систем. Майже на дві третини ці прошарки складаються з представників білої раси, осіб чоловічої статі та середнього статку віком від 20 до 30 років, що мають вищу освіту і є громадянами промислово найрозвинутіших країн. Не тільки в країнах, що розвиваються, але й у передових існують численні групи населення, відірвані від нового світу мультимедіа.

Термін «цифрова нерівність» уперше почали використовувати в США в середині 1990-х років для позначення розриву між різними соціальними групами у здатності придбати комп'ютер. Із появою нових технологій використання терміну поступово поширилося і на позначення нерівності між різними верствами населення, що виникає через нездатність малозабезпечених громадян використовувати переваги інформаційних технологій, інтернету тощо. «Цифрова нерівність» виникає і між населенням різних країн із різним рівнем розвитку.

Відомий американський спеціаліст із інформаційних технологій Якоб Нілсен, визначає це явище як такий стан, коли «певна частина населення має суттєво кращі можливості для користування сучасними технологіями, ніж інші». Він виділяє такі види цифрової нерівності:

- економічна нерівність, за якої певна частина населення не може дозволити собі придбати комп'ютера;
- нерівність можливостей: навіть маючи комп'ютера, деякі не можуть використовувати його повною мірою через складності в користуванні (особливо люди похилого віку);
- нерівність через той факт, що і психологічно, за умови доступності користування, не всі будуть повністю використовувати можливості новітніх технологій.

Для учнів. Поясніть термін «Цифрова нерівність». (або: як ви зрозуміли поняття «цифрова нерівність»)

Сформууйте «пари», які допоможуть проілюструвати поняття: учні, телевізор, телефон, пенсіонер, комп'ютер, книжка, першокласник, картина, айфон, крейда, програміст, інтернет.

Підсумки з питання «цифрова нерівність».

4. Інформаційне суспільство і Україна

Як зазначають автори видання «E-Ukraine. Інформаційне суспільство: бути чи не бути» Олексій Голобуцький та Олег Шевчук, «Новий, інформаційний світ потребує ін-

формаційної України, бо без нас всесвітня мережа буде розірвана, а її функціонування буде обмежене і неефективне... Більшості людей в Україні сьогодні справді доводиться сутужно. Але на те й існує держава, щоб турбуватися не лише про день нинішній, але й про те, що буде з нами, з нашими дітьми завтра. І якщо провідні аналітики прогнозують кардинальні зміни у світовій економіці, спричинені саме інформаційними технологіями, то чи не буде логічне, навіть більше, обов'язкове перетворення саме цього напрямку вітчизняної науки, економіки, освіти на стратегічний, надання йому державного пріоритету?»

Уперше орієнтацію України на створення «інформаційного суспільства» зафіксовано 1998 року в Стратегії інтеграції України до ЄС; 1998 року ухвалено Закони України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» та «Про Національну програму інформатизації», якими визначалися принципи і програма дій інформатизації України, а не побудови в ній «інформаційного суспільства».

Тільки 2005 року в Україні були проведені парламентські слухання з цього питання і за їхніми результатами на початку 2007 року ухвалено Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007 – 2015 роки». В серпні 2007 року ухвалено План заходів з виконання завдань цього закону. 2011 рік Президент України Віктор Янукович проголосив роком інформаційного суспільства і освіти [http://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційне_суспільство].

Цифровий розрив в Україні – це розрив між учнями, які мають вдома доступ до мережі та учнями, що не мають доступу, між жителями сільської місцевості та міст, учителями, які використовують ІКТ, і тими, які не хочуть (а іноді й не можуть) це робити, дітьми та батьками тощо.

Для учнів. (Назвіть основні процеси і явища, що гальмують розвиток «інформаційного суспільства» в Україні; які проблеми в сфері ІКТ в Україні.

Проблеми: нерівні можливості в отриманні інформації, брак навичок, досвіду мережевого спілкування, труднощі в організації е-навчання;

- низька навчальна мотивація учнів, матеріальні проблеми, ризики використання інтернету;
- низькі темпи розвитку (нижчі від середньосвітових) і, відповідно, низьке місце України в міжнародних рейтингах; нестача системної, багаторівневої, нормативно підкріпленої, базованої на певній ідеології та стратегії державної політики в інформаційно-комунікаційній сфері; значний дисбаланс аудиторії інтернету за регіональними, віковими та майновими ознаками; низький розвиток швидкісних мереж доступу до інтернету; дефіцит кваліфікованих кадрів, унаслідок відпливу талановитої молоді в комерційні структури та тіньовий, орієнтований на експорт бізнес розроблення програмного забезпечення [http://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційне_суспільство].

Для учнів. Ваші пропозиції щодо покращення ситуації.

Підсумки уроку.

Домашнє завдання: за групами (обрати, враховуючи можливості та інтереси учнів):

Стан інформаційного суспільства України.

Шляхи подолання цифрового розриву в Україні.

Напрямки розвитку «інформаційного суспільства» в Україні.

Написати для електронної енциклопедії статті про поняття «інформаційне суспільство», «цифрова нерівність».

Підготувати презентацію з означених тем.

Використані джерела

<http://www.znannya.org>.

Українська вікіпедія.

Сіленко А. Цифрова нерівність як глобальна соціально-політична проблема. <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=58&c=1238>.

Голобуцький О., Шевчук О. Е-Ukraine. Інформаційне суспільство: бути чи не бути. – К.: ЗАТ «Атлант UMS», 2001. – 102 с.

<http://www.ukrainereferat.com/print.php?rid=3690&page=2>

<http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=58&c=1238>

1.5. Свобода засобів масової інформації (ЗМІ)

*Дубровський Валерій Федорович,
канд. пед. наук, доцент кафедри історії і соціально-гуманітарних наук Севастопольського міського гуманітарного університету, кандидат педагогічних наук,
Заслужений працівник освіти АР Крим*

Мета: досягти розуміння учнями цінності свободи засобів масової інформації як однієї з головних цінностей демократичного суспільства.

Завдання уроку:

1. Визначити демократичну значущість засобів масової інформації як носія свободи слова в сучасному інформаційному просторі.
2. Досягти розуміння необхідності заборони цензури та монополії на ідеологію як правового чинника забезпечення ідеологічної та політичної багатоманітності в державі та суспільстві.
3. Встановити взаємозв'язок між свободою, обов'язками та відповідальністю ЗМІ згідно з українським законодавством.
4. Дати змогу зрозуміти базові журналістські стандарти подання інформації.

Категорія учнів: учні 10-11 класів.

Тип уроку: урок-практикум.

Матеріальне оснащення уроку: Мультимедіапроектор, класна дошка, політична карта світу.

Дидактичне забезпечення уроку: Картки з завданнями для роботи в малих групах, витяги з нормативно-правових актів, медіапрезентації, термінологічний словник.

Зв'язок з іншими навчальними курсами: Історія України, всесвітня історія, українська література, всесвітня література, світова та вітчизняна художня культура, „Правознавство. Практичний курс”, „Основи правознавства”.

Ключові поняття уроку: інформація, право на інформацію, масова інформація, право на інформацію, цензура, стандарти подання інформації.

Попередня підготовка до уроку

Обмежений бюджет часу, який надається для вивчення цієї теми, обумовлює ретельну підготовку як вчителя так і учнів.

Вчителю треба чітко визначити ключові поняття разом з іншими термінами, які разом становлять понятійний апарат уроку. У зв'язку з цим також треба врахувати той факт, що зміст багатьох понять маловідомий учням. Для ефективнішого проведення уроку розробляють термінологічний словник.

Оскільки, на жаль, далеко не всі заклади освіти мають необхідну для проведення уроку правову інформацію – розробляють картки, які містять витяги з нормативно-правових актів як вітчизняного, так й міжнародного законодавства, а також запитання до учнів.

Учням пропонують як домашнє завдання підготувати доповіді за визначеною тематикою:

- „Розвиток свободи слова в історії людства”;
- „Цензура як форма обмеження свободи слова і свободи інформації”;
- „Міжнародно-правові стандарти щодо забезпечення свободи ЗМІ”;
- „Етапи розвитку свободи інформації в історії українського народу”;
- „Базові стандарти подання інформації”;
- „Свобода інформації в Українській РСР”;
- „Конфлікт прав: свобода ЗМІ і право на приватне життя”.

Учні мають змогу підготувати до уроку презентації з використанням медіа джерел інформації. Попри новизну теми уроку, треба врахувати той факт, що учні вже мають певний обсяг знань, який вони здобули під час вивчення навчальних дисциплін шкільної програми.

Тому вчителеві слід максимально використовувати зв'язок з іншими навчальними курсами.

Хід заняття*Вступ (5 хвилин)*

На початку вчителеві слід звернути увагу учнів на той факт, що тема уроку в теоретичному сенсі має комплексний характер, тому що вона віддзеркалює єдність історичних, політичних, культурологічних, суспільствознавчих і правових аспектів розвитку свободи ЗМІ.

Одночасно тема дуже важлива для повсякденного життя людської спільноти, окремої держави, суспільства та для кожного з нас, тобто має практичне значення.

Під час уроку буде розглянуте питання свободи ЗМІ як важливої демократичної цінності. Велика увага буде приділена правовим гарантіям свободи ЗМІ, бо саме остання тісно пов'язана з комплексом інших прав і свобод: свободою думки, свободою слова, свободою творчості, свободою виявлення поглядів і переконань.

Слід також відзначити важливість активної участі кожного учня в обговоренні теми уроку, бо від ставлення кожної молодої людини до свободи ЗМІ, рахунку загалом кажучи, залежить рівень свободи ЗМІ в майбутньому нашої держави.

Вчителеві слід звернути особливу увагу учнів на взаємозв'язок між свободою та відповідальністю засобів масової інформації, а також наявністю обов'язків, які мають перед людством мас-медіа.

Перед тим, як перейти до безпосереднього розгляду питань уроку, вчитель пропонує обговорити цитату Альбера Камю:

Вільна преса буває гарною або поганою і це правильно. Але ще правильніше те, що невільна преса буває тільки поганою

Після обговорення цікавої думки учні переходять до розгляду першого питання.

1. *Свобода мас-медіа як найвищий показник демократичного суспільства (10 хвилин).*

Класу на початку пропонується декілька цитат відомих історичних персоналій, які справили великий вплив на розвиток своїх держав:

Я більше побоююсь трьох газет, аніж 100 000 багнетів. Ви бачите мене господарем Франції, але ж я не взявся б правити нею і трьох місяців при вільній пресі
Наполеон Бонапарт

Ми з моїм народом дійшли згоди: вони говоритимуть усе, що побажать, а я робитиму, що побажаю
Фрідріх Великий

Жоден уряд не може існувати без цензури; там, де преса вільна, жоден не вільний
Томас Джефферсон

Учитель ставить учням низку запитань:

1. Чи протилежні ці висловлювання епіграфові уроку? Чому?
2. Що спільного в наведених висловлюваннях відомих державних діячів?
3. Як зіставляються ці думки з демократичними поглядами на свободу слова, свободу волевиявлення думок та цензуру?

Вчитель розповідає учням про обмеження свободи інформації та свободи слова. Ще в Платоновій «Державі» батьки повинні були розповідати малечі тільки канонізовані казки. Протягом досить тривалого часу великі обмеження свободі доступу до інформації робила церква. У зв'язку з цим варто згадати „Індекс заборонених книг”, який упродовж століть обмежував доступ до книжки як одного з основних джерел інформації. (Див. „Індекс заборонених книг” – список публікацій, які були заборонені Римо-католицькою церквою, див. глосарій).

Історія українського народу пам'ятає жахливі приклади обмеження свободи слова, свободи думки, свободи інформації та свободи друку за мовною ознакою (Див. глосарій: Валувський циркуляр, Емський указ).

По приході нацистів до влади у Німеччині спалили величезну кількість книжок під гаслом побудови „нової арійської культури”.

За радянських часів монополія ідеології і засобів масової інформації відбувалась під гаслом: „Партія (тобто КПРС. – **Прим. авт.**) – розум, честь і совість нашої епохи”. Заборонені книжки, статті друкували нелегально. Гірше було з забороненими кінострічками та п'єсами, багато з яких у той час так і не побачила багатомільйонна аудиторія кіноглядачів та шанувальників театру.

Учні можуть самостійно навести приклади, які їм відомі з курсу історії України та української літератури.

Як підсумок до розмови на цю тему вчитель наводить слова лауреата Нобелівської премії Фрідріха фон Хаїєка:

Для існування тоталітарного ладу необхідно, щоб нав'язані людям зовнішні для них переконання стали їхніми власними і все суспільство жило їхньою метою. Як наслідок, не лишається жодної сфери, де не буде відбуватися систематичний контроль інформації, спрямований на повну уніфікацію поглядів

Учитель також ставить запитання учням: „Про які антидемократичні явища йдеться в промові Нобелівського лауреата?» Учні самостійно формують власні висновки.

Учням ставиться питання: «Чи існують у сучасному світі держави з державною цензурою та обмеженою свободою інформації?»

Учні, використовуючи знання з всесвітньої історії, показують на політичній мапі світу держави, де досі існують окреслені вище явища (Куба, Північна Корея, Китай). Можливо, варто до цього питання підготувати медіапрезентацію.

На щастя, ми – громадяни незалежної, демократичної держави, в якій заборонена цензура, існує різноманіття політичних та ідеологічних поглядів (плуралізм) і унеможливлена узурпація влади. Після підбиття підсумку до першого питання клас переходить до розгляду другого, відповідно до плану уроку.

2. *Вітчизняне законодавство про гарантії свободи ЗМІ та ідеологічної багатоманітності думок (15 хвилин).*

На початку розгляду цього питання вчителю слід звернути увагу учнів на той факт, що право на інформацію вперше було закріплене в нашій державі 1992 року в Законі України „Про інформацію”. Особливість цього права полягає в тому, що воно і індивідуальне, і колективне. (Див. право на інформацію в статті 34 Конституції України та глосарій).

Учні, використовуючи термінологічні словники та законодавчі акти, знайомляться з визначенням понять „інформація” та „право на інформацію”. Вони також вивчають види інформаційної діяльності, які є невіддільним складником права на інформацію. (Див. глосарій: одержання інформації, використання інформації, поширення інформації, зберігання інформації).

Дальший етап розгляду питання – опрацювання учнями норм Основного закону держави – Конституції України. Учням пропонується відповісти на низку питань, використовуючи як опертя конституційні норми.

Конституція України

Стаття 15. *Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.*

Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов’язкова.

Запитання

1. Які засади визначають зміст суспільного життя в Україні?
2. Що ми розуміємо під політичною, економічною та ідеологічною багатоманітністю?
3. Чи існує в незалежній Україні державна монополія на ідеологію? Відповідь обґрунтуйте, посилаючись на конституційну норму.

Зрозумілі, логічно побудовані конституційні норми дають змогу учням швидко і обґрунтовано відповісти на поставлені запитання.

Вчитель звертає увагу учнів на той факт, що розгляд правових гарантій свободи ЗМІ та багатоманітності ідеології був би далеко не повний, якщо не розглянути питань правового закріплення заборони цензури.

Відповідно до норми статті 15 Конституції України, цензура в Україні заборонена. Разом з цим слід звернути увагу учнів на той факт, що правове визначення цензури з'явилося тільки завдяки внесенню в 2009 році статті 45-1 до Закону України „Про інформацію”.

Цензура як засіб перешкоджання – поняття дуже багатоманітне. Це обумовлено різними сферами реалізації свободи думки, свободи творчості, свободи ЗМІ. Цензура з боку держави може бути пряма і прихована. Вона може відбуватись у вигляді попереднього (до виходу матеріалу/сюжету) або наступного контролю (у вигляді заборони поширення і репродукування). Цензура може бути також церковна, військова, політична, економічна тощо.

У зв'язку з цим законодавство нашої держави не обмежується тільки конституційною нормою про заборону цензури. Для вивчення питання заборони цензури учні об'єднуються в п'ять груп. Кожна з них працює зі своїм витягом з нормативно-правового акта.

Група 1

*Цивільний кодекс України, стаття 309 (витяг)
Цензура процесу творчості та результатів творчої діяльності не допускається*

Запитання

1. У яких сферах заборонена цензура відповідно до норми Цивільного кодексу України?

Група 2

*Закон України „Про інформаційні агентства”,
стаття 2 (витяг)
Забороняється цензура інформації, поширюваної інформаційними агентствами*

Запитання

1. У якій сфері інформаційної діяльності заборонена цензура відповідною нормою вказаного закону?

Група 3

Закон України „Про телебачення і радіомовлення”, стаття 5 (витяг)
Цензура інформаційної діяльності телерадіоорганізації забороняється. Телерадіоорганізація є незалежною у визначенні змісту програм та передач. Не вмотивоване законодавством України втручання органів державної влади органів чи місцевого самоврядування, громадських чи релігійних об'єднань, їх посадових осіб чи працівників, а також власників у сферу професійної діяльності телерадіоорганізації не допускається

Запитання

1. У чому полягає незалежність телерадіоорганізації відповідно до норми цього закону?
2. Які дії не допускаються стосовно діяльності телерадіоорганізації?

Група 4

Закон України „Про друковані засоби масової інформації”, стаття 2 (витяг)
Забороняється створення та фінансування державних органів, установ, організацій або посад для цензури масової інформації. Не допускається вимога попереднього погодження повідомлень і матеріалів, які поширюються друкованими засобами масової інформації, а також заборона поширення повідомлень і матеріалів з боку посадових осіб державних органів, підприємств, установ, організацій або об'єднань громадян

Запитання

1. Яким чином забезпечується заборона цензури нормою цього закону?
2. Про заборону яких видів цензури йдеться в нормі закону?

Група 5

*Закон України „Про інформацію”,
стаття 24 (витяг)*

Забороняються втручання в професійну діяльність журналістів, контроль за змістом поширюваною інформації, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації, накладення заборони на висвітлення окремих тем, показ окремих осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати суб'єкти владних повноважень

Запитання

1. Які види цензури перелічені в нормі закону?
2. Назвіть можливі прояви цензури, про які йдеться в нормі закону?

Після роботи в групах учням дається завдання сформулювати висновок щодо правових гарантій заборони цензури, які закріплені в нормах українського законодавства. Учні здатні самостійно або за допомогою вчителя зробити висновок про те, що українське законодавство має достатньо розвинуту правову базу щодо забезпечення заборони цензури.

3. *Свобода виявлення поглядів та обов'язки і відповідальність ЗМІ (10 хвилин).*

Кожна людина і громадянин мають права, свободи, але й обов'язки теж. Така сама залежність стосується реалізації свободи ЗМІ. На мас-медіа покладені не тільки обов'язки, а й відповідальність, як юридична, так і морально-етична.

За тривалий час реалізації свободи засобами масової інформації склався комплекс міжнародно-правових норм – це міжнародні стандарти в галузі реалізації свободи слова, свободи інформації. Такі стандарти також закріплені в нормах чинного українського законодавства. Під час розгляду останнього питання учні будуть досліджувати тотожність міжнародних, європейських норм українським щодо обов'язків та відповідальності ЗМІ.

Для цього клас об'єднується в три групи:

Перша група працює з Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (стаття 19).

Друга група працює з Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (стаття 10).

Третя група працює з нормами Конституції України.

Група 1

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, стаття 19 (витяг)

2. Кожна людина має право на вільне вираження свого погляду; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку... чи іншими способами на свій вибір.

3. Користування передбаченими в пункті 2 цієї статті правами накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність. Воно може бути, отже, пов'язане з певними обмеженнями, які, однак, мають встановлюватися законом і бути необхідними:

a) для поважання прав і репутації інших осіб;

b) для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення

Запитання та завдання

1. Перелічіть свободи, закріплені в цій статті.
2. До яких наслідків приводить користування зазначеними у статті правами?
3. У яких випадках необхідні обмеження, які встановлює закон?

Група 2.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, стаття 10 (витяг)

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватись своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації, або для підтримання авторитету і безсторонності правосуддя

Запитання та завдання

1. Назвіть свободи та права, перелічені в цій статті?
2. З чим пов'язане здійснення перелічених прав і свобод?
3. У чиїх інтересах встановлюються обмеження і навіть покарання?
4. З якою метою встановлюються обмеження і покарання?
5. Запобігання розголошенню якої інформації встановлюється нормою статті 10 Конвенції? Для чого і для кого це необхідно робити?

Група 3*Конституція України, стаття 34*

Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне виявлення своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію, письмово, усно або в інший спосіб – на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримки авторитету і неупередженості правосуддя

Завдання та запитання

1. Про які права і свободи йдеться в статті Конституції?
2. Здійснення яких прав може бути обмежено відповідно до норм статті?
3. З якою метою можуть бути обмежені перелічені права та свободи?

Положення усіх трьох нормативно-правових актів відображається на екран під час виконання групами завдань. Це дає групам змогу разом побачити всі статті. Це дуже важливо, бо після роботи в групах клас повинен відповісти на одне питання: „Чи відповідають норми конституційного законодавства України міжнародним стандартам щодо обмежень та обов'язків під час реалізації свободи слова, права на інформацію та демократичних умов існування ЗМІ.

Після роботи в групах та спільного аналізу в класі досліджених нормативно-правових актів учні доходять загального висновку про те, що норми конституційного законодавства України цілком відповідають як міжнародним, так і європейським нормам щодо обов'язків та обмежень в цій галузі прав і свобод.

Під час переходу до кінцевої частини уроку вчитель повертає увагу учнів до норми статті 47 Закону України „Про інформацію”.

Порушення законодавства України про інформацію тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з законодавством України

Кінцева частина (5 хвилин).

На кінцевому етапі уроку вчитель повертає увагу учнів як до позитивного, так і негативного впливу мас-медіа не тільки на суспільство загалом, а й на кожну людину зокрема. Особливо це стосується молоді.

Тенденціям негативного впливу мас-медіа на молодь буде присвячений окремий урок.

Нормативно-правова база уроку

Міжнародне законодавство

1. Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 року.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН від 19 грудня 1966 року.
3. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 5 листопада 1950 року.

Законодавство України

1. Конституція України від 28 червня 1996 року.
2. Цивільний кодекс України.
3. Закон України „Про інформацію” від 2 жовтня 1993 року.
4. Закон України „Про друковані засоби масової інформації” від 16 листопада 1992 року.
5. Закон України „Про телебачення і радіомовлення” від 23 грудня 1993 року.
6. Закон України „Про інформаційні агентства” від 28 лютого 1995 року.

Глосарій

Аудіовізуальні засоби масової інформації – це радіомовлення, телебачення, кіно, відеозапис тощо (Закон України „Про інформацію” стаття 20).

Валуєвський циркуляр 1863 року – розпорядження міністра внутрішніх справ Росії Петра Валуєва про „призупинення” видання релігійної та навчальної літератури українською мовою. У Валуєвському циркулярі, зокрема, стверджувалося, що „ніякої окремої малоросійської мови не було, нема і бути не може, що це та ж російська мова, зіпсована впливом Польщі”.

Використання інформації – це задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави (Закон України „Про інформацію”, стаття 14).

Державна інформаційна політика – це сукупність основних напрямів і способів діяльності держави з одержання, використання, поширення та зберігання інформації (Закон України „Про інформацію”, стаття 6).

Державна таємниця – вид таємної інформації, що містить відомості в галузі оборони, економіки, зовнішніх відносин, державної безпеки і охорони правопорядку, розголошення яких може викликати загрозу життєво важливим інтересам України (Закон України „Про державну таємницю”, стаття 1).

Дифамація (від латинського – проголошення, ганьблення) – публічне оголошення справжніх або вигаданих відомостей, які принижують гідність і ділову репутацію громадянина, організації.

Друковані засоби масової інформації – це періодичні друковані видання (преса) – газети, журнали, бюлетені тощо і разові видання з визначеним тиражем (Закон України „Про інформацію”, стаття 20).

Емський указ 1876 року – розпорядження російського імператора Олександра II підписане 18 травня в німецькому містечку Емсі. Цей указ забороняв ввозити з-за кордону будь-які книжки українською мовою, видавати українською мовою оригінальні твори і робити переклади з інших мов за винятком історичних пам’яток і художньої літератури з обов’язковим збереженням російської орфографії. Були заборонені також сценічні вистави, тексти для нот і публічні читання українською мовою.

Зберігання інформації – це забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв (Закон України „Про інформацію”, стаття 14).

“Індекс заборонених книг” – офіційний перелік творів, читання яких категорично заборонила Римо-католицька церква вірянам під загрозою відлучення від церкви; видавав Ватикан з 1559 по 1966 рік.

Інформація – це документовані або публічно оголошені відомості про події, що відбуваються в суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі (Закон України „Про інформацію”, стаття 6).

Інформація про особу – це сукупність документальних або публічно оголошених відомостей про особу (Закон України „Про інформацію”, стаття 23).

Масова інформація – це публічно поширена друкована та аудіовізуальна інформація (Закон України „Про інформацію”, стаття 20).

Одержання інформації – це набуття, придбання, накопичення відповідно до законодавства України документованої або публічно оголошеної інформації громадянами, юридичними особами або державою (Закон України „Про інформацію”, стаття 14).

Плюралізм – це політична, економічна й ідеологічна багатоманітність.

Поширення інформації – це розповсюдження, обнародування, реалізація в установленому законом порядку документованої або публічно оголошеної інформації (Закон України „Про інформацію”, стаття 14).

Право на інформацію – це можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних громадянам України, юридичним особам і державним органам для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій (Закон України „Про інформацію”, стаття 9).

Свобода слова та вільне виявлення в будь-якій формі своїх поглядів і переконань – конституційне право, гарантоване кожному громадянину. Ніхто не може бути примушений до зміни чи висловлювання своїх поглядів і переконань [<http://schoollib.com.ua/pravoznavstvo/1/1051.html>].

Кожний має право вільно і незалежно від державних кордонів шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово чи за допомогою друку або іншими способами на власний розсуд окрім випадків, передбачених законодавством <http://bukvar.su/gosudarstvo-i-pravo/page,17,185211-Konstituc-ya-Ukra-ni.html>]

Цензура – це накладені обов'язки погоджувати інформаційні матеріали і (або) заборона на їх поширення (Закон України „Про інформацію”, стаття 45-1).

Цензура в ЗМІ – це будь-яка вимога органів державної влади або інших структур, спрямована, зокрема, до журналіста, власника, редактора або іншого працівника засобу масової інформації, узгоджувати певну інформацію перед її оприлюдненням, заборона її поширювати чи перешкоджати її тиражуванню і розповсюдженню в будь-який інший спосіб з метою забезпечення політичних, економічних чи інших інтересів цієї структури [<http://uk.wikipedia.org/wiki/Цензура>].

Використані джерела

- Українське законодавство; засоби масової інформації. – К., – 2002.
- Іванов В. Ф. Державна підтримка преси в Україні та за кордоном // Актуальні питання масової комунікації . – Вип. 2. – 2001. – С. 5 – 9.
- Іванов В. Ф. Медіа та політреклама в дзеркалі закону. Монографія. – К.: ЦПВ, 2001.
- Посібник з питань свободи вираження. – К., 1999.
- Свобода висловлювань і приватність. – Х., 2000 – 2002.
- Україна: Інформація і свобода слова. – К., 1997.
- Європейські стандарти в галузі свободи слова. – К., 2002.
- <http://www.infoukes.com>.
- <http://schoollib.com.ua/pravoznavstvo/1/1051.html>.
- Українська вікіпедія.
- Конституція України.
- <http://schoollib.com.ua/pravoznavstvo/1/1051.html>).

1.6. Засоби масової інформації до курсу: «Людина і світ», 11 клас

Єгуліашвілі Максим Сергійович,
*КВНЗ Херсонська академія неперервної освіти,
викладач кафедри теорії та методики викладання
соціально-економічних дисциплін*

Мета: ознайомити учнів із засобами масової інформації, проаналізувати важливість та впливовість ЗМІ в сучасному суспільстві та сформуванню розуміння необхідності дотримання професійних та етичних стандартів у діяльності журналіста.

Очікуваний результат (учень, учениця):

- визначає ЗМІ як джерело поширення інформації в суспільстві, розрізняє види і функції ЗМІ;
- аналізує роль ЗМІ як засобу формування громад• характеризує моделі взаємин ЗМІ і держави;
- оцінює значення ЗМІ для формування громадян• розуміє поняття «свобода слова» та пояснює значення цензури;
- критично аналізує інформаційний простір в Україні;
- реалізує право на свободу слова у власному житті, місцевих і шкільних ЗМІ;
- бере участь у роботі шкільних ЗМІ [http://www.parta.com.ua/ukr/school_program/view/470/].

Хід заняття

1. *Представлення теми та ознайомлення з рівнем знань учнів щодо теми заняття. Під час цього етапу важливо сконцентруватися на таких питаннях:*
  - Що таке ЗМІ, як ви розумієте цю аббревіатуру?
  - Які функції виконують ЗМІ?
  - З якими видами засобів масової інформації ви знайомі?

- Які національні та місцеві засоби масової інформації ви знаєте?
- Як ви оцінюєте вплив ЗМІ на ваше повсякденне життя та життя людей, які вас оточують?*

* Під час роботи над цим завданням, або його частинами, доцільно застосовувати метод “Мікрофон”, який дасть змогу кожному і кожній сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію [http://teacher.ed-sp.net/index.php?option=com_content&view=article&id=80:2012-12-28-09-29-32&catid=3:2011-09-21-21-59-06&Itemid=5]. Головне – під час застосування цього методу треба пам’ятати про існування певних правил:

- говорити має тільки той чи та, у кого символічний «мікрофон» (можна використовувати ручку, олівець чи навіть саморобний мікрофон з логотипами відомої телекомпанії);
- відповідей не коментують і не оцінюють;
- коли хтось висловлюється, інші не можуть говорити або викрикувати з місця [https://docs.google.com/document/d/17TXKcVejtC_1NC-TFADhgrySyZ70Sc1UgwiHCxckukk/edit].

Після висловлення учнів необхідно підсумувати озвучені думки та наголосити на важливості для сучасного суспільства засобів масової інформації. Якщо учні не змогли дати відповіді на поставлені питання, то варто самостійно відповісти на них. Під час узагальнення важливо сконцентрувати увагу на важливості та впливовості медіа, на тому, що вони несуть певну відповідальність перед людьми та соціумом. Якщо діти не висловлювали думок з цього питання, то варто додати власні розмірковування щодо важливості медіа у формуванні суспільної думки на цей момент.

Важливо зазначити, що вплив засобів масової інформації може мати як позитивний, так і негативний характер. Можна навіть навести приклади застосування медіа як засобу пропаганди за тоталітарних режимів нацистської Німеччини та СРСР (діти вже пройшли ці теми в курсі світової та вітчизняної історії). Варто наголосити і на тому, що після Другої світової війни активно розпо-

чався процес пошуку стандартів, етичних правил діяльності медіа та журналістів.

2. *Робота в групах. Перед початком роботи над наступним завданням варто об'єднати учнів у малі групи. Орієнтовна кількість 4-6 осіб у групі.**

* Методів і підходів об'єднання в групи дуже багато. Від доволі традиційних – об'єднання за принципом сусідства за партою – до підходів, які можуть стати і руханками, додавши вашому заняттю веселощів та ігрового моменту. Головне – пам'ятати про час, бо руханки завжди потребують більше часу та простору, який не кожна аудиторія має. Серед доволі популярних методів можна порекомендувати такі:

- Якщо ви знаєте, скільки груп вам треба утворити (наприклад, вісім), розрахуйте учасників від одного до восьми. Чи замінити цифри на певні предмети, кольори, явища чи асоціації, що можуть запропонувати й самі учні. Наприклад, якщо треба об'єднати учасників у сім груп, можна розрахувати їх за кольорами веселки, нотами або днями тижня. Об'єднання у 12 груп доцільно зробити за назвами місяців. У чотири групи можна об'єднати за порами року (зима, весна, літо, осінь), сторонами світу (південь, північ, схід, захід) тощо. Можна об'єднати учнів і за телеканалами, передачами, газетами чи телеведучими, яких вони знають.
- Розріжте листівки на 2 – 6 частин. Роздайте їх учасникам і запропонуйте об'єднатися в групи, склавши з частин цілі листівки. Листівок має бути стільки, скільки ви бажаєте утворити групи.
- Гра «Молекули». Це чудова руханка для об'єднання в групи з двох, трьох, чотирьох або п'яти осіб. Запропонуйте учасникам уявити себе атомами, які хаотично рухаються в просторі. Потім скомандуйте: «Об'єднайтесь у молекули по двоє!». Учасники якомога швидше стають у пари. Відтак знову вільний рух і команда: «Молекули по троє!». Зупиніть гру, коли побажаєте, і запропонуйте учасникам виконувати далі завдання в цих парах, трійках

або четвірках [http://zdorovyekonst.ucoz.ru/index/obednannja_v_grupi/0-65].

Після об'єднання поясніть учням, що перед ними стоїть завдання ознайомитися з основними етичними кодексами журналістів. Кожна група отримає свій кодекс. (Їх доволі багато, тому залежно від групи ви можете обрати найвідповідніші. Дивіться додаток 1 до цієї розробки). Важливо зробити декілька копій, щоб усім було зручно працювати. У групі учні мають не тільки ознайомитися з ними, але й виокремити 3, 4, 5 (залежно від кількості груп та обраного вами тексту) принципів цих кодексів, які вони вважають найголовнішими. Важливо не просто обрати певну кількість принципів, але й ранжувати їх – від найціннішого до менш цінного. Свої напрацювання групи презентують загалові, викладач у цей момент фіксує їх на дошці. У випадку повторів він ставить відповідну позначку біля вже зафіксованого принципу, не забуваючи при цьому фіксувати місце, яке для принципу визначили учні. Крім того, викладач питає у презентатора та групи, як вони зрозуміли текст і чому обрали саме цей принцип чи правило.

Завершивши створення списку, учні разом з учителем аналізують результат. Варто спільно обговорити таке коло питань:

- Що спільного у вашому виборі?
- Чи відрізняються результати роботи груп і в чому?
- Чи можна скласти спільний перелік принципів, яких має дотримуватися журналіст?

Після обговорення варто запропонувати дітям підготовлену підбірку статей та матеріалів, які викликали широкий резонанс і дискусію. Головне, щоб ці публікації вже викликали певну реакцію журналістського середовища та суспільства, обумовлену порушенням авторами матеріалів журналістської етики. Зокрема, можна взяти за основу рішення української Комісії з журналістської етики (додаток 2).

Учням у довільному порядку роздаються зразки матеріалів, одна публікація на одну групу. Задля зручності та оперативності зробіть декілька копій. Учні мають визначити, який з названих ними принципів порушив автор публікації.

Після групової роботи учні презентують свої напрацювання та обговорюють результати роботи. Після презентації можна поставити питання:

- Чому саме цей принцип був порушений?
- Чи всі в групі погодилися з таким трактуванням?
- Що треба було б додати до матеріалу, щоб він став етичним і професійним?

Обговоривши думки учнів, можна ознайомити їх з рішеннями Комісії з журналістської етики щодо цих публікацій і розповісти про цю організацію, а також запросити учнів відвідати її сайт <http://www.cje.org.ua/>.

Підсумовуючи заняття, важливо ще раз зацентрувати увагу не тільки на важливості засобів масової інформації для сучасного суспільства, але й на впливі ЗМІ на людей. Наголосити на тому, що без дотримання етичних стандартів, професійності та неупередженості засоби масової інформації нівелюють своє значення, довіру, а отже, і вплив на людей та соціум.

Можливі варіанти домашнього завдання:

1. Написання есею “Роль етики у професії журналіста”.
2. Підбір публікації чи матеріалів для подальшого обговорення щодо відповідності етичним стандартам журналістики.

Використані джерела

1. <http://www.parta.com.ua>.
2. <http://teacher.ed-sp.net>.
3. http://pidruchniki.com.ua/18991009/pedagogika/metodi_navchannya_traditsiyi_novatsiyi
4. <http://zdorovyekonst.ucoz.ru>.

Додаток 1

1. Резолюція ПАРЕ 1003 (1993) «Про етичні принципи журналістики».
2. Декларація принципів поведінки журналістів.
3. Етичні норми газети «Вашингтон пост».
4. Стандарти роботи Бі-Бі-Сі.
5. Етичний кодекс українського журналіста.

Додаток 2

1. В. Дорофєєва. Ахтунг! Німці знову в Хотянівці! // Юридичний вісник України. – 15 – 21 січня 2011 р.
2. Біля «Орнави» лилася «чорна» кров... // Нова Тернопільська газета. – №4. – 25.01.2012 р.
3. Барашев Р. Фокусы професора «пи-аса» // 2000. – № 22(560). – 3 – 9 червня 2011 р.
4. Богун В. «Великий комбінатор» // Робітнича газета. – № 104. – 11 червня 2011 р.
<http://www.parta.com.ua>.

ДИВ. ДИСК

2. ІНТЕРНЕТГРАМОТНІСТЬ

2.1. Медіабезпека та інтернетграмотність

Гринько Оксана Леонідівна,
*вчителька Синельниківської ЗОШ I – III ст. № 2
Дніпропетровської області*

Тема: медіабезпека. Кібербулінг і використання ІКТ для завдання шкоди іншій людині. Основні правила безпеки в інтернеті.

Мета:

- пояснити учням специфічні загрози під час використання інтернету;
- навчити технологіям та способам захисту від потенційної небезпеки під час користування інтернетом;
- розвивати спостережливість, увагу, критичне мислення;
- виховувати почуття обов'язку, поваги до людської особистості.

Учень повинен знати: специфічні інтернетзагрози; технології та способи захисту особистості користувача під час його перебування у просторі інтернету; способи відсіювання непотрібної та негативної інформації; основні психологічні та моральні засади безпечного перебування в інтернеті.

Учень повинен вміти: визначати потенційну загрозу від відвідування незнайомих сайтів; використовувати способи захисту особистості користувача під час його перебування у просторі інтернету; користуватися інтернетом відповідно до основних психологічних і моральних засад.

Тема: урок вивчення нового матеріалу.

Тема: мультимедійна презентація, мультимедійний пристрій (або інше обладнання, що дозволить переглянути відеоролик), відеокамера в кожній групі, комп'ютер з програмним забезпеченням, що дозволяє робити монтаж відеоматеріалів.

Хід заняття**I. Організаційний момент.****II. Актуалізація опорних знань.**

Учитель: 1,8 млрд. людей у світі підімкнені до мережі. Щороку зростає кількість користувачів, серед яких дедалі більше дітей і підлітків.

Чим приваблює інтернет дітей і підлітків? (учні дають свої відповіді)

Учитель: інтернет – безмежний простір, що відкриває для нас безліч можливостей, але водночас містить масу пасток, що можуть бути небезпечні для непідготовленої, малодосвідченої людини. Звернімо увагу на дані всеукраїнського соціологічного дослідження “Знання і ставлення українців до питання безпеки дітей в інтернеті”.

Це загальні дані, які, безперечно, спонукають до роздумів. Ваші однокласники провели власне дослідження з метою виявлення вашого ставлення до інтернету та мети його використання.

Група учнів-дослідників, що мали попереджувальне завдання, презентують на слайдах результати опитування учнів класу. Десятикласникам були поставлені такі питання і запропоновані варіанти відповідей:

1. Скільки часу ти проводиш у інтернеті щоденно?

- 1) До 1 години;
- 2) 1-3 години;
- 3) більше 3-х годин.

2. Чи контролюють твоє перебування в інтернеті батьки або хтось із дорослих?

- 1) Так;
- 2) ні;
- 3) іноді.

3. Чи знають батьки, які сайти ти відвідуєш в інтернеті?

- 1) Так;
- 2) ні;
- 3) не можу відповісти.

4. Чи спілкуєшся ти в інтернеті з людьми, з якими особисто незнайомий?

- 1) Так;

- 2) ні;
  - 3) не можу відповісти.
5. Чи обмежений у тебе доступ до інтернету?
- 1) Так, доступ надають батьки;
  - 2) ні, я користуюсь інтернетом, коли захочу і скільки захочу;
  - 3) не можу відповісти.
6. Якими соціальними мережами ти користуєшся?
- 1) ВКонтакте;
  - 2) Твітер;
  - 3) Фейсбук;
  - 4) Мой мир;
  - 5) Однокласники;
  - 6) інші.
7. Що найчастіше ти робиш в інтернеті?
- 1) Спілкуюсь в соціальних мережах, чатах;
  - 2) працюю з навчальними програмами;
  - 3) слухаю, звантажую музику, фільми;
  - 4) передивляюсь цікаві сайти без конкретної мети;
  - 5) Граю в онлайніві ігри;
  - 6) шукаю необхідну інформацію.

Після представлення діаграм з результатами вчитель пропонує учням класу самим зробити висновки з проведеного дослідження, щоб потім порівняти з висновками, зробленими дослідниками.

III. Мотивація навчальної діяльності.

- Проблемна ситуація (робота у групах).
1. 15-річна Юля познайомилася в чаті з симпатичним хлопцем Олегом, вони довго переписувалися, а потім Олег запропонував зустрітися «в реалі». Уявіть усі можливі варіанти закінчення подій.
  2. 12-річний Ігор знав паролі від своїх акаунтів напам'ять, але для надійності фіксував їх у записнику. Під час відпочинку в літньому таборі він цей записник загубив, а виявив цей факт лише перед від'їздом додому. Уявіть усі можливі варіанти закінчення подій.
  3. Олена посварилася з Мариною через хлопця, тихцем сфотографувала Марину під час переодягання

на урок фізкультури і розіслала фото з образливими підписами своїм друзям у мережі. Уявіть усі можливі варіанти закінчення подій.

Члени груп доповідають про результати обговорення.

Учитель:

- Порівняймо – яке співвідношення позитивних і негативних наслідків цих ситуацій?
- А чи доводилось вам потрапляти у неприємні ситуації внаслідок користування інтернетом?
- Які ще проблемні ситуації можливі, крім розглянутих нами?

Отже, ми можемо зробити висновок про те, що небезпека чекає нас в інтернеті навіть у звичайних, на наш погляд, життєвих ситуаціях. Прогрес – явище різнобічне, яке разом з користю і розвитком несе нові ризики та проблеми. Один із прикладів такої проблеми – кібербулінг. Це досить нове поняття для нашої країни, воно прийшло до нас із Заходу разом із чатами і соціальними мережами.

IV. Оголошення теми, мети і завдань уроку.

V. Вивчення нового матеріалу.

Учитель: Кібербулінг – (cyber-bullying) – це найчастіше, підлітковий віртуальний терор. Дістав він свою назву від англійського слова bull – бик, зі схожими значеннями: агресивно нападати, задирати, чіплятися, провокувати, ятрити, дошкуляти, тероризувати. У нашій мові найближчий аналог – сленгове слово «бикувати». Кібербулінг іще перекладають як кіберзалякування.

Найпоширеніші методи кібербулінгу:

- Використання особистої інформації.
- Анонімні погрози.
- Переслідування.
- Тролінг і флеймінг.
- Гепіслепінг.

Розглянемо методи кібербулінгу докладніше:

Використання особистої інформації. «Зламування» поштових скриньок, серверів, сторінок у соціальних мережах з метою отримання особистої інформації про людину та переслідування її.

Анонімні погрози. Кіберхулігани анонімно посилають листи на адресу електронної пошти своєї жертви з повідомленнями загрозливого змісту. Іноді ці загрози мають образливий характер з вульгарними висловами і ненормативною лексикою

Переслідування. Кіберпереслідування відбуваються за допомогою мобільного зв'язку або електронною поштою. Хулігани можуть довгий час переслідувати свою жертву, завдаючи брудних образ принизливого характеру або шантажуючи будь-якими таємними фактами.

Тролінг (trolling – ловля риби на блешню) – розміщення в інтернеті (на форумах, у блогах тощо) провокаційних повідомлень з метою викликати флейм, тобто конфлікти між учасниками, взаємні образи

Флеймінг. Улюблений метод «тролів» у мережі. Обмін короткими емоційними репліками між двома і більше людьми, звичайно в коментарях у публічних місцях мережі. Іноді перетворюється у затяжний конфлікт.

Гепіслепінг (Happy Slapping – щасливе ляскання, радісне побиття) – назва походить від випадків в англійському метро, де підлітки били перехожих, тоді як інші записували це на камеру мобільного телефону. Тепер ця назва закріпилася за будь-якими відеороликами з записами реальних сцен насильства. Ці ролики розміщують в інтернеті, де їх можуть переглядати тисячі людей, без згоди жертви.

- Які з цих загроз впливають на матеріальні статки людини, а які – на психічне здоров'я? Як ви думаете, яка шкода – матеріальна чи психічна відчутніша для людини?
- Які наслідки для психічного здоров'я людини можуть настати?
- Як ви думаете, які якості особистості притаманні користувачам, що займаються кібербулінгом?
- Хто може стати жертвою кібербулінгу?

Учитель: Розглянемо стандартну структуру кібербулінгу на прикладі його учасників та їхніх психологічних портретів:

1. **Агресор** – людина імпульсивна, яка прагне голоувувати над усіма, щоб її всі слухалися і боялися, агресивно налаштована не лише до ровесників, але й до дорослих

(батьків, учителів); не вміє співчувати, фізично сильніша за «потенційну жертву».

2. **Потенційна жертва** – людина замкнена, вразлива і сором'язлива, яку легко налякати, невпевнена у собі, дуже за все переживає, має занижену самооцінку, депресивна, часто думає про суїцид, не має близьких друзів, більше спілкується з дорослими, ніж з ровесниками, фізично слабша за «агресора».

3. **Спостерігач** – людина, якій дуже цікаво переглянути (в деяких випадках і зафіксувати) процес цькування та знущання однієї людини над іншою.

Якщо дитина стала «потенційною жертвою» в процесі кібербулінгу, то їй дуже страшно про це розповісти дорослим. Це може відбуватися з різних причин:

- діти можуть вважати, що дорослі не зможуть розв'язати подібну проблему;
- діти думають, що дорослі не будуть сприймати їхню проблему як серйозну;
- діти вважають, що коли розповісти про цю проблему комусь із дорослих, то їм буде тільки гірше – спрацює як своєрідний «донос на агресора», від якого зазвичай «добра чекати не доводиться».
- Як же можна уберегтися від небажаних наслідків користування інтернетом? (*варіанти учнів*)

Перегляд ролика «Розваги та безпека в інтернеті» (<http://www.youtube.com/watch?v=3Ap1rKrORCE>).

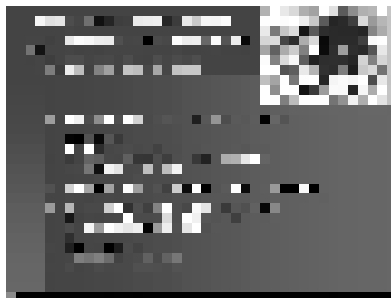
Учитель: Слід пам'ятати, що існує спеціальне програмне забезпечення, що має на меті блокування небажаної інформації на сайтах, а також спеціальні сайти, присвячені питанням безпеки дітей в інтернеті. На цих сайтах знайдуть багато корисної та цікавої інформації для себе не тільки діти, а й їхні батьки та вчителі.

Учитель: Кібербулінг небезпечний не менше, ніж знущання у звичному розумінні. І зачіпає ця проблема

не лише дітей та підлітків (безпосередніх учасників), а й дорослих, які повинні підтримувати і допомагати своїм дітям у такій ситуації та запобігати можливості залякування. Багато дітей, що стали «потенційними жертвами» кібербулінгу, не витримавши такого психологічного удару, попрощалися з життям.

Для того щоб запобігти проблемі кібербулінгу, батькам слід учити змалечку свою дитину безпечно використовувати комп'ютер, інтернет та інші інформаційно-комунікаційні технології. Слід попереджати дитину про те, що проблемами, які виникають у віртуальному просторі, теж потрібно ділитися з батьками і разом їх розв'язувати.

Користувачі інтернету повинні пам'ятати кілька простих правил безпеки:

1. *Не поспішай викидати свій негатив у кіберпростір.* Перш ніж писати і відправляти повідомлення, слід заспокоїтися, вгамувати злість, образ, гнів.
2. *Створюй власну онлайнрепутацію, не купуйся на ілюзію анонімності.* Хоча кіберпростір і надає додаткові можливості відчутти свободу і розкутість завдяки анонімності, існують способи дізнатися, хто стоїть за певним нікнеймом. І якщо некоректні дії у віртуальному просторі призводять до реального шкоди, все таємне стає явним. Інтернет фіксує історію, яка складається з публічних дій учасників і визначає онлайнрепутацію кожного – накопичений образ особистості в очах інших учасників. Заплямувати цю репутацію легко, виправити – важко.
3. *Бережи підтвердження фактів нападів.* Якщо тебе дуже засмутило повідомлення, картинка, відео тощо, слід негайно звернутися до батьків по пораду, зберегти або роздрукувати сторінку самостійно, щоб порадитися з дорослими в зручний час.
4. *Ігноруй одиничний негатив.* Одноразові образливі повідомлення краще ігнорувати – часто кібербулінг

внаслідок такої поведінки зупиняється на початковій стадії. Досвідчені учасники інтернетдискусій дотримуються правила: «Найкращий спосіб боротьби з неадекватними – ігнор».

5. Якщо ти став очевидцем кібербулінгу, правильною поведінкою буде: а) *виступити проти агресора*, дати йому зрозуміти, що його дії оцінюються негативно, б) *підтримати жертву* – особисто або в публічному віртуальному просторі надати їй емоційну підтримку, в) *повідомити дорослим про факт некоректної поведінки в кіберпросторі*.
6. *Блокуй агресорів*. У програмах обміну миттєвими повідомленнями є можливість блокувати повідомлення з певних адрес. Пауза в спілкуванні часто відбиває в агресора бажання продовжувати цькування.
7. *Не варто ігнорувати* агресивні повідомлення, якщо листи невідомого вам відправника систематично містять *погрози або порнографічні сюжети*. У цьому випадку слід скопіювати ці повідомлення і звернутися до правоохоронців. Питаннями кібербезпеки займаються спеціально створені відділи міліції, й інтернетхулігана можна знайти й покарати. Якщо образлива інформація розміщена на сайті, слід зробити запит до адміністратора для її видалення.

VI. Закріплення здобутих знань, умінь.

Робота у групах:

1. Що б ви порекомендували нашим героям, щоб уникнути небезпеки? Розробіть поетапно їхні заходи.
2. Розробити пам'ятку «Запобігання небезпекам в інтернеті» для вчителів, учнів, батьків. Записати пам'ятку на відео у формі відеозвернення.

VII. Підсумки

«Незакінчені речення» + рольова гра (діти у групах продовжують речення від імені школяра-користувача інтернету, його батьків, його вчителя).

- При користуванні інтернетом слід завжди думати про...
- Інтернет може дати багато користі, якщо...

- Ні в якому разі не...
- Пам'ятай, що я ...

VIII. Домашнє завдання:

опрацювати джерела інформації; оформити розроблені пам'ятки в електронному (презентація, відеокліп тощо),

друкованому вигляді (буклет, стінгазета тощо) або графічному вигляді (агітаційний плакат, постер, рисунок тощо).

Використані джерела

<http://teacher.co.ua>.

<http://www.rodio.org.ua>.

<https://onlandia.org.ua>.

Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: Навчальний посібник / За ред. Л. А. Найдюнової, О. Т. Баришпольця. – К.: Міленіум, 2010, с. 238 – 242.

Дослідження Інституту соціології НАН України в рамках соціальної програми «Київстар» «Безпека дітей в мобільному інтернеті», 2009.

2.2. Виховання культури користувача інтернету (тренінг)

***Новік Марина Геннадіївна,**
вчителька інформатики та медіакультури
Криворізького Центрально-Міського ліцею
Дніпропетровської області*

Мета:

- формування в дітей стійкої мотивації до безпечної поведінки в інтернеті.

Завдання:

- Озброїти учасників знаннями про ризики в інтернеті.
- Сформувати в учасників розуміння необхідності дотримання правил безпечної поведінки в інтернеті.
- Сформувати навички користування правилами безпечної поведінки в інтернеті.
- Ознайомити учасників тренінгу з ресурсами інтернету: освітніми, інформаційними та розважальними.

Час проведення тренінгу: 60 хв.

Необхідні матеріали:

- 4 аркуші ватману;
- презентація;
- роздруковані правила поведінки під час тренінгу;
- роздатковий матеріал (малюнки корови, валізи);
- стикери;
- маркери;
- чисті аркуші.

Структура тренінгу

Вид діяльності: Вступ

Опис діяльності: Повідомлення теми та мети тренінгу.

Необхідні матеріали: Презентація (тема тренінгу)

Тривалість: 5 хв.

Вид діяльності: Мотивація до діяльності.

Опис діяльності: Формування в учасників *мотивації*.

Вправа «На що схоже?»

Завдання учасникам: учасники повинні вигадати будь-яке слово і передати його сусідові, а завдання сусіда зліва – швидко назвати перше-ліпше слово-асоціацію, яке спало на думку.

Його сусід зліва промовляє свою асоціацію на його слово – і так по черзі.

У фіналі голосно промовляється останнє слово. Звісно, перше слово і останнє – зовсім різні.

Обговорення.

Учасники обмінюються своїми емоціями, враженнями.

Тренер ставить питання учасникам, чи стикалися вони з таким явищем в житті.

Встановлення аналогії з інтернетом.

Це стосується і достовірності інформації в інтернеті.

Вид діяльності:

Очікування. Вправа на визначення очікувань учасників тренінгу у форматі «Відкритий мікрофон». Кожен по черзі повідомляє про свої очікування від цього тренінгу.

Тривалість: 2 хв.

Вид діяльності:

Правила: (Якщо тренінг з цією аудиторією проводиться вперше, то необхідно наголосити на основних правилах поведінки в тренінгу).

Правила розміщуються в кімнаті, де проходить тренінг, так, щоб до них можна було звертатися:

- вимкнути мобільні телефони;
- бути позитивно налаштованими;

- говорити по черзі, коротко;
- не критикувати;
- конфіденційність (все, що відбувається в цій кімнаті залишається в цій кімнаті).

Необхідні матеріали: Роздруковані правила на дошці

Тривалість: 3 хв.

Вид діяльності:

Знайомство. Вправа для знайомства «Нікнейм».

Перед початком вправи на кліпчарті знаходиться зображення електронної поштової скриньки.

Завдання учасникам: вигадати собі прізвисько («нікнейми»), якими вони користуються при спілкуванні в інтернетпросторі або хотіли б використовувати, та написати їх на стикерах. Кожний/а учасник/ця виходить до аркушу з поштовою скринькою, називає нікнейм та наклеює стикер з нікнеймом на ватман так, щоб він став листом у поштовій скриньці. Ці нікнейми можна використовувати під час тренінгу. Ватман з роздрукованим зображенням електронної поштової скриньки;

Необхідні матеріали: стикери; маркери.

Тривалість: 5 хв.

Вид діяльності:

Інформативний блок. Інформація про проникнення інтернету в усі сфери життєдіяльності суспільства та схильності підлітків до інтернетаддикцій.

Тривалість: 5 хв.

Вид діяльності:

Групова діяльність. Розподіл учасників на 2 групи.

Завдання групам: подумати про те, яким чином засоби комунікації можуть бути небезпечними для дітей?

Кожна група отримує лист ватману та своє завдання.

1 група має подумати та написати, чим можуть бути небезпечні інтернетсайти, інтернетігри, електронна пошта, вебкамери, ISQ, скайп, блоги.

2 група має подумати та написати, чим можуть бути небезпечні мобільні телефони з фото- та відеокамерами, SMS, MMS. Через 10 хвилин учасники повертають-

ся на свої місця та представник кожної групи презентує результати у групах.

Необхідні матеріали: 2 ватмани; маркери.

Тривалість: 10 хв.

Вид діяльності:

Групова діяльність. Вправа на дотримання правил під час спілкування у соціальних мережах та обміну миттєвими повідомленнями

«Корова»

Учасники об'єднуються у дві групи (можуть об'єднуватися бажанням самі за вказівкою тренера). Учасники сідають на стільці по двоє спинами один до одного на достатній відстані. Один із учасників отримує чистий аркуш паперу та олівець. Інший – задалегідь підготовлений малюнок корови. Учасник, який має малюнок, не повинен показувати його своєму партнерові, а лише словами передати зміст зображеного. Учасник, який має чистий аркуш паперу та олівець, повинен якомога точніше намалювати те, що казатиме його напарник, тобто зробити свою копію малюнка.

Задля гарної мотивації тренер повідомляє, що у випадку, коли оригінал і копія малюнка будуть дуже схожі або ідентичні, обидва переможці отримають приз, наприклад шоколадку. Учасникам для роботи відводиться 5 хвилин [http://www.mon.gov.ua/images/newstmp/2011/18_02/3/4press.pdf].

Звісно, всі учасники намалюють корів з опису напарників, але малюнки будуть мати відмінності.

Аналіз вправи.

Тренер запитує у учасника, який повинен був передати словами зміст зображення:

«Це ти так радив малювати? Тоді, чому твій напарник намалював зовсім не те, що ти йому говорив?»

Потім тренер звертається до учасника, який малював:

«Чи дійсно ти малював те, що він тобі казав? Чому ж тоді у вас неоднакові малюнки?»

Учасники під час аналізу гри мають самостійно дійти висновку, що неможливо отримати однакові малюнк-

ки, бо кожен буде переказувати зміст зображеного та малювати по-своєму, адже в кожного своя уява.

Сенс вправи полягає в тому, щоб усвідомити, що не можна довіряти інформації, отриманій лише завдяки одному органowi чуття (в цьому випадку – слуху). Тоді, чому ми довіряємо інформації, яку отримуємо від розмовників у соціальних мережах? Ми не бачимо їх, не відчуваємо їхньої реакції, навіть не можемо бути впевнені, що це фотографія реальної людини по той бік екрана.

Головне у вправі – не забути, що учасники змагаються не за кращий малюнок, а за точність передання зображення. Роздруковано зображення корови відповідно до кількості учасників;

Необхідні матеріали: чисті аркуші; олівці.

Тривалість: 10 хв.

Вид діяльності:

Мозковий штурм. Обговорення проблемного питання: «Як захистити себе в інтернеті та від небезпечного використання телефонів».

Під час обговорення учні записують свої ідеї на стикерах та наклеюють їх на чистий ватман. стикери;

Необхідні матеріали: ватман; маркери.

Тривалість: 5 хв.

Вид діяльності:

Групова діяльність. Вправа «Вовк і семеро козенят».

7 підписаних стикерів з написом «козеня», інші стикери мають написи «вовк» або «коза».

Завдання учасникам: кожен учасник бере у ведучого стикер з позначкою його ролі (вовк, коза, козеня). Свою роль кожен, окрім «козенят», таїть в тасмниці

«Козенята» встають окремою групою. Тренер пояснює правила гри.

«В нас є семеро «козенят», які сидять у своїй хатинці та чекають на козу. Кожен раз, коли хтось стукає до них у двері, вони повинні визначити, хто до них прийшов – вовк чи коза, – та вирішити, пускати чи не пускати. Козенята можуть ставити питання та спілкуватися між собою.

Якщо «козенята» помилились і пустили «вовка», то одне «козеня» вважають «з'їденим» і воно вибуває з гри.

Якщо «козенята» помилились і не пустили «козу», то одне «козеня» вважають «померлим з голоду».

Якщо «козенята» пустили «козу», їхня команда збільшується, – учасник стає новим «козеням».

«Вовки» та «кози» намагаються потрапити до «козенят». Завдання «вовка» – прикинутися «козою», щоб потрапити до «козенят» і з'їсти їх.

Завдання «кози» – переконати «козенят», що вона насправді «коза», яка повинна нагодувати їх, врятувати від голоду.

Гра триває доти, поки «козенята» не визначать ролі всіх учасників або повністю не вийдуть із гри».

Питання для обговорення

«Козенятам»:

- за якими критеріями ви визначали того, хто стукає до вас у двері?

- Чи легко було ухвалити рішення? Чому?

- Які перевірені питання виявились найефективнішими?

Для всіх:

- що ви відчували?

- Що найбільше викликало довіру?

- Чому ми довіряємо одному партнерові й не довіряємо іншому?

- Що необхідно робити для того, щоб нам довіряли?

Висновки

Тренер допомагає групі визначити параметри, які викликають довіру в людей, і, відповідно, які викликають недовіру.

В результаті тренер виводить групу на формулювання правил обережного ставлення до всієї інформації, яка надходить до них через інтернет.

Необхідні матеріали: 7 підписаних стикерів з написом «козеня», решта – «вовк» або «коза».

Тривалість: 10 хв.

Вид діяльності:

Узагальнення. Вправа «Що я візьму із собою».

Ця вправа завершальна.

Учасники отримують намальовані валізи. Учасники повинні написати, що вони візьмуть із собою з цього тренінгу. Потім кожен оголошує свої думки та записує уявні речі в уявну валізу.

Необхідні матеріали: Роздруковані зображення валізи.

Тривалість: 3 хв.

Завершення роботи **Побажання**, щоб права учасників ніколи не порушувалися під час використання новітніх технологій. Учні отримують роздатковий матеріал (правила поведінки в інтернеті).

Необхідні матеріали: Роздруковані правила поведінки в інтернеті.

Тривалість: 2 хв.

Використані джерела

1. Кононович К. Игры в тренинге: для ума и тела. – СПб.: Речь, 2010. – 128 с.
2. Грецов А. Г. Тренинг креативности для старшеклассников и студентов. – СПб.: Питер, 2007. – 208 с.
3. Горбатова Е. А. Теория и практика психологического тренинга: Учебное пособие. – СПб.: Речь, 2008. – 320 с.
4. Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у всесвітній мережі: навчально-методичний посібник / А. Кочарян, Н. Гущина. – К., 2011. – 100 с.
5. www.mon.gov.ua/images/newstmp/2011/18_02/3/4press.pdf

2.3. Небезпека в інтернеті

Новік Марина Геннадіївна,
*вчителька інформатики та медіакультури
Криворізького Центрально-Міського ліцею
Дніпропетровської області*

Мета:

навчальна –

- навчання інформаційній безпеці в інтернеті;

виховна –

- розвиток самоконтролю учнів і виховання уважного ставлення до інформаційних ресурсів;
- профілактика правопорушень в інтернеті, підвищення безпеки і правової захищеності в глобальній мережі.

Завдання уроку:

- формування навичок поведінки в інформаційному суспільстві з метою інформаційного убезпечення;
- розроблення норм і правил поведінки дітей в мережі інтернет;
- відпрацювання навичок і вмінь: порівняння інформації, критичного аналізу, виділення головних думок і грамотного їх викладення, сприйняття і засвоєння почутого;
- розширення кругозору учнів.

Обладнання: комп'ютер, проектор, презентація, інтерактивна гра, нетбуки на кожного учня для практичної частини (по змозі).

Хід заняття

Учитель: Бурхливий розвиток комп'ютерних технологій і широке поширення мережі інтернет відкриває перед людьми великі можливості для спілкування і саморозвитку. Інтернет – це не тільки джерело можливостей, але й джерело загроз. Сьогодні кількість користувачів мережі становить десятки мільйонів людей, і чимала частина з них – діти, які можуть не знати про небезпеки світової павутини. Дуже велику увагу при роботі з інтернетом необхідно приділяти саме питанням безпеки. І відповідати

на питання: «Які небезпеки підстерігають нас в інтернеті?» і «Як їх уникнути?» нам допоможе цей урок. Але спочатку дайте відповідь на такі питання.

Експрес-опитування

1. З вашого на домашнього комп'ютера є доступ до інтернету?
  - а) так;
  - б) ні.
2. Твоє перше знайомство з інтернетом було:
  - а) вдома;
  - б) в школі;
  - в) в комп'ютерному клубі.
3. Що вам найбільше подобається в інтернеті?
  - а) шукати інформацію до уроків;
  - б) переглядати пошту і писати листи;
  - в) грати в різні ігри;
  - г) спілкуватися в чатах;
  - г) заводити нових друзів;
  - д) брати участь в конкурсах;
  - е) інша відповідь _____ ...
4. Коли ти виходиш в інтернет ...
  - а) завжди поруч батьки або вчитель;
  - б) тебе ніхто не контролює;
  - в) по-різному.
5. Скільки часу ти проводиш в інтернеті?
  - а) менше години;
  - б) від однієї до двох годин;
  - в) від двох до трьох годин;
  - г) скільки хочеш.
6. Як батьки сприймають ваші заняття в інтернеті? Чому?
  - а) добре, вважають що це корисно;
  - б) погано, вважають, що це небезпечно;
  - в) нічого не говорять.
7. Найчастіше ти буваєш на сайті...

Учитель: А для чого по-вашому потрібен інтернет?
(Відповіді дітей)

Висновок: інтернет – прекрасний спосіб учитися, розвиватися, проте він може сприяти розвиткові залежної поведінки.

Але зовсім уникнути інтернету вам, звичайно, не вдасться. Тому необхідно знати.

Пам'ятайте!

ІНТЕРНЕТ може бути прекрасним і корисним засобом для навчання, відпочинку або спілкування з друзями.

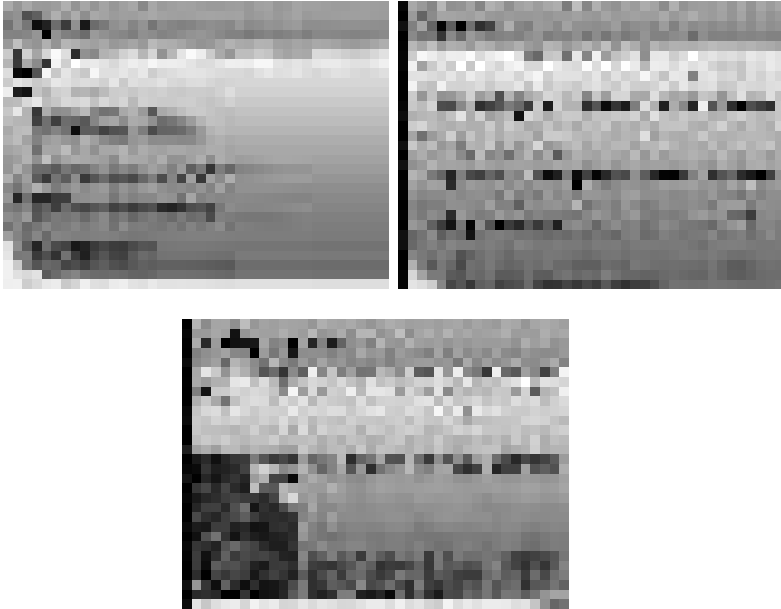
Але, як і реальний світ, мережа теж може бути небезпечною!

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Які небезпеки підстерігають нас в інтернеті?

Презентація «Небезпеки в інтернеті»

А тепер подумаймо, як же ми можемо вберегти себе від цих небезпек.

Як ви думаєте, чи все, що опубліковано в інтернеті, правда, чи варто довіряти всьому? (Припущення дітей).

Як можна захиститись від небезпеки в інтернеті?

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Для засвоєння вироблених правил учні самостійно працюють з інтерактивною грою «Інтернетшахрайство» (Якщо є змога на нетбуках або проекторі проходити гру; декілька учнів коментують свої дії).

ПІДСУМОК УРОКУ

Кожен учень отримує пам'ятку «Мої безпечні правила поведінки в інтернеті».

Мої правила безпечної поведінки в інтернеті

1. Я не надаю ніякої особистої інформації (ім'я, вік, адресу, номер телефону, номер школи, місце роботи батьків) без згоди батьків.
2. Якщо я отримаю інформацію, яка примусить мене почуватися некомфортно, я одразу розповім батькам або вчителю. Мої батьки знають усіх, з ким я спілкуюсь в інтернеті.
3. Я ніколи не погоджусь зустрітися з тим, з ким я познайомився/познайомилася в інтернеті, без попередньої згоди батьків. Якщо я вирішу зустрітися з цією людиною, то це буде людне місце, і я запрошу одного з батьків.
4. Я ніколи не вишлю свої фото людині, з якою познайомився/познайомилася через інтернет, не порадившись з батьками.
5. Я не буду відповідати на листи чи прохання, які викликають почуття дискомфорту або сорому.
6. Я не ображатиму інших і не представлятимусь старшим, ніж є насправді.
7. Я не реєструватимусь на сайтах знайомств для дорослих.
8. Разом з батьками ми встановимо мої правила роботи в інтернеті: час роботи в інтернеті та сайти, які мені можна відвідувати (<http://internetbezpeka.org.ua/content/4971-mo-pravila-bezpechno-povednki-v-nternet.html>)

В Україні налічується вже понад 10 мільйонів користувачів інтернету і понад третина з них мають широкосмуговий доступ, що значно збільшує онлайнову небезпеку, особливо для дітей. На сьогодні понад 60 % дітей та підлітків щодня розмовляють в інтернетчатах. Троє з чотирьох дітей, що працюють в режимі онлайн, готові поділитися приватною інформацією про себе і свою сім'ю в обмін на товари чи послуги. А кожна п'ята дитина щорічно стає жертвою інтернетзловмисників.

2.4. Проблема цифрової нерівності

Фірсіна Світлана Іванівна,

*учитель інформатики Ольшанської ЗОШ I – III ступенів
Миколаївської області*

Мета:

- ознайомити учнів з основними характеристиками інформаційного суспільства; розглянути приклади цифрової нерівності;
- пояснити рівні та причини цифрової нерівності. Вчити аналізувати факти, вчити толерантним взаємовідносинам у комунікації з представниками різних рівнів.

Хід заняття

I. Особливості постіндустріального суспільства, його переваги та недоліки, блага й небезпеки.

Постіндустріальне суспільство – це суспільство, в економіці якого в результаті науково-технічної революції та істотного зростання доходів населення пріоритет перейшов від переважного створення товарів до створення послуг. Головним виробничим ресурсом стають інформація й знання. Наукові розробки стають головною рушійною силою економіки. Найбільше цінуються рівень освіти, професіоналізм, навченість і креативність працівника [<http://bukvar.su/sociologija/72652-Koncepcii-postidustrial-nogo-obshestva.html>].

Постіндустріальними країнами називають зазвичай ті, у яких на сферу послуг припадає значно більше половини ВВП. Під цей критерій підпадають, зокрема, США (сфера послуг становить 80 % ВВП США, 2002 рік), країни Євросоюзу (сфера послуг – 69,4 % ВВП, 2004 рік), Австралія (69 % ВВП, 2003 рік), Японія (67,7 % ВВП, 2001 рік), Канада (70 % ВВП, 2004 рік), Росія (58 % ВВП 2007 рік, однак деякі економісти вказують, що частка послуг у Росії завищена) [<http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/6939/2/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A1%D0%9F%D0%95%D0%9A%D0%A2%20>]

[%D0%9B%D0%95%D0%9A%D0%A6%D0%86%D0%99%20_%D1%83%D0%BA%D1%80.pdf](#)].

Широке визнання концепція постіндустріального суспільства здобула після виходу в 1973 році книги «Прийдешнє постіндустріальне суспільство» професора Гарвардського університету Деніела Белла.

В основі концепції постіндустріального суспільства лежить поділ усього суспільного розвитку на три етапи:

Традиційне	Індустріальне	Пост-індустріальне
Перше за часом, виникає разом з виникненням суспільства взагалі.	Друге за часом, XIX – XX ст.	У наш час починає розвиватися в США, Японії та в деяких країнах Західної Європи.
Відсутність держави або існування окремих держав, прагнення держав до самоізоляції, панування традиційних цінностей і патріархальний уклад життя.	Існування держави, співіснування окремих держав.	Глобалізація, існування як національних держав, так і наддержавних органів влади.
Людина залежить від сил природи.	Людина інтенсивно опановує сили природи.	Людина панує над силами природи.
Вплив на природу: примітивний, використані ресурси природа легко відновлює. Виробництво маловідходне або безвідходне: скотарство або землеробство. Промислова обробка мінімальна або її взагалі нема. Релігійні заборони на забруднення.	Вплив на природу: освоєння й активне використання природи, яка не в змозі впоратися з антропогенним впливом. Розвиток промисловості. Поява штучних матеріалів.	Вплив на природу: активне закономірне освоєння природи. Нівелювання антропогенного впливу на природу. Мінімізація забруднення навколишнього середовища, безвідходне виробництво.

Мета суспільства: підтримати існування людини як виду.	Мета суспільства: виробництво товарів масового споживання.	Мета суспільства: творення, опрацювання та зберігання інформації.
Екстенсивний розвиток, поширення людства й збирання природних багатств із великої території.	Розвиток розуміється як інтенсифікація використання природних багатств і безконтрольний розвиток техніки.	Розвиток розуміється як розвиток техніки на основі наукових досягнень і поглиблення розуміння законів природи.
Основні відносини – між людиною й природою.	Основні відносини – між людиною й машиною.	Основні відносини – між людьми.

Постіндустріальне суспільство часто називають інформаційним, тому що інформація починає відігравати провідну роль у всіх сферах життя. Обмін передовими технологіями приведе до появи нових видів енергії, транспорту й нових галузей економіки.

Філософська думка

... з появою комп'ютера людина втрачає уявлення про себе як про єдину розумну істоту, так само як з відкриттям Коперника й Галілея вона перестає усвідомлювати себе центром Всесвіту, а з появою теорії Дарвіна похитнувся міф про людину як про вінець божественного творіння

Г. Спенсер

Чимало західних мислителів наголошують, що нове суспільство потребує змін в організації не лише виробництва, а й освіти, культури, виховання тощо.

Американський соціолог О. Тоффлер стверджує, що нові інформаційні технології, телекомунікації, біотехнології, інформатика й електроніка поступово змінюють традиційні форми праці, систему виробництва та його функції. На зміну неефективним формам праці приходять нові – творчо-дослідницькі: робітник стає високоінтелектуальним, інформаційно освіченим професіоналом,

а це, своєю чергою, має зумовити зміну соціальних стосунків і всього соціуму, привести до якісно нової структури суспільства, основу якого складатиме інформація.

В інформаційній цивілізації створюється феномен інформаційної економіки. Інформація стає товаром, забезпечуючи виробництво й розподіл інформаційних послуг. До переваг інформаційної економіки належить і те, що інформаційні технології докорінно змінюють сталу систему: вони не можуть працювати у режимі командних методів управління і потребують інтелектуальної праці, самовираження особистості. Критерієм суспільного прогресу стає соціальність, ґрунтована на розвиненій індивідуальності.

Інші західні мислителі також підкреслюють творчий характер майбутнього інформаційного суспільства, в якому вирішальну роль відіграватимуть кодифіковані теоретичні знання для технологічних інновацій; інтелектуальні технології стануть головним інструментом ухвалення управлінських рішень. Змінюється й інфраструктура: раніше домінувала транспортна, потім енергетична, нині ж переважатиме комунікаційна. Ця зміна зумовлює і новий формат соціуму: у ньому постане нова еліта, головні ознаки якої – високоінтелектуальний рівень, компетентність і багатоаспектний творчий потенціал. Наголошуючи на тому, що інформація й теоретичне знання – стратегічні ресурси постіндустріального світу, американські соціологи вважають, що інформаційні технології спроможні працювати не в кожному суспільстві, а тільки в демократично розвиненому.

II. Критика інформаційного суспільства.

Критики інформаційного суспільства стверджують, що кількісне зростання інформації в суспільному обігу, а також збільшення питомої ваги працівників, зайнятих в інформаційній сфері тощо не обов'язково мають трансформуватися в якісні зміни соціальної системи. Вони наполягають, що спершу потрібен якісний аналіз наявної в суспільстві інформації. При цьому мають розрізнятися *дані* (новітня, «свіжа» інформація), *знання* (інформація, накопичена й узагальнена не тільки певною особою, а й попередніми поколіннями за всю історію цивілізації), до-

свід та мудрість. Теоретики ж інформаційного суспільства стирають грані між цими безумовно різними компонентами інформаційного середовища, розглядаючи інформацію як однорідну масу, яка підлягає вимірам, тоді як ігноруються якісні характеристики: корисна чи шкідлива інформація, правдива вона чи ні.

На думку критиків, постіндустріальне суспільство має ґрунтуватися передусім на духовних і морально-етичних засадах, а також на теоретичних знаннях, на відміну від попередніх епох, коли домінували знання практичні та ситуативні. Що ж до інформації, то головне не у стрімкому зростанні її обсягів, піддатливості вимірам, кодуванні та миттєвому переданні у будь-який кінець планети. Головне полягає у змісті інформації. Людина шукає в інформації саме соціального сенсу, відповідей на соціальні запити й потреби, тобто тих знань, які ставали б стимулом, а то й керівництвом до діяльності. Отже, маються на увазі насамперед значеннєві, а не кількісні властивості інформації.

Все це поки що суто теоретичні розмірковування. А що практично дало повсюдне входження інформаційних технологій у життя суспільства?

Поміркуймо разом

Негативні явища	Позитивні явища
Лікарі, психологи, вчителі, батьки тривожаться: діти все менше грають одне з одним, а все більше з комп'ютером, менше рухаються і більше сидять (та їдять!), а тому гладшають і хворіють.	Багато людей завдяки новим технологіям зберігають контакти з близькими, яких доля закинула в далекі краї! Знайдено друзів, коханих, колег, соратників за допомогою інтернету. Ті, хто раніше не міг через хворобу переступити поріг будинку, відкривають для себе нові можливості для спілкування, навчання, праці чи дозвілля.

III. Реальна та віртуальна дійсності, динаміка змін у їхньому співвідношенні у зв'язку зі змінами в засобах масової комунікації.

Із приходом нових технологій навіть такі усталені поняття, як «суспільство» або «спільнота», помалу обертаються до нас іншим боком. Будь-яка спільнота (сім'я, народ, творчий або виробничий колектив, спортивна асоціація, кримінальне угруповання, армія, політична партія тощо) складається з людей, об'єднаних загальною ідеєю, метою, інтересами, родом занять, проблемами, місцем проживання, поглядами або відчуттями, а також зв'язками, що існують між ними. Мережеві ж спільноти, які ще називають *інтернетними* або *віртуальними*, мають у цьому сенсі аналогічну структуру, але вони повністю незалежні від місця мешкання. Спрошення технологій і забезпечувальних програм дає змогу практично будь-якій людині за мінімальних умінь і навичок брати участь у мережевих спільнотах і навіть організовувати своє персональне.

Нині вже можна спостерігати, як інтернет (або мережа) змінює економічне та політичне обличчя нашого суспільства. Мережева спільнота починає виступати тією потугою, яку практично неможливо контролювати владі за допомогою традиційних методів, бо ця мережа глобальна й не обмежена рамками держави.

IV. Нові типи соціальних взаємовідносин і соціальної взаємодії, породжені розвитком інформаційного суспільства.

Створення інтернету та його використання великою кількістю людей приводять до такої ситуації, в якій стає очевидним формування нових типів соціальних відносин і соціальної взаємодії. Як зазначає М. Кастельс у книжці «Галактика Інтернет», «з одного боку, створення віртуальних спільнот, що базуються в основному на комунікації при підімкненні до мережі, інтерпретується як кульмінація історичного процесу дисоціації між місцем проживання і створенням соціальних зв'язків у процесі формування спільноти: нові моделі соціальних відносин

приходять на зміну територіально обмеженій взаємодії між людьми. З іншого боку, ті, хто критично налаштований щодо інтернету, дотримуються думки про те, що його поширення веде до соціальної ізоляції, розриву соціальних відносин і погіршення сімейного життя внаслідок того, що індивіди ховаються за анонімністю і встановлюють випадкові сьогохвилинні зв'язки, уникаючи особистої взаємодії з іншими в реальних обставинах. Навіть більше, в інтернеті велика увага приділяється соціальним взаємодіям, заснованим на рольових іграх і вигаданих персонажах».

Утім рольові ігри та створення персонажів як основа взаємодії в мережі становлять лише незначну частину нових відносин: вони характерні переважно для підлітків з їхніми віковими психологічними особливостями. Зрештою, соціальні відносини, що складаються в інтернеті, визначаються реальним, а не вигаданим життям. У 1980-ті роки, коли інтернет тільки поставав, багато хто вважав, що перед людством відкриваються нові казкові можливості комунікації на вищому рівні – аж до створення спільноти нового типу. Проте в міру поширення інтернету в суспільстві стало очевидним, що його вплив виявився не зовсім таким, який передбачали.

V. Поняття «цифрового розриву».

Поняття «цифрового розриву» (digital divide), або, як його ще перекладають, «цифрової прірви», «цифрової нерівності» вперше серйозно прозвучало 1997 року в ухваленій ООН Програмі розвитку. Цей історичний документ охопив практично всі відомі на той час глобальні загальнолюдські проблеми й накреслив вектори розвитку земель.

Головна мета ООН, що сформульована в Декларації Тисячоліття, – зменшення бідності на планеті. ООН висунула завдання до 2015 року скоротити вдвічі частку людей, чий дохід у день менший за один долар США (сьогодні частка таких жителів нашої планети становить 22 %). У контексті боротьби з бідністю ООН розв'язує й завдання подолання інформаційної нерівності. Оскільки базова – нерівність економічна, соціальна і культурна. Ін-

формаційна ж нерівність – тільки один з найболючіших проявів цих базових нерівностей.

На початку XXI ст. 80 % людей у світі ніколи не користувалися телефоном і 93 % не використовували комп'ютера. Збільшується розрив у сфері розвитку та використання інформаційних технологій між розвинутими країнами та рештою світу, між різними верствами населення всередині країн – багатими і бідними, молоддю та людьми похилого віку, здоровими та інвалідами тощо [http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/nad_tsifrovoyu_prirovyu.html].

Цифрова нерівність має декілька вимірів. Перший вимір полягає в тому, що 80 % обсягу інформ-маційного і програмного продукту в світі сьогодні створюється англійською мовою, але 75 % населення Землі її не знають. Це викликає гостру потребу формування в більшості країн чи регіонів світу власних інформаційних середовищ за умови їхньої сумісності. За рахунок цього доступ до глобальних інформаційних ресурсів для значної кількості населення планети значно розшириться. Останнім часом, згідно з загальними глобалізаційними тенденціями, істотно активізувався процес гуртування великих груп людей, які спілкуються в інтернеті однією мовою, за належності до тієї чи іншої країни.

Цифрова нерівність існує і всередині окремих країн. Технологічні зміни приводять до того, що деякі групи населення, і без того позбавлені сучасних можливостей цивілізації, відокремлюються від елітної частини ще помітніше, а частка перших у більшості країн світу постійно зростає. До цих груп передусім належать сім'ї з невеликим достатком, мешканці сіл, люди похилого віку, інваліди, а в деяких країнах ще й представники етнічних меншин та жінки.

Поміркуймо

Чи згодні ви із твердженням: «Бог створив людей нерівними? Тому цифрова нерівність має право на існування».

Нерівність – атрибутивна властивість людського суспільства. Нерівність наявна в усіх сферах соціального життя з часу виникнення суспільства. Це нерівність у доступі до життєво важливих ресурсів (продовольчих, сировинних, енергетичних тощо), до робочих місць, освіти, медичних послуг, культурної спадщини. В основі нерівності лежать відмінності людей за соціальним статусом, за кількістю наявних коштів, освітою, віком, місцем проживання тощо. Нерівність – причина конфліктів і соціальних катаклізмів різних масштабів. Тож світова спільнота, передусім розвинені країни, докладает зусиль до нейтралізації загроз глобальної та локальної нестабільності, спричинених різного роду нерівністю.

В разі забезпечення рівного доступу до соціальних, економічних, культурних, освітніх, технологічних можливостей для всіх людей, усіх держав їм надається потенційна можливість домогтися однакового соціального становища. Й уже від їхньої волі, від їхніх зусиль залежить, триватиме фактична нерівність чи буде ліквідована [http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/nad_tsifrovoyu_prirovoyu.html].

Поміркуймо

Нерівність – це погано чи добре?

Погано	Добре
Не можна бути байдужими, коли є країни, в яких велика кількість населення голодує. Виникають військові конфлікти. Виникають осередки інфекцій, хвороб тощо.	Усвідомлення нерівності – потужний стимул для соціальних перетворень, для розвитку окремих людей, соціальних груп і взагалі держав.

Маємо своєрідне зачароване коло – «цифрова нерівність» є наслідком інших нерівностей і водночас вона поглиблює інші, історично раніші нерівності. Через це держави, які не приділяють уваги стимулюванню інтеграції інформаційних технологій у всі сфери життя суспільства, виявляються неконкурентними у світовій економіці. Так

само невтішна перспектива чекає й на кожну конкретну людину, що не приділяє уваги високим технологіям.

Уперше в історії людства проголошено гасло рівності технологічної – «цифрової рівності». Необхідно усвідомлювати, що це зовсім не альтруїстичний порив. Багаті країни піклуються про збереження світової стабільності, про ринки збуту своєї продукції, і не тільки комп'ютерів, про ринки робочої сили, які можна залучати у свою економіку. Та попри це, розв'язання проблеми цифрової нерівності – передусім в інтересах національних держав.

Під час обговорення проблеми «цифрової нерівності» часто говорять про те, що для всіх слаборозвинених країн і низки країн із перехідною економікою вона не найактуальніша. Для них важливіше розв'язати насущні проблеми: будівництво житла, доріг, виробничої інфраструктури, реформування економіки й соціальних відносин, а проблеми інформаційних технологій лише відвертають від виконання першочергових завдань. Але світовий досвід найрізноманітніших країн свідчить, що таке протиставлення хибне. Широке використання інформаційних комп'ютерних технологій дозволяє ефективніше та швидше забезпечити суспільство доступом до багатьох соціальних можливостей і благ [http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/nad_tsifrovoyu_prirvoyu.html].

Поміркуймо

Чи актуальна проблема «цифрової нерівності» для України?

Для України важливі її місце й роль у міжнародній політиці й економіці. Її, європейську по суті державу, цікавить реальна рівноправна участь у європейських міжнародних структурах, зокрема й економічних. Українська держава зацікавлена у підвищенні рівня життя своїх громадян, конкурентності на міжнародному ринку товарів її підприємств і праці її громадян. Тому проблема «цифрової нерівності» актуальна для України.

Державі й суспільству не байдужа доля мільйонів українців, що сьогодні тяжкою працею, в умовах безперервного реформування наближають нашу країну до ста-

більності й заможності, не байдужа доля юних українців, які йдуть сьогодні в дитячі садки, школи, інститути, готуючись до виконання своєї історичної місії – забезпечення розквіту України. Тому проблема «цифрової нерівності» актуальна.

Глобалізація економічних, фінансових, виробничих, торговельних відносин змушує наших фермерів, виробників товарів народного споживання, науковців і конструкторів реально конкурувати на внутрішньому українському ринку з колегами з інших держав. Отже проблема «цифрової нерівності» актуальна й для нас.

Ми все це розуміємо і для нас усе це важливо. Тому так само, як і для всіх країн світу, проблема «цифрової нерівності» актуальна для України [http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/nad_tsifrovoyu_prirvoyu.html].

Поміркуймо

Як же подолати «цифрову нерівність»?

Світова спільнота напрацювала рецепти подолання «цифрової нерівності», які відбито в низці документів: починаючи від Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства, Міністерської декларації «Розвиток і міжнародне співробітництво у XXI столітті: роль інформаційних технологій у контексті глобальної економіки, що ґрунтується на знаннях» і закінчуючи документами численних експертних груп. Аналіз цих документів дозволяє дійти висновку, що розв'язання проблеми «цифрової нерівності» потребує збалансованого загальнодержавного системного підходу, який необхідно зосередити на таких основних напрямках: політиці, доступу, послугах, контенту, знаннях і навичках, мотивації. Експерти виокремлюють такі етапи з її подолання.

1. Формування національної стратегії, міжнародної та внутрішньої політики, сприятливої законодавчої, суспільної, економічної атмосфери в галузі інформатизації, у сфері використання інформаційних комп'ютерних технологій.
2. Забезпечення потенційної можливості повсюдного технологічного доступу населення до інформацій-

них комп'ютерних технологій завдяки об'єднанню зусиль державного та приватного секторів економіки, спрямованих на розвиток інформаційної інфраструктури.

3. Сприяння збільшенню різноманітності й кількості послуг для населення й бізнесу, що надаються з допомогою інформаційних комп'ютерних технологій.
4. Концентрація зусиль держави й суспільства для створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів (контенту) на основі всебічного врахування національних, світоглядних, політичних, економічних, культурних, релігійних та інших аспектів розвитку України.
5. Забезпечення можливості набуття знань, умінь і навичок у використанні інформаційних комп'ютерних технологій при здобутті базової, спеціальної та вищої освіти, а також створення умов для здобуття початкових знань і навичок у цій галузі для всіх верств населення.
6. Створення системи мотивацій для впровадження й використання інформаційних комп'ютерних технологій, для формування широкого попиту на використання таких технологій у всіх сферах життя суспільства.

Досвід багатьох країн свідчить, що в процесі формування національної стратегії, виявляючи політичну волю, проблему широкого використання інформаційних комп'ютерних технологій необхідно поставити в один ряд з іншими найважливішими для нашої країни проблемами – подоланням бідності, поліпшенням освіти, підвищенням якості медичного обслуговування тощо. Таку політичну волю в Україні виявлено, стратегію в основному сформовано. Свідчення цього – кілька законодавчих актів нашого парламенту «Про концепцію Національної програми інформатизації» (1998 р.), укази Президента України, зокрема про розвиток українського сегмента Інтернету, постанови уряду, присвячені виконанню окремих положень цих законів та указів, зокрема «Про Національну програму інформатизації».

З огляду на реальний рівень добробуту жителів України, було б утопією сподіватися, що найближчим

часом у кожній сім'ї з'явиться комп'ютер. Тож необхідно вишукувати шляхи надання змоги населенню користуватися комп'ютерами, інформаційними технологіями, особливо в сільській місцевості. Рішення відомі. У багатій Америці пункти колективного доступу до інтернету розгорнуто в бібліотеках, громадських організаціях, фондах. Джерела фінансування найрізноманітніші, передусім це федеральний бюджет і бюджети штатів, але відомі й численні приклади фінансових вливань із боку приватних осіб та корпорацій. В інших країнах пункти колективного доступу відкриваються в школах, при органах місцевого самоврядування.

Україні можна запозичити цей досвід. Окрім того, за певних умов взаємодії різних державних і приватних інституцій можна було б організувати пункти колективного доступу. Місцева влада повинна підтримувати і стимулювати такі ініціативи всіма можливими способами [http://otherreferats.allbest.ru/international/00006463_0.html].

Тематичний контроль

Перевір себе

1. Дайте визначення поняття постіндустріального суспільства.
2. Назвіть основні ознаки постіндустріального (інформаційного) суспільства.
3. Розкрийте сутність поняття «цифрова нерівність».

Поміркуймо

1. Які цінності постіндустріального (інформаційного) суспільства?
2. Чи згодні ви із твердженням Ж.-Ж. Руссо, що наука й мистецтво лише обвивають квітами ланцюги, що сковують людину?
Працюймо творчо
1. Символом якого історичного типу суспільства можна вважати «Книгу рекордів Гіннеса»?
2. Які шляхи подолання «цифрової нерівності» можете запропонувати ви?

Мовою документів

Образование ООН ЮНЕСКО
20:28, 19 October 2012

Почти четыре миллиона молодых граждан стран Центральной Азии, а также Центральной и Восточной Европы не закончили начальной школы и не имеют профессиональных навыков. В Республике Молдова 20 % малоимущей городской молодежи вступают во взрослую жизнь не закончив среднюю школу. Об этом сообщили в Центре новостей «ООН».

В докладе ЮНЕСКО «Применить образование на практике» отмечается, что в странах упомянутых регионов почти 4 миллиона человек в возрасте от 15 до 24 лет не закончили даже начальной школы. Они требуют альтернативных возможностей освоения базовых навыков для получения работы и дохода.

В государствах Центральной и Юго-Восточной Европы каждый пятый молодой человек не имеет работы. Риск оказаться безработным для молодежи вдвое выше, чем для взрослых. Во всем мире среди молодежи каждый восьмой – безработный. Около четверти населения мира вынуждены заниматься работой, доходы от которой недостаточны для преодоления черты бедности. Для получения достойной работы молодежи необходимы те навыки, которым дети учатся в начальной школе и в начальных классах средней школы. Обеспечить это в ближайшее время вряд ли удастся. В двух регионах школу не посещают более одного миллиона детей и более 1,5 миллиона подростков.

Кризисная ситуация сложилась и в том, что касается освоения предлагаемых знаний. Во всем мире, по меньшей мере, 250 миллионов детей младшего школьного возраста не умеют ни читать, ни писать, причем независимо от того, охвачены ли они школьным образованием. Так, в 2009 году в Албании, Грузии, Кыргызстане и Республике Молдова более трех четвертей мальчиков и девочек из малоимущих семей

не смогли освоить минимальной контрольной суммы знаний.

Наиболее острую потребность в профессиональной подготовке в городских и сельских районах чувствует молодежь из малоимущих семей. Например, в Республике Молдова 20 % малоимущей городской молодежи не заканчивает последних классов средней школы. Вопрос об отсутствии возможностей особенно остро стоит в отношении детей цыган в странах Европы.

Авторы доклада рекомендовали странам указанных регионов изыскать альтернативные возможности для того, чтобы 4 миллиона молодых людей в Центральной Азии и Центральной и Восточной Европе могли осваивать фундаментальные навыки. Они заявили, что все молодые люди нуждаются в качественной подготовки по освоению необходимых им фундаментальных навыков в начальных классах средней школы.

Источник: УНН

Використані джерела

- Кудінова М. М. Конспект лекцій навчальної дисципліни: менеджмент невиробничої сфери. <http://dspace.univer.kharkov.ua>.
- Баранов О. Над цифровою прірвою // Дзеркало тижня, 17.01.2003. http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/nad_tsifrovoyu_prirvoyu.html
- <http://bukvar.su/sociologija/72652-Koncepcii-postidustrial-nogobshhestva.html>
- http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/6939/2/КОНСПЕКТ%20ЛЕКЦІЙ%20_укр.pdf
- http://otherreferats.allbest.ru/international/00006463_0.html

3. МЕДІАТЕКСТИ: АНАЛІЗ, ЗАПОБІГАННЯ МАНІПУЛЯЦІЯМ І СТВОРЕННЯ

3.1. Аналіз візуальних історичних текстів

*Мокрогуз Олександр Петрович,
канд. пед. наук, доцент кафедри
суспільних дисциплін Чернігівського обласного
інституту післядипломної педагогічної освіти
імені К. Д. Ушинського*

Тема: Сприйняття і аналіз статичних візуальних джерел у контексті розвитку критичного мислення на прикладі першої половини ХХ століття (учні 10 – 11 класів).

Мета:

- знатимуть види та особливості статичних візуальних джерел інформації – фотографії, реклами, карикатури, плакату;
- навчатися аналізувати ці види візуальних джерел;
- висловлюватимуть судження щодо упередженості та зацікавленості авторів певних візуальних джерел;
- критично ставитимуться до статичних візуальних джерел у засобах масової інформації.

Обладнання: медіапроектор, приклади фотографій, рекламних зображень, карикатури, плакатів ХХ століття, схеми аналізу візуальних джерел.

Випереджувальні завдання для учнів: знайти по одному зображенню фотографії, реклами, карикатури, плаката першої половини ХХ століття.

Хід заняття**1. Організаційний момент.****2. Мотивація навчальної діяльності.**

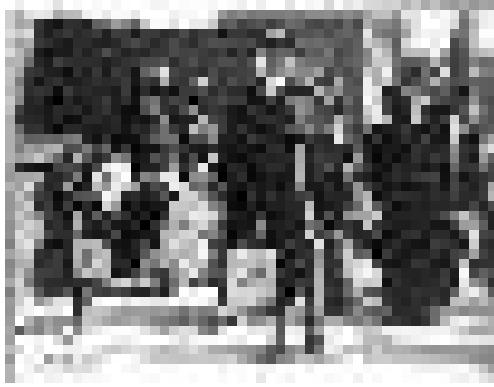
За сучасних умов будь-який медіатекст містить значну кількість візуальних матеріалів. І головне завдання – навчитися працювати з ними, зробити їх важливими у процесі здобуття знань і формування відповідних вмінь і навичок, тобто вміти їх аналізувати, оцінювати і використовувати.

Оголошення теми, завдань уроку.

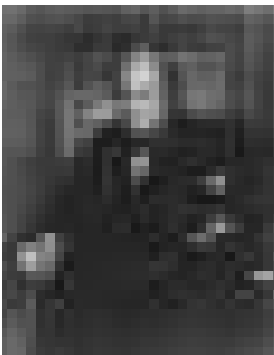
Учитель демонструє приклади візуальних джерел.

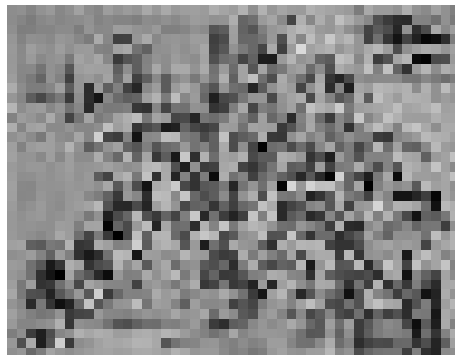
1.

2.

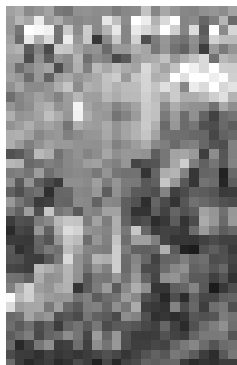

3.

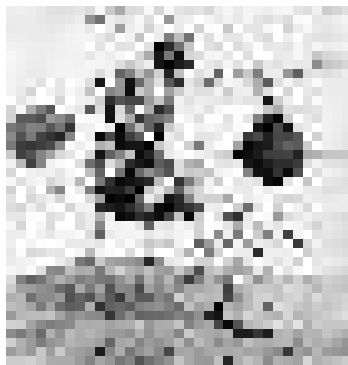

4.

5.

6.

Коротка бесіда з учнями направлена на актуальність знань про можливості впливу цих візуальних джерел на свідомість і формування навичок аналізу візуальних образів.

Запитання учням

1. Які візуальні джерела зображені? У відповідях повинно прозвучати – плакат (1, 5), карикатура (4, 6), фотографія (2, 3).
2. Чи можна визначити за ними, в який період вони створені? Не завжди
3. Чим відрізняються між собою фотографії? На одній – постановний фотопортрет, інша – документальна сюжетна сцена.
4. Чим відрізняються між собою карикатури? Одна використовує карту як іміджеве узагальнення військових дій, інша, для того щоб показати стан нацистської держави, використовує шаржований портретний малюнок Гітлера.
5. Чим відрізняються між собою плакати? Один – реклама, на іншому політичний заклик.
6. Які підписи ви б зробили під ними?
7. Чи можна визначити за ними мету їхнього створення?
8. Які асоціації вони у вас викликають?

3. Сприймання й засвоєння учнями навчального матеріалу.

1 етап – характеристика видів візуальних джерел.

Повідомлення вчителя.

Карикатура

Карикатура перекладається з італійської як «навантажувати, перебільшувати». За одним визначенням, це – сатиричне або гумористичне зображення, в якому комічний ефект створюється перебільшенням і загостренням характерних рис, несподіваними зіставленнями і уподібненнями. Карикатура також – жанр образотворчого мистецтва (зазвичай графіки, але необов'язково), основна форма образотворчої сатири, в сатиричній або гумористичній формі зображує соціальні, суспільно-політичні, побутові явища, реальні особи або характерні типи людей.

Карикатура XIX – X століть – це зазвичай сатиричний або гумористичний малюнок, візуальний анекдот. Буває політична карикатура, соціальна, побутова тощо [<http://icc-concern.org/k/karikaturisti.html>].

Карикатури – надзвичайно виразний візуальний текст. Гумор та іронія допомагають авторові висловити ідеї, які часом небезпечні або незрозумілі з політичного боку. Цінність карикатур полягає в тому, що вони відображають умонастрої людей певного часу. Вони представляють проблеми сучасності у формі швидких замальовок.

Необхідно враховувати, що художник-карикатурист виходить з того, що його глядачі повністю знайомі з проблематикою, якій присвячена його робота. Через свою метафоричність і багатозначність карикатура як візуальний образ часто потребує додаткового пояснення.

Що стосується історичної інтерпретації, важливо розуміти, що художник-карикатурист дуже рідко залишається безстороннім, а в його завдання входить представити головне – погляд. За допомогою художніх засобів він створює позитивне чи негативне враження, часто засноване на стереотипах.

Карикатури поділяються:

- за формою – лінійна або контурна, насичена – штрихова, чорно-біла або кольорова, карикатура в

- єдиничному зображенні або в численних сюжетах (комікс, історія в картинках),
- за змістом – гумор, сатира, шарж, чорний гумор, карикатура як мистецтво чи станкова карикатура, філософська карикатура, дивні предмети.
  - за технікою і жанром виконання – графіка, ілюстрація, колаж, монтаж, малюнок, плакат, живопис, реклама, анімація, скульптура та об'ємні зображення, архітектура, інсталяція, перформанс, актинг тощо;
  - за сферою застосування – різні види поліграфічної продукції (журнальна та книжкова ілюстрація, календарі, буклети, поштові марки та листівки, наклейки, друку тощо), реклама, анімація тощо.

Фотографія

Фотографія – одержання і збереження нерухомого зображення за допомогою світлочутливого матеріалу або світлочутливої матриці у фотокамері.

У ширшому сенсі, фотографія – це мистецтво отримання фотознімків, де фотограф обирає композицію, освітлення і момент фотознімку. Такий вибір визначається вмінням і навичками фотографа, а також його особистим смаком, що характерно, власне, для будь-якого виду мистецтва.

Дарма що в 1826 році Жозефу Ньепсу після восьмигодинної витримки вдалося одержати перше фотографічне зображення, а в 1839 році Луї Дагер продав свій перший дагеротип, можливості фотографії реально не використовували аж до Кримської війни (1854 – 1856) і Громадянської війни в США (1861 – 1865).

Багато перших фотографів здобули освіту в галузі образотворчих мистецтв, і на них, безумовно, вплинули художні традиції того часу. Це легко побачити на деяких перших дагеротипах часів тих війн. До того ж оскільки час експозиції дагеротипа складав 15-30 хвилин, при зніманні необхідно було позувати. Отже, фотографія майже ніколи не відбивала реальності війни. Однак потроху час експозиції скорочувався, фотокамери ставали все меншими і зручнішими в користуванні, і фотограф-репортер поступово змінив художника-фотографа воєнних років.

Наступний значний крок у використанні фотографії як історичного документа був зроблений у 1888 році з удосконаленням фотокамери «Кодак» Джорджем Істманом. Короткий час експозиції і зростаюча мобільність фотокамери «Кодак» урізноманітнили фотографії, значно розширивши діапазон предметів, що попадали в поле зору фотографа, і змінили саму суть репортажів новин.

У ХХ столітті, коли техніка фотографії удосконалилася, з'явилися досить чутливі фотографічні матеріали та зручні фотоапарати, вона перетворилася в один з типів образотворчого мистецтва, спорідненого живописові, але відмінного від нього.

Особливе місце і значення фотографії пов'язане з її технічною, науковою сутністю. Найважливіша її властивість – достовірність, автентичність зображених подій. Разом з цим, зображення, як і в живописі чи малюнку, несе в собі художнє узагальнення, розкриття внутрішнього сенсу показаної ситуації, характер зображуваної людини і багато іншого. Своєю суттю фотограф – художник, що розташовує певними «фарбами» – фототехнікою та фотоматеріалами.

Протягом усього ХХ століття візуальні зображення, були це фотографії, мультиплікація чи кінопродукція, допомагали формувати образ навколишнього світу. Фотографії стали при цьому своєрідним початком відліку в процесі відновлення картини подій недавнього минулого. Один досвідчений редактор газети якось висловив таке спостереження: «Наші враження про важливі й неоднозначні події можуть постійно змінюватися залежно від одним-одної фотографії, показаної у випуску новин». Зрозуміло, існує багато фотографій, що з'являються майже в усіх серйозних наукових працях з історії, а також у більшості шкільних підручників з історії. Деякі знімки закарбували бажання зображених на фотографіях просто позувати перед фотокамерою, інші були зняті випадково – хтось з фотокамерою (аматор чи професіонал) просто виявився в потрібному місці й у потрібний час.

З одного боку, фотографії – просто видимі сліди подій недавнього минулого. З іншого – вони часто викликають у нас емоційну реакцію на ті чи інші події, а також представляють нам певну подію без її аналізу. Це озна-

час, що, як і багато інших історичних джерел, фотографії потребують інтерпретації чи «прочитання». Далеко не всі фотографії, що мають історичну цінність, нейтральні. Вибір предмета, виставлення кута камери, маніпуляції зі світлом, тоном, контрастністю і текстурою, свідомі чи несвідомі маніпуляції емоційною реакцією глядача, а також супровідний підпис – усе слугує тому, щоб направити наше розуміння фотокартки у напрямку визначеному автором.

Плакат

Плакат перекладається як оголошення, афіша, наліпити, приклеювати – це великоформатне, зображення з коротким текстом, зроблене в агітаційних, рекламних, інформаційних або навчальних цілях. (В іншому значенні – різновид графіки). Плакат має бути помітний, зрозумілий і добре сприйманим глядачем. У плакаті часто використовують художню метафору, різномасштабні фігури, зображення подій, що відбуваються в різний час і в різних місцях, контурне позначення предметів. Для тексту важливі шрифт, розташування, колір. У плакатах використовують також фотографію в поєднанні з малюнком і з живописом.

1866 року француз Жюль Шере сформулював перші принципи створення плаката, які діють і тепер: яскравість картинки і лаконічність тексту [<http://referatu.com.ua/referats/68/44084>].

Наприкінці XIX століття плакат пережив справжнє піднесення. Не цурались малювати плакати багато знамих художників Західної Європи та США.

Види плакатів

1. Політичний плакат – це одна з найдієвіших форм політичної агітації, де образотворчими засоби втілені політичні завдання і гасла. Тематика політичних плакатів надзвичайно широка.
2. Інформаційно-реklamний плакат слугує інформуванню, оповіщенню про різноманітні культурно-просвітницькі заходи задля ознайомлення споживачів із товарами, послугами. Театральні плакати і кіноплакати рекламують спектаклі чи кінофільми,

вони мають відбивати властиві цьому видовищу стиль та авторський почерк.

3. Навчально-інструктивний плакат пропагує наукові знання, методи праці, різні правила тощо. На відміну від інших видів плаката, містить значну кількість тексту і призначається для тривалішого використання [http://crk-knteu.kiev.ua/53133-Vidy_grafiki.html].

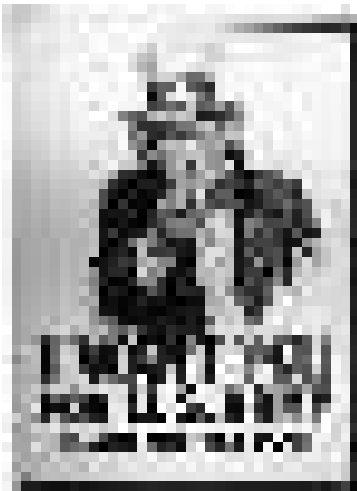
Фронтальна робота з політичними плакатами

Учні отримують для роботи в парах такі плакати.

Завдання учням. Як би Ви визначили тип цього візуального джерела?

Після цього учні протягом 2-3 хвилин роздивляються плакати. Потім відбувається бесіда і розгляд таких питань.

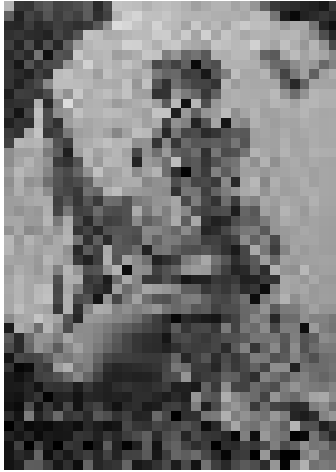
1. У який період вони були створені та яка мета їх створення?
2. На яку аудиторію розраховані ці плакати?
3. Що об'єднує ці плакати?
4. Які їхні спільні художні особливості?
5. Які відмінності мають ці плакати?
6. Який плакат вас найбільше вразив і чому?

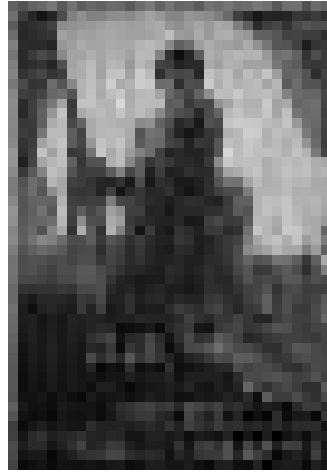
1. *Ти потрібний мені в армії США (1917 р., США)*

2. *Британці! Ви потрібні. Вступайте до армії країни. Боже, бережи короля (1914 р., Велика Британія).*

3. Чого ви не в армії?
(1919 р., Добровольча ар-
мія Денікіна, Росія).

4. Ви повинні виконати
свій обов'язок
(1917 р., Італія).

5. Ви повинні також при-
єднатися до армії рейху
(1919 р., Німеччина).

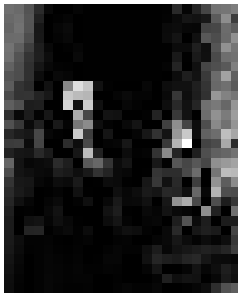

6. Ти записався доброволь-
цем? (1920 р.,
Радянська Росія).

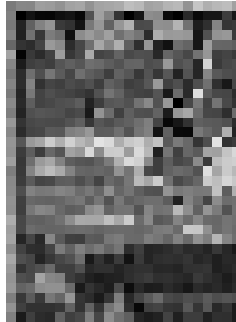
2 етап – робота в парах з визначення видів візуальних джерел та їх систематизація.

Згрупуйте візуальні джерела в таблиці за номерами і поясніть свій вибір. Під кожним джерелом у дужках вказані рік створення і країна, в якій вони були створені.

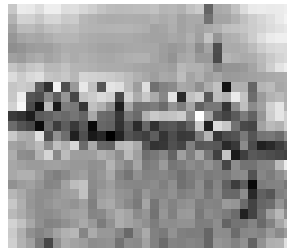
Карикатури		Фотографії		Плакати	
<i>гумор</i>	<i>сатира</i>	<i>документальні</i>	<i>художні</i>	<i>рекламні</i>	<i>політичні</i>

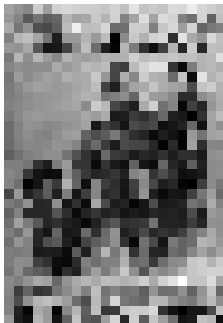
(1921 р., США)

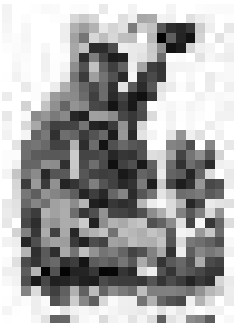
(1909 р., Франція)

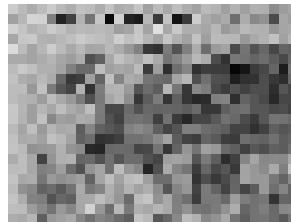
(1931 р., США)

(1942 р., Німеччина)

(1943 р., СРСР)

(1914 р., Німеччина)

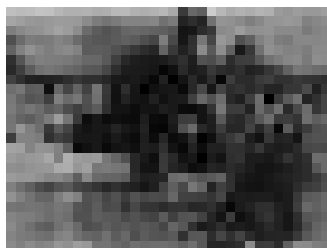

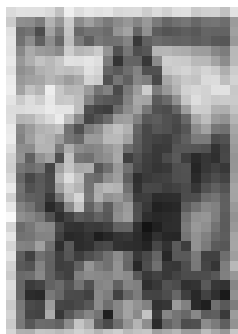
(1919 р., Франція)

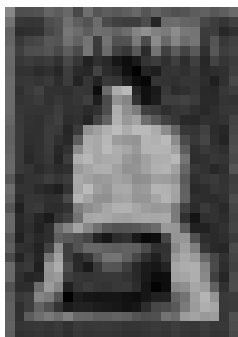
(1944 р., Нідерланди)

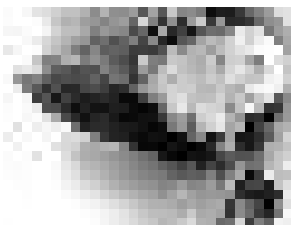
(1913 р., Росія)

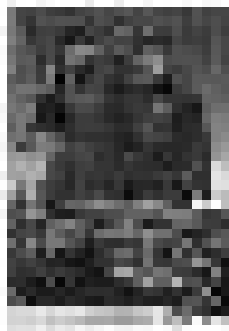
(1943 р., Італія)

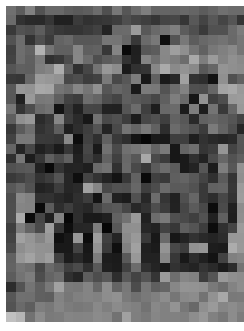
(1921 р., Італія)

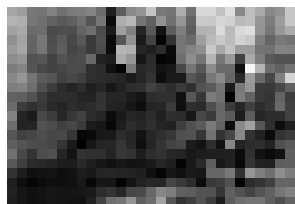
(1937 р., США)

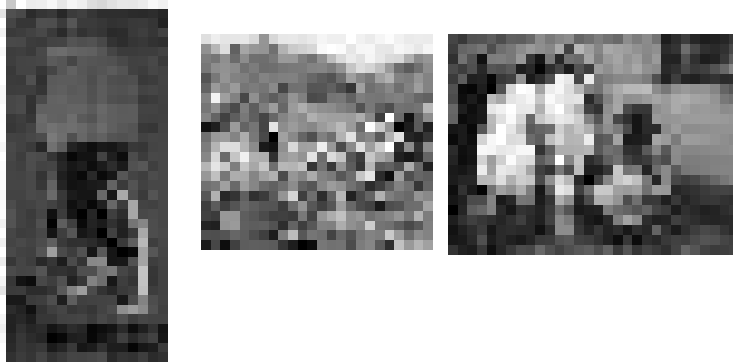
(1939 р., СРСР)

(1919 р., Україна)

(1930 р., Чехія)

(1907 р., Нідерланди) (1912 р., Росія) (1933 р., СРСР)

По закінченні роботи вчитель просить прочитати заповнену таблицю одного учня. У разі незбігу відповідей інших учнів варто зупинитись на критеріях заповнення.

Після цього вчитель обирає одне з візуальних джерел і з'ясовує:

1. Хто замовник цього медіатексту? Чиї погляди висвітлює медіатекст?
2. Які засоби і способи медійної виразності застосовані в медіатексті?
3. На кого розрахований цей медіатекст?
4. Як трактує медіатекст те, що реально існувало на той час?

3 етап – надання учням алгоритму аналізу статичних візуальних джерел.

Пояснення алгоритму аналізу різних типів візуальних джерел:

1. Опис (що зображено, ракурс, на першому і другому планах).
2. Інтерпретація (ситуація, сюжет, позиція автора, контекст).

Опис повинен бути якомога детальніший, особливо на перших порах, доки методи роботи ще недостатньо відпрацьовані. Варто докладно розібрати, **що зображено, композицію** малюнка або фото (що на передньому плані, що на задньому, що праворуч, що ліворуч, чому

саме так), звернути увагу на **художні засоби** (кольори, форми, лінії тощо). Особливо детально треба дослідити зображених **людей** (кількість, вік, одяг, ставлення один до одного, в русі вони або статичні тощо). Варто також звернути увагу на **позицію автора** (фотографа, художника), спробувати з'ясувати, чому обрано саме такий ракурс і наскільки він вимушений.

Опис дуже важливий! Хоча він і відіграє фактично допоміжну, операційну роль і потрібен для повноти та точності інтерпретації.

Інтерпретація

По суті вона зводиться до опису й аналізу **ситуації**, яка представлена зображенням і «розшифрування послання» його автора або замовника (тобто визначення, що вони, власне, хотіли сказати, яку думку донести, почуття викликати, уявлення або стереотипи сформувати).

Тут варто звернути увагу на те, **хто** ці люди на зображенні (конкретні історичні персонажі чи представники якихось соціальних груп, партій тощо), проаналізувати **сюжет**, звернути увагу на **символи та стереотипи**, завдяки яким можна визначити персонажів або їхню національну чи соціальну належність.

Особливу увагу слід звернути на **позицію автора**: намагався він бути неупередженим, чи, навпаки, намагався зобразити персонажів саме в такому вигляді. Наскільки свідомо упередженість автора?

Доцільно також проаналізувати **підпис** і співвідношення підпису і зображення.

Кінцевим результатом аналізу повинні стати висновки, які роблять учні про ситуацію, явища, процеси в суспільстві. Наголосимо також на тому, що треба чітко розділяти висновки, зроблені безпосередньо на підставі аналізу конкретного джерела (джерел) і загальні висновки, зроблені на підставі залучення всієї можливої інформації.

Схема аналізу фотографій

Опис: просто точно опишіть, що ви бачите. На цій стадії не прагніть будувати припущення про побачене.

Наприклад:

- опишіть осіб, зображених на фотографії, а також їхні дії і/чи об'єкти, показані на знімку;
- як згруповані люди і/чи об'єкти?;
- опишіть, що ви бачите на задньому та на передньому планах, у центрі, з лівого і правого боку фотографії.

Інтерпретація доказу	Чому ви так думаєте? Які засоби застосовує автор?
1. Що, на вашу думку, відбувається на цій фотографії? 2. Хто ці люди? Чим вони займаються? Які це об'єкти? 3. Приблизно вкажіть, коли, на вашу думку, був зроблений знімок (рік, період, подія). 4. Чи міститься в фотографії текстова інформація: плакати, реклама, підписи? 5. Це природна фотографія, чи для неї спеціально позували перед фотокамерою? 6. Чому саме в цьому місці і саме в цей час з'явилася людина з фотоапаратом? 7. На які питання фотографія не може відповісти? Якої інформації немає?	

Схема аналізу карикатури

Опис: опишіть образи, персонажів, задній план. За допомогою яких художніх способів створені ці образи і персонажі.

Інтерпретація

1. Подивіться на час створення карикатури. Якій події і якому часові вона присвячена?
2. Чи впізнаєте ви персонажів? Чому? Якщо це реальні постаті – назвіть їх і ту роль, яку вони грали в той час і в тих подіях, які супроводжували появу карикатури.

3. Визначте, які символи використовував художник? Чому він до них звернувся?
4. Яке ставлення до персонажів – позитивне чи негативне – виражає карикатура?
5. Як інтерпретує карикатура персонажів? Чи згодні ви з нею?
6. Які ідеї та політична позиція автора? Як би ви їх визначили?
7. Що ви знаєте з інших джерел про подію, яким присвячена карикатура? Як ваше знання взаємопов'язане з тим, що ви дізналися, завдяки карикатурі?

Схема аналізу плакатів

1. Визначити подію (і її дату), якій присвячений плакат.
2. Визначити, на чие політичне замовлення він був виготовлений і для якої аудиторії.
3. Проаналізувати персонажі та символи плаката.
4. Звернути увагу, які фігури, об'єкти винесені на передній план і що – на задній.
5. Проаналізувати, які фігури і об'єкти зображені великими та маленькими і чому.
6. Сформулювати повідомлення, яке плакат був покликаний донести до своєї аудиторії.

Схема аналізу реклами

1. Які пропонуються товари або послуги?
2. До якого історичного періоду належить ця реклама? Чому ви так думаєте?
3. Який потенційний споживач (його соціальний стан)? Поясніть, чому ви так вважаєте.
4. Які ідеї формує реклама і на яких стереотипах вона заснована?
5. Яку інформацію про суспільство можемо ми почерпнути з реклами?
6. Який історичний контекст для цієї реклами?
7. Які елементи реклами (художній, інформативний) допомагають нам дійти такого висновку? Як цей висновок зіставляється з іншими джерелами?
8. Здалася вам ця реклама цікавою? Чому? Що вас в ній приваблює або відштовхує?

4 етап – робота в 4 групах, які отримують по одному візуальному джерелу: 1 гр. – фотографію, 2 гр. – рекламу, 3 гр. – карикатуру, 4 гр. – плакат. Джерела надає вчитель. Учні груп не знають, яке візуальне джерело вони отримали.

Вони мають назвати його з перелічених: **фотографія, реклама, карикатура, плакат.**

Після цього учні отримують схеми аналізу джерел.

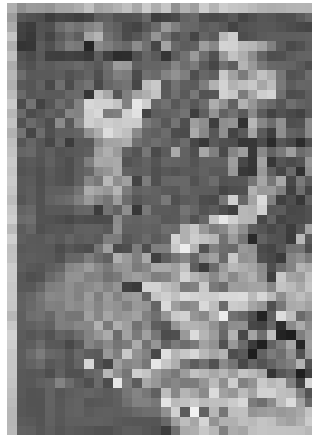
Завдання учням. Охарактеризувати ці джерела за схемами і повідомити результати своїх досліджень інші групи.

Після повідомлення кожної групи відбувається фронтальна бесіда з обговоренням таких питань.

1. Які настрої / почуття / емоції / враження викликає візуальне джерело особисто у вас?
2. Чи містить візуальне джерело якимсь відкритим повідомленням? Якщо так – яке?
3. Чи містить візуальне джерело приховане повідомлення? Якщо так – яке?
4. Що означало візуальне джерело для тих, хто міг його бачити в той час, коли воно було створене?
5. Що значить воно для тих, хто бачить його сьогодні?
6. Яка різниця між сучасною («тоді») і тодішньою («тепер») інтерпретацією цього візуального джерела?

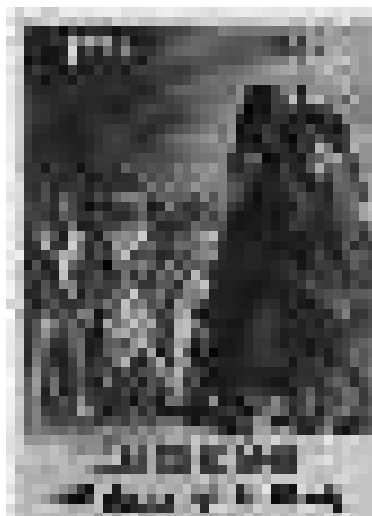
1.

2.

3.

4.

4. Підбиття підсумків.

Обговорення можливості впливу статичних візуальних джерел у ЗМІ на користувача. Оголошення результатів навчальної діяльності учнів.

5. Домашнє завдання.

Запропонувати учням підібрати візуальні джерела, що характеризують життя однієї країни протягом 50 – 60-х років ХХ століття. Це повинні бути фотографії, політичні та рекламні плакати (по 4 візуальних джерела кожного типу).

Додаток для вчителя

Там, де можливо проявити певний ступінь свободи у виборі історичних фотографій, можна було б порекомендувати пошукати фотографії, які б задовольняли таким критеріям:

- фотографії можуть бути пов'язані з іншими джерелами, а також різними даними (як первинними, так і вторинними);

- фотографії потенційно можуть ставити під сумнів загальноприйняті погляди, сподівання учнів, стереотипні уявлення;
- фотографії виявляють окремі суперечності та двозначності, які потрібно пояснити чи розв'язати;
- фотографії порушують питання, на які можна знайти відповідь, тільки звернувшись до інших джерел;
- фотографії виявляють особливу здатність проникнення в емоційну сферу проти інших джерел (наприклад, думки фотографа чи редактора будуть особливо цікаві людям; настанови й емоції, які повинна фотографія зачепити тощо).

Навчання тлумачення чи «прочитання» фотографій

Фотографії – всього лише одне з багатьох джерел, що ми використовуємо для аналізу й інтерпретації події, процесу чи історичного явища. Через випадковий збіг це може бути одним-одне свідчення очевидця подій (наприклад, таємно зняті фотографії повсякденного життя у Варшавському гетто в 1943 році); хоча зазвичай є інші свідчення, до яких необхідно звертатися, для того щоб цілком зрозуміти фотографію.

Ми не пропонуємо тут учителям історії розробити конкретні розділи плану з використання історичних фотографій. Безумовно, вони тільки тоді можуть бути цілком проаналізовані й пояснені, коли їх вивчають у певному контексті. Разом з тим можна стверджувати, що школярам необхідно опанувати схему аналізу, що зможе допомогти їм системно вивчати й інтерпретувати історичні фотографії, а вчителів необхідно створити умови для застосування такої схеми і тренування аналітичних навичок.

Що необхідно знати учням?

По-перше, фотографії, що зберігаються як історичні документи, піддають ретельному процесові добору на декількох рівнях. Знімаючи фотографію, фотограф ухваляє рішення щодо композиції кадру, кута виставлення камери, заднього і переднього планів знімання. Проявляючи негативи, фотограф вибирає, що зберегти, а що

забракувати. Потім редактор відділу новин відбирає фотографії на підставі таких критеріїв: актуальності чи неактуальності для висвітлення у медіа, пов'язаності з конкретним газетним повідомленням, відповідності позиції газети до способу фіксування події чи суспільного питання.

По-друге, майже завжди фотографії відбивають умовності, традиції і сподівання того історичного періоду, коли вони були зняті. Наприклад, знаменитий британський фотограф Френк Саткліф, роблячи знімки на початку ХХ століття, виражав невдоволення тим, що відобразити людей на їхньому робочому місці часто було досить складно, позаяк вони не хотіли, щоб їх фотографували в робочому одязі й висловлювали бажання переодягтися у «недільний», тобто у свої кращі костюми. У такому випадку порівняльний підхід до вивчення історичних фотографій може бути дуже повчальний: порівняння ряду фотографій, знятих приблизно в один і той же час, з фотографіями на ту ж саму тему, тільки знятих в інший час.

По-третє, фотографії легко піддавати редакції і підробці. Історик Норман Дейвіс у своїй книжці з історії Європи зайшов так далеко, що заявив: «Фотокамера, як і історики, завжди бреше». Дейвіс указує на практику ретушування офіційних фотографій у часи сталінського режиму, звертаючи увагу на те, як Троцький був вилучений із усіх офіційних фотографій. Існують також докази того, як зображення Сталіна вставляли у фотографії, щоб показати, який він був близький до Леніна і, отже, питомо мав бути його безперечним спадкоємцем. Дейвіс також говорить про випадки видалення родимки з чола Горбачова на офіційних фотографіях, що були до 1985 року. Отже, вивчаючи історію і використовуючи фотографії як одне з історичних джерел, ми повинні розуміти, що ці приклади фотографій – усього лише верхівка айсберга. Практика підробки фотографічних зображень шляхом обрізання знімків, за допомогою використання аерографа для видалення чого-небудь чи кого-небудь з фотографії, а також для надання кому-небудь привабливішого вигляду за допомогою збільшення чи зміни заднього плану, маніпуляцій зі світлом і тінню, стара як сама фото-

журналістика. Сьогодні впровадження цифрової фотографії дає фотографові та редакторові відділу новин ще більше можливостей для редакції і зміни фотографічного документа.

Окремі європейські підручники з історії містять гарні приклади, на основі яких можна організувати обговорення цього питання в класі. Якщо вчитель має доступ до інтернету, то буде корисно запозичити деякі фотографії з прекрасних фотоархівів, що накопичені тепер у мережі. Якщо у вчителя також є доступ до засобів програмного забезпечення комп'ютера, що дозволяють редагувати фотографії (як «Майкрософт фоторедактор»), то буде доцільно взяти цікаву історичну фотографію з інтернету, відредагувати її різними способами, використовувати відповідні програмні засоби, а потім використовувати різні версії фотографії як основу для обговорення висновків цієї роботи як для історика, так і, безумовно, для споживача продукції засобів масової інформації.

Ще краще, якщо самі учні мають доступ до програмного забезпечення комп'ютера для редагування фотографій. У цьому випадку можна попросити школярів виконати такі вправи як домашнє завдання, а потім зробити письмовий звіт про результати роботи. Тут необхідно врахувати два важливих моменти для обговорення. По-перше, чи можливо переробити фотографію і наскільки це складно? По-друге, як ледь помітні зміни, внесені у фотографію (наприклад, збільшення росту чи ширини, посилення чи послаблення фокусування, зміна співвідношення між світлом і тінню, затемнення чи посилення тла), можуть впливати на наше бачення і тлумачення зображення.

По-четверте, учні повинні розуміти, що фотограф може безпосередньо впливати на події, які фіксує. Хоч термін «фотоможливість» виник відносно недавно, на практиці подібне відбувається вже давно. Тому важливо, щоб учні, коли вони хочуть інтерпретувати ті чи інші фотографії, ставили собі питання, чому фотограф перебував саме в тому чи іншому місці. Існують документальні докази, як деякі перші сюжетні фотографії, через тривалий час експозиції, являли собою скоріше відтворення подій, а не дійсні знімки реальних подій. За останню

чверть ХХ століття ми також стали більше усвідомлювати важливість етичних питань, які виникають, коли подію фіксують фотографи, телеоператори і режисери. Наприклад, чи траплялося коли-небудь, щоб присутність фоторепортерів ставала причиною політичного насильства чи політичних переслідувань? Чи дозволяють іноді собі фотографи, фіксуючи трагічні події та злочини (наприклад, знімаючи фотографії жертв, а не допомагаючи їм), перейти межу людяності заради бажання зняти «гарну сенсаційну картинку»? Як далеко, роблячи знімки в комерційних цілях, заходять фоторепортери і позаштатні кореспонденти у своєму зазіханні на особисте життя людей? Отже, під час аналізу історичної фотографії варто також звертати увагу на мотиви фотографа і причини його появи саме в цьому місці для створення саме цих фото.

Використані джерела

1. Єрмоленко А. Як працювати з джерелами інформації на уроках історії / А. Єрмоленко // Історія в школах України. – 2007. – № 7. – С. 35 – 37; № 9 – 10. – С. 27 – 31, 2008. – № 1. С. 32 – 38.
2. Комаров Ю. Методи роботи з візуальними джерелами / Ю. Комаров // Доба. – 2004. – № 2. – С. 15 – 20.
3. Мокрогуз О. П. Інтерпретація візуальних архівних матеріалів / О. П. Мокрогуз // Педагогічні обрії. – 2003. – № 3. – С. 52 – 59.
4. Мокрогуз О. П. Навчити прочитувати фотографії (З досвіду інтерпретації візуальних архівних матеріалів у шкільному курсі історії) / О. П. Мокрогуз // Історія в школах України. – 2004. – № 8. – С. 27 – 31.
5. Как работать с... ? Рекомендации для учителей истории [Електронний ресурс]. – Режим доступу : /<http://www.urokiistorii.ru/learning/method/2225>.
6. <http://www.novadoba.org.ua>.
7. <http://icc-concern.org/k/karikaturisti.html>
8. <http://referatu.com.ua/referats/68/44084>
9. http://crk-knteu.kiev.ua/53133-Vidy_grafiki.html

3.2. Аналіз телешоу: трансформація форматів і цінностей

Коваленко Павло Олександрович,
*викладач курсу «Медіакультура» Запорізького Січового
колегіуму-інтернату*

Тема: адаптація іноземних форматів телешоу (або програм) для українського глядача.

Тип уроку: комбінований.

Форма уроку: урок-дослідження.

Мета:

- на прикладах трансформації форматів іноземних телешоу продемонструвати етнічну, національну та ментальну позицію українського телебачення відносно західних зразків.

Обладнання: комп'ютер, медіапроектор.

Матеріали: презентації про три телешоу різних форматів (гумористичне, талант-шоу та шоу про здоровий спосіб життя), фрагменти відеозапису з цих телешоу, презентація про телешоу з українським форматом, питання для аналізу.

Випереджувальні завдання для учнів:

1. Підготувати презентацію про телешоу з обраної тематики.
2. Знайти та ознайомитись із шоу-оригіналом.
3. Зробити порівняльну характеристику телешоу.
4. Зробити типологічну таблицю шоу.

Хід заняття

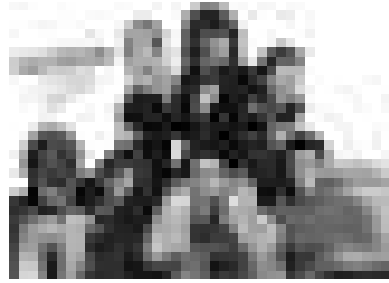
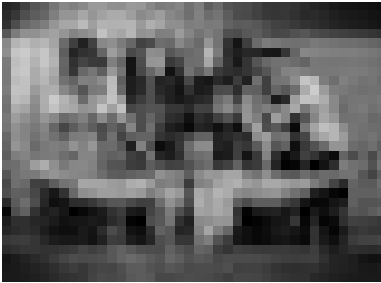
1. Організаційні моменти.

2. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми, завдань уроку.

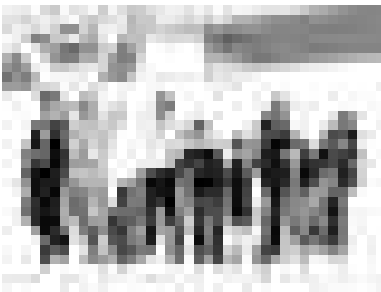
На сьогодні телебачення так вкоренилося в наш побут, що уявити собі вечір без перегляду улюбленого серіалу чи програми майже неможливо. Найцікавіше те, що більшість із запропонованих нам телешоу – це так звані

іноземні формати, тобто такі, що виникли не безпосередньо в Україні, а за кордоном, а ми з вами можемо спостерігати на вітчизняному телебаченні лише адаптацію – нову версію з новими, звичнішими для нас обличчями, думками та фразами.

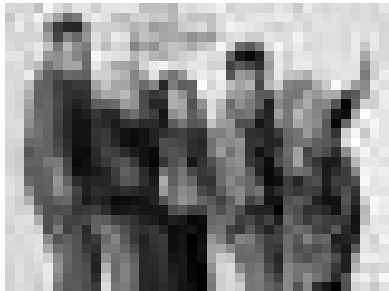
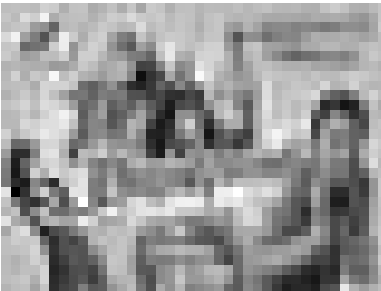
Так, наприклад, усі найрейтинговіші серіали останніх років – це адаптації для нашого глядача: **«Щасливі разом»** – це американський «Одружені...з дітьми» (1987 – 1997);

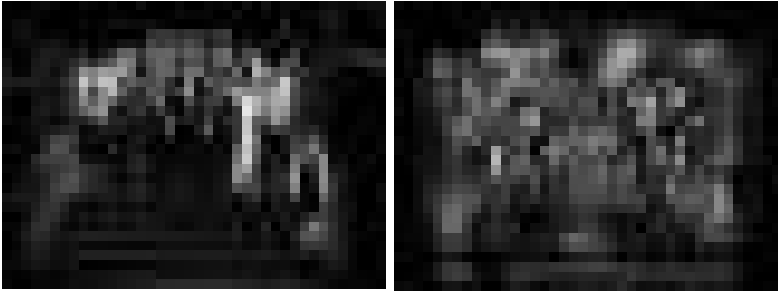
«Моя прекрасна няня» – це американський серіал «Няня» (1993 – 1999);

«Вороніни» – «Усі люблять Реймонда» (1996 – 2005);

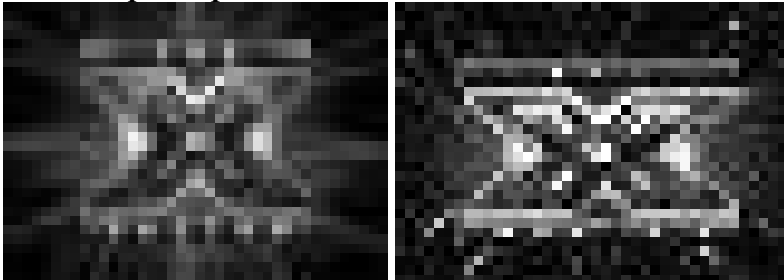
«Зачинена школа» – іспанська «Чорна Лагуна» (2007 – 2010)

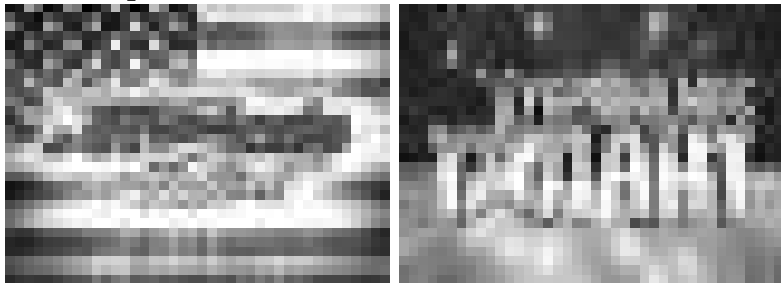
І цей перелік можна продовжувати довго.

Така ж ситуація і з телешоу. Спробуймо по логотипам оригінальних програм впізнати всім нам відомі телепередачі.

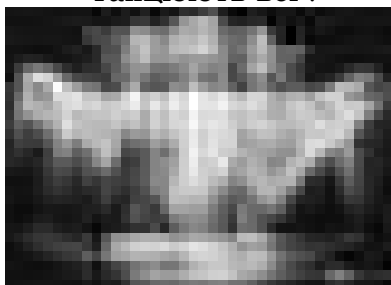
«Х-фактор».

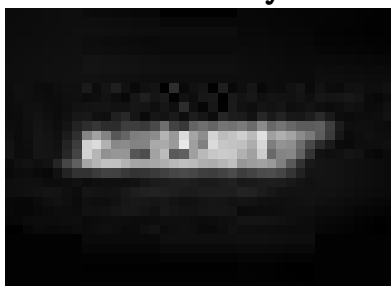
«Україна має талант».

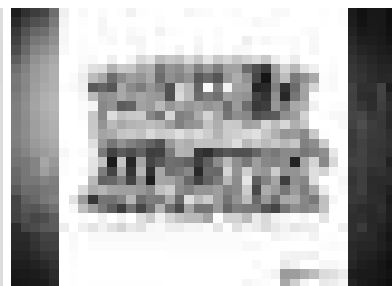
«Танцюють всі».

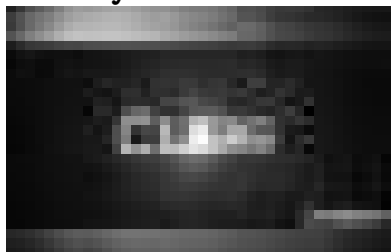
«Міняю жінку».

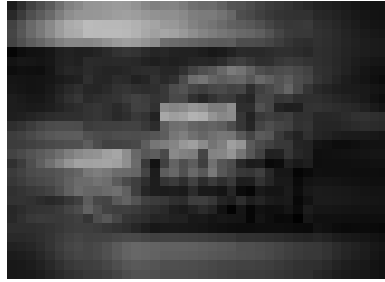
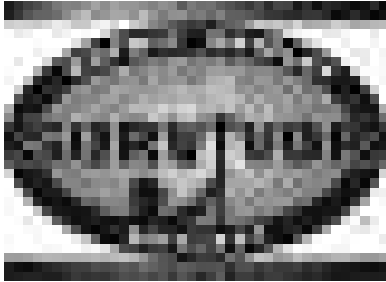
«Зважені та щасливі».

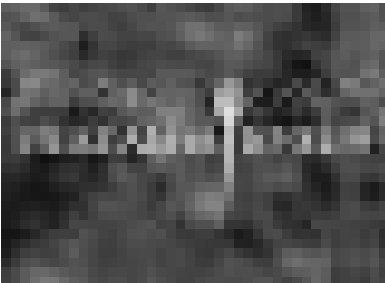
«Куб».

«Останній герой».

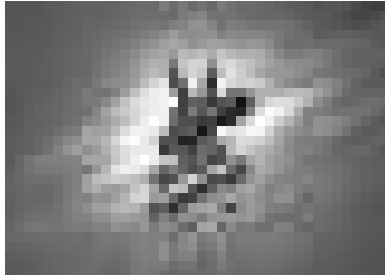
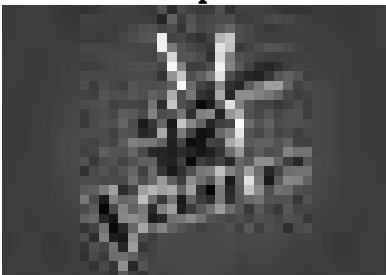
«Пекельна кухня».

«МастерШеф».

«Голос країни».

Усі ці проекти придумані не в Україні, а придбані для переробки та адаптації тут.

Але, звичайно, якщо просто взяти й замінити людей у телешоу і запустити по-новому, то для нашого глядача це не буде надто цікаво. Глядач в Америці та глядач в Україні – це два абсолютно різні погляди на ТБ, тому для нашого менталітету і проводять адаптацію – додавання рис, що належать саме нашому народові.

3. Сприймання й засвоєння учнями навчального матеріалу.

Сьогодні, для того щоб розібратися детальніше в усій цій «кухні», ми з вами об'єдналися у три групи на минулому уроці. Кожна група аналізувала обране телешоу. На вибір були дані три формати: талант-шоу (вибір з «Фабрика зірок», «Х-фактор», «Україна має талант», «Голос країни», «Танцюють всі», «Битва екстрасенсів», «Найрозумніший»), гумористичне шоу (вибір з «Дурнев +1», «ПанаЕхало!», «Файна Юкрайна», «Містер Трололо», «Бабуни й Дідуні», «ГПУ») та шоу про здоровий спосіб життя чи кулінарію («Зважені та щасливі», «МастерШеф», «Пекельна кухня», «Битва націй», «Провокатор», «Знак якості», «Останній герой»). Кожна група підготувала презентацію про своє шоу та зробила порівняльну характеристику цих передач.

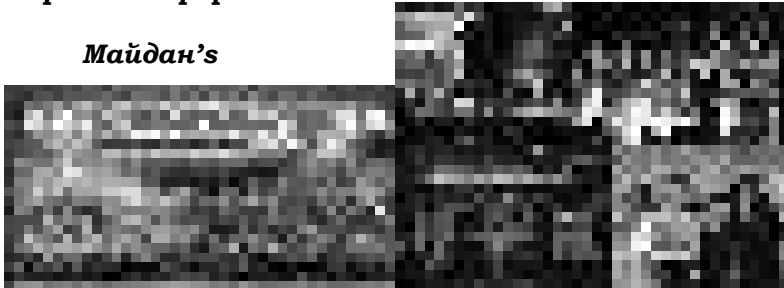
3.1. Спочатку учні знайомляться з фрагментами шоу-оригінала (відеозразки зарубіжних форматів). Далі кожна група презентує підготовлений матеріал про аналогічне шоу українського ТБ і вчитель разом із учнями аналізує, що ж саме змінено у програмах відносно оригінальних версій. Вчитель зосереджує увагу учнів на тому, що основні елементи, які змінюються, – додавання національного колориту: одяг, мова, традиційна кухня, національні пісні/танці; додавання актуальних проблем для обговорення: новини, політика, різноманітні досягнення учасників; більша «людяність»: нема або наявні мінімально знущання над фізичними, розумовими вадами, соціальним статусом, етнічною належністю тощо.

3.2. Вчитель ставить учням питання: які формати придумані винятково в Україні? (учні наводять приклади).

До уваги учнів пропонується презентація про названі шоу («Майданс», «Вечірній квартал», «Розсміши коміка», «Велика різниця по-українськи», «Інший футбол», «Караоке на майдані», «Я люблю Україну!», «Добрий вечір», «Сімейні мелодрами», «Бійцівський клуб», «Пороблено в Україні», «Парад порад», «Стороннім В.» тощо).

Українські формати

Майдан's

«Майдан's» — танцювальне шоу, від телеканалу «Інтер» спільно з Київською міською державною адміністрацією.

У шоу беруть участь команди з 12-ти найбільших міст України, в кожній з яких — сотні людей. Під керівництвом відомих хореографів учасники команди готують танцювальні постановки, які потім презентують на центральній площі столиці — Майдані Незалежності в боротьбі за звання Танцювальної Столиці України.

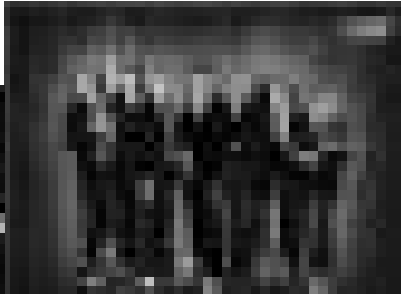
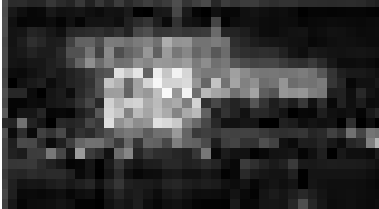
12 міст були розбиті на шість пар. Щосуботи свої танцювальні номери представляють два міста. Тільки шість міст виходять до півфіналу. У фіналі залишаються тільки три. Вони змагаються між собою за звання танцювальної столиці України.

Танцювальна дуель двох команд відбувається у прямому ефірі на телеканалі «Інтер». Під час змагання працює телеміст з центральною площею кожного з міст-учасників, тому вболівальники можуть у прямому ефірі підтримувати своїх земляків.

Кожне змагання проходить у три етапи: карнавальна хода кожної команди на Хрещатику, індивідуальний танець кожної з команд та спільний танець двох команд (дві команди виступають одночасно під одну музичну композицію).

За оцінками експертів, вартість одного Майданс-шоу — 250—300 тисяч доларів.

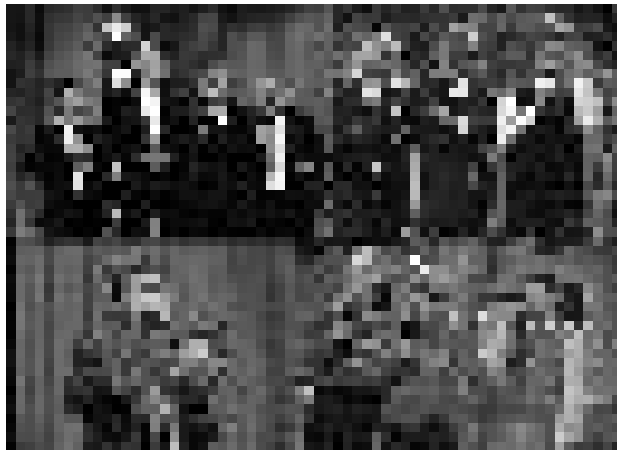
Вечірній Квартал

Ідея створення подібного формату належить керівнику студії “Квартал 95” Володимирі Зеленському, який у 2005 запропонував подібну ідею телеканалу “Інтер”, на якому до недавнього часу й виходила передача. Тепер її випуском займається канал “1+1”.

На початку це був просто підбір найкращих номерів студії “Квартал 95”, але пізніше програма перетворилося на повноцінний доробок: із власними рубриками, запрошеними гостями та тематичними передачами.

До сьогодні “Вечірній Квартал” вважається найкращим гумористичним шоу України.

Розсміши коміка

Також програма студії “Квартал 95”. Ініціатор створення – Володимир Зеленський.

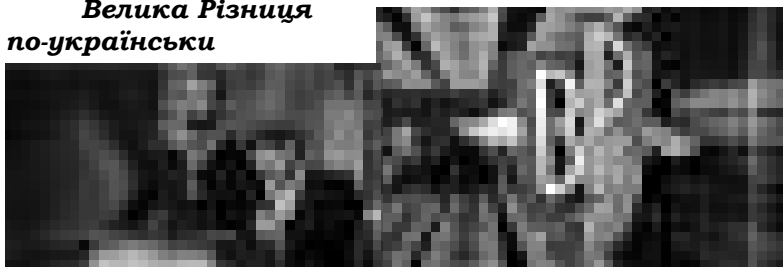
У світі вже існували гумористичні талант-шоу (тобто, де потрібно не просто бути смішним, а й вкладатися у якісь часові рамки).

Особливість “Розсміши коміка” у тому, що кастинги відбуваються по всій Україні та вирішальним стає не те чи сподобався комікам жарт, а те, чи засміялися вони.

Завдання учасників – розсмішити за 1 хвилину коміків (у першому сезоні – Михайла Галустяна та Володимира Зеленського, у другому сезоні першого змінив Євген Кошовий). Кожна хвилина коштує певну суму грошей. Якщо вдасться розсмішити коміків 5 разів, то учасник отримує головний приз.

Після успіхів двох сезонів “Розсміши коміка” в Україні, аналогічний проект запускається і в Росії, де замість Кошового – Максим Галкін, а замість ведучого Дмитра Шепелева – Роман Ємельянов.

Велика Різниця по-українськи

Пародійна передача зроблена творцями “Большой Разницы” (Росія). Подібний проект запущено в Україні,

Білорусі, Казахстані. А що розроблено паралельно, то можна вважати також українським форматом.

Ведучими проекту: Іван Ургант та Олександр Цекало – які також ведуть усі інші версії “ВР”.

Основна мета програми – створення пародій на ТБ-передачі, концерти, кіно, різноманітні образи.

ІНШИЙ ФУТБОЛ

Караоке на майдані

Караоке на майдані — телепередача, один з найбільш рейтингових проєктів в Україні, який протримався на ринку понад 10 років. Ведучий і співавтор проєкту — Ігор Кондратюк. Кум Ігоря Кондратюка, Андрій Козлов є другим співавтором «Караоке на майдані».

За час свого існування проєкт змінив три канали: «Інтер», «1+1» та «СТБ».

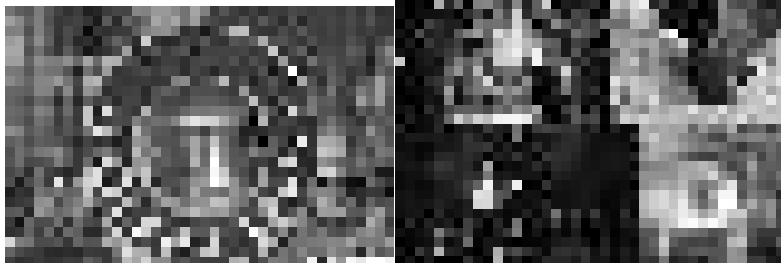
Пізніше були запуснені схожі проєкти: «Караоке на Арбаті», «Караоке на фонтані», «Караоке для дорослих».

Я ЛЮБЛЮ УКРАЇНУ!

Добрий Вечір!

Шоу – оригінальна розробка компанії, а для його реалізації запрошений режисер кінокомедій «Про що говорять чоловіки» і «Про що ще говорять чоловіки» Дмитро Дяченко.

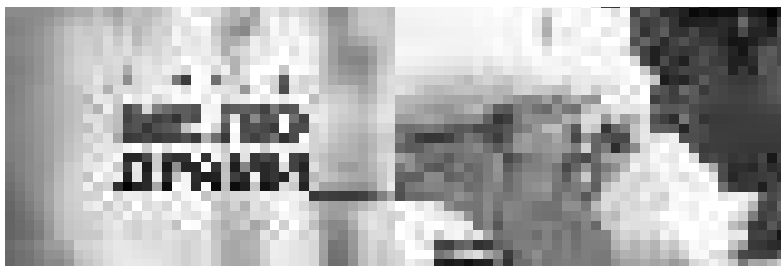
«Добрий вечір» – абсолютно новий в Україні телевізійний продукт. Півторагодинне шоу об'єднує найрізноманітніші гумористичні жанри: монологи ведучих, музичні номери, несподіваний погляд на новини минулого тижня, інтерв'ю-провокації із зірковими гостями, міні-серіали, ток-шоу, пародії та скетчі.

У кожному випуску «Доброго вечора» новий ведучий, в ролі якого виступає запрошена зірка. Ведучий пропонує глядачам поглянути на знайомі життєві ситуації з різних, іноді зовсім несподіваних, сторін.

У шоу «Добрий вечір» зірки співають, танцюють, жартують, сміються над собою і оточенням.

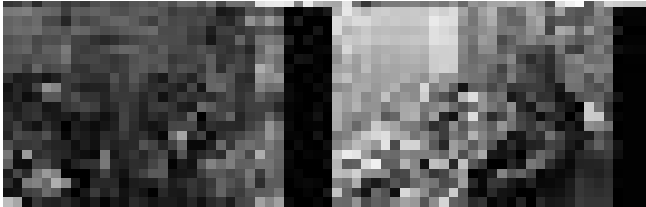
Одним з перших ведучих нового шоу «1+1» виступив Гоша Куценко.

Сімейні мелодрами

«Сімейні драми» – це не вигадані історії, а реконструкція реальних подій, які можуть трапитися з кожною родиною: зради, боргові ями, важкі діти, конфлікти з батьками.

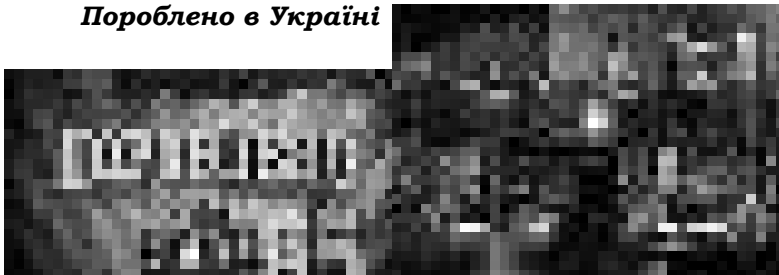
У кожному домі є свій «скелет у шафі». І свої нерозв'язані проблеми. Рано чи пізно таємне стає явним, а конфлікти досягають критичної точки. Перед героями встає одвічне питання: що робити? Як вирішити ситуацію, виходу з якої не бачить ніхто? Як жити далі?

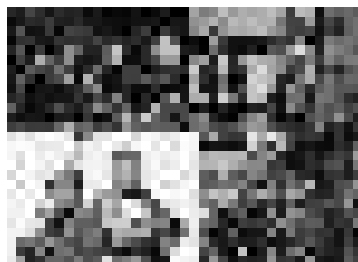
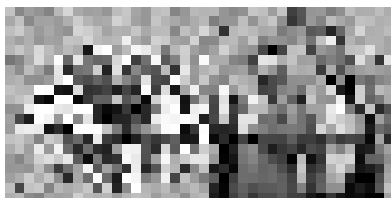
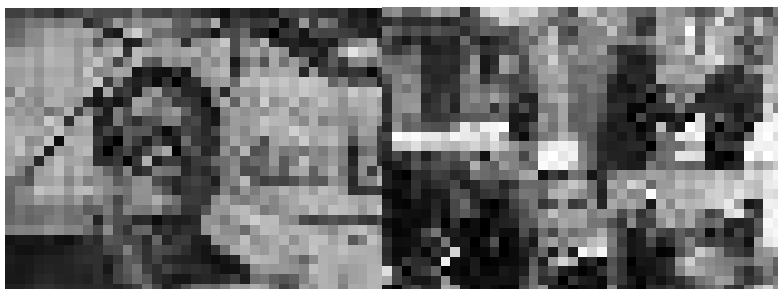
Бійцівський клуб

Пороблено в Україні

ПАРАД ПОРАД**Стороннім В.**

3.3. Учням пропонується завдання створити типологічну таблицю жанрів телеформатів. Зразок таблиці:

№	Жанр	Приклади:	
		Українські формати	Адаптовані формати
1	Талант-шоу: - співочі; - танцювальні; - гумористичні...	«Караоке на майдані», «Шанс»...	«Х-фактор», «Україна має талант», «Голос країни»...
2	Пізнавальні шоу	«Доктор Комаровський», «Я люблю Україну!»	«Знак якості», «Найрозумніший»
3	Спортивні	«Інший футбол»	«Битва українських міст»
4	Гумористичні	«Розсміши коміка», «Вечірній квартал», «Пороблено в Україні»	«ГПУ», «Файна Юкраїна»...

3.4. Дискусійні питання (обговорення класом або в групах):

1. Чи важливе для вас розуміння того, що цю програму придумали не в Україні?
2. Які найвдаліші адаптації ви бачили? А невдалі?
3. Який з українських форматів ви вважаєте найкращим?
4. Як ви думаєте, яких передач не вистачає тепер на ТБ?
5. Які цінності пропагує шоу (на прикладі одного зі згадуваних)?
6. Чи хотіли б ви взяти участь у талант-шоу чи інтелектуальних шоу?
7. Які риси найбільше зачіпає процес адаптації формату?
8. Як ви розумієте вислів «розважання через злорадство»? Назвіть шоу, де практикується подібне.
9. Як ви вважаєте, чи є такий формат, який може направитись у зворотному напрямку – від України до інших країн світу?

4. Підбиття підсумків

Отже, ми з'ясували сьогодні, що наше телебачення лише доволі частково «наше». Більшість шоу та серіалів мають західні аналоги, що адаптовані «під нашого глядача» із урахуванням його ментальності. Хоч люди там говорять українською чи російською мовою, а ведучі знайомісінькі, все ж таки це лише придбаний формат. Але й грамотно та якісно опрацювати ідею також треба вміти, тому такий результат, який нам подає ТБ, вважають прийнятним і доступнішим.

Будемо сподіватися, що скоро прийде час, коли українські формати будуть придбані для використання в Європі та в світі, а такі приклади вже були, варто згадати лише «Караоке на майдані» та «Майданс», який спочатку закупили для Росії, а потім вже й для деяких європейських країн.

5. Оголошення результатів навчальної діяльності учнів.

6. Домашнє завдання.

Підготувати завдання-загадку. Створити презентацію про іноземний формат, який існує у нас в адаптованому варіанті. Подати інформацію таким чином, щоб інші учні здогадалися про яке шоу йдеться. Для цього треба максимально чітко, але не вживаючи назви формату розповісти про оригінальну ідею та її відтворення.

Глосарій

Ток-шоу – розмовне видовище, під час якого відбувається спілкування ведучого-рефері з учасником (учасниками) програми, запрошеними до студії, а також ведучого-рефері й учасника (учасників) зі студією, та яке передбачає запитання й відповіді, можливий аналіз висловленого з приводу тієї чи іншої теми, визначеної заздалегідь.

Використані джерела

1. Дячук В. П. Особливості комунікативної культури учасників прямого телевізійного ефіру. http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Kis/2010_2/16.pdf.
2. Яковець А. В. Телевізійна журналістика: теорія і практика: Підручник – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – С. 109.
3. Яковець А. В. Розмовні явища: визначення та класифікація / Магістеріум, 2006, Вип. 22.

3.3. Психологічний захист від непотрібної інформації

Кожанова Антоніна Юріївна,

*вчителька початкових класів та медіакультури
ЗОШ I-III ступенів з поглибленим вивченням англійської
мови з першого класу м. Марганця
Дніпропетровської обл.*

Тип уроку: комбінований

Мета: сприяти, щоб діти

- переосмислили уявлення про критичне ставлення до простору мас-медіа,
- ознайомилися з найпоширенішими способами маніпулятивного впливу з боку ЗМІ та реклами,
- здобули досвід застосування навичок критичного мислення щодо продукції мас-медіа.

Необхідно засвоїти:

- ЗМІ та комунікації, зокрема реклама, завжди були маніпулятивні у виборі способів впливу на споживача;
- розуміння механізмів маніпулятивного впливу, використовуюваного ЗМІ й рекламою, саме по собі сильний профілактичний засіб;
- розвиток у людини навичок критичного мислення дає змогу убезпечити її перебування у просторі мас-медіа.

Обладнання: комп'ютер, медіапроектор.

Матеріали: стикери, роздруковані вправи-ігри, маркери, листки паперу формату А-3.

Хід заняття

1. Організаційні моменти.

2. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми, завдань уроку.

Асоціативний куш.

- Коли і де люди отримують інформацію? (Людина отримує інформацію постійно з газет, телебачення, оголошень, від учителів, батьків, друзів, сусідів тощо).
- Чи завжди вона корисна і потрібна?
Напишіть на стикерах (папірцях з липким краєм), що ви робите, коли інформація набридла і дратує.
Учні записують свої думки і прикріплюють на дошку. Вчитель підводить до проблеми, яку будуть розв'язувати.
- Сьогодні на уроці ми дізнаємося як ще (крім ваших способів, записаних на стикерах) можна захиститися від неякісної та непотрібної інформації.

3. Актуалізація знань.

1. Бесіда.

- Наскільки ви довіряєте отриманій інформації? Чому?
- Чи може людина повністю відмовитися від одержання інформації?
- Чи є в сучасної людини способи убезпечити себе від отримання непотрібної інформації? Які?

4. Сприймання й засвоєння учнями навчального матеріалу.

- Як гадаєте, чи піддатливі ви психологічним маніпулюванням?

1. Вправа-експеримент «Підкріплення».

Двоє охочих виходять за двері. Тим, хто залишився, дається інструкція – задумати предмет із наявних у приміщенні й місце, на яке активному учасникові необхідно буде його перенести.

Складність вправи полягає в двох моментах. По-перше, ні сам предмет, ні його нове місце не названі прямо, а уточнювальні відповіді ведучого завуальовані й розпливчасті. По-друге, група дістає завдання: першому гравцеві давати негативне підкріплення всіх його слів і вчинків (за допомогою критики, негативних оцінок окремих його дій та особистості в цілому, зневажливої невербальної інформації), а в другому – позитивне

(використовуючи слова підтримки, радості за успішні дії, запевнення у дріб'язковості зроблених неправильних учинків, замилювання, компліменти тощо). Після експерименту двоє учасників діляться враженнями, кому з них було легше шукати предмет: з позитивною підтримкою чи негативною.

Висновок: навіть дуже впевнена в собі людина починає сумніватися у власних силах, якщо наражається на групове несхвалення та тиск.

2. Інформаційне повідомлення.

Сучасний світ характеризується збільшенням інформаційних потоків та інтенсивною динамікою їх якісної та кількісної зміни. Інформація, засвоєнню й опрацюванню якої могло бути присвячене життя декількох поколінь, у наш час може втрачати актуальність буквально за кілька років. Активізується необхідність самостійного опрацювання нової інформації та формування алгоритмів її застосування. Ті, хто володіє способами роботи з інформацією, стають лідерами: вони сприймають, аналізують, вирішують, спрямовують, контролюють. Відповідно, ті, хто не вміє працювати з інформацією, частіше стають керованими, за яких думають і вирішують: до чого престижно прагнути в житті; як ці запрограмовані ззовні цілі ефективніше реалізувати; чому радіти, а чого уникати.

Людина навіть не зауважує, як стає олов'яним солдатиком в інформаційних іграх (або війнах): ідеологічних, політичних, фінансово-економічних, релігійних. Територіальний розподіл у масштабах планети давно відбувся. Зі сферами економічного впливу теж усе більш-менш з'ясовано. Але боротьба і протистояння не зникли, вони більше змістилися в інформаційний простір, де відбувається своєрідна «війна за душі». За душі представників електорату воюють політики, за душі споживачів – товаровиробники, душі «фанів» необхідні шоуменам, душами «фанатів» заволодівають новоявлені месії та пророки. Список можна продовжувати. Цих різноманітних «ловців душ» так багато, що для середньостатистичного громадянина майже неймовірно залишитися не пійманим, не залученим у їхні хитросплетені інформаційні

мережі. Середньостатистичний громадянин не володіє досвідом протистояння інформаційним атакам – у попередніх поколіннях не було потреби напрацьовувати такий досвід. Відповідно, і передати його «від покоління до покоління» не вдається, а сформуванню самостійно протягом невеликого власного життя – не в кожного виходить. Залишається варіант спеціального навчання.

Сучасні психологи напрацьовували багато технологій психологічного впливу. Зазвичай їх активно вивчають і освоюють ті, хто збирається впливати. Знову ті ж політики, рекламисти й піарники, представники мас-медіа та працівники сфери обслуговування. Технології психологічного впливу – їхній «виробничий інструментарій».

А хто зацікавлений у нейтралізації деструктивного психологічного впливу, в профілактиці психологічної маніпуляції та контролю свідомості? Відповідь на це запитання – у відомому вислові: порятунок потопельників – справа рук потопельників. Лише людина, яка претендує на горде звання «вільного громадянина», буде досить вмотивована до складної і напруженої роботи з «прочищення власних мізків», на навчання способів роботи з інформацією, на оволодіння навичками критичності, рефлексії, асертивної гнучкої поведінки.

Так ми з вами плавно перейшли в річище психологічних понять: володіння зазначеними навичками допомагає не стати жертвою витончених психологічних маніпуляцій.

Познайомимося зі способами маніпулювання інформацією.

СПОСОБИ МАНІПУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЄЮ (додаток 1, мультимедійна презентація).

Інформаційне перевантаження. Надається дуже багато інформації, основну частину якої становлять абстрактні міркування, непотрібні подробиці та інше «сміття». У результаті неможливо розібратися у справжній суті проблеми.

Дозування інформації. Повідомляється частина відомостей, а інші ретельно приховуються. Це призводить до того, що картина реальності спотворюється в той чи інший бік або взагалі стає незрозумілою.

Більша неправда. Цей метод заснований на принципі: що неправдоподібніша інформація, то скоріше в неї повірять, головне – подавати її максимально серйозно.

Змішування інформації. Змішування справжніх фактів з усілякими припущеннями, допущеннями, гіпотезами, чутками. У результаті стає неможливо відрізнити правду від вигадки.

Затягування часу. Цей спосіб зводиться до того, щоб під різними приводами відкладати оприлюднення справді важливих відомостей до того моменту, коли буде вже пізно щось змінити.

Поворотний удар. Вигадана (вигідна для себе) версія тих або інших подій поширюється через нейтральних, підставних осіб.

Своєчасна неправда. Спосіб полягає в повідомленні абсолютно брехливої, але надзвичайно очікуваної в цей момент («гарячої») інформації. Що більше зміст повідомлення відповідає настроям об'єкта, то ефективніший його результат.

5. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Робота в групах. (до 7 груп)

Кожна група створює власне інформаційне повідомлення або наводить приклади раніше почутого (побаченого), використовуючи способи маніпулювання.

Типи інформаційних завдань:

(Список можна розширити на розсуд учителя)

1. Створити рекламне повідомлення.
2. Створити повідомлення з пропагандистською метою.
3. Представити будь-яку позитивну подію в негативному світлі.
4. Представити будь-яку негативну подію в позитивному світлі.

2. Аналіз створених інформаційних повідомлень.

- Кому вигідне таке повідомлення?
- Які інтереси переслідує творець повідомлення?
- Які маніпулятивні способи використані?
- На які сфери психіки людини впливає повідомлення?

3. Практична робота.

Перегляд та аналіз відеоролика (додаток 2а, 2б) за планом:

- Назва медіатесту.
- Практична користь.
- Психологічна перевага.
- Маніпуляції.
- Емоції.

4. Творча робота в групах.

Об'єднуємо дітей у 7 груп за днями тижня: «Понеділок», «Вівторок», «Середа», «Четвер», «П'ятниця», «Субота», «Неділя». Діти визначають доповідачів.

- А що робити, коли реклама або інша інформація вас вже «дістала»? Чи можна якось відсторонитися від непотрібної інформації?
- Сьогодні ми познайомимося з такими вправами.

Кожна група готує презентацію вправи-гри. (Використовуємо переглянутий ролик або газету, журнал з рекламою).

Даємо видруковані вправи-ігри.

1 група. Вправа-гра «Антиреклама».

Суть вправи полягає в тому, щоб свідомо не сприймати, не осмислювати непотрібних нам рекламних зображень, які перебувають у полі нашого зору. Йдеться передусім про статичні рекламні зображення: білборди, банери, постери тощо.

Вправа складається з трьох основних дій, які згодом можна довести до автоматизму. Коли мисленнєві дії стануть звичними, можна буде навіть «розважатися», йдучи вулицею або їдучи у вагоні метро, спотвореному рекламною продукцією.

2 група. «Абстрагування». Статичне зображення рекламного об'єкта (на постері, білборді) не треба розглядати, а якщо воно й впало в око, то глянути на нього побіжно, ніби з великої відстані, щоб це зображення сприймалося узагальнено. В результаті саме такої розумової дії свідомого «несприймання» воно матиме вигляд кольорових плям невиразної форми.

3 група. «Асоціювання». До кольорових плям, які ми все-таки встигли «схопити» – сприйняти зором, потрібно подумки підібрати якомога більше різних як візу-

альних, так і вербальних асоціацій. Їх можна комбінувати, підбирати до них аналогії тощо.

4 група. «Творення власних смислів». Бажано до кожного уявленого нами образу вигадати назву чи кілька назв, або ж розвинути власний сюжет події.

Якщо візуальне рекламне зображення вже знайоме, то вправу можна починати з другої дії – довільного асоціювання. Основна вимога до асоціювання загалом – його спрямування на пошук образу, найвіддаленішого за змістом від запропонованого образу рекламного зображення.

У результаті виконання цих нескладних дій людина, оперуючи асоціаціями, вигаданими образами, не сприймає зайвого, а займається самостійним образотасмислотворенням: її мисленнєва діяльність, уява, пам'ять активізуються, вона «працює» не зі змістом, нав'язаним ззовні, а зі змістом власної свідомості.

«Труднощі» у виконанні вправи полягають у природній інертності багатьох людей до активізації власних інтелектуальних і вольових зусиль. Однак усі погодяться, що це конструктивні зусилля, спрямовані на психологічний самозахист, а втома від сприйнятої непотрібної інформації деструктивна для психіки.

Гумор – найкращий прояв психологічного захисту.

5 група. Вправа «Біла фарба». Ця вправа спрямована на дистанціювання від непотрібного, негативного для особистості зображення/образу.

Мабуть, кожна людина має досвід, коли щось дуже вражає і це враження негативне: людина випадково стала свідком дорожньої аварії, побачила мертву тварину, переглядаючи новини, була шокована натуралістичними кримінальними деталями тощо. Буває й так, що ми свідомо переглядаємо фільм жахів чи психологічний трилер, а потім «страшний» чи просто неприємний образ з'являється у нашому внутрішньому баченні чи сновидінні.

Ці негативні образи порушують наш емоційний комфорт і потребують відповідних дій.

1 дія. Уявіть «картинку-образ», що вас хвилює, умовно «переслідує» (для цього декому треба заплющити очі).

2 дія. Тепер уявіть, як ваша негативна «картинка» зафарбовується широкими білими смугами згори донизу.

Можливо, «картинка» зафарбується не щільно, тоді треба буде додатково «накласти ще один-два шари білої фарби».

Якщо «образ» з'явиться через деякий час знову – «зафарбуйте» його ще раз. Якщо «біла фарба» не допомагає, а «картинка» продовжує хвилювати – зверніться до психолога.

6 група. Вправа «Стоп, образ!». Ця вправа полягає в накладанні заборони на уявлення емоційно негативного для особистості образу. Наприклад, у свідомості, внутрішньому баченні виникло щось неприємне: образ кіногероя (або реальної людини), пригадування якого та мисленнєвий діалог з яким може завдати вам неприємних (болючих) переживань.

Суть вправи полягає у такому: як тільки у свідомості з'явився негативний для вас образ й у зв'язку з цим ось-ось почнуть виникати емоції страху, розпачу, образи, ревнощів тощо, необхідно внутрішньо, вольовим зусиллям заборонити собі думати про це, твердо подумки промовивши наказ: «Стоп!». Бажано відволіктися на щось інше.

7 група. До дистанціювання візуальної інформації також можна віднести звичайні дії, які можуть запобігти нашому роздратуванню чи емоційній утомі. Уникнути телевізійної реклами можна за допомогою «переходу» на інший канал; зменшування звуку та тимчасового перемикання на іншу діяльність. Можна залишити приміщення, де працює телевізор, на час реклами тощо.

За принципом «усе геніальне – просте!», у нашому контексті «прості дії можуть бути досить ефективні», щоб не підпасти під вплив непотрібної візуальної інформації.

Не дивіться того, що, як ви передбачаєте, може вас засмутити, налякати.

5. Презентація робіт в групах.

Використані джерела

1. Череповська Н. Медіакультура та медіаосвіта учнів ЗОШ. – Київ: Шкільний світ, 2010. – С. 98-100.
2. Мерзлякова О. Профілактика деструктивних впливів мас-медіа: Програма занять для молоді. – Київ: «Шкільний світ», 2010. – С. 78-80, 100-102.

3.4. Психотехнологии в рекламе

Карпцова Виктория Алексеевна,
заместитель директора по УВК, учитель истории,
этики, художественной культуры, гимназия № 9,
г. Симферополь АР Крым

Цели:

- Формирование у учащихся критического мышления при восприятии рекламных медиатекстов;
- познакомить учащихся с рекламными технологиями,
- учить анализировать рекламные продукты с точки зрения использования в них манипулятивных приемов воздействия на аудиторию;
- научить учащихся находить и отбирать необходимую информацию из различных источников.

Оборудование: мультимедийная двойка, аудио и видеоролики, задания- карточки для групп

Ход урока

I. Организационный момент

Перед занятием формируется несколько групп (от 3 до 5 человек)

В начале урока учащимся предлагается для разминки выполнить быстро задание: «Назовите, не задумываясь, 5 наиболее запомнившихся рекламных роликов» (ответы записываются на флип-чарте, чтобы дальше с суждениями можно было работать).

Учитель: Предлагаю проанализировать ваши ответы.

1. Почему именно эти ролики вам запомнились. Какими средствами воздействует эта реклама на потребителя.
2. На кого из рекламных героев вы хотели бы быть похожи?
3. Перечислите, не задумываясь, несколько рекламных слоганов.

4. Назовите известных людей, снимавшихся в рекламных роликах.
5. Вспомните самую смешную и самую непонятную на ваш взгляд рекламу [<http://festival.1september.ru/articles/415372/>].

Вступительное слово учителя:

Реклама стремительно врывается в нашу жизнь, заполняя телеэкраны и радиоэфир, постоянно встречаясь на страницах периодических изданий, в транспорте, магазинах, на городских улицах и обочинах автострад. Так как рынок постоянно насыщается товарами одного вида, то обращение к рекламе становится для производителей и продавцов все более жесткой необходимостью. Следовательно, в условиях расширения рынка услуг рекламы динамично формируется рекламная отрасль отечественной экономики [<http://www.webkursovnik.ru/kartgotrab.asp?id=46161>].

Мы сталкиваемся с рекламой повсюду: сидя дома перед телевизором, слушая радио, по пути на работу или учебу – везде, где бы мы не находились мы видим или слышим рекламные объявления, рассказывающие о новых товарах или услугах.

Некоторых людей раздражают постоянные рекламные ролики, появляющиеся посреди любимой телепередачи или повторяемые 100 раз за час по радио. Однако стоит обратить внимание на то, что как бы нас не раздражало это “засилье рекламы” – мы постоянно следуем ей: выбираем “Pepsi”, читаем “ТВ-парк”, покупаем телевизоры “SONY”, пользуемся услугами Банка – да мало ли, что еще. Не приходится говорить о том, что выбираем мы исключительно “отрекламированных” президентов – никто не поставит на “темную лошадку”. Причем одна реклама действует на нас более эффективно, чем другая.

2. Оглашение темы и целей занятия (цели ставят сами учащиеся, исходя из темы занятия, используя заготовку, записанные на листах флип-чарта «Я на занятии хочу узнать...», «научиться...», «обобщить...», «сделать самостоятельно...»)

3. Изложение нового материала:

Работа над понятием «Реклама» (слайд презентации 1)

Вопрос: Скажите, пожалуйста, что такое реклама?

Учащиеся дают свою трактовку понятия “реклама”. Их ответы комментируются и записываются на лист флип-чарта. Затем учитель предлагает познакомиться с формулировкой из словаря.

Задание: На ваших столах имеются толковые словари разных авторов. Найдите в них толкование понятия «реклама»

Реклама – это система мер целенаправленного воздействия на потребителей, формирующая и регулирующая движение товара на рынке. Реклама появляется там, где есть обмен товарами, где есть конкуренция и где каждый товаропроизводитель борется за своего покупателя и ищет свою нишу на рынке.

Вопрос: Как вы думаете, что является наиболее распространенными источниками рекламной информации? (слайд 2)

Методом «копилки мнений» заполняется таблица (на флип-чарте вносятся ответы в заранее заготовленную таблицу).

Контролируемые производителями и продавцами	Иные источники информации
Реклама (СМИ, Интернет)	Окружающие люди (родители, друзья, консультанты службы защиты прав потребителей) Шопинг Независимые специализированные источники
Вывески	
Этикетки	
Информация на упаковке	
Гарантийные талоны	
Инструкции по эксплуатации	

Учитель. В зависимости от источника реклама может иметь разные формы: устную, письменную, аудиовизуальную, графическую.

Реклама существует в виде рекламного сообщения, либо ролика, либо же заказного фильма.

Жанры рекламної продукції: **соціальна** (соціальна реклама представляє собою вид взаємодії, орієнтований на привлечення уваги населення к найбільш важливим суспільним проблемам і морально-нравственным цінностям), **політична** (ціль – ефективно донести інформацію до виборця об визначеній політичній силі і підвигнути його на прийняття потрібного вибору) і **комерційна** або **потребительська** (головна ціль комерційної реклами побудити споживача совершити покупку, т.е. перетворити потенційного покупця в реального). Остання є найбільш поширеним видом реклами і саме її технології ми сьогодні і розглянемо.

3. Психологічні маніпуляційні технології в рекламі.

Завдання: Що робить рекламу популярною і швидко запам'ятовується? Перегляньте декілька популярних рекламних роликів і спробуйте проаналізувати їх.

Після перегляду одного–двох роликів ребята обговорюють, чому дані ролики стали популярними.

Учитель: зараз ви спробували розглянути в роликів психологічні засоби впливу на потенційного покупця. Які ж технології для маніпулювання поведінковими реакціями людей використовуються в рекламі?

Завдання: На ваших столах у кожній групі лежать інформаційні листи, з яких ви дізнаєтеся кожний про свою технологію, використовувану в комерційній рекламі. Через 5 хвилин ви повинні познайомити з нею інші групи через створений вами колаж. Картинки для свого колажу ви можете знайти в нашій «чарівній сундучку» (велика коробка з різними вирізками з журналів, надрукованими картинками, фото і т.п., яка знаходиться посередині кімнати).

1 група

Відволечення уваги з допомогою темпа роздумування. Чим більше тверджень аудиторія почує за одиницю часу, тим менше критично зможе до них по-

дойти. Иногда один или два факта просто повторяются несколько раз другими словами, что создает иллюзию избытка аргументов. Прием наиболее эффективен в теле- и радиорекламе, поскольку эти носители не дают зрителю или слушателю возможности вернуться назад и внимательно изучить сообщение.

2 группа

Прием убедительной игры на доверии потребителя, позаимствованный из жанра «testimonial» (от англ. – рекомендация, свидетельство), в котором реальные рядовые люди рассказывают о своих впечатлениях от продукта и делятся с телезрителями опытом его потребления, довольно часто в такой рекламе вместо «простых людей» участвуют профессиональные актеры.

3 группа

Колоссальной силой действия может обладать рекламное сообщение, в котором приводится ссылка на авторитет. Например, авторитетное мнение может высказать человек, мало кому известный, но при этом, благодаря своей квалификации, много знающий о рекламируемом продукте (рассказ врача-диетолога о продукте питания, спортсмена-автогонщика о моторном масле, парикмахера о шампуне). Манипуляцией в данном случае выглядело бы использование актеров вместо реальных специалистов.

Очень часто, вместо специалистов, в рекламном послании задействуются знаменитые люди, не имеющие никакого профессионального отношения к продукту (актеры, музыканты, телеведущие). Здесь необходимо признать довольно существенную манипулятивную составляющую и заключается она в эксплуатации так называемого «эффекта ореола». Суть эффекта такова: если человек превосходит остальных в чем-то одном, общество наделяет его вымышленными преимуществами в других областях (скажем, в спорте или личной жизни). Кроме того, знаменитость, ставшая лицом бренда, постоянно появляется на публике, посещает различные мероприятия, что значительно усиливает рекламную коммуникацию.

4 група

Прием «принижение иронией». Ироничное высказывание в адрес конкурента при прочих равных может привлечь внимание значительной части аудитории к рекламируемому продукту. Чаще всего реклама не называет конкурента напрямую (это противоречит законодательству), а действует гораздо тоньше, обыгрывая слоган, особенности упаковки или фирменного стиля соперника, либо неопределенно говоря обо «всех остальных».

Еще один прием манипулятора – навязывание альтернативы «или... или», ограничивающей выбор аудитории. Обычно слушателю (или зрителю) ставится примерно следующий ультиматум: «либо перхоть, либо шампунь А, «либо кариес, либо зубная паста А». Такая альтернатива гораздо выгоднее для рекламодателя, чем реальная: «шампунь А, или шампунь В, или шампунь С».

5 группа

Психологические приемы манипулирования могут быть очень разными с точки зрения мастерства, которое требуется для их выполнения. Так, например, игра на слабостях целевой аудитории будет успешной лишь в случае довольно глубокого понимания ее психологии. К примеру, демонстрация маленьких детей или забавных зверюшек.

6 группа

Эмоциональная аура: запах и музыка.

Покорить сердца людей можно и с помощью запахов, изначально присущих брендам. Например, будоражащий воображение аромат свежееиспеченного хлеба является одним из основных, после свежести и вкуса, параметров при его покупке – всего их больше тридцати для повышения своей конкурентоспособности.

Аналогичным образом улучшается восприятие товара покупателями и с помощью музыки. Ненавязчивая музыка в торговых центрах звучит, чтобы поднять настроение, приободрить, создать какое-то мечтательное состояние души или что-то в этом роде, но не более. Ведь приятные мелодии вызывают позитивные эмоции. А в

хорошем расположении духа люди очень легко расстаются с деньгами.

И это не пустые слова – под музыку покупатели ведут себя активнее, увеличивая выручку магазинов на 3–4%. На Западе к такому выводу пришли еще в середине 80-х годов, после известных работ Рональда Милмана. Оказалось, что от темпа и стиля мелодии в 80% случаев меняется скорость передвижения покупателей вдоль полок – по сравнению с быстрым музыкальным сопровождением музыка медленного темпа приводила к замедлению их движения и, как следствие, более высокому уровню продаж. Имеет значение и сила звука – в супермаркетах с громкой музыкой люди проводили значительно меньше времени, чем в торговых точках с тихими мелодиями. В других исследованиях было показано, что медленная музыка увеличивает продажи ресторана больше чем на 40%, в частности, и за счет того, что сами обедающие задерживались на четверть дольше, чем обычно.

«Правильный» звук является также важнейшей составляющей образа бренда. Ведь звуковая идентичность добавляет бренду отличительные характеристики. Создавая дополнительную эстетическую ценность бренда, музыка способствует улучшению запоминаемости торговой марки и повышению ее эмоциональной притягательности, складываясь в итоге в более органичный имидж продукта [http://knowledge.allbest.ru/marketing/2c0b65635a2ad68b4c43a88521206d37_0.html].

По окончании времени, предоставленного на работу, группы презентуют свои коллажи и попутно знакомят присутствующих с психологическими технологиями коммерческой рекламы.

4. Работа в группах

Учащиеся формируют три группы (желательно перестроить сложившиеся ранее группы), получают карточки-задания (движение по трем пунктам по кругу)

Пункт 1.

1. Проанализируйте рекламу на ТВ, в прессе, в Интернете. Найдите лучшую, на ваш взгляд, рекламную информацию; самую худшую, самую смешную и самую красивую.

Пункт 2.

1. Определите, встречаются ли в нашей прессе, на ТВ, в Интернете недопустимые или некорректные виды рекламной продукции и почему?

Пункт 3.

1. Проанализируйте на примере предложенных вам рекламных роликов какие из психологических технологий, изученных на занятии, были применены при создании ролика (каждая группа получает для анализа 1 ролик).

Через обозначенное время, группы презентуют свои задания.

В ходе работы группы заполняют оценочные листы, в которых выставляются баллы за работу групп, а также учащимися оценивается вклад каждого в работу группы.

5. Итоги урока

Учитель: На основании полученных сегодня знаний, сделайте вывод, как относиться к различной рекламной продукции?

Задание: Используя диаграмму Вена, проанализируйте положительные и отрицательные стороны рекламы.

Все учащиеся высказываются, заполняется диаграмма Вена на листе флип-чарта.

Учитель: А сейчас я предлагаю вам вернуться к тем целям, которые мы поставили с вами в начале урока (*возвращение к странице флип-чарта с целями урока*). Кто достиг поставленных целей? (*высказывание участников*).

Какие еще вопросы у вас остались и что бы вы еще хотели узнать о рекламных технологиях на следующих занятиях? (*высказывания участников*).

И в заключение, я хочу предложить Вам некоторые советы по разумному использованию рекламной продукции «Как не попасть впросак» (*Важно! Памятка в распечатанном виде раздается каждому участнику занятия*) (слайд 7):

- Щедрые рекламные обещания – это лотерея (на 1000 – выигрывает 1);
- не поддавайтесь первому импульсу;

- СМІ – только название, адрес и телефон. Свяжитесь с фирмой пусть подтвердят рекламные обещания;
- чем заманчивее, тем осторожнее;
- реклама частая не значит, что фирма надежная;
- сомнительно – пришлем товар по почте с предоплатой (проверить регистрацию фирмы);
- сомнительно – когда вместо адреса, указан А/Я [<http://900igr.net/kartinki/ekonomika/Reklama/007-Sovety.html>].

6. Задание на дом

Подготовьте презентацию или коллаж из рекламной продукции нашего города, которая запомнилась вам как смешная, как антиреклама, реклама с ошибками и т.п.

Использованные источники

1. <http://festival.1september.ru/articles/415372/>
2. <http://www.webkursovik.ru/kartgotrab.asp?id=46161>http://knowledge.allbest.ru/marketing/2c0b65635a2ad68b4c43a88521206d37_0.html
3. <http://900igr.net/kartinki/ekonomika/Reklama/007-Sovety.html>

3.5. Критический анализ медиа-текстов: воспринимаем, анализируем, оцениваем

Потапова Валентина Ивановна,
старший преподаватель кафедры истории, правоведения и методики преподавания, РВУЗ «Крымский гуманитарный университет (г. Ялта)», руководитель Клуба социального и правового кино

Скрипник Ольга Сергеевна,
старший преподаватель кафедры истории, правоведения и методики преподавания, РВУЗ «Крымский гуманитарный университет (г. Ялта)», руководитель Клуба социального и правового кино

Цель: формирование медиа-культуры личности: сознательное, критическое отношение к медиа-продукции. После этого занятия вы сможете:

- определять роль медиа-текста в современном обществе;
- критически осмысливать различные виды текстов в мире медиа-реальности;
- различать факты и интерпретации в медиа-тексте;
- самостоятельно определять операции по интерпретации содержания медиа-текста;
- овладеть навыками критического мышления, а именно: анализ, сравнение, сопоставление отдельных элементов, синтез предложенных медиа-текстов.

Проведение данного занятия предполагает наличие **опережающего домашнего задания** – просмотр серии проекта «Майдан» – «Революция».

Время занятия: 90 минут (2 урока).

Ход занятия

1. Знакомство с участниками и определение основного понятийного аппарата.

Знакомство. Модератор пропонує всім учасникам представитися і назвати день свого народження (5 хвилин).

Вопрос: Що з названого Вами в час знакування можна вважати фактом, а що інтерпретацією?

Робота з поняттями (3-4 хвилини)

Модератор: Для нашої роботи сьогодні нам необхідно визначитися з основними поняттями – ФАКТ і ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Два визначення з словарей на екрані або в роздаточному матеріалі.

Факт [лат. *factum* зроблене] –

1) дійсне, невмишленне происшествие, событие, явление; твердо установленное знание, данное в опыте, служащее для какого-л. заключения, вывода, являющееся проверкой какого-л. предположения,

2) дійсність, реальність, те, що об'єктивно існує.

(Словарь иностранных слов) [<http://poiskslov.com/word/факт/>].

Інтерпретація [лат. *interpretatio* посередництво] –

1) тлумачення, роз'яснення смислу, значення чого-л.;

2) в мистецтві актера, режисера, музиканта і т. п. – творче розкриття чого-л, художественного произведения, определяющееся идейно-художественным замыслом и индивидуальными особенностями артиста.

(Словарь иностранных слов)

Модератор пропонує в формі роздаточного матеріалу структуру дослідження медіа-тексту (*Приложение 1*).

2. Мотивація учасників.

Модератор озвучує цитату Ф. Ніцше: Факти не існують, є тільки інтерпретації.

Вопрос: Як ви розумієте це вираження?

Упражнение 1. «Хищная птица» (факты и суждения) (5-7 минут).

Модератор предлагает два текста из разных учебников истории. Каждый участник получает текст, работа индивидуальная (*Приложение 2*).

Задание:

1. прочитайте тексты;
2. подчеркните прямой линией информацию, которая является фактом;
3. подчеркните волнистой линией информацию, которая представляет собой суждения автора;
4. кто, по вашему мнению, является «заказчиком» этих текстов;
5. когда, по вашему мнению, вышли эти учебники? Ответ аргументируйте.

Время для работы: 3-4 минуты.

Вопросы после выполнения задания:

Какие примеры фактов вы подчеркнули?

Какие суждения вы выделили в тексте?

Кто заказчик? С какой целью?

Когда вышли эти учебники? (ответ: К.А. Иванова (изд. 1908 г.) Агибалов (1962 г.)

Какой посыл у этих текстов?

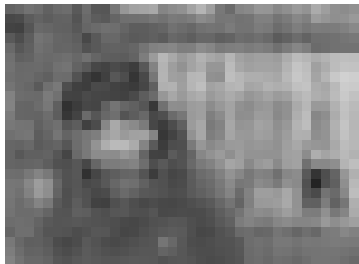
Какая эмоциональная окраска текстов?

Упражнение 2. Работа с фотографиями (5 минут)

Модератор показывает фотографию мальчика (детская фотография Михаила Боярского)

Вопросы:

1. Опишите, что вы видите на фотографии.
2. Какие предметы и вещи изображены на фото?
3. На чем автор хотел акцентировать внимание?
4. Кто изображен на фотографии?
5. Позировал он или нет?
6. Почему в этот момент и в этом месте был фотограф?
7. Есть ли на фото какая-либо текстовая информация?
8. Когда была сделана фотография?
9. Какую максимальную информацию мы можем получить из этой фотографии?
10. На какие вопросы фотография не дает ответов?
11. Какой информации не хватает?

Сказать, кто изображен на фотографии (Михаил Боярский в детском возрасте).

Вопросы:

1. Совпали ли ваши предположения?

2. Были ли на фотографии «подсказки» для того, чтобы определить запечатленного человека?

Упражнение 3. Работа с серией фотографий. (9-10 минут)

Посмотрите на эти четыре фотографии и заполните таблицу (*Приложение 3*).

Что я вижу?	Что является фактом?	Какие мои предположения, выводы

Собрать таблицы и зачитать несколько вариантов ответов и предположений.

Показать фотографии с текстовыми подписями и сравнить с предположениями (*Приложение 4 – Презентация*).

Обратить внимание на значение подписи на фотографии

Уверенны ли вы, что подпись под фотографией можно считать правдивой?

Возможно ли использовать фотографии и подписи под ними в целях манипуляции? Как?

3. Работа с фильмом «Майдан», серией «Революция» (3-4 минуты).

Вопросы:

Как вы думаете, фильм является достоверным источником информации? Почему?

Могут ли там интерпретироваться факты? Как, с помощью чего?

Модератор просит вспомнить просмотренную дома серию проекта «Майдан» – «Революция».

Вопросы к серии «Революция»:

1. Ваши впечатления от фильма?

2. Кого убедил автор фильма, что события 2004 г. были действительно революцией?
3. Кто не согласился с этой версией автора? Почему? (Свой ответ аргументируйте, используя метод ПРЕС).
4. Что использует автор, чтобы убедить нас в том, что это революция?
Возможно проведение мини-дискуссии, если в группе обозначились четкие две или три позиции.

4. Просмотр серии «Интервенция» (50 минут).

Вопросы после просмотра:

1. Ваши впечатления от фильма?
2. Кого убедил автор фильма, что события 2004 г. были действительно интервенцией?
3. О каких событиях идет речь в фильме? Что помнялось в мнении автора?
4. Увидели ли вы новые факты?
5. Почему у автора теперь другая точка зрения?
6. Кто согласен/не согласен с этой версией автора? Почему? (Свой ответ аргументируйте, используя метод ПРЕС).

5. Подведение итогов (10 минут).

Вопрос модератора:

Поменялось ли ваше отношение к информации и процессу ее создания?

Как бы Вы определили в процентном соотношении пропорции фактов и интерпретаций в современных медиа-текстах?

Что, по Вашему мнению, необходимо сделать, чтобы факты составляли более весомую часть в медиа-текстах? (ответы записываются с помощью метода «Мозговой штурм», обратить внимание на ответы, связанный с ролью журналистов и культурой медиа-потребителя»).

Беседа на тему «Значение медиа-культуры в современном обществе».

Рефлексия участников. Метод «микрофон».

Модератор предлагает участникам закончить фразу: На сегодняшнем занятии для было новым ...

*Приложение 1***Общая структура исследования медиа-текста:**

- 1 – воспринимаем (читаем, смотрим, и слушаем),
- 2 – анализируем вид медиа-текста, его форму, содержание,
- 3 – определяем смысловые акценты медиа-текста и использованную психо-технологию, цель, направление медиа-текста, а также устанавливаем аналогию с другими медиа-текстами,
- 4 – аргументируем свои мысли о представленном медиа-тексте, оцениваем его,
- 5 – обобщаем предыдущий анализ в форме собственного суждения: Это полезная или ненужная информация? Что она мне дает? Формулируем собственное отношение к медиа-текстам.

*Приложение 2***Текст к Упражнению 1. «Хищная птица»****Учебник 1**

Феодальные синьоры жили в замках, которые обыкновенно строились на возвышенных местах. Главным назначением замков было служить надежным убежищем на случай неприятельских нападений... Вокруг замковых стен...шел широкий ров. Ворота запирались тяжелой железной решеткой, которая свободно опускалась и поднималась, представляя некоторое подобие рыцарского забрала. К углам замковой стены примыкали башни с зубцами... В середине пространства, занимаемого замком, возвышалась главная башня, в которой хранились сокровища синьора, а кругом располагались жилые помещения и хозяйственные постройки. Большую часть времени феодальные владельцы проводили вне своей семьи: на охоте, на войне, в каком-нибудь набеге. Сильно оживлялись обитатели замков, когда к ним заходил какой-либо певец, рассказчик, фокусник или пилигрим.

Несказанно радовались они вестнику, приглашавшему их на турнир.

Учебник 2

На холме или высокой скале, подобно гнезду хищной птицы, возвышался над окружающей местностью замок. Это было жилище феодала и его крепость. В замке феодал укрывался от восставших крестьян и нападений других феодалов...

Мощные стены с зубчатыми башнями служили надежной защитой. Замок был окружен широким рвом с водой. Через ров к воротам был перекинут подъемный мост; на ночь или при нападении врага его поднимали на цепях. По сигналу тревоги воины феодала спешили занять свои места на стенах и башнях...

Над всеми постройками замка возвышалась главная башня. В ней феодал со своими воинами и слугами могли выдержать долгую осаду... В подвальном помещении находился колодец с водой и хранились запасы продуктов. Здесь же была тюрьма; в сыром, темном подземелье томились пленники и непокорные крестьяне, прикованные цепями к стене...

Замок постоянно напоминал крестьянам о грозной силе феодала. С ненавистью смотрели они на его высокие башни и мрачные стены. Не раз из замка выезжали на конях воины, чтобы грабить крестьян.

[<http://kaor.ru/soobscheniya-po-istorii/zhizn-i-bit-feodalov.html>]

Приложение 3

Таблица

Что я вижу?	Что является фактом?	Какие мои предположения, выводы
1.		
2.		
3.		
4.		
Что я вижу?	Что является фактом?	Какие мои предположения, выводы
1.		
2.		
3.		
4.		
Что я вижу?	Что является фактом?	Какие мои предположения, выводы
1.		
2.		
3.		
4.		

Использованные источники

1. Історія епохи очима людини. Україна та Європа у 1900-1939 роках: Навч. посібн. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Ю. Комаров, В. Мисан, А. Осмоловський та ін. – Київ: Генеза, 2004. – 256 с.: іл., карти.
2. <http://kaor.ru/soobscheniya-po-istorii/zhizn-i-bit-feodalov.html>
3. Словарь иностранных слов <http://poiskslov.com/word/факт/>

3.6. Стереотипы

Гейкина Наталья Юрьевна,
учитель начальных классов, гимназия № 9 г. Симферополь АРК Крым

Цели:

- дать понятие «стереотипы» без употребления термина;
- проследить, как стереотипное изображение того или иного объекта формирует наше восприятие мира и нас самих;
- учить детей не воспринимать мир стереотипно, а учиться размышлять, анализировать, сравнивать и делать выводы.

Оборудование: карточки жёлтого, зелёного и красного цвета; карточки для работы в парах; изображения Винни-Пуха, кота Леопольда, Дяди Фёдора из Простоквашино, Старухи из «Золотой рыбки», Карабаса-Барабаса, Вовки из тридевятого царства; карточки для работы в группах; табличка для домашней работы; мультфильм «Золотой цыплёнок».

Ход занятия

1. Оргмомент. Создание благоприятной атмосферы для оперативного включения в деятельность (Дети стоят, приветствуя учителя).

Учитель:

- Садитесь те, кто хочет узнать, как мы, взрослые, формируем ваши взгляды на окружающий мир даже тогда, когда не находимся с вами рядом!
- Садитесь те, кто хочет просто отдохнуть и посмотреть мультфильмы!

2. Активизация познавательной деятельности. Интерактивный метод «Незаконченное предложение» (Работа в парах).

- Закончите предложения:

Мы увидели мальчика в грязной одежде, в пальто с оторванными пуговицами, и подумали...

Девочку, которая старается схитрить, обманывает своих друзей, мы назовем...

Сегодня к нам в класс пришёл новенький, очень полный мальчик, и мы решили, что он ...

Мы идём на день рождения к маленькой девочке, поэтому в подарок купили...

Проверка: Приготовьте карточки. Если ответ, который вы услышите, совпал с вашим, поднимите зелёную, если не совпал – красную, если не задумывались – жёлтую!

3. Объявление темы и целей урока.

Почему же совпало так много ответов? Потому что у вас уже сложилось устойчивое восприятие действительности. С момента рождения ребёнку предлагается определённый тип поведения – мальчики играют машинками, девочки – куклами; чтобы не болеть – надо закаляться; вежливые и воспитанные люди всегда говорят «спасибо» и «пожалуйста»; лисичка – хитрая, волк – злой, заяц – трусливый и т. д.

Подобные правила и характеристики передаются из поколения в поколение, и под их влиянием у нас складываются определённые восприятия человека, норм поведения, взаимоотношений, согласно внешности, образа жизни, типажей. Скажите, пожалуйста, из каких источников мы получаем информацию о том, как поступить правильно, как себя вести, как относиться друг к другу, что такое хорошо, и что такое плохо? (Ученики назовут различные источники получения информации, ответы ребят записываются на доске). Посмотрите, сколько источников, которые учат нас правильно жить, правильно понимать мир вокруг нас. Для вас пока самыми важными и главными источниками являются сказки, в которых герои, а большая часть их – это животные, которые наделены чертами характера человека, хотя в реальной жизни они вовсе не такие.

Давайте понаблюдаем за героями мультфильмов.

4. Работа в группах. Из учеников класса формируем несколько групп. Каждой группе предлагается заполнить карточку:

Характеристика героев: Винни-Пуха, кота Леопольда, Дяди Фёдора из Простоквашино, Старухи из «Золотой рыбки», Карабаса-Барабаса, Вовки из тридевятого царства.

Презентация результатов работы групп.

Вывод.

Для чего качества героев, как положительных, так и отрицательных, так преувеличены, что сразу нам открыты и понятны? Чтобы мы анализировали поступки героев и делали выводы – что «хорошо», а что – «плохо»! Ведь в сказке все четко распределено: эти герои – хорошие, а эти – плохие. Потому что у вас еще нет опыта жизненного, как у взрослых. Хороша поговорка – «Умный учится на чужих ошибках, а глупый – на своих».

Позже вы будете смотреть фильмы, где не всегда прямо обозначены герои, и вы должны сами разглядеть, хорошие они или плохие. И в жизни так – не всегда и далеко не сразу нам понятен человек, оказавшийся рядом, и только через поступки мы узнаём его. А бывает и так, что герой имеет внешние характеристики отрицательные – несговорчивый, ведет себя вызывающе, говорит не очень

приятные вещи, а потом оказывается, что в душе он добрый, отзывчивый, всегда готов прийти на выручку.

5. Просмотр и обсуждение героев мультфильма «Золотой цыплёнок» – 9 мин.

а) На доске вывешивается таблица, которую предлагается заполнить всем вместе:

Герои фильма	Какими мы увидели их в фильме	А какие они в реальной жизни
цыпленок		
лиса		
волк		

До просмотра заполняется последняя колонка.

б) теперь понаблюдаем за героями мультфильма «Золотой цыплёнок».

(Просмотр)

в) Беседа и анализ.

- Каким нам представили волка вначале? С кем дружил? Что сделал и с какой целью? Опишите подругу волка – лису (заполняем таблицу).
- Что произошло потом? Почему?
- О чём хотел рассказать автор?
- А могло ли так быть в реальной жизни? Почему?

6. Итог.

- Как у детей формируется восприятие окружающей действительности? (Через осознание, что такое «хорошо» и что такое «плохо»).
- Как происходит знакомство детей с наглядными примерами хорошего и плохого? (Через мультфильмы, сказки).
- Почему в мультфильмах качества героев преувеличены?
- А так ли всё понятно в реальной жизни?
- Может ли в отрицательном персонаже быть что-то хорошее?
- Что помогает проявиться хорошим качествам?

7. Домашнее задание.

- Посмотрите мультфильмы, героем которых являются волк и лиса.
- Нарисуйте их и ответьте на вопросы:
Как они выглядели? Как двигались? Каковы были их действия и поступки? Сделайте вывод – в мультфильмах эти персонажи положительные или отрицательные?

На следующем уроке мы продолжим разговор, узнаем, какими ещё средствами, кроме поступков, можно показать характер героев.

3.7. Хто ж справжній повелитель сторінок? Аналіз мультфільму (заняття-дослідження)

Дегтярьова Галина Анатоліївна,
канд. пед. наук, доцент секції методики викладання мов
і літератури кафедри методики
суспільно-гуманітарних дисциплін Харківської академії
неперервної освіти

Мета:

- розширити навички кіноперегляду;
- познайомити з елементами мови екрану;
- розвивати уміння критичного мислення, аналізувати медіатексти на основі вироблення навичок;
- учити розуміти граматику кіномови та сприймати твори екрану;
- активізувати інтерес учнів до екранних медіа;
- організувати творчу діяльність як спосіб освоєння екранних творів;
- використовувати комплекс різних видів мистецтв;
- виховувати повагу до книжки, слова, читання.

Обладнання: мультимедійне обладнання, комп'ютер, екран, мультимедійна презентація, мультіплікаційний фільм «Повелитель сторінок» (США, 1994).

Хід заняття

1. Організаційний момент. Підготовка до сприйняття навчального матеріалу.

Перебіг заняття

Мистецтво мультиплікації – особливий вид кінематографа, який створює художні твори засобами покадрової зйомки малюнків, маріонеток і ляльок. Веселі, чарівні образи героїв мультиплікаційних фільмів завоювали щире любов і вдячність як у дітей, так і в дорослих глядачів.

Російський режисер-мультиплікатор Михайло Алдашин якось сказав, що «мистецтво анімації інтерна-

ціональне. Мультфільм повинен бути гарний і водночас дуже зрозумілий глядачам, щоб люди, дивлячись його, сміялися і плакали, як діти».

Вдома ви мали подивитися разом із батьками мультфільм «Повелитель сторінок». Нам із Марійкою та Петриком хотілося б дізнатися, чи зрозуміли ви те, що хотіли сказати автори цього мультфільму, і почути ваші враження від його перегляду.

Запитання до учнів:

- Чи сподобався вам мультфільм?
- А вашим батькам?
- Що найбільше вас зацікавило в мультфільмі?
- Який вплив на головного героя фільму-мультфільму мала подорож сторінками різних книжок? (відповіді учнів)

Професор Медіус:

– Дуже цікаві думки! Проте вони базуються на емоційному сприйнятті тексту. А що б про цей мультфільм сказали кінокритики?

Учитель зачитує кілька відгуків, розміщених на кіносайті (<http://www.kievrus.com.ua/cinema/132-p-retsenzii/39406-retsenzii-i-otzyvy-na-film-povelitel-stranits.html>) (Див. Додаткові матеріали для вчителя, Додаток 1).

Учитель: Який відгук вам сподобався більше і чому? (роздруковані варіанти відгуків лежать перед учнями на партах) Щоб легше було відповідати, спробуйте скористатися питаннями-орієнтирами, які підготував для вас професор Медіус і які допоможуть вам зрозуміти, на що необхідно звертати увагу, читаючи відгук (Коментар для вчителя. Обов'язково треба прокоментувати питання-орієнтири).

Питання-орієнтири:

- Чи допоміг відгук краще зрозуміти вам мультфільм? Яким чином?
- Чи звертає він увагу на нові, не помічені вами моменти?
- Чи змушує переоцінити власне враження від фільму-мультфільму?

Учнівський аналіз відгуків (до 5 хв). Заслуховування відповідей учнів.

Сьогодні на занятті ви виступите в ролі кінокритиків і будете вчитися аналізувати медіатексти, до яких, до речі, належать і мультфільми.

Що ж таке медіатекст?

Словникова робота

Медіатекст – текст, переданий каналами засобів масової інформації (статті, телепередачі, фільми, мультфільми, сайти тощо).

Спочатку спробуйте дати відповідь на такі запитання та завдання, які підготував професор Медіус:

- Чому автори фільму-мультфільму обрали саме такий спосіб представлення цієї історії?
- Які почуття викликає цей фільм-мультфільм?
- Який вид тексту (казка, оповідання) покладено в основу цього медіатексту?
- До якого виду медіа (телебачення, преса, кінематограф, радіо тощо) належить цей медіатекст?
- Медіатексти бувають різних жанрів. Це і драма, і комедія, і мелодрама, і детектив, і пригоди, і фентезі, і репортаж тощо. До якого з перелічених вище жанрів належить цей фільм-мультфільм? («Повелитель сторінок» поєднує в собі кілька жанрів – фентезі, мелодраму, комедію, детектив, пригоди).
- Як ви гадаєте, для кого знімався цей мультфільм (вік, професія тощо)? (Призначений для перегляду в колі родини)
- *«Став Річард Тайлер згадувати, що ж сталося з ним, але раптом налетів вітер, переплутав усі картинки. Розкладіть їх, будь ласка, за порядком».* (Робота з малюнками до мультфільму, створеними учнями)
- Перекажіть зміст тільки тих епізодів, до яких ви не створили ілюстрацій.
- Який сюжет мультфільму?
- Опишіть найяскравішу, на ваш погляд, сцену мультфільму. Свій вибір обґрунтуйте.
- З персонажами яких книжок зустрілися герої мультфільму? Які з цих книжок ви вже прочитали? (Якщо діти не можуть відповісти на це запитання, учитель розповідає, з яких книжок герої «Доктор

Джекіл і містер Хайд», «Мобі Дік», Острів скарбів», «Джек і бобове зернятко», «Гуллівер у крані ліліпутів», «Казки матінки Гусині», «Шалтай Болтай»).

- Перелічіть магичні предмети, що траплялися в казці. (Чарівна паличка, килим-самоліт, чарівне зілля, бобове зернятко).
- Опишіть, яким бачать світ певні персонажі фільму. Чи відрізняється один від одного їхні погляди на життя?
- Які персонажі нам подобаються, а які, ні, і чому?
- Які деталі свідчать про ставлення авторів мультфільму до його персонажів?
- Дайте характеристику одного з персонажів фільму-мультфільму.

Марійка:

– Ой, а мені дуже сподобалася Фентезі, бо у неї є чарівна паличка і вона справедлива, у неї є почуття гумору!

Петрик:

– А мені сподобався Жах. Він такий кумедний і сором'язливий. А ще він справжній друг!

Професор Медіус:

– Ви вже знаєте, що ми з вами вчимося бути грамотними глядачами. Для цього потрібно дуже добре й уважно дивитися мультфільм, звертати увагу не тільки на те, що роблять герої, але й на те, де відбувається дія, де вони живуть, як виглядають, що їх оточує, розташування героїв, яке освітлення в кадрі.

Ви, мабуть, помітили, що для того, щоб розповісти про героїв, потрібно добре пам'ятати все, що показано у фільмі-мультфільмі. А чи завжди ви буваєте уважними, коли дивитесь фільми або мультфільми? Зараз ми це перевіримо.

Перегляньте уважно фрагмент із мультфільму. Запам'ятайте все, що побачите на екрані. (Демонстрація фрагменту з мультфільму від 36 хв по 41 хв).

– Увага! Конкурс **«Найспостережливіший»**. Об'єднаємося у 2 команди. Та команда, яка дасть більше правильних відповідей, переможе.

Питання:

- Скільки акул кружляло навколо плоту? (4)
- Скільки піратів було в шлюпці? (двоє)

- Кого першим пірати закинули до шлюпки? (Річарда)
- Якого кольору сорочка на Джоні Сільвері? (її у нього немає)
- Якої ноги не було в капітана Сільвера? (лівої)
- Який предмет випав останнім з Пригод? (гармошка)
- Якого кольору були черевики в головного героя? (коричневі)
- Скільки предметів випало з Річарда Тайлера? (три)
- Перелічіть їх. (гвіздок, долар, читацький квиток)
- Назвіть найціннішу втрату Річарда. (читацький квиток)
- На що схожий острів скарбів? (на череп)

Учитель:

– Оцініть свої успіхи. Як ви гадаєте, чи достатньо ви уважні як глядачі? Повторімо, чому потрібно бути уважними, коли дивишся фільм або мультфільм.

Відповіді дітей.

Учитель:

- Спробуйте відповісти на запитання і заповнити кола Вена, відшукавши спільні та відмінні ознаки.
- Що об'єднує ці кадри?
- Хто зображений на цих кадрах?
- Відшукайте спільні риси в цих героїв?
- Чим відрізняються вони один від одного?
- Чому автори фільму-мультфільму зробили бібліотекаря схожим на повелителя сторінок?

Марійка і Петрик:

– Молодці! Чудово впоралися із завданням!

Учитель:

– Допоможіть Марійці та Петрику відповісти на питання: «Так, хто ж справжній повелитель сторінок?» Своєю відповідь аргументуйте.

Професор Медіус:

– Скажіть, будь ласка, які проблеми порушено в цьому фільмі-мультфільмі?

– А які з них, на вашу думку, не втратили актуальності й у наші дні?

Висновок

Якщо чогось не знаєш, у чомусь сумніваєшся, подивися в книжці. Вона допоможе. Але книжка – це не лише poradnik, але й хороший друг. Напевно, саме такий висновок можна зробити після перегляду.

Головний герой, як це часто буває, не мав друзів. Одного дня він випадково заходить у міську бібліотеку. Із цього моменту й починаються його пригоди, коли він не тільки позбувається своїх страхів, невпевненості в собі, але і знаходить справжніх друзів.

Головна ідея фільму-мультфільму очевидна. Книжки читати не тільки цікаво, але й корисно. Книжки – стимул для розвитку особистості.

Не дарма кажуть, «люди перестають мислити, коли перестають читати». Але важливо знайти саме свій жанр, той, що припаде до душі. Адже книг міради.

Домашнє завдання

Творче завдання. Написати листа своїм однокласникам від імені одного з героїв фільму-мультфільму «Повелитель сторінок», у якому відбилися б його особливості характеру, поведінки, вчинків, а також було б висловлено його ставлення до читання.

А на наступному занятті ми з вами поговоримо про сукупність галузей культури і виробництва, пов'язаних зі створенням, виготовленням, поширенням, зберіганням книжки.

Додаткові матеріали для вчителя

Додаток 1

Відгуки, розміщені на Кіносайті<http://www.kievrus.com.ua/cinema/132-p-retsenzii/>[39406-retsenzii-i-otzyvy-na-film-povelitel-stranits.html](http://www.kievrus.com.ua/cinema/132-p-retsenzii/39406-retsenzii-i-otzyvy-na-film-povelitel-stranits.html)**Michael Bay***Не бажаєш поперекидатися з крутою книжчиною?*

Вік нині річ досить важлива в статистичних розрахунках сучасної молоді. Наприклад, різниця у віці не дозволяє багатьом зустрічатися і будувати стосунки. Хоча варто визнати, що хоч якими б дорослими ми ставали, в наших серцях усе ще живе дитина. Ось чому жанр сімейних фільмів має успіх. Я сам дуже люблю сімейні стрічки і цей фільм один із найулюбленіших із мого дитинства. Варто було мені його побачити – і я повністю в нього закохався. І навіть через роки фільм дає мені таку ж чималу втіху, як і раніше.

Вражає в картині те, що вона тримається на поєднанні художнього та мультиплікаційного фільму. Першу частину втілює відомий режисер Джо Джонстон, а другу – мультиплікатор Піксоут Хант, який починав свою кар'єру як художник фільмів Walt Disney. Насамперед мене, звичайно ж, полонила мультиплікація Піксоута Ханта, виконана в дусі старих і добрих мультфільмів мого дитинства компанії Уолта Діснея.

Усі ефекти видовищності й елементи промальовані просто прекрасно. Особливо живі персонажі стрічки. Захоплює дух, як мультиплікатори змогли виділити гру екранних героїв зі світлом. У цілому, вражень у мене сила-силенна. Тому що мультиплікація чудова, починаючи від простих пейзажів і закінчуючи найскладнішими персонажами в особі вогнедишного дракона. Але й робота Джонстона дуже похвальна. Хоча варто визнати, що їй тут приділено досить мало ресурсів і уваги. Але попри це, Джо ідеально почав історію і прекрасно закінчив її своїм художнім баченням цієї сімейної казки. Через що навіть уся казковість, яка відбувається на екрані, мені особисто, здалася такою реальною, що до неї, здавалось, можна

дотягнутися руками. Особливо вразила подорож героїв у відділ жахів. У цій пригоді було щось інфернальне і заворожливе, що мені сильно нагадало ранішу творчість Тіма Бертона, який, між іншим, теж починав свою кар'єру як мультиплікатор фільмів Діснея.

Люблю я сімейні стрічки передусім за те, що вони завжди порушують дуже актуальні, правильні й необхідні виховні теми. Теми, які актуальні як для маленьких дітей, так і для дорослих. Цей фільм не став винятком. Творці вирішили розкрити головні виховні теми стрічки на тлі трьох жанрових параметрів картини, якими стали пригоді, фентезі й жахи – одні з найпопулярніших літературних жанрів у цьому віці, що саме по собі буде міст між історією і глядачем. Підкупила найбільше, звичайно ж, мораль. Творці вирішили відобразити у своєму проєкті величезну повагу до книжок і до потреби в їх читанні. Тому що тут усе подано таким чином, що книжки можуть занурити тебе у видумані світи, багато чого навчити, відповісти на питання, які давно тебе цікавлять, зробити тебе сміливішим і розумнішим. Що й сталося з головним героєм стрічки, який боявся чи не всього на світі.

Усе це являє собою партизанський спосіб агітації читання. Що нині дуже актуально, бо кількість читачів книжок різко знизилася. Особливо тих, хто читає друковані книжки, а не електронні. Крім цього, фільм може стати ідеальним виховним поривом для маленьких дітей. Бо він учить тому, що ніщо не дається просто так і деколи треба дивитися своїм страхам у вічі. А в кого найбільше страхів, якщо не в дітей? Правильно. Усе це подано на тлі дружніх стосунків між усіма головними героями, які, загалом кажучи, були одинаки. Звідси і впливає інша мораль стрічки щодо справжньої дружби, коли ти завжди прийдеш на допомогу і якщо треба ризикуватимеш життям. Усе це приправлено дійсно багатьма пригодами історією і відмінним гумором, смішним навіть при тому, що він явно заточений під дітей. Та й загальний світ цієї казки нітрохи не дитячий і дуже захопливий.

Приємно було побачити Маколея Калкіна на зорі його кар'єри і з тоді ще милою зовнішністю. Ця роль стала останньою гідною роллю того Калкіна, яким ми його запам'ятали. Він зіграв і озвучив свого героя понад уся-

ку хвалу. Крістофер Ллойд укотре виділився досить ексцентричним і дивним чином, і все виконав просто прекрасно. Усі такі ролі навіть візуально Крістофер витягує. Троє головних героїв книжок в озвученні Вупі Голдберг, Патріка Стюарта і Френка Уелкера просто щось. Усі троє впоралися зі своїми завданнями до біса добре і саме цим запам'яталися найбільше. Особливо Пригода в озвученні Патріка Стюарта. Аж надто персонаж харизматичний. Та й участь у проєкті Леонарда Німо мене дуже втішила.

Один із найважчих і складних, але шалено талановитих композиторів Джеймс Горнер мене тут приємно здивував. Джеймс створив, мабуть, одну з найлеглих своїх робіт, яка буквально переповнена і є джерелом духу пригод. Музика приємна на слух і багатогранна у звучанні, що відмінно позначалося на зміні пригодницьких дій картини і перетворювало фільм в одним-одну казку.

Дуже захопливий, повчальний, смішний і повний пригод сімейний мультфільм. Ідеальний продукт для глядачів обох статей і різного віку, бо кожен знайде для себе в цій стрічці щось дивовижне. Мені ж фільм шалено подобається і я його вам щиро раджу.

Відгук на фільм «Повелитель сторінок»

Непоганий мультфільм. Правильніше, непогано замішана на літературі дитяча мультиплікаційна казочка. Не можу сказати, що прямо суцільний захват, але ідея цікава. А головне завдання фільму в чому? Та в тому, щоб змусити дітей читати! Так от, якщо дитина випадково подивиться «Повелителя сторінок», вона хоча б дізнається, що існує така штука, як книжка, і що в ній може бути заховано багато цікавого.

Мультфільм складається з подорожі найкращими фрагментами класичних книжок – «Дивна історія Доктора Джекіла і містера Хайда», «Острів скарбів», «Мобі Дік» та інших книжок у жанрах пригод, горора і фентезі. Напевно, побачивши ці яскраві й захопливі епізоди, хоч декому захочеться ці книжки прочитати. Вони представлені справді чудово. Та й ставлення до книжок взагалі може трохи змінитися навіть у завзятих комп'ютерних юзерів молодшого шкільного віку.

Що стосується власне мультика, то його художня цінність невелика – типовий мальований мульт про те, як боягузливий пацан, рятуючи друзів, стає хоробрим. Набагато цікавіше дивитися на художній складник фільму, де можна побачити Крістофера Ллойда, моторошно схожого на Дзержинського з посмішкою Чеширського kota, і Маколея Калкіна, який тут навіть не дуже противний. Якби за сценарієм цього мультфільму зняли повноцінне художнє кіно, це виглядало б просто чудово.

Книжка – це не тільки найкращий подарунок

Ви хочете знати, як книжка допомагає людині? Але не хочете читати її, тому що боїтеся не зрозуміти? Тоді вам доведеться потрапити у провал свідомості й опинитися з цією книжкою ... в її живому втіленні! Теорія без практики сліпа, практика без теорії дурна (авт.).

У нашому світі багато різноманітних сил, що штовхають людину на подвиг. Це може бути красива музика, захоплені краєвиди, високі почуття для однієї людини, і екстремальні ситуації, ставлення до життя, спроби щось поміняти – для іншої. Але якщо вже тебе нічого не може зробити героєм хоча б для самого себе – то тут потрібна особлива допомога.

Що для цього потрібно – запитаете Річарда Тайлера. Він боїться всього, він полохливий і почасти педантичний, у нього немає друзів ... хто йому допоможе, як не старий бібліотекар, який «угадує все, що потрібно людям»? Тільки через підсвідомість можна подолати немислимі перешкоди, які набагато страшніші й небезпечніші за деякі реальні речі. Ви боїтеся стрибнути на велосипеді з трампліна? Набагато страшніше потрапити в зуби собаки Баскервілів. Вам страшно залізти в будиночок на дереві, бо ви боїтеся висоти? Побувайте всередині дракона і зрозумійте – гірше не буває. Вас лякає гроза? Повірте, вона вас не дістане, як це можуть зробити пірати.

Загалом, добра і вічна порада: книжка вам допоможе, якщо ви захочете з нею спілкуватися, а не просто прочитати.

Так ми і подорожуємо по великому Морю Книжок: з однієї сторінки на іншу, з однієї на іншу...

Знаєте, коли у вас немає нормального комп'ютера, здатного робити хорошу комп'ютерну графіку, вас завжди врятує мультиплікація. По суті – та ж графіка, але тільки зі своєю родзинкою. Чудовий того приклад – фільм «Хто підставив кролика Роджера», хоча там уже режисер пішов далі за просто мультиплікацію...

Хм, навіть не знаю, як це вимовити, адже начебто фільм, і наче мультфільм... Власне, правильно, цей мультфільм мені дуже сподобався з кількох причин.

По-перше, мені завжди хотілося, щоб з'явилася така історія, де людина потрапляє у світ книжок, і там подорожує разом із героями різних творів. Після радіопередачі «Клуб знаменитих капітанів», де і капітан Немо, і капітан Гаттерас, і Тартарен, і Робінзон Крузо, і Гуллівер, і Мюнхаузен, мені жодного разу не траплялася така історія.

По-друге, це участь чудового актора Крістофера Ллойда. Бачте, після знаменитої трилогії (ну, скажімо, не зовсім трилогії) «Назад у майбутнє», цей актор, який грав Дока Брауна, дуже міцно мені запам'ятався і справив незабутнє враження, і вже якщо ти починаєш тільки через одну його присутність у рядку «Актори» дивитися фільм, у якому він грає, отже, в цьому акторові дійсно щось є, заради чого хочеться знову побачити його гру.

Мабуть, це дві причини, через які я вирішила подивитися фільм.

Сюжет, звичайно, простий і нехитрий, сподівання того, що «провідниками» (так, не забули і про провідників, яких ми зустрічаємо в казці!) будуть Пригода, Казка і Жах у відповідних розділах бібліотеки, але все ж, щось у цьому є, щось неволіме і казкове...

Загалом фільм, ох, вибачте мультфільм, непоганий, і наполегливо раджу його подивитися і дорослим, і дітям, особливо тим, хто віддасть перевагу не телевізору з комп'ютером, а книжці.

А ще знаєте, чому я ставлю десятку? Та тому, що коли мені хочеться переглянути фільм кілька разів, а враження від нього тільки добрі та світлі, такий фільм може отримати тільки десятку! Зрозуміли?

Синку, не можна все життя озиратися на статистику. Треба іноді ризикувати

– *А я боюсь.* – Чого? – *Ось цього. І цього. І цього.* Фільм, що міг би стати вбивцею таких фільмів, як «Джеймс і гігантський персик». Бо використав досить виграшний хід схрещування класичної анімації та класичного фільму. Міг би, але, на жаль, не вийшло.

– *Точно. Тобі потрібні жахи.* Початок, у сенсі титри, досить ефектні й стильні. Налаштовують на такий, знаєте, готично-казковий лад. У будь-якому разі відчувається, що автори підготували свою зброю і..., як то кажуть, у бій...

– *Алане, у десять років усі чогось бояться.* – *Він боїться навіть сендвічів із тунцем!* – *У м'ясі тунця багато ртуті.* Ну, добре. Персонажа, який вічно всього боїться, ми багато де бачили. Нічого загалом нового, але з урахуванням дитячої аудиторії згодиться. Тим більше культовий актор.

– *Тату, вісім відсотків побутових травм люди дістають на сходах.* – *Ще три відсотки – на деревах.* Із відсотками автори явно намудрували. У результаті фільм досить швидко звалюється в штампи, що для декого добре, бо звично, для інших недобре, бо набридло. Усе б нічого, але от якась лавиноподібна кількість, м'яко кажучи, добре знайомих сюжетних ходів – це, знаєте, перебір.

– *70 відсотків нещасних випадків відбуваються у будинках.* І все-таки початок був граній. Таке, знаєте, нехай дещо дешевеньке, але нагнітання жаху. Елементарно, але спрацьовує. От якби все це та розвинути. Нехай із тим же сюжетом, але з іншими акцентами. Але..., що маємо...

– *Не фентезі, а нічний кошмар.* Найперший мінус – це надзвичайно прямолінійне подання стосунків батьків і дітей. Мало того, що її вторинністю можна кого завгодно залякати, так ще й обіграно якимось... халтурненько. Таке враження, що взяли книжку за п'ять карбованців. «Як запросто описати щось там між сином і батьком». Стук-грюк і готово. Ну невже з творчістю було так тяжко. А якщо додати те, як швидко і невимушено головний герой впорається з комплексами ще до перших по-справжньому серйозних випробувань...

– *Ще один моряк з протезом.* – Ага. У них тут, мабуть, така мода. Відеоряд. Хоч би там як, а дивитися можна. Непогані кадри є як у фільмовій, так і в анімаційній частині. Місцями було дуже готично. Особливо біля й усередині бібліотеки. Хоч би там як, а оператор зі своєю роллю впорався.

– *Я насміхаюся з тебе, ти, ките, що посміхається!* – Він – *божевільний! Здурів!* – *Правильний мужик!* Актори. Дорослі частенько перегравали. Мабуть, думали, що діти такі прості, що потрібно все робити нарочито явно. Не скажу, що це було всюди. Але було. Особливо бібліотекар. Такий собі культмасовик-витівник. Та й батенько. Хоч якщо взяти західний кінематограф, то досить поширений типаж. А ось Маколей Калкін – молодець. Сильно не старався, але тут і правильно.

– *Доведеться тепер поправляти свою русалчину білизну.* Спецефекти. Хоча більша частина фільму анімаційна, але цікаві знахідки є і їх достатньо. Наприклад, сподобалася ідея першої появи динамічного дракона з фарб із подальшою трансформацією героя з людини в мульт.

– *До твого відома, я – класика!* – *Угу.* Класична друкарська помилка. Персонажі-книжки. Ось тут три досить точних потрапляння. Попри деякий хаос, світ книжок вийшов тут тисячократно цікавішим і різноманітнішим за світ людей. Так що, фільм став непоганою рекламою бібліотек.

– *15 осіб на рюкзак мерця.* – *Та ні ж – на скриню!* Гумор. Переважно свій, попри деяке «заточення» на дитячу аудиторію, гарний.

У жажіттях завжди поганий кінець. – *У моїх книжках завжди щасливий кінець.* А чого не буває в книжках, але буває, скажімо, в Діснеївських мультях? Саундтреку. Тут пісеньок явно не вистачало. Адже очевидний же хід, а чомусь тут не реалізований. Крім залікової фонові музики й однієї (!) пісеньки майже в кінці...

– *Не бажаєш поперекидатися з крутою книжечкою?* І це в дитячому фільмі. Певна річ. Що до дорослих справ не дійшло, але сама сцена була просто-таки на рідкість необов'язкова. Або вже тоді могли якось її пом'якше продумати, чи що...

– *Сиди спокійно дружечку, Джону Сілверу потрібна жива компанія.* Діалоги. А ось знаєте навіть дуже нічогенько. І для дітей, і для їхніх батьків. Для відгуків я вибрав, звичайно ж, не все. Східної мудрості тут не викладали, але послухати було що, особливо дітям.

– *Кранти цьому драконові!* Класна фраза. Лаконічно і містко. Найефектніша фраза фільму.

– *Чому ці кістки так дивно лежать.* Дизайн локацій і привід для скриншотів. Так. Тут є, де помучити кнопку PrtSc. Особливо в анімаційній частині.

– *Відшукай мужність, Річарде, і ти знайдеш вихід.* Кінцівка. Ну хто б сумнівався... Тут із креативністю стало зовсім сумно. Ні, репліки і діалоги гарні, але наскільки все лінійно і передбачувано. І справа навіть не в тому, яка була кінцівка, а в тому, що вона обплутана павутиною штампів. А коли ми повертаємося з реальності анімаційної, то стає зовсім сумно.

– *Часом потрібно битися за те, щоб збулися твої мрії!* Відмінний епілог мульту, який міг стати одкровенням, а став міцним добротним середнячком, який іноді не гріх і переглянути.

– *Обережно, акули водяться не лише у воді.* Підсумок. За анімаційну частину – 8. За художній фільм – 5. Складаємо, ділимо – отримуємо щось близько 6,5. Добре, округлимо до семи.

3.8. Медіамистецтво у процесі створення коміксів

Неустроєва Наталія Василівна,
 викладач курсу «Медіакультура», учителька інформатики Чистенської НВК «школа-гімназія»,
 м. Чистеньке, Сімферопольського р-ну АР Крим

Тип уроку: комбінований.

Форма уроку: урок-дослідження.

Мета: формування у учнів знань та умінь, необхідних для ефективного опрацювання інформації, поданої в графічній формі, а також для використання комп'ютерних зображень у навчальній і професійній діяльності. Під час уроку учні мають ознайомитися з процесом створення коміксу і сучасними програмними засобами, необхідними для ефективного подання інформації.

Завдання:

- розповісти історію створення коміксів;
- навчитись проектуванню й розробленню коміксу;
- ознайомити учнів з процесом створення сучасного коміксу:
  - створення творчого колективу,
  - вигадання оповідання (літературна творчість),
  - написання сценарію (драматургія),
  - розмалювання ілюстрації до коміксу за допомогою графічного редактора CorelDraw (комп'ютерний дизайн),
  - опублікування кінцевого результату – коміксу.

Методи роботи на уроці: ілюстрований, частково пошуковий, дослідницький.

Обладнання: медіапроектор, презентація, відеофрагмент коміксу, роздатковий матеріал (картки, опорний конспект уроку, книжка-комікс «Шкільні витребеньки»).

Випереджувальні завдання для учнів:

1. Підготувати повідомлення про історію створення коміксів.
2. Визначити види коміксів.
3. Ознайомитися з середовищами створення коміксів.
4. Написати сценарій «Один день з життя мого класу».

Хід заняття

1. Організаційний момент.

2. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми, завдань уроку.

Учитель. У наш час нове покоління часто-густо сприймає комікс як другорядний художній продукт. Причини такого ставлення різні: комікс часто сприймають як якийсь невеличкий, стислий текст, а отже, примітивний, позбавлений сенсу; як західне явище, бо більшість коміксів на нашому ринку зарубіжні, створенні у традиціях іншої культури з малозрозумілою реальністю і чужими культурними героями. Все це відштовхує українську масову аудиторію молоді від коміксу. Тому ми вирішили зробити свій український комікс, з героями, зрозумілими сучасній молоді. Але для цього спочатку дізнаємося історію створення і значення коміксу в сучасному суспільстві.

3. Сприймання й засвоєння учнями навчального матеріалу.

3.1. Повідомлення про історію створення коміксу.

Учитель. Комікс – жанр літератури, серія малюнків з короткими текстами, які створюють зв'язний сюжет.

Яка ж історія створення коміксів? Зараз нам розкажуть *історики-знавці*.

(Доповіді учнів істориків-знавців)

Учень 1. Комікс виник у газетах США у 90-х рр. XIX ст.

Жовтий малюк (англ. The Yellow Kid) – назва *першого у світі коміксу*, вперше опублікованого в «Нью-Йорк джорнел» в 1895 році.

Його творець – американський художник *Річард Аутколт*, якого вважають винахідником сучасних коміксів.

Учень 2. Ранні комікси були в основному гумористичні за змістом. З 20-х рр. XX ст. зміст коміксів став різноманітнішим, з'явилися комікси пригодницькі, науково-фантастичні, детективні. У США комікс і досі за-

лишається одним з найпопулярніших жанрів масової літератури.

Учитель. Вирізняють декілька віків становлення коміксів.

*Учень 3. **Золотий вік коміксів.*** Назва періоду в історії американських коміксів, який тривав (за різними оцінками) з кінця 1930-х до кінця 1940-х – початку 1950-х років.

У цей час почали видавати аналоги сучасних коміксів, у яких вперше з'явилися одні з найвідоміших супергероїв, серед яких Супермен, Бетмен, Капітан Америка, Чудо-жінка і Капітан Марвел.

*Учень 4. **Срібний вік коміксів.*** Назва періоду в історії американських коміксів, який тривав з 1956 до приблизно 1970 року.

Наступний за Золотим, Срібний вік став часом художнього розвитку і комерційного успіху коміксів у США. Тоді великий внесок у розвиток коміксів зробили такі сценаристи, як Стен Лі, Гарднер Фокс, Джон Брум, художники Курт Суон, Джек Кірбі, Стів Дітко, Гіл Кейн та інші, а до кінця періоду з'явилося нове покоління авторів коміксів, таких як Денніс О'Ніл, Ніл Адамс, Рой Томас і Джим Стеранка.

Найвідоміші супергерої Срібного віку – Людина-паук, Флеш, Фантастична четвірка, Галк, Люди Ікс, Тор, Залізна людина.

*Учень 5. **Бронзовий вік коміксів.*** Назва періоду в історії американських коміксів, який тривав з 1970 по 1985 рік.

Сюжети коміксів стали дорослішими, тепер вони зачіпали такі теми, як *вживання наркотиків, алкоголізм і забруднення навколишнього середовища.*

*Учень 6. **Сучасний вік коміксів.*** Назва періоду в історії американських коміксів, який триває з середини 1980-х по наш час. Для манери створення коміксів характерна більша реалістичність і похмурість, поява антигероїв (Росомаха, Кабель, Веном, Спаун, Каратель).

У кінці ХХ століття велику популярність здобувають азійські жанри коміксу: японська манга і дещо менш відомі китайська маньхуа і корейська манхва.

Учитель. Які ж відомі журнали коміксів існували у ці періоди? Розкажуть нам наші *журналісти*.

(Доповіді учнів-журналістів)

Учень 1. **«Хеві метал»** (Heavy Metal) – американський журнал для дорослої аудиторії. Він публікує комікси та оповідання в жанрах фентезі та наукової фантастики. Почав виходити друком у квітні 1977 року, публікував перекладені з французької мови роботи художників Енкі Білала, Жана Жіро (відомого як Мебіус), Філіпа Друйлета, Міло Манара і Філіпа Казі.

Комікси журналу Heavy Metal вирізняються високою якістю роботи художників.

Учень 2. **«Піф гаджет»** (фр. Pif Gadget) – дитячий журнал коміксів, що виходив у Франції в 1969 – 1992 та 2004 – 2008 роках. Користувався величезною популярністю. У 1970 – 1971 роках тираж «Піфа» досягав 1 000 000 екземплярів – рекорд для журналу коміксів.

Важливою особливістю «Піфа» стало те, що в кожному номері можна було прочитати завершену історію з того чи іншого циклу.

Творці журналу прагнули до того, щоб зацікавити дітей різного віку, ось чому поряд з невибагливими, адресованими малюкам «Пригодами Піфа», «Пласідо і Мюзю» на його сторінках можна було побачити і пізнавальні комікси для підлітків – *науково-фантастичні, квазіісторичні*.

Учень 3. **«Комікс джорнал»** (The Comics Journal, TCJ) – американський журнал про комікси, присвячений новинам індустрії і з критичним оглядам нових робіт. Здобув популярність завдяки широким інтерв'ю з авторами коміксів і різкими критичним відгуками, бо редакція журналу дотримується думки, що комікси – твори образотворчого мистецтва і, отже, їх треба оцінювати за найвищими мірками.

Історія «Комікс джорналу» починається з 1977 року. Слоганом була фраза «Якісне видання для справжнього фанатів коміксів». До листопада 2009 року (№ 300) журнал виходив двічі на місяць. Потім він змінив формат на піврічний і перейшов в онлайн.

Учень 4. **«Візард»** (Wizard) – щомісячний американський журнал про комікси, публікувало видавництво Wizard Entertainment. Також носив назви «Wizard: The

Guide to Comics» і «Wizard: The Comics Magazine». Містив інформацію про ціни на комікси, дані про фільми, аніме, новини, інтерв'ю та огляди робіт. Останній номер журналу вийшов у січні 2011 року, потім видання перейшло на онлайн-формат.

Учень 5. «**Веселі картинки**» – дитячий гумористичний журнал для дітей від 4 до 10 років. Виходить щомісяця з вересня 1956 року.

Журнал містить вірші й оповідання, настільні ігри, комікси, ребуси, жарти, загадки. Він організовує дозвілля всієї сім'ї, бо маленьким дітям читають батьки, а старші діти потребують схвалення дорослих, на кшталт, чи добре виконано завдання з журналу, чи правильно відгадана загадка.

На початку 1980-х років його тираж сягав 9 500 000 примірників.

Учень 6. «**Міккі Маус**» – дитячий інформаційно-розважальний журнал коміксів, що видає в Росії компанія «Егмонт-Росія», починаючи з 1989 року.

Цільова аудиторія – діти молодшого та середнього шкільного віку.

Учитель. Прийнято вважати, що комікс – це єдність тексту і візуалізація дійства, він здатен впливати на людей різного віку. У структурі коміксу також важливе застосування принципу відображення діалогу за допомогою «бульбашки», яка видувається з уст персонажу. Середині нього вкорочена пряма мова, репліка, звернена до партнера.

Малюнок у коміксі виразний сам по собі. Але комікси без тексту – це скоріше виняток, ніж правило. Символ жанру «бульбашка» – частина коміксу, що містить текст. Обсяги тексту можуть коливатися від незначних до дуже великих. Разючий літературний текст разом із яскравою, оригінальною графікою здатний перетворити комікс у шедевр мистецтва.

Людина, читаючи комікс, бачить на малюнку текст (ремарки, репліки персонажів, надписи, вивіски, таблички тощо) читає його та зіставляє прочитане з малюнком. Тому комікс читають і розглядають водночас. У цьому його жанрова унікальність. Іншими словами, це малюнки, які можна читати. Кадри коміксу статичні, вони

оживають тільки в уяві читача. Основна дія в коміксі розгортається не на малюнках, а «поміж» ними – у мить, коли читач подумки з'єднує дві різні картинки у зв'язну історію. Таким чином комікс, як і література, примушує працювати уяву.

3.2. Проектування й розроблення коміксу.

3.2.1. Основний етап проектування коміксу – створення творчого колективу

Учитель. Створення коміксу – колективна робота, в якій беруть участь зазвичай декілька осіб. Сюжет, розроблення головних персонажів, створення малюнків, вибір кольорів – це рівноцінні частини проектування коміксу. Отже, головний етап в розробленні коміксу – це створення творчого колективу, команди, яка працює над проектуванням творчої роботи – задуму сюжетної лінії коміксу, опису його головних героїв.

Зазвичай творча команда складається з двох учасників – письменника й художника, а також з інших представників команди, які так чи інакше зв'язані з ними й працюють під їхнім керівництвом.

Ознайомимося з типовою творчою командою зі створення коміксу та визначимо як розподіляються їх ролі.

Письменник (сценарист) – це головна людина в команді. Письменник повною мірою створює весь сюжет коміксу, разом з описами сцен і дій, зовнішність персонажів та їхні діалоги. Робота письменника стає основою для художника.

Сценарій, створений у результаті роботи письменника, – основа майбутнього коміксу і дозволяє вже на етапі написання з'ясувати, який він буде.

Художники. У команду художників входять такі спеціалісти: художник, прорисовник, колорист і метранпаж.

Художник. Роль художника – це прорисовання олівцем основи майбутнього коміксу. Його робота вважається дуже важкою й відповідальною в процесі візуалізації задуму. Від нього залежить наскільки динамічна й захоплива буде історія, наскільки емоційні будуть герої і як

ретельно будуть опрацьовані задні плани малюнків. Ця робота дуже важка й потребує максимальної уваги.

Художник-прорисовник. Після художника в процес залучається художник-прорисовник, він доповнює малюнки, роблячи контури малюнків чіткішими й заштриховуючи тіні й чорну заливку, де слід. Головне завдання прорисовника – доповнити й поліпшити роботу художника, підготувати малюнок для розмальовування на комп'ютері й друку зображення.

Після нього до роботи долучається *колорист*, який робить комікс різнокольоровим. Його завдання полягає в розмальовуванні коміксу за допомогою комп'ютерних засобів. Колорист переносить рисунок у цифровий формат, що значно прискорює роботу й спрощує її подальші корективи. Колорист робить загальну кольорову гаму майбутнього коміксу, що створює емоційне наповнення візуальних образів.

Після колориста за роботу зі створення коміксу береться *метранпаж*, у чій обов'язки входить розташування текстових ефектів. У руки метранпажа комікс потрапляє в кінці, але його участь у процесі створення коміксу важко переоцінити. Саме він розташовує діалоги, звукові ефекти й коментарі на останньому етапі створення коміксу. Метранпаж керується передусім сценарієм коміксу, а також рисунком художника, розставляючи діалоги так, щоб вони читалися легко й у правильній послідовності, підтримуючи сюжетну лінію.

При створенні коміксу в школі важлива участь наукових керівників, які доповнюють та контролюють оформлення творчої роботи. Це:

- редактор-коректор текстової частини творчої роботи;
- редактор-коректор художнього оформлення коміксу;
- редактор-коректор комп'ютерного оформлення творчої роботи.

Весь творчий колектив під пильним наглядом наукових керівників створює сценарій, і починається спільна робота сценариста і художників. Вони разом осмислюють, як виглядатиме кожен аркуш. Художники працюють над відображенням дій у кожному кадрі, композицією

ілюстрацій на розвороті графічного коміксу. Під час розкадрування обирають стиль майбутнього коміксу.

3.2.2. Процес створення коміксу.

Найвдячніші читачі коміксів – це школярі. Вони шукають у коміксах те, що не відшукали в кіно і в літературі. Їх цікавлять будь-які жанри. На першому місці стоїть фентезі, а далі йдуть гумористичні напрямки.

Процес створення коміксу творчим колективом відбувається відповідно до схеми дій (схема 1).

Схема 1. Процес створення коміксу.

Під час розроблення коміксу слід приділити увагу створенню образів персонажів, їхніх характерів, послідовності дій, обрати основні драматичні ходи сюжету.

Наступний етап після обдумування й розроблення ідеї коміксу – написання сценарію зі всіма діями й репліками.

Після написання сценарію, розроблення персонажів і формування стилю коміксу відбувається власне його реалізація: робота повинна виконуватися охайно й ретельно. Насамперед слід намітити загальну композицію аркушу, а тільки вже по тому визначати прорисовування деталей. Для графічного відображення слів і думок персонажа використовувати спеціальні «бульбашки».

Останню роботу, виконану олівцем, надалі виконують гелевою чорною ручкою для надання рисунку більшої чіткості й контрастності. Готові, чіткі чорно-білі малюнки сканують. І вже за допомогою програми графічного редактора розмальовують на комп'ютері.

Учитель. Світовий досвід видавництва коміксів показав, що створюють мальовані історії для підлітків найчастіше юні автори, у нашому випадку ми познайомимся з прикладом створення коміксу «Шкільні витребеньки», який розробляли учні 5 класу.

Одна з умов цього коміксу: створення світу максимально наближеного до реального. Його герої живуть у звичайному місті, вчать, займаються спортом, залишаючись при цьому звичайною молоддю, яка ходить до школи, списує на уроках, подорожує, мріє...

(Перегляд відеофрагменту)

Учитель:

- Який вид коміксу ви побачили?
- Яка тема коміксу? (Про що він?)
- Хто головні герої коміксу?
- Як вони виглядають?
- Де відбуваються дії?
- Які репліки героїв?
- Як розвиваються події?

(Відповіді учнів)

Учитель. Для розроблення цієї творчої роботи вирішено зупинитися на гумористичному жанрі, а також зробити оформлення коміксу яскравими ілюстраціями й використати простіше реальне зображення головних персонажів.

3.2.3. Від ескізу до мистецького шедевра – коміксу.

Учитель. Як же розробили цей комікс діти? Детальніше нам повідомлять наші *художники-знавці*. А допоможе у цьому вам книжка-комікс «Шкільні витребеньки».

(Доповіді учнів художників-знавців)

Учень 1. Перед підготовкою ескізів, художникові потрібно з'ясувати деякі особливості майбутніх ілюстрацій – фон, характер героїв, стиль інтер'єрів тощо. Тому на

цьому етапі важливо зібрати максимально повну інформацію.

Далі – розроблення композиційного рішення. На цьому етапі художники розробляють й пропонують усій команді творчого колективу своє бачення головних персонажів, інтер'єрів.

У цьому випадку спільної роботи жанр коміксу – гумористичний. Згідно з жанром коміксу, головне завдання творчого колективу – побачити навіть у звичайних речах, тваринах, рослинах, буденних сценах щось незвичайне, особливе й створити несподіваний смішний художній образ.

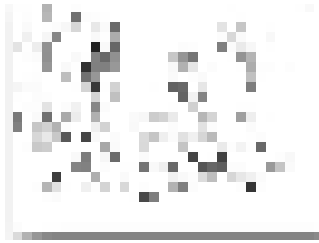
Учень 2. Головне місце в створенні коміксу надано команді художників. Художник, відтворюючи різні сторони реального світу, не копіює дійсність, а створює нову реальність – художні образи.

У процесі творчої роботи художники розробляють усі елементи оформлення коміксу, кожен з яких відбиває її зміст і підпорядковується загальній композиції. Передусім це **обкладинка** коміксу. На ній вміщено ім'я авторів, вказано рік і назву творчої роботи, а також ілюстрації, за якими можна визначити, про що йдеться в коміксі. Карикатури авторів творчої роботи розміщуються на першій сторінці коміксу. На другій міститься малюнок-кінцівка, яка є декоративним елементом, і невеличкий зміст цього коміксу. Далі розташовані портрети головних персонажів коміксу, з описом їхніх дій, мрій, вчинків. Ця сторінка називається **фронтиспісом**. Після неї йде безпосередньо сам комікс.

Учень 3. Особливе місце у створенні коміксу відведено ілюстрації.

Завдяки графіці художники створюють ілюстрації. Графіка має свої засоби, тобто мову – лінії, штрихи, крапки, світлі й темні плями. Для створення коміксу використовували техніку малювання олівцем. Це дає змогу створювати різні за кресленням і виразністю лінії, штрихи, крапки, плями.

Легкі та ледь помітні сріблясті лінії для начерків утворюються твердими або середньої твердості графітними олівцями. М'які й дуже м'які олівці – незамінні помічники у створенні товстих, насичених ліній у штрихуванні. У техніці малювання олівцем лінії виходять оксамитові,

м'які, пухнасті. Для нанесення яскравих ліній, штрихів, надання картинці контрасту використовували чорну гелеву ручку (малюнок 1).

Малюнок 1. Додання картинці контрасту.

Щоб створити довершений, цілісний художній образ, у творчій роботі застосовували певні правила. Передусім правила композиції, контрасту.

Учень 4.

Композиція (латинське слово, що означає «створення», «побудова», «поєднання», зв'язок) немов збирає всі основні елементи зображуваного в єдине ціле [1, с. 14].

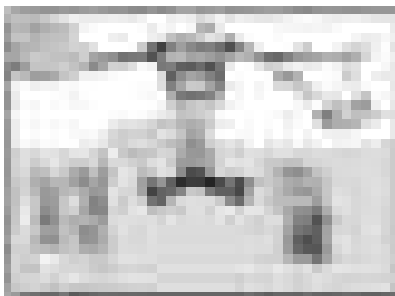
Правило перше: у композиції обов'язково повинно бути головне та другорядне (головний персонаж, предмет або форма), що ми бачимо на малюнку 2.

Малюнок 2. Перше правило.

Учень 5.

Правило друге: головне в композиції вирізняється розміром (малим чи великим проти іншого); формою, кольором, характером і розташуванням (малюнок 3).

Малюнок 3. Друге правило.

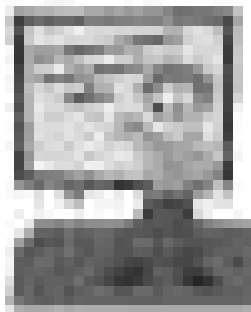
Учень 6.

Правило третє: на картинці створюється композиційна цілісність, коли жоден елемент не можна ні додати, ні вилучити, не змінивши загального враження, наприклад, це можна побачити на малюнку 4.

Малюнок 4. Третє правило.

Учень 7.

Неабияке значення для малюнка має контраст. *Контраст* – важливий засіб організації композиції. У графіці він може виявлятися порівнянням ліній – товстих/тонких, лінійних/динамічних (рухливих); форм – загострених/округлих, маленьких/великих; кольорів і плям – яскравих/темних, темних/світлих. Наприклад, на фоні класу головним акцентом (контрастом) буде яскрава пляма – хлопчик, що пише на дошці (малюнок 5).

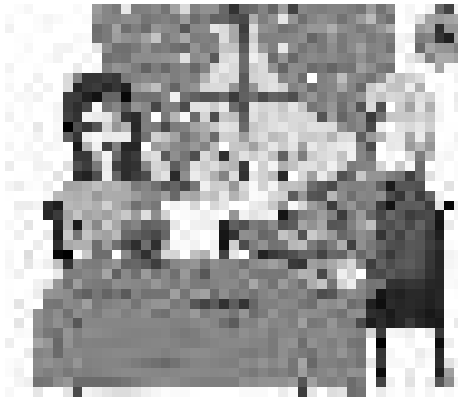

Малюнок 5. «Контраст»

Учень 8.

Художні образи. Художні образи викликають сильні емоційні переживання, породжують у кожного глядача власні уявлення та думки. Створюючи композицію з кількох фігур або предметів, варто зважати не лише на її розмір, а й на співвідношення їхніх розмірів. До того ж природна форма може різнитися співвідношенням і розміром своїх частин. Зменшенням або збільшенням цих частин досягаються інші пропорції.

За різними пропорціями розпізнаємо дитину і дорослого, людину високу або низьку, огрядну чи худорляву (малюнок 6).

Малюнок 6. Художні образи.

Учитель.

Далі готові малюнки мають пройти комп'ютерне опрацювання.

Існують різні сервіси для створення коміксів, з якими ви вже самостійніше ознайомитеся вдома.

У нашому випадку використовували CorelDRAW – графічний пакет для дизайну, який містить у собі додатки для створення, коректування й оформлення ілюстрацій. За допомогою програми CorelDraw були розроблені композиції малюнків цієї роботи, обрано найуспішніше їх розташування.

Переглянемо, як саме проходить процес створення коміксу в школі на прикладі коміксу «Шкільні витребеньки». (*перегляд слайдів*)

Учитель. Ми вже ознайомилися з історією і процесом створення коміксу. Спробуймо з вами продовжити цей комікс, з головними героями, але створити сюжет з бувальщин вашого класу. Підготуйте вдома міні-сценарій “Один незвичайний день з життя мого класу” за темами на вибір: 1 вересня, 8 березня, 1 квітня, 23 лютого, День вчителя, останній дзвоник, на перерві, на уроці, на екскурсії, на позакласному заході, на уроці шкільного гуртка тощо.

Для цього ви розділилися на 4 творчі колективи. Спробуйте зробити схематичне-розкадрування вашої версії продовження цієї історії.

(Учні показують свої схематичні проекти)

Рефлексія

- «Створюючи комікс, я навчився...»
- «На сьогоднішньому уроці я зрозумів (я дізнався, я розібрався ...)»;
- «На цьому уроці мене порадувало ...»;
- «Я похвалив би себе ...»;
- «Особливо мені сподобалося ...»;
- «Після уроку мені захотілося ...»;
- «Я мрію про ...»;
- «Сьогодні мені вдалося ...»;
- «Я зумів ...»;
- «Було цікаво ...»;
- «Було важко ...»;
- «Я зрозумів, що ...»;
- «Тепер я можу ...»;
- «Я відчув, що ...»;
- «Я навчився ...»;
- «Мене здивувало ... «

Домашнє завдання

1. Допрацюйте ілюстрації вашого коміксу в графічному редакторі CorelDRAW і опублікуйте його. (захист створених проектів)
2. Підготуйте доповіді-презентації (на бажання, на вибір):
  - комп'ютерні ігри за мотивами коміксів,
  - екранізації фільмів за мотивами коміксів,

- приклади коміксів, виконаних в різноманітних сервісах.

Викорстані джерела

1. Белкіна Е. В. Образотворче мистецтво: підруч. для 5 кл. загальноосвіт. шк. /Е. В. Белкіна, А. А. Поліщук, Л. В. Фесенко. – К.: Промінь, 2005. – 207 с.: іл.
2. Як придумати сюжет до коміксу і написати сценарій, 2003. <http://comics.vanyamba.ru>.
3. Балухта К. В. CorelDRAW. Учимося рисувати на комп'ютері. – М.: Ексмо, 2005. – 384 с.
4. Куприянов Н. И. Рисуем на компьютере: Word, Photoshop, Corel Draw, Flash. – СПб.: Питер, 2005. – 128 с.
5. Федоров А. В. Corel Draw. Экспресс-курс. – СПб.: БХВ-Петербург, 2005. – 400 с.

Матеріал для вчителя. Словничок термінів

Графіка (гр. – пишу, маюю) – вид образотворчого мистецтва, основним зображальним засобом якого є рисунок.

Види графіки – станкова, книжкова, прикладна.

Виразні засоби графіки – крапка, лінія, штрих, пляма.

Графічні техніки та матеріали – олівець, восковий олівець, гелева ручка, графіт, крейда, пастель, туш, фло-мастери.

Ескіз (фр. – начерк) – попередня ідея художнього твору, виконана в графічній або іншій формі.

Жанр (вид) – різновид художнього твору.

Ілюстрація (лат. – освітлюю) – зображення, яке доповнює або наочно пояснює будь-який текст.

Колір – здорове відчуття, викликане світлом, яке створює уявлення про забарвлення чого-небудь.

Колорит (лат. – колір) – гармонійне поєднання кольорів як один із засобів емоційної виразності.

Композиція – побудова художнього твору, замовлення змістом і призначенням.

Контраст (фр. – протилежність) – різко окреслене протиставлення.

Контур (фр. – обрис) – обрис фігури або предмету.

Образ художній – форма відтворення навколишнього світу, думок і почуттів митця в художньому творі.

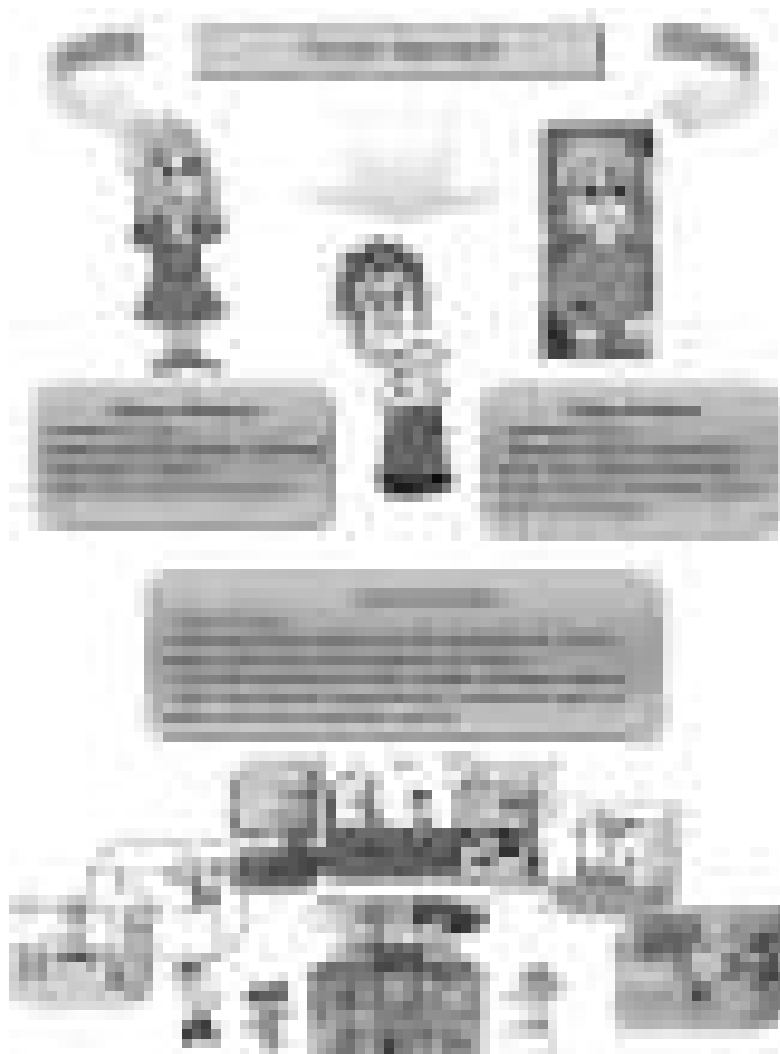
Стиль – у мистецтві – єдність змісту, образів і художньої форми, властива різним історичним періодам.

Техніка (гр. – майстерність) – сукупність навичок і способів, за допомогою яких створюється художній твір.

Тон (гр. – напруження) – інтенсивність кольору або світлотіні певної ділянки малюнка або картини.

Штрих (нім. – писати) – лінія, що виконується одним рухом руки, короткі лінії, нарисовані підряд в одному чи різних напрямках.

Структура коміксу «Шкільні витребеньки»

Сценарій коміксу «Шкільні витребеньки»

– Мар'я Іванівна, можна увійти?

– А-а-а, це ти, Сашко Галушко? Будь ласка, зайдіно в мій кабінет. Я вже довго на тебе чекаю. Бачиш, яка честь: сам директор школи відклала всі свої справи, щоб із тобою побалакати!

– Я запізнився на урок. Даю вам слово, що більше такого не трапиться...

– Я про це вже зрозуміла. По-перше, доброго дня!

– Здрастуйте!

– По-друге, поясни мені, що трапалося?

– Ой, чого тільки не трапалося! Спочатку зламався годинник!

– Зупинився, чи як?

– Ні, просто на годиннику годинникова стрілка стала рухатися в протилежний бік. Тому я не зміг дізнатися, котра година. Але потім усе ж таки дізнався!

– Яким чином?

– Ображаєте, Маріє Іванівно! Дуже легко: за допомогою телефону. Я набрав «101», а вони говорять: «Уже восьма година». Я запитав: «Це правда?». А вони відповідають: «Так!» Я зрозумів, що запізнююся, швидесенько вдягнувся та прошмигнув у двері. Аж тут бачу: муляри розмалювали всі сходи різнокольоровими фарбами і ще й табличку повісили «ПРОХІД ТИМЧАСОВО ЗАКРИТО». Це значить, що поки остаточно не висохнуть сходи – ходити не можна. Я гадаю, що робити? Довелося всім мешканцям будинку спускатися пожежними сходами.

–І тобі також?

– Авжеж!!! І мені також. Я швидесенько спустився з п'ятого поверху, вибіг на вулицю, аж тут бачу: всю вулицю перекрили.

– Невже також розмалювали фарбами?

– Та ні, що ви! Просто з'ясувалося, що по дорозі веселий клоун вів тварин: жирафу, верблюда, коня, зайця, їжака й мишу – тому весь рух припинився.

– Цікаво, а куди вели всіх цих тварин?

– Та не знаю я! Мабуть, у зоопарк. Чи в цирк.

– Чи кінозйомку?

– Може, й на кінозйомку. Взагалі, мені довелося довго чекати, а потім я побіг до школи, і більше зі мною нічого не траплялося! Чесне слово!

– Усе?

– Так, усе.

– Дуже цікава історія. А тепер зізнайся мені, Галушка! Є хоча б крапля правди з того, що ти мені щойно розповів?

– Так, два слова є...

– Які ж ці слова?

– «Я запізнився»...

– І це все, що ти можеш сказати?!

– Я більше так не буду ...

– Це вже ми чули. Як ти гадаєш, чому тебе викликали до директора?

– Не знаю...

– Ось переді мною цілий перелік твоїх пригод. Як у міфічного героя. Дванадцять подвигів Галушки!

– Я більше не буду .....

– Почнемо з першого квітня. У цей день тебе не було в школі. Так вважали вчителі. А насправді ти всі уроки просидів у «Живому кутку», вдаючи з себе мавпеня!

– Я більше ...

– Двадцять третього квітня, на уроці фізкультури ти замість м'яча закинув у ворота портфель учениці Іванни Бджілки, що впав на голову твоєму однокласникові Макару Лушпиньку!..

– Я ...

– Одинадцятого травня, під час перерви, у коридорі ти показував прийоми карате, в результаті пробив ногою перегородку й залетів в учительську, де відбувалася нарада з приводу поведінки учнів у школі.

– Ну .....

– Двадцять першого травня, на уроці хімії, ти намагався розчинити в азотній кислоті свого щоденника, але, на щастя, не знайшлося гідного посуду...

– Я не буду....

– А через два дні, коли класний керівник попросив дати щоденника, ти відповів, що його взяла Іванка, щоб налякати своїх батьків.

– Я більше не буду .....

– Далі, вже двадцять першого вересня на уроці літератури ти отримав одразу дві двійки. Першу за те, що підказував, другу за те, що ще й неправильно: бо «Муму» – по-перше, не прізвисько великої корови, і, по-друге, у неї чотири ноги, але не по кутках.

– Я більше не буду ...

– Шостого жовтня, на уроці математики, коли вчителька задала задачку: «30 учнів з'їли 120 яблук, 150 груш, 60 гарбузів. Що буде в кожного?». Ти зробив сенсаційне відкриття – розлад шлунку!

– ?...

– У п'ятницю, п'ятого листопада, на шкільному суботнику. Всі учні принесли відповідний інвентар, а ти що накоїв? Приніс пілосос!? Чому?

– Так, Маріє Іванівно! Двадцять перше століття – ера нанотехнологій...

– Галушка!?

– Так, зрозумів! Я більше не буду .....

– Нещодавно, чотирнадцятого грудня, учитель російської мови попросила тебе на дошці написати дату. І ти, не замислюючись, написав: «Сигодне фторник, чатырдцатое дэбра», чим викликав сердечне хвилювання в Людмили Олексіївни.

– Не буду я ...

– Ну, що з тобою робити, Сашко Галушка?! Якби твоє бажання, ти б гарно вчився. Ось, наприклад, у попередньому місяці, ти отримав заслужену «п'ятірку» зі співів, «молодець!» – з математики і «супер» – з фізкультури!

– Я більше не буду!!!

3.9. Кейс-практикум зі створення анімаційного фільму «Основи створення мультиплікації в середовищі Synfig Studio»

Остапенко Людмила Петрівна,
*викладач кафедри інформатики Харківського
національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди;*

Соловійова Ольга Костянтинівна,
*студент 4 курсу напрямку підготовки «Інформатика»
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди.*

Мета: познайомитися з основами створення мультиплікації, здобути базові навички зі створення анімації, створити фрагмент мультфільму за наданим прикладом в середовищі Synfig Studio.

Завдання:

- навчальне – сформувати поняття анімації, мультиплікації, принципів створення анімації; познайомити з середовищем створення анімації Synfig Studio; прищепити початкові навички зі створення анімації в середовищі Synfig Studio;
- розвивальне – розвинути наочно-образне мислення, уважність, пізнавальний інтерес;
- виховне – виховання інформаційної та медіакультури, розширення кругозору учня.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Обладнання: персональні комп'ютери, обладнані засобами запису та відтворення звуку; програмне забезпечення *Microsoft Windows*; програмні середовища *Synfig Studio*, *FFmpeg*, *Gtk*, *Windows Movie Maker*. Допомога з інсталюванням і завантажуванням середовища *Synfig Studio* див. у теці Допоміжні матеріали вчителю, файл *Алгоритм інсталяції додатку Synfig Studio.docx*.

Випереджувальне завдання для учнів: Обов'язкові для учнів до початку вивчення основ створення анімації за допомогою середовища *Synfig Studio* перегляд

та обговорення з учителем презентації «Основи анімації» (див. теку Підготовка до уроку\Основи анімації.pptx).

• **Аналітична робота.**

1. Учням пропонується переглянути мультфільм «Road Runner» студії «Warner Bros. Entertainment, Inc.» (див. теку Підготовка до уроку\Road Runner_Wile E. Coyote cartoon collection-Zoom at th.avi).
2. Заповнити таблицю.

Вид анімації	Наявність принципу	Час появи
Стискання і розтяг (Squash and stretch)		
Підготовка або відмова руху (Anticipation)		
Сценічність (Staging)		
«Прямо вперед» і «від пози до пози» (Straight ahead action and pose to pose)		
Наскрізний рух і нахльостування (Follow through and overlapping action)		
Пом'якшення початку і завершення руху (Slow in and slow out)		
Рух по дугах (Arcs)		
Другорядні дії (Secondary action)		
Таймінг – розрахунок часу (Timing)		
Перебільшення, спрощення (Exaggeration)		
Ясний малюнок та чіткі пози (Solid drawing and solid posing)		
Привабливість (Appeal)		

План уроку.

1. Організаційний момент (вітання, доповідь чергового).

2. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети та очікуваних результатів уроку.
3. Перевірка домашнього завдання.
4. Актуалізація опорних знань.
5. Сприймання й засвоєння учнями навчального матеріалу.
6. Фізкультхвилинка.
7. Практична робота.
8. Підбиття підсумків уроку, рефлексія.

Хід заняття

1. Організаційний момент (вітання, доповідь чергового, організація уваги).

Існує спеціальна область інформатики, що вивчає методи та засоби створення і опрацювання зображень за допомогою програмно-апаратних обчислювальних комплексів, – комп'ютерна графіка. Вона охоплює всі види та форми представлення зображень, доступних для сприйняття людиною або на екрані монітора, або у вигляді копії на зовнішньому носії (папері, кіноплівці, тканині тощо). Без комп'ютерної графіки неможливо уявити собі не тільки комп'ютерний, але і звичайний, цілком матеріальний світ. Візуалізація даних знаходить застосування в найрізноманітніших сферах людської діяльності. На стику комп'ютерних, телевізійних і кінотехнологій зародилася і стрімко розвивається відносно нова галузь комп'ютерної графіки та анімації.

2. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети та очікуваних результатів уроку.

«Мультиплікація починається там, де закінчуються можливості інших видів мистецтв» – цю крилату фразу вимовив у свій час відомий болгарський режисер-мультиплікатор Тодор Дінов. І з ним важко не погодитися. Можливості мальованого і лялькового фільмів такі великі, що кордони їх дійсно важко визначити. «Оживляючи» малюнок або неживі предмети, мультиплікатор здатний втілити на екрані будь-який задум, доступний людській фантазії, зробити неможливе можливим. Навіть більше,

наша фантазія нерідко відстає від можливостей цього виду мистецтва. За інерцією ми все ще вважаємо мультиплікацію видом кіномистецтва. Здавалося б, так воно і є: мультиплікаційні фільми знімають на кіноплівку, демонструють на екрані в кінотеатрі, але ... на цьому схожість і закінчується. Якщо уважно розібратися, якими засобами створюється образ в ігровому кінематографі та в мультиплікації, то неважко переконатися, що остання набагато ближча до графіки, живопису та скульптури, з одного боку, і до поезії, музики – з іншого. А точніше, мультиплікація – це оригінальне мистецтво, народжене на стику інших видів, яке ввбрало в себе їхні риси. Часто мультиплікації називають мистецтвом оживих малюнків.

Мета цього уроку – ознайомлення з основами створення мультиплікації, здобуття базових навичок зі створення анімації, створення фрагменту мультфільму за наданим прикладом в середовищі Synfig Studio.

3. Перевірка домашнього завдання.

Взаємоперевірка наявності домашньої роботи. Діти по черзі читають відповіді із заповненої таблиці, та звіряють свої відповіді з іншими.

Приклад очікуваних відповідей у таблиці.

Вид анімації:	Наявність принципу анімації (+/-)	Час появи
Стискання і розтяг (Squash and stretch)	+	55 с, 1 хв 38 с, 1 хв 41 с.
Підготовка або відмова руху (Anticipation)	+	46 с, 5 хв 13 с.
Сценічність (Staging)	+	Протягом усього мультфільму.
«Прямо вперед» та «від пози до пози» (Straight ahead action and pose to pose)	+	Протягом усього мультфільму.

Наскрізний рух і нахльостування (Follow through and overlapping action)	+	28 с., 1 хв. 58 с., 3 хв. 43 с.
Пом'якшення початку і завершення руху (Slow in and slow out)	+	5 хв. 13 с.
Рух по дугах (Arcs)	+	3 хв. 30 с., 5 хв. 10 с.
Другорядні дії (Secondary action)	+	Протягом усього мультфільму.
Таймінг – розрахунок часу (Timing)	+	Протягом усього мультфільму.
Перебільшення, спрощення (Exaggeration)	+	56 с. – 1 хв. 20 с., 1 хв. 36 с., 1 хв. 40 с. – 2 хв., 3 хв., 3 хв. 47 с., 4 хв. 7 с., 4 хв. 22 с., 4 хв. 48 с. – 4 хв. 57 с., 5 хв. 13 с. – 6 хв. 05 с.
Ясний малюнок та чіткі пози (Solid drawing and solid posing)	+	Протягом усього мультфільму
Привабливість (Appeal)	+	Протягом усього мультфільму

4. Актуалізація опорних знань.

- *Робота в парах.*

Учні поділяються на групи по 3-4 чоловіки. Кожна група отримує два набори карток: на картках з першого набору – назва основних термінів і понять, на картах з другого набору – визначення. За відведений час (3-5 хвилин) група повинна скласти сторінку термінологічного словника.

Приклад виконання завдання на зіставлення.

Анімація – напрям художнього мистецтва, головне завдання якого – створення рухливого зображення.

Мультиплікація – технічні способи створення ілюзії рухомих зображень (руху та/або зміни форми об'єктів – морфінгу) за допомогою послідовності нерухомих зображень (кадрів), які змінюють один одного з деякою частотою.

Об'ємна (матеріальна) анімація – об'єкти є окремими елементами цього виду анімації.

Комп'ютерна анімація – вид анімації, в якому об'єкти створюють за допомогою комп'ютерних засобів.

Ротоскопіювання – анімаційна техніка, при якій мультфільм створюється шляхом окреслення кадр за кадром натурального фільму (з реальними акторами і декораціями).

Технологія форми морфінг – технологія зміни форми. Часто використовується для перетворення одного об'єкта в інший. Зазвичай виконують за допомогою технології «ключових кадрів».

Таймінг – розрахунок часу – скільки часу або скільки кадрів виділяється на показ дії або руху.

Другорядні дії – принцип анімації, який реалізується якщо персонаж дивиться телевизор і водночас розмовляє телефоном.

Стопкадрова (лялькова) анімація – вид анімації при якому розміщення в просторі об'єктів фіксується кадром, після чого їхні положення змінюються і знову фіксуються.

Покадрова технологія – це технологія створення анімації, за якої кожен кадр малюють окремо.

5. Сприймання й засвоєння учнями навчального матеріалу.

SynfigStudio – це вільне (з відкритим вихідним кодом) програмне забезпечення для створення векторної 2D-анімації, розроблене на базі операційної системи Linux. У SynfigStudio можливе створення анімації кінематографічної якості в умовах невеликого колективу і обмежених ресурсів.

Традиційно 2D-анімація створювалася через малювання кожного зображення окремо. Ці зображення називаються *кадри* (також існує термін *фрейми*), цей метод називається *покадрова* анімація. Але створення ілюзії «живого» руху потребує величезної кількості кадрів, тому метод покадрової анімації дуже повільний і забирає багато часу та ресурсів.

Synfig Studio використовує дві технології створення кадрів:

- Morphing animation – морфінг,
- Cutout animation – перекладна анімація.

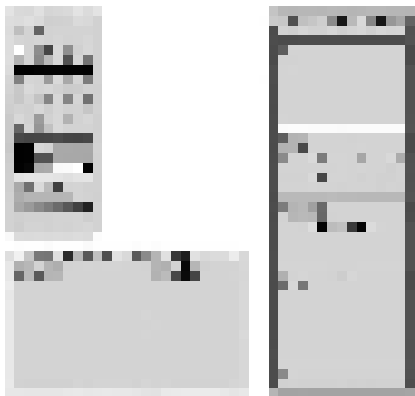
Морфінг створює плавний перехід між двома зображеннями. Це досягається через перетворення однієї форми в іншу, часто з використанням спеціальних точок-фіксаторів. Для векторних зображень *Synfig Studio* робить ці переходи автоматично, анімація створюється просто підставленням зображення в ключових позиціях, які перебувають на відносно великих проміжках часу. Художник створює стільки кадрів, скільки необхідно, щоб отримати основу руху анімаційної сцени, а про створення проміжних кадрів подбає *Synfig*.

Принцип перекладної анімації полягає в поділі об'єкта на складові частини і простої їх зміни (наприклад, переміщення, обертання і зміна розміру) в різних позиціях часу анімації. *Synfig Studio* використовує ці позиції і створює плавні переходи між кожною з них. Перекладна анімація може бути створена з використанням як растрових, так і векторних зображень.

В обох випадках завдання *Synfig Studio* – заповнити прогалини між так званими «ключовими кадрами», щоб вийшла плавна анімація. Цей процес називається *фазування* або *tweening* (tweening).

Хоча *Synfig* й не призначений для малювання покадрової анімації, він може бути використаний для того, щоб перетворити намальовані від руки кадри в справжню кінематографічну анімацію. Художник має змогу конвертувати кожен растровий кадр у векторний формат, цей процес називається трасуванням (tracing) та нагадує процес малювання на кальці за допомогою встановлення контрольних точок.

Познайомимося з описом робочого середовища *Synfig Studio*.

При запуску *Synfig Studio* відображається екран завантаження і потім з'являються три вікна. Вікно в лівому верхньому кутку являє собою панель інструментів (*Toolbox*). За його допомогою можна відкривати файли, вибирати інструменти, міняти кольори тощо. Однак при запуску більшість кнопок неактивні, бо немає відкритого файлу.

Інші два вікна (одне знизу й одне праворуч) містять різні панелі й можуть налаштовуватися. Можна перетягувати панелі з одного місця на інше за їхні заголовки. Можете створювати нові вікна, просто перетягнувши заголовки панелі за межі вікна, всередині якого він був.

Щоб відкрити потрібну панель переходять *File – Dialogs* з меню панелі інструментів і у вкладці обирають ім'я тієї панелі, яку треба відобразити.

Панелей досить багато. Щоб дізнатися, для чого служить та або та панель, треба навести курсор миші на її заголовок і почекати, поки не з'явиться підказка, що спливає, з іменем панелі.

Розглянемо найважливіші панелі середовища:

- Панель шарів (*Layers*) – відображає ієрархію шарів для поточного зображення. Також дозволяє маніпулювати шарами.

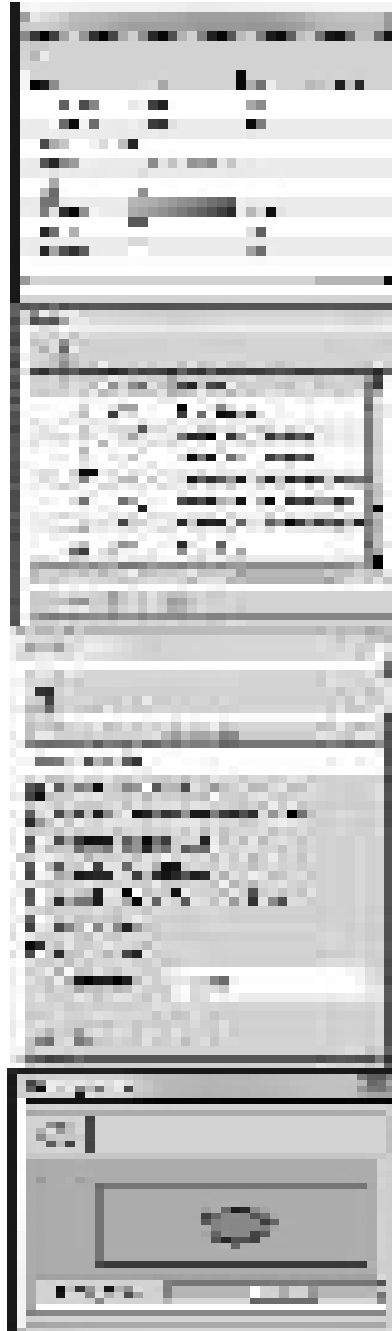

- Панель властивостей (*Params*) – відображає властивості виділеного шару (або кількох виділених шарів).

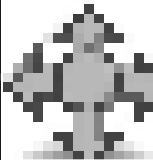

- Панель історії дій (*History*) – показує редагований список попередніх дій.

- Панель властивостей інструмента (*Tool Options*) – дозволяє змінювати параметри поточного інструмента.

- Панель навігації (*Navigator*) – відображає зменшену копію малюнка, дозволяє змінювати масштаб і ділянку відображення.

Познайомимося з інструменти середовища *Synfig Studio*.

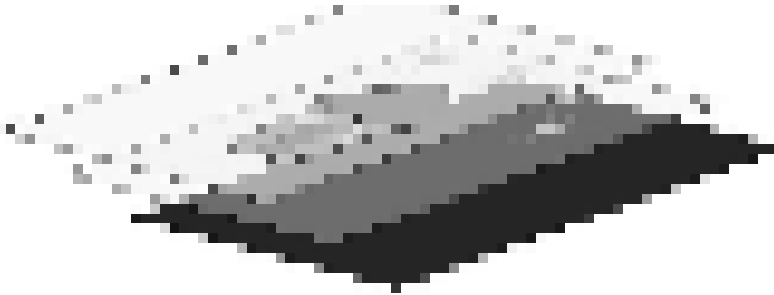
Службові інструменти	
	<i>Transform Tool</i> – схожий на звичайний курсор, але при одночасному натисканні на певні службові клавіші клавіатури, може виконувати різні дії. При одночасному натисканні з клавішею <i>Ctrl</i> може обертати крапки зв'язки, з клавішею <i>Alt</i> – розтягує крапки зв'язки, а з клавішею <i>Shift</i> – трансформує зображення.
	<i>Smoothmove Tool</i> – на відміну від інструмента трансформації, цей слугує не для зміни положення фіксувальних крапок, а для перенесення всього шару без зміни положення фіксувальних крапок відносно один одного.
	<i>Scale Tool</i> – слугує для збільшення розмірів зображення (шару).
	<i>Rotate Tool</i> – обертає зображення на сцені.
	<i>Mirror Tool</i> – інструмент для віддзеркалення зображень на сцені. Має дві функції: віддзеркалення по вертикалі (<i>Vertical</i>) та по горизонталі (<i>Horizontal</i>). Також при натисканні клавіші <i>Shift</i> змінює напрям на протилежний.
	<i>Zoom Tool</i> – використовується для зміни масштабу сцени.
Найпростіші фігури	
	<i>Прямокутник (Rectangle Tool)</i> . Малює прямокутник довільного розміру.

	<i>Ламана (Polyline Tool)</i> . Має стандартні параметри, що й інші фігури. Створює фігури, завдяки нанесенню сполучних крапок. При натисканні на першу крапку зачинає ділянку фігури.
	<i>Коло (Circle Tool)</i> . Малює коло з будь-яким діаметром, починаючи від центру. Має звичайні параметри, такі як: створити ділянку, створити контур, створити градієнтне поле тощо. Відмічаючи галочками, можна вибрати потрібні параметри дії. Параметр <i>розмиття (Feather)</i> відповідає за чіткість зовнішніх ліній.
	<i>Зірка (Star Tool)</i> . Інструменти прямокутник і коло створюють відповідні зображення. Мають ті самі параметри, що й коло.
Інструменти малювання	
	<i>Олівець (Sketch Tool)</i> – призначений для малювання ескізів. Має лише один параметр <i>показати олівець (Show Sketch)</i> .
	<i>Криві (BLine Tool)</i> – інструмент для побудови кривих ліній, основа для побудови контурів та ділянок зображень. Алгоритм роботи див. у Додатку А та в презентації «Знайомство з середовищем <i>Synfig Studio</i> ».
	<i>Векторний олівець (Draw Tool)</i> – найближчий до звичайних художніх інструментів. Доцільно використовувати його з графічним планшетом, але не обов'язково. Векторний олівець може створювати ділянку, криву контуру (<i>Outline Layer</i>) і поліпшену криву (<i>Advanced Outline Layer</i>), реагуючи на тиск пера графічного планшета і відповідно змінюючи ширину лінії. Алгоритм роботи див. у Додатку Б та в презентації «Знайомство з середовищем <i>Synfig Studio</i> ».

	<p><i>Корекція товщини (Width Tool)</i> – існує для того, щоб збільшувати або зменшувати товщину ліній як звичайним олівцем на папері. Щоб змінити сегмент кривої, треба вибрати інструмент корекція товщини на панелі інструментів, навести курсор на лінію, натиснути і рухати курсор назад і вперед уздовж лінії. Товщина лінії буде збільшуватися в місці рухів курсора миші. Для зменшення товщини лінії треба утримувати клавішу <i>Ctrl</i>. Алгоритм роботи див. у Додатку В та в презентації «Знайомство з середовищем <i>Synfig Studio</i>».</p>
	<p><i>Колір та залив.</i> Колір у середовищі <i>Synfig Studio</i> представлений у вигляді двох вікон на панелі інструментів і діалоговим вікном <i>Кольори (Colors)</i>, що з'являється після натискання на будь-яке з вікон кольорів. Вікна з кольорами на панелі інструментів зображують основний та фоновий кольори, або колір лінії та колір заповнення ділянки, відповідно. Кольори можна поміняти місцями, натиснувши на кнопку стрілки. Особливості діалогового вікна <i>Colors</i> див. у Додатку Г та в презентації «Знайомство з середовищем <i>Synfig Studio</i>».</p>
	<p><i>Гرادієнт (Gradient Tool)</i> – використовується для створення плавних переходів між двома або більшою кількістю кольорів усередині об'єкта. Особливості роботи з градієнтним заливом див. у Додатку Д та в презентації «Знайомство з середовищем <i>Synfig Studio</i>».</p>

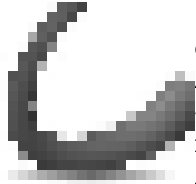
Особливої уваги потребує таке поняття, як *шари зображення*. Шар зображення в *Synfig Studio* займає центральне місце. Кожна ділянка, контур чи фігур а створюються на окремому шарі. Шари відповідають за

зовнішній вигляд інших елементів анімації, впливають на розміщення інших шарів тощо.

Розглянемо основні групи шарів.

1. Шар Криві контуру (*Geometry Outline Layer*).

Криві контуру використовують для створення штрихів або обкантовання заливних кольором ділянок, вони надають «коміксний» вид анімації. Також окремі криві контуру (штрихи) використовують для створення реалістичних об'ємних малюнків і разом з тінями (створеними гра-

дієнтом або розмиванням) є основами створення художньої роботи. Щоб створити криву контуру, використовують інструмент *Криві (BLine Tool)* із зазначеним параметром *Створити криву контуру (Create Outline BLine)* на панелі *Параметри інструмента (Tool Options Panel)*.

Перші 11 параметрів кривої контуру стандартні і їх можна спостерігати для різних типів шарів. Але є декілька параметрів, притаманних лише кривим контуру.

- Ширина контуру.

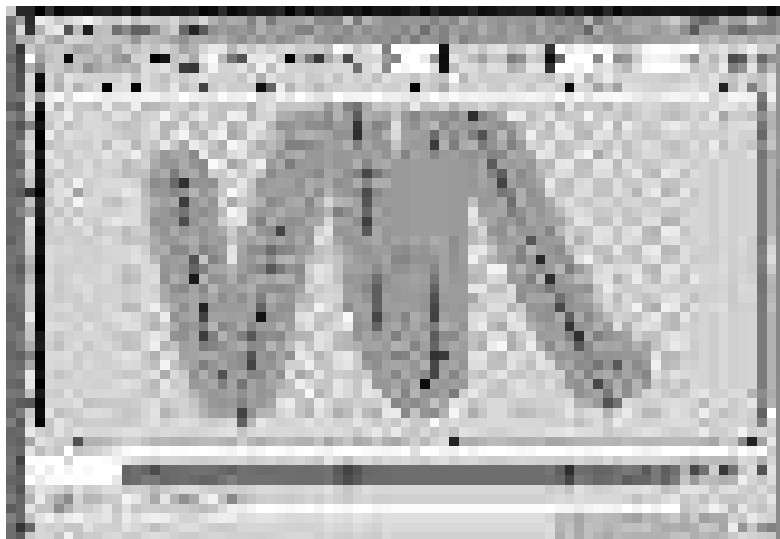

Рис. 1.3. Приклад роботи з параметром «крива контуру».

Параметр *ширина контуру* – це величина, яка являє собою раціональне число в пікселях і визначає основне значення ширини для всіх точок кривої одночасно. Він виробляє ефект в поєднанні з параметром ширини дочірніх вершин кривої. Так, встановивши значення ширини контуру в 1.0рх, кінцевий результат для кожної вершини буде отриманий, виходячи з формули: $Ш = ЗШК * ШВ + 2Р$,

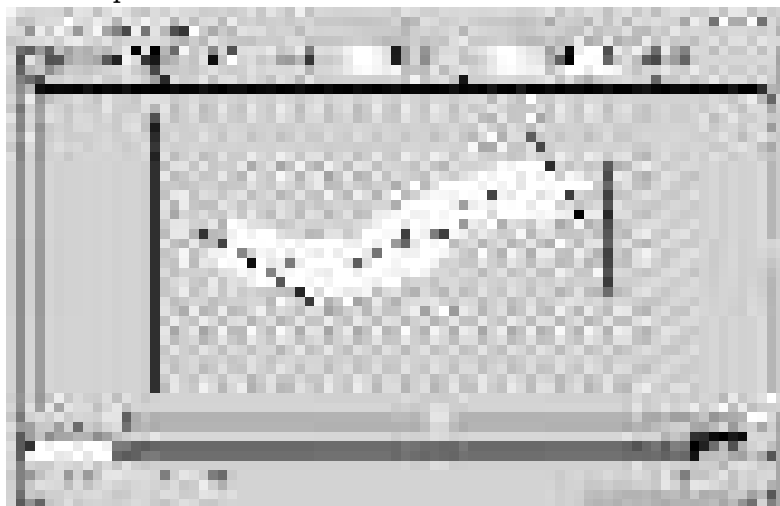
де Ш – фактична ширина для відповідної вершини, ЗШК – загальний параметр ширини всіх вершин (тобто ширина контуру), ШВ – значення ширини конкретної вершини, Р – значення параметра *розширення*.

Контрольна точка товщини показує радіус для кожної вершини. $(Ш / 2)$. Ширина для кожної вершини буде дорівнюватися: $Ширини\ вершини * Ширину\ контуру + Розширення * 2$.

Рис. 1.4. Зміна параметра «ширина контуру».

Від'ємне значення для ширини виверне вершину «навиворіт».

Рис. 1.5. Приклад від'ємного значення властивості «ширина контуру».

- Розширення.

Параметр *розширення* схожий на аналогічний параметр *ширини контуру*, але замість того, щоб множити значення ширини кожної вершини, додається до радіуса цієї вершини. Іншими словами, $(2 * \text{Розширення})$ додається до діаметра кожної вершини.

У кінцевому підсумку ширина кожної конкретної вершини буде рівна: $\text{Ширина вершини} * \text{Ширина контуру} + \text{Розширення} * 2$.

- Гострі піки.

Активує *гострі піки*, робить кути загостреними, якщо дотичні розділені.

- Закруглений початок.

Активує *закруглений початок*, робить початок кривої заокругленим.

- Закруглений кінець.

Активує *закруглений кінець*, робить кінець кривої заокругленим.

Рис. 1.6. Параметри «закруглений кінець» та «закруглений початок» не активовані.

- Однорідність.

Однорідність змінює метод зміни ширини контуру від однієї точки кривої до іншої. Кожна точка на кривій має свою власну товщину і сама крива має свої параметри *товщина контуру* і *розширення*, які використовую-

ються для остаточного формування товщини для кожної точки.

Крива ділянки (Region Layer) досить схожа на *криву контуру (Outline Layer)*, за винятком, що форма, описувана нею, буде залита кольором, замість того щоб стати кривою лінією.

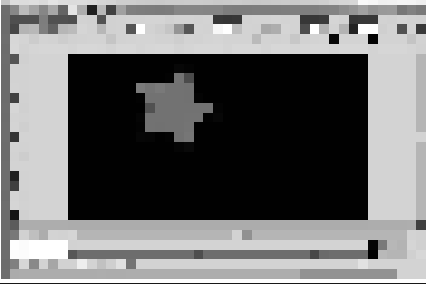

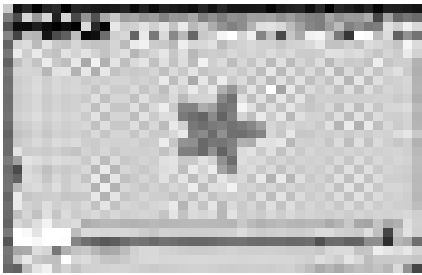
Параметри точно такі ж, як і в кривій *контур (Outline Layer)*, але в кривій ділянки нема останніх 7 параметрів, властивих тільки кривим контуру.

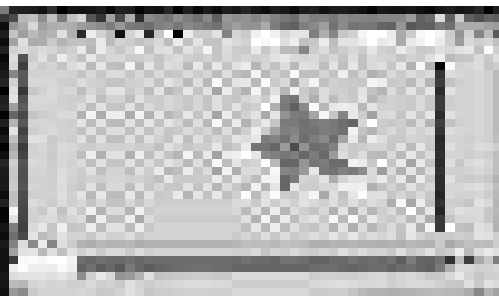
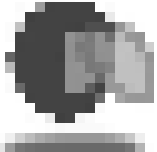
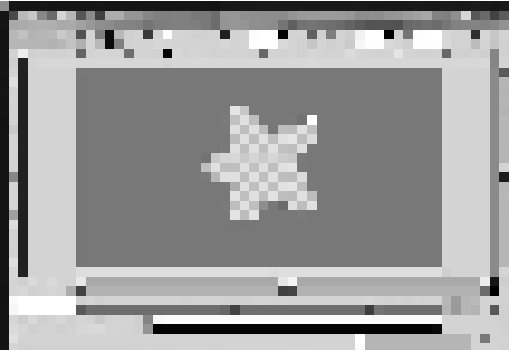

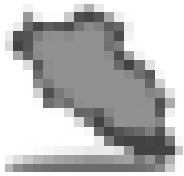
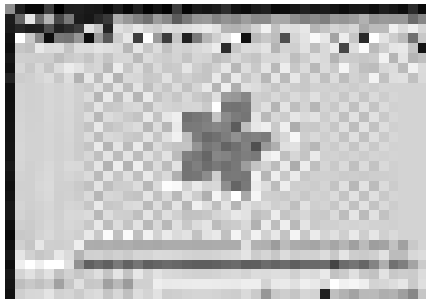

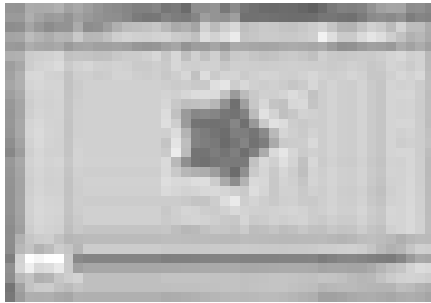
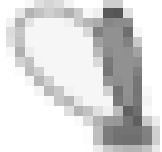
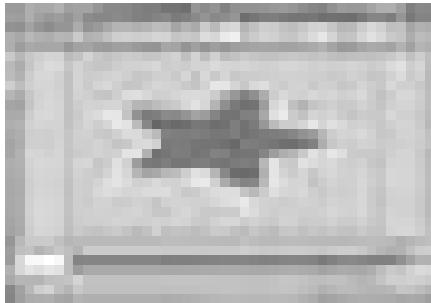
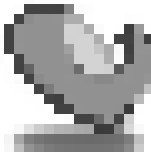
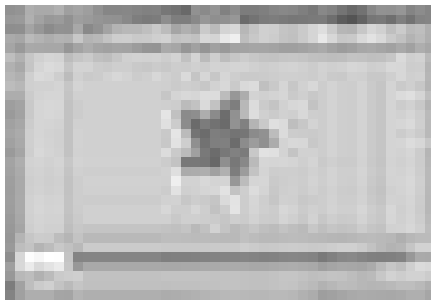
Шар-полотно (Canvas Layer) – спеціальний шар, який може групувати інші шари. Створити його можна за допомогою команди *ізолювати* або через контекстне меню в панелі шарів або через меню шарів в меню полотна. Згрупованими шарами можна маніпулювати як разом, так і кожним окремо: перемищати, масштабувати тощо. Шар-полотно також може бути створене через *New Layer Menu*. Слід вибрати *New Layer – Other – Paste Canvas*.

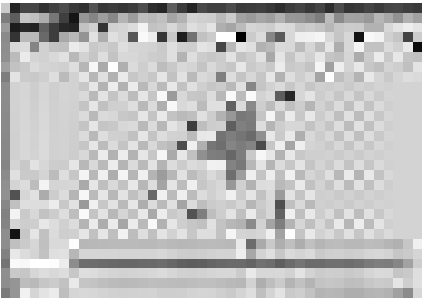

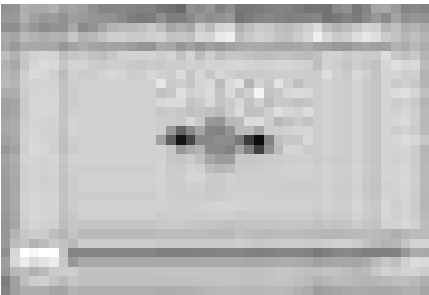
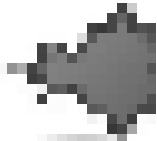

Особливої уваги заслуговують функціональні шари:

Шари вкладки Розмивання (Blurs):

 <p>Motion Blur. Створює пом'якшення контуру.</p>	
 <p>Blur Blur. Створює розмиття країв зображення.</p>	

 <p>Radial Blur. Створює розмиття «від центру».</p>	
<p>Шари вкладки <i>Викривлення (Distortions):</i></p>	
 <p>Distortion Curvewarp. Виконує довільну трансформацію шару, над яким міститься.</p>	
 <p>Distortion Insideout. Виконує дію інверсії зображення. Вирізає з полотна створені шари, що містяться нижче.</p>	

 <p>Noise Distort. Робить ефект шуму на зображенні.</p>	
 <p>Spherize. Робить ефект округлення зображення.</p>	
 <p>Stretch. Зміння площин зображення.</p>	
 <p>Twirl. Закруглює зображення по спіралі.</p>	

 <p>Warp. Слугує для створення ефекту перспективи або звичайної трансформації.</p>	
<p>Шари вкладки Фрактали (Fractals):</p>	
 <p>Julia Set. Слугує для декорування зображення та в залежності від шару змінює як форму, так і колір зображення.</p>	
 <p>Mandelbrot Set. Створює фрактал із зображення.</p>	

• Інтерактивна вправа для первинного закріплення теоретичного матеріалу

Учні по черзі вказують на елемент вікна середовища *Synfig Studio* або панель меню та викликають учня з класу (на власний вибір), щоб він пояснив призначення обраного елемента. Наступний елемент обирає учень, що правильно відповів на попереднє питання. При неправильній відповіді допомагає інший учень або вчитель.

6. Фізкультхвилинка.

Якщо хочеш опинитись
 В намальованому світі,
 А також не загубитись
 У цім дивнім розмаїтті,
 Треба хутко всім піднятись, *(усі встали з-за парт)*
 Полишивши лінь та втому.
 Нам в дорогу час збиратись,
 Знань нових долати гору.
 Нахилились вліво, вправо, *(нахиляються в боки)*
 Головою похитали. *(хитають головою)*
 Враз присіли. Добре! Встали. *(присіли, встали)*
 Вгору руки всі підняли. *(підняли руки вгору)*
 На сусіда подивились, *(повертають голову до сусіда)*
 Посміхнулись щиро-щиро.
 Схоже вправи вже скінчились,
 Ми за парти знову сіли *(сіли за парти)*.

7. Практична робота «Створення фрагмента мультфільму «Знайомство зі Смурфляндією» в середовищі Synfig Studio» (індивідуальна робота за комп'ютером з використанням мультимедійної презентації).

Завдання:

«У далекій далечині існує невелике поселення незвичайних істот. Вони дуже схожі, але всі різні. Вони живуть дружно та допомагають один одному. Вони **СМУРФИКИ**. Ми зараз побачимо місце, де живуть смурфики. Але познайомитися з ними ми зможемо наприкінці уроку, коли кожен із вас створить свого героя, напише його історію, вигадає характер. Тож починаємо».

Хід виконання практичної роботи.

Практична робота буде складатися з декількох етапів:

Етап I. Перегляд початку мультфільму «**Знайомство зі Смурфляндією**» (див. теку Матеріали до уроку\Fрагменти мультфільму\Початок мультфільму.wmv).

Кожен з учнів обирає випадково одного з героїв мультфільму (див. теку Матеріали до уроку\Зображення*.jpg).

Етап II. Початок створення мультфільму.

Вигадати ім'я персонажеві та професію. Написати текст розповіді.

Перед тим як почати створювати анімацію, треба записати звук. Це обґрунтовується тим, що буде легше визначити момент початку та закінчення певної дії персонажа або руху.

Етап III. Запис звуку для майбутнього мультфільму:

1. Щоб записати звук, у системах *Microsoft Windows* існує вбудована програма *Звукозапис*.

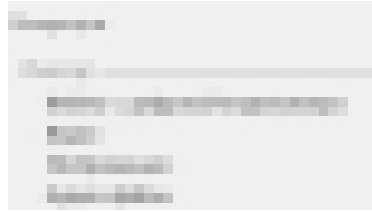
2. Запускаємо програму *Звукозапис* (*Пуск* → *Стандартні* → *Звукозапис*).
3. Нове вікно має лише одну функціональну кнопку *Почати запис*.
4. Для початку запису треба натиснути
5. Записати текст розмови персонажа.
6. Натиснути
7. Обираємо теку, де буде зберігатися файл, та натискаємо *Зберегти*.
8. Зберегти файл в потрібній теці.
9. Закриваємо програму.

Етап IV. Додавання файлу звуку в середовище *Windows Movie Maker*.

1. Спершу треба запустити програму *Windows Movie Maker* (*Пуск* → *Movie Maker* → *Movie Maker*).
2. Для використання в проектах *Windows Movie Maker* підтримує декілька основних типів аудіо-файлів, серед яких: .aif, .aifc, .aiff, .asf, .au, .mp2, .mp3, .mpa, .snd, .wav і .wma. Це означає, що ми можемо додати

створений нами раніше файл звуку в середовищі.

3. Щоб додати файл звуку, слід звернутися до панелі *Ділянка завдань*.
4. У розділі *Імпорт* вибрати пункт *Аудіофайли*.

5. Після чого з'явиться вікно *Імпорт елементів мультимедіа*, в якому треба вказати певний файл та натиснути *Імпорт*.
6. Тепер файл міститься у теці *Імпортовані*.

7. Щоб почати роботу з файлом, треба перетягнути його на шкалу часу, яка міститься у нижній частині екрану програми.

8. Якщо нам потрібно переглядати досить близькі між собою моменти, слід збільшити масштаб шкали часу за допомогою кнопок

9. Якщо нам треба переглянути тривалість звукового файлу (у цьому випадку – щоб визначити тривалість анімації), звернемося до панелі *Попереднього перегляду*, де під екраном написана тривалість звуку, або до контекстного меню файлу.

Етап V. Створення нового проекту.

Створення нового проекту:

1. Щоб почати створювати мультфільм, треба відкрити середовище *Synfig Studio*: *Пуск* → *Synfig* → *Synfig Studio*.
2. Щоб створити новий проект, на панелі інструментів треба натиснути *New (Новий)* на панелі інструментів, або обрати пункт меню *File (Файл)* → *New*

(Новий), після чого з'явиться панель робочої ділянки.

3. Відкрити Властивості проекту: *Меню сцени* → *Edit (Правка)* → *Properties (Властивості)*.

Налаштування проекту:

4. У полі *Name (Ім'я)* ввести назву проекту (латинськими літерами).
5. У вкладці *Image (Відображення)* параметри *Height (Висота)* та *Width (Ширина)* встановити на 480 та 360, відповідно.
6. У вкладці *Time (Час)* встановити *Start time (Час початку)* на *Of* і *End time (Час кінця)* – на тривалість збереженого аудіофайлу (записаного звукового супроводу).
7. Натиснути *Apply (Підтвердити)*, а потім *Ok*.

Програма *Synfig Studio* підтримує декілька видів збереження проектів.

Save (Зберегти) – зберігає зміни у проекті. Якщо новий проект до цього ще не зберігався, програма відкриє діалогове вікно збереження, запропонує вибрати ім'я, місце та версію формату для збереження проекту. Але всі подальші рази при натисканні на кнопку *Save (Зберегти)* зміни будуть зберігатися автоматично у відкритому проекті.

Якщо нам треба зберегти зміни як інший проект, треба скористатися функцією *Save as (Зберегти як)* . Вона має ті самі функції, але викликає діалогове вікно вибору місця збереження кожного разу.

Save all (Зберегти все) ^{SAVE ALL} відрізняється лише тим, що в роботі одразу декілька проектів, вона збереже зміни в усіх відкритих проектах одночасно.

Збереження файлу проекту:

1. Натиснути кнопку на панелі інструментів.
2. У діалоговому вікні ввести назву файлу проекту (слід вводити латинськими літерами) та шлях до збереженого файлу (файл слід зберегти на робочому столі).
3. Натиснути кнопку *Save (Зберегти)*.

Етап VI. Створення та додавання ескізів.

Кожен з учнів обрав одного з десяти персонажів. Створення ескізу зображення нашого персонажа може відбуватися двома способами: використання інструмента *Олівець* або застосування експортованих зображень. Ми оберемо другий спосіб, тому що кожен учень уже має готове зображення для експорту (див. теку Матеріали до уроку \Зображення *.jpg).

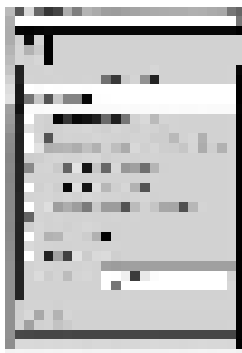
Порядок виконання дій для імпортування зображення:

1. Відкрити меню головної сцени .
2. Відкрити вже створений проект (*File (Файл) → Open (Відкрити)*).
3. Імпортувати зображення, вказати місце зберігання та назву файлу. Бажано, щоб зображення зберігалось у системній теці *Synfig* або на робочому столі комп'ютера (*Меню головної сцени → File (Файл) → Import (Імпорт) → обрати файл → натиснути кнопку Open (Відкрити)*). Попередньо впевнитися, що зображення має розширення *.jpg* і його назва містить лише букви латинського алфавіту та цифри.
4. За допомогою крапок-маркерів у кутах зображення можна змінювати розмір і місце зображення.
5. Отримане зображення на сцені – це перший шар нашої анімації.

Для створення анімації необхідні ще декілька шарів. Їхня кількість залежить від того, які ділянки зображення будуть анімуватися. Це може бути окремий елемент (рука, ніс, рот) або всі елементи тіла. Отримані шари – це як купа прозорих листів, що розміщені один на одному. Шари можна переміщувати відносно один одного (на передній план те чи інше зображення). Для цього виділяють шар і натискають одну з кнопок , відповідно.

Порядок виконання дій для створення ескізу зображення:

1. Перед початком слід налаштувати зручне наближення. Для збільшення чи зменшення масштабу сцени використовують інструмент *Луна (Zoom Tool)* або затиснувши клавішу *Ctrl* змінюють розміри колесом миші.
2. Обрати інструмент на панелі *Toolbox*.
3. На панелі параметрів інструмента обов'язково оберіть такі прапорці: *Create OutLine BLine*, *Create Advanced Outline Layer*, *Create Region Layer* (створення шарів контуру, сполучної лінії та ділянки).
4. Натискаючи лівою кнопкою миші по контуру елемента зображення, ми отримуємо певну кількість крапок. Для замикання контуру треба поєднати першу та останню крапку, викликати контекстне меню, обрати пункт *Loop BLine*.
5. Завершити створення шарів цього елемента можна натисканням на кнопку на панелі параметрів інструмента.
6. На панелі шарів (*Layers*) отримуємо три шари.
7. Виділити на панелі *Layers* отримані нові шари та об'єднати їх (інкапсулювати) за допомогою кнопки на цій панелі та перейменувати новий шар-полотно (пріоритетно, щоб назва мала чітку асоціацію з однією з частин зображення). Для цього двічі натиснути на його назві лівою кнопкою миші.
8. Після цього вимкнути прапорця поруч з назвою шару. Це його сховає, щоб він не заважав під час подальшої роботи. Щоб шар знову став видимим, треба прапорець увімкнути.
9. Дії повторити для створення всіх інших шарів для окремих частин зображення, що потребують замкненого контуру.
10. Для створення шару, що не потребує замкненого контуру (наприклад, лінія усмішки тощо) на панелі

параметрів інструмента *BLine Tool* треба вимкнути прапорці *Create Advanced Outline Layer* та *Create Region Layer*. Далі виконати пункти 4 – 5.

11. Для створення шару замкненої ділянки певного кольору необхідно за допомогою лівої кнопки миші обрати панель інструментів *Colors* та обрати потрібний колір на вкладці кольорів (на рисунку це рожевий). Далі повторити пункти 4 – 7.

12. Коли всі частини ескізу намальовані, слід зробити шари видимими (п. 8).
13. Якщо яка-небудь з частин зображення потребує використання ефектів, виділити потрібний шар, натиснути кнопку інкапсуляції, дати новому шарові таке саме ім'я. Відкрити інкапсульований шар, натиснувши на стрілку поруч з ним. Виділити внутрішній шар. Натиснути на шарі ПКМ, у контекстному меню перейти у пункт *Layers*, у списку обрати потрібний розділ функціональних шарів і потрібний вид шару. Впевнитися, що шар ефекту міститься вище за обраний раніше внутрішній шар.
14. Перевірити, чи всі шари видно, та чи не заважають вони один одному. Якщо який-небудь шар не видно, спробуйте перемістити його вище в списку шарів.
15. Коли все зображення відкориговане, ескіз можна видалити. Для цього виділити шар зображення та натиснути на панелі шарів.
16. Зберегти проєкт.

Етап VII. Анімування.

Як уже сказано раніше, анімація – це величезна кількість зображень, які змінюючись створюють ілюзію руху. У комп'ютерній анімації роль цих зображень відіграють фрейми, тобто кадри.

Synfig Studio використовує дві технології створення кадрів:

- *Morphing animation* – морфінг,

- Cutout animation – перекладна анімація.

Обидва методи реалізуються за допомогою ключових кадрів. Ключовий кадр – це картинка, на якій фіксується місце об'єктів в певний момент часу. Зазвичай у цей момент з ними відбувається щось важливе. Досить встановити певну кількість ключових кадрів, усі інші проміжні відтворюються автоматично.

Порядок виконання дій для створення анімації:

1. Запустити раніше створений проект.
2. Натиснути на кнопку меню на панелі сцени і обрати пункт *Edit (Правка)* → *Properties (Властивості)*, викликати діалог властивостей полотна.
3. Перейти на вкладку *Time (Час)* і впевнитися, що у полі *End Time (Час кінця)* стоїть потрібна нам тривалість. (Формат поля, «0 h 0m 0s 0f», дозволяє встановлювати час закінчення анімації в годинах (h), хвилинах (m), секундах (s) і кадрах (f)). Нагадаємо, що час анімації не має перевищувати 10 – 15 секунд. Натиснути *Apply (Підтвердити)* та *Ok*.
4. Тепер під сценою міститься шкала часу з потрібною нам тривалістю. Також її можна переглянути на панелі *Curves* .
5. Щоб створити рух у середовищі *Synfig Studio*, необхідно перейти в режим анімації. Для цього треба натиснути на кнопку . Після цього її вигляд та колір змінилися на . Також навколо сцени з'явилася червона рамка – нагадування про те, що всі дії з об'єктами будуть впливати на її стан у певний момент часу.
6. Перейдіть на панель ключових кадрів, клацнувши на її заголовок .
7. Якщо її не видно – звернутися до головного меню → *File (Файл)* → *Panels (Панелі)* → *Keyframes (Ключові кадри)*.

Панель *Keyframes* – список ключових кадрів. У колонці *Time (Час)* відображається час, до якого прив'язаний певний ключовий кадр, колонка *Length*

(Довжина) показує його тривалість (відстань до наступного ключового кадру), колонка *Description (Опис)* містить опис ключових кадрів, чим вони впливають на анімацію. Зручна функція для пошуку кадрів. (JMP) в колонці *Jump (Перехід)* – посилання, на зразок гіперпосилань у веббраузері. Клацнувши на посилання, можна переміститися у відповідний момент на повзунку часу.

8. Тепер клацніть на маленьку кнопку зі значком плюс – у списку з'явиться новий елемент «0 f, 0f, (JMP)». Помаранчевий маркер тепер стоїть на самому початку шкали часу.
  9. Увага! Якщо цього не відбулося, отже, щось зроблено неправильно. Закрийте файл проекту і почніть спочатку.
  10. Якщо все працює, звернутися до програми *Windows Movie Maker* та з'ясувати, що персонаж має робити в наступний момент часу, використовуючи шкалу часу.
  11. Визначити час, перейти до шкали часу програми *Synfig Studio* та ЛКМ відмітити цей момент. Повторити п. 8 потрібну кількість разів. Бажано позначити в стовпчику *Description* опис дії, яка залежить від цього ключового кадру.
  12. Перевірити створення анімації, пересунувши повзунок у будь-яку частину шкали часу. Завдяки ключовим кадрам *Synfig* може зрозуміти, який рух ви хочете отримати (посмішку, мах рукою, чи кліпання очима) і домалювати проміжні зображення між цими станами. Кожний окремий кадр взаємодіє з іншими. Завдяки цьому нам здається, що анімація неперервна.
  13. Вимкнути режим анімації.
  14. Зберегти проект, натиснувши *Save (Зберегти)*.
- Попередній перегляд анімації:
15. Звернутися до панелі меню сцени → *File (Файл)* → *Preview (Попередній перегляд)*.
  16. У новому вікні натиснути кнопку *Preview*.
  17. Нова панель є вікном попереднього перегляду анімації.
  18. Вона містить декілька основних кнопок. Серед них

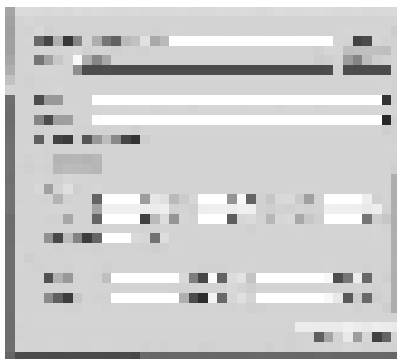
▶ та , відповідно, запуск та завершення виконання анімації. Також кнопка , яка дає змогу виконувати анімацію по колу.

19. Зачекати, поки програма прочитає всі кадри анімації (Відображення часу під функціональними кнопками). Натиснути кнопку запуску.
20. Переглянути відео та впевнитися, що воно зроблене правильно. Якщо є певні проблеми або зсуви зображення під час анімації, закрити вікно перегляду та звернутися до шкали часу в тому моменті, де з'явилися помилки та відредагувати її (не забувши знову увійти в режим анімації).

Етап VIII. Рендеринг.

Рендеринг – процес візуалізації зображення або в цьому випадку збереження всіх кадрів анімації в одному, загальноприйнятому, форматі.

1. Зберегти проект анімації, натиснувши на пункт *Зберегти (Save)* панелі інструментів програми *Synfig Studio*.
2. Закрити програму, натиснувши на червоний хрестик на панелі інструментів.
3. Запустити програму *FFmpeg: Пуск → Moo0 → Moo0 FFmpeg 1.04*.
4. В останньому рядку ввести назву файлу проекту разом з розширенням. Наприклад, *smurf.sifz*. Натиснути *Enter*.
5. Після чого завантажувється проект середовища *Synfig Studio*.
6. У меню сцени проекту перейти до вікна рендерингу: *File (Файл) → Render (Рендеринг)*.
7. У полі *Filename (Назва файлу)* для коректного відтворення відеофайлу треба змінити

розширення з .png на .wmv або на .avi.

8. Поле *Target (Формат)* вибрати пункт *ffmpeg*. Натиснути на кнопку *Parametres (Параметри)*. Обрати пункт *Windows Media Video 7*. Натиснути *Ok*.

9. У головному вікні рендерингу натиснути *Render (Рендеринг)*.
10. Зачекати, поки програма візуалізує відео.
11. Після завершення закрити програму.

Файл відео буде зберігатися на робочому столі.

Етап ІХ. Монтаж фрагмента мультфільму учня.

1. У вікні програми *Windows Movie Maker* звернутися до панелі *Операції*, розділ *Імпорт* та обрати пункт *Відео*.
2. У діалоговому меню вказати потрібний файл. Натиснути *Імпорт*.
3. Перетягнути файл відео на шкалу часу.
4. Відкоригувати звук та відео.
5. На панелі меню обрати: *Файл – Опублікувати фільм*.
6. Обрати збереження на комп'ютері, ввести назву та шлях до майбутнього файлу.
7. Натиснути *Опублікувати*.
8. Після завершення зберігання закрити програму.
9. Файл буде зберігатися у вказаній раніше теці.

Етап Х. Складання мультфільму.

Після завершення учнями створення та збереження частин мультфільму, вчитель (або самі учні) мають змонтувати його остаточний варіант. Перед цим треба зберегти всі частини мультфільму у теці *Матеріали до уроку\Фрагменти мультфільму*.

1. Спершу потрібно відкрити програму *Windows Movie Maker*. *Пуск → Movie Maker → Movie Maker*.
2. У панелі *Операції* обрати розділ *Імпорт* та пункт *Відео*.

3. У діалоговому вікні знайти теку з файлами частин відео, виділити ЛКМ або комбінацією *Ctrl+A* усі файли та натиснути *Імпорт*.
4. Після завантаження обрати з переліку файлів у теці *Імпортоване* файл *Початок мультфільму* та за допомогою ЛКМ перетягнути його на шкалу часу.
5. Обрати по черзі всі частини мультфільму, створені учнями, та перетягнути їх на шкалу часу.
6. Після цього виділити останній файл з ім'ям *Кінець мультфільму*, додати його останнім.
7. Звернутися до панелі *Операції*, розділу *Правка* та пункту *Назви* та *Титри*.
8. Обрати пункт *На початку*.
9. Ввести назву мультфільму (або інший текст за бажанням).
10. У пунктах *Змінити анімацію назви* та *Змінити шрифт та колір тексту* налаштувати параметри на власний смак.
11. Після цього натиснути *Додавання назви*.
12. Назва з'явилася на шкалі часу на самому початку.
13. Повторити пункти 7 – 11, але замість *На початку* обрати пункт *Титри* в кінці.
14. Відредагувати тривалість назви та титрів, для чого підвести курсор на початок або кінець певної частини та, затиснувши ЛКМ, змінити їхні розміри.
15. Зберегти мультфільм. Для чого на панелі швидкого доступу або в пункті меню *Файл* обрати пункт *Публікація фільму*.
16. Обрати місцем збереження комп'ютер.
17. Ввести назву та бажане місце збереження відео. Натиснути *Опублікувати*.
18. Після завершення відтворення натиснути *Готово*.
19. Закрити програму.
20. Мультфільм буде міститися у вказаній при збереженні теці.

8. Підбиття підсумків уроку, рефлексія.

Вчитель роздає картки із зображенням смайликів і пропонує кожному обрати одну, яка найкраще характеризує рівень засвоєння ним матеріалу уроку.

			
<i>Я все зрозумів.</i>	<i>Я припустився помилку.</i>	<i>Я нічого не зрозумів.</i>	<i>У мене залишилося багато питань.</i>

Використані джерела

1. Preston Blair. Cartoon Animation. Walter Foster Publishing, 1994.
2. Thomas F., Johnson A. The Illusion Of Life Disney Animation. Hyperion, 1981.
3. Williams R. The Animator's Survival Kit. Faber & Faber, 2001.
4. Thomas F. & Johnston O. The Illusion Of Life Disney Animation. Abbeville Press, 1981.
5. Как создать собственный мультфильм. Анимация двухмерных персонажей / Марк Саймон; пер. с англ. Г. П. Ковалева. – М.: НТ Пресс, 2006. – 336 с.: ил. – (3D-графика и анимация).
6. Synfig Studio [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.synfig.org/.
7. Создание 2D-анимации с помощью свободного программного обеспечения [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://synfig.16mb.com/index.php>.
8. Лаборатория юного линуксоида [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://younglinux.info/>.
9. Synfig [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Synfig>.
10. Зображення Смурфляндія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://smurfsfanon.wikia.com/wiki/Smurfs_Fanon_Wiki.
11. Зображення смурфіків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://detkam.e-papa.ru/>.
12. Шаблон презентації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lotoskay.ucoz.ru/>.
13. Если вы любите мультипликацию [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://esivokon.narod.ru/spravochnik.html>.

14. Голубєва О. Є. Анімаційна студія у навчальному закладі / О. Є. Голубєва; упоряд. О. О. Колонькова. – К.: Шкільний світ, 2012. – 96 с.

Додаток А

Особливості використання інструмента BLine Tool:

- Вибрати інструмент на панелі інструментів або в меню сцени.
- Клік на полотні створює нову вершину. Величина дотичної при цьому дорівнює (0,0) і вершина створює гострий кут.
- Якщо після кліку потягнути курсор убік, то це дозволить міняти розмір дотичної новоствореної вершини: що довша дотична, то гладший буде кут.
- Кожна нова вершина з'єднується з попередньою «Кривою Безье», форма якої залежить від позиції вершин і їх дотичних.
- Крива створюється послідовно, вершини ідуть одна за одною.
- Остання вершина кривої з'єднується з наступною, створюючи форму до її закінчення.
- Щоб закінчити криву *Bline* треба: вибрати інший інструмент або натиснути на іконку «шестірня» на панелі параметрів інструмента. Щоб видалити ще не закінчену криву *Bline*, натисніть *Esc*.
- Кожна наступна крива буде незалежна від попередньої.
- виправити створені вершини можна, виділивши контрольну точку, що керує формою кривих, і потягнувши за неї.
- При натисканні правою клавішею миші на контрольній точці вершини або її дотичній, щоб потрапити в контекстне меню:

Для точки дотичних:

- *Розділити дотичні* дає змогу змінювати форму кривої за допомогою двох розділених дотичних незалежно одна від одної.
- *Зв'язати дотичні* з'єднує розділені дотичні, даючи змогу міняти форму за допомогою залежних одна від одної вершин дотичній?

Для точок вершини:

- *Замкнути контур* або *Розімкнути контур* (залежно від того був контур уже замкнений чи ні) дозволяють закрити контур або відкрити його, перетворивши в криву.
- *Видалити вершину* дозволяє видалити вершину з кривої.
- Контекстне меню також з'явиться, якщо клікнути правою кнопкою на саму криву між вершинами.
- *Вставити вузол (Розумно)* вставляє вершину (і *Розумно* налаштовує її дотичні щоб вписати її між іншими вершинами).

Інструмент Криві має певні параметри:

- Ім'я шару *Bline* – ім'я кривої *Bline* задається в текстовому полі. У цьому прикладі це *NewBline124*. Рядок перевіряється на наявність цілого числа в кінці і якщо воно знайдене то буде збільшене на 1 під час створення наступної кривої *Bline*. Якщо число не знайдене то до імені наступної кривої *Bline* буде додане тризначне число.
- Прапорець *Створити криву контуру*. Якщо відзначено, то створюється *Шар контуру (Outline Layer)*.
- Прапорець *Створити криву області*. Якщо відзначено, то створюється *Шар ділянки (Region Layer)*.
- Прапорець *Створити криву з рослинами*. Якщо відзначено, то створюється *Шар з рослинами (Plant Layer)*.
- Прапорець *Створити градієнт по кривій*. Якщо відзначено, то створюється *Градієнт по кривій (Curved Gradient)*.
- Прапорець *Зв'язати початку координат*. Якщо відзначено, то зв'язуються початки координат (зелені контрольні точки) для кривої контуру, кривої ділянки або кривої з рослинами, якщо дві з них (або всі) відзначені.
- Прапорець *Автоекспорт*. Якщо відзначено, то автоматично експортується *Vertices parameter* (параметр *BLine*).
- *Розтушовування (Feather)* встановлює ступінь розтушовування зовнішніх ліній для кривої контуру або кривої ділянки перед їхнім створенням.

3.10. Практикум з фотозйомки

Коваленко Павло,

викладач курсу «Медіаосвіта»

Січового колегіуму-інтернату, м. Запоріжжя

Тип уроку: комбінований (2 години: теоретична та практична частини).

Форма уроку: практична робота.

Мета: надати основні відомості про основи фотозйомки, види фотоапаратури, набути навичок з фотозйомки.

Обладнання та матеріали: фотокамера, комп'ютер, медіапроектор, кабінет із додатковим освітленням, презентація, де представлені різні види фотокамер.

Випереджувальні завдання: Ознайомитись детальніше із жанрами фотографії (попередній урок має бути присвячений саме цьому).

Хід заняття

1. Організаційний момент.

2. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми, завдань уроку.

Як ви знаєте, фотографія – це те, що супроводжує нас із самого дитинства. Фотозображення – один із найпростіших засобів зберегти пам'ять про різноманітні визначні події у вашому житті. Але завжди існує «але». Для того щоб фотографія викликала радість, а не запитання: «Хто це тут зображений?», треба розумітися як її правильно і чітко зробити.

3. Сприймання й засвоєння учнями навчального матеріалу.

3.1. Звісно, що тепер, коли у великої кількості людей вже є цифрові фотоапарати, зробити якісне фото стало легше, бо:

а) є змога в автоматичному режимі підбирати більш правильні налаштування;

б) кількість знімків, які можна зробити для отримання ідеального не обмежена 32 кадрами, як у плівкових камерах.

Тому, звичайно, це додає більшої впевненості навіть початківцеві, але все ж необхідно розумітися на основних деталях.

По-перше, треба знати, з якою камерою ми працюємо. Існує три класичних варіанти фотокамер (супроводжується презентацією):

- 1) дзеркальна;
- 2) компактна («мильниця»);
- 3) далекомірна.

Найчастіше на побутовому рівні використовують, звісно, компактні камери. Головні їхні переваги – це невелика кількість налаштувань (лише ті, які потрібні для користувача-новачка) та невеликі розміри, через що камери із собою легко носити.

Вони мають усі необхідні атрибути: вбудований спалах, режим макрозйомки, гніздо для штатива. Найчастіше працюють від батарейок чи літєвих акумуляторів. Тепер компактні камери дозволяють робити якісні фото, тому, якщо вам потрібна камера для домашнього користування, – це найприйнятніший варіант.

Далекомірну камеру дуже мало тепер використовують, але якщо вона вам трапиться, то знайте, що таку назву вона має через встановлений оптичний далекомір – інструмент, що сам наводить різкість на об'єкт.

Компактні камери мають низку переваг перед дзеркальними – зокрема, це більша швидкість їхньої роботи, бо мають простіший механізм. Проте є низка недоліків, зокрема неможливість роботи з наближенням-віддаленням.

А ось дзеркальні камери – це найпрофесійніший вид камери на сьогодні. Саме вони мають велику кількість налаштувань і дають змогу працювати із змінною оптикою, тобто об'єктивами різних розмірів і на різну відстань.

3.2. *Тепер, коли ми знаємо, які фотокамери існують, ми можемо зосередитися на правилах зйомки.*

Є низка професійних правил, які використовують фотографи з усього світу. Розглянемо кілька з них (презентація).

1. Правило «золотого перетину».

Для того, щоб використовувати це правило, треба умовно поділити зображення, яке ми проектуємо в об'єктив, на дев'ять рівних частин (багато камер мають функцію «золотого перетину», де на зображення наносять лінії). Приблизно це має виглядати так:

Далі ми розміщуємо фотографований об'єкт таким чином, щоб він був на перетині цих ліній. Наприклад:

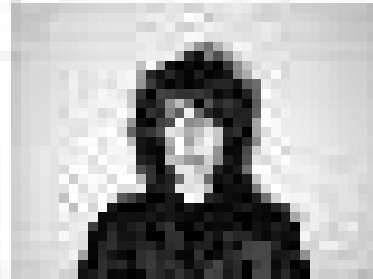
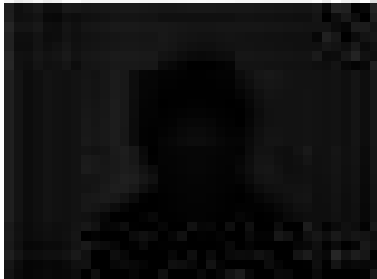
Так ми зможемо досягти того, що головний об'єкт буде виділятися і першим впадати в очі. Якщо це портрет великим планом, то на „ЗП” розміщують об'єкт. Якщо знімаємо пейзаж, то – горизонт.

2. Правила зйомки портрета:

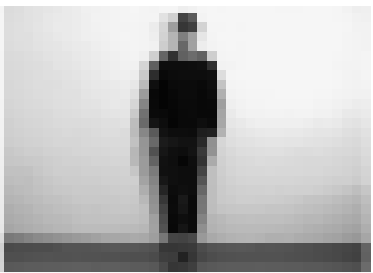
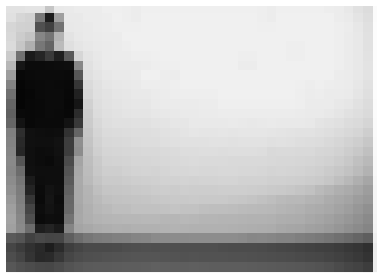
- *фотографувати краще ближче, ніж далі;*

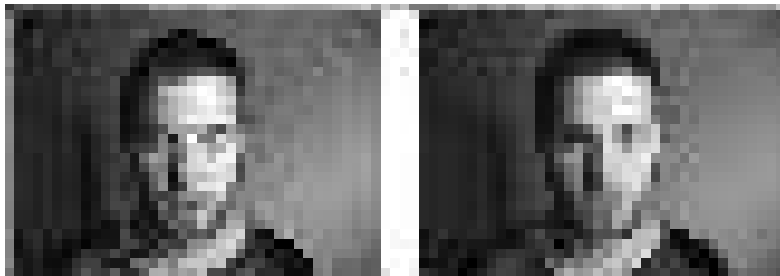
- *при темному освітленні краще використовувати слабкий спалах, якщо він регулюється;*

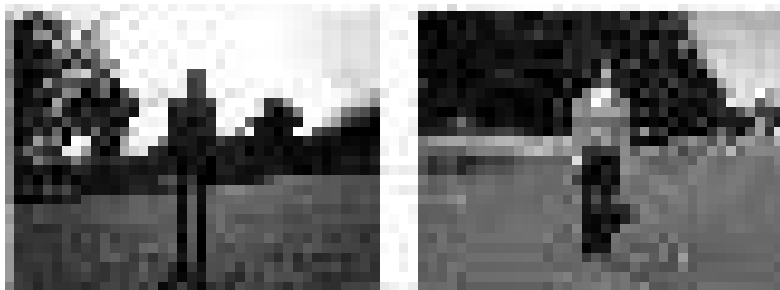
- *краще розміщувати людину в центрі фото;*

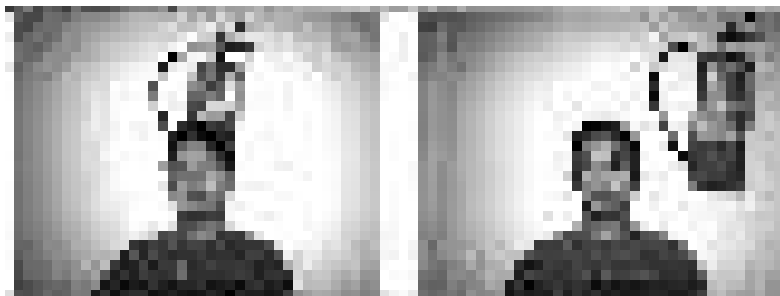
- *не забуваємо про вираз обличчя людини та відкриті очі;*

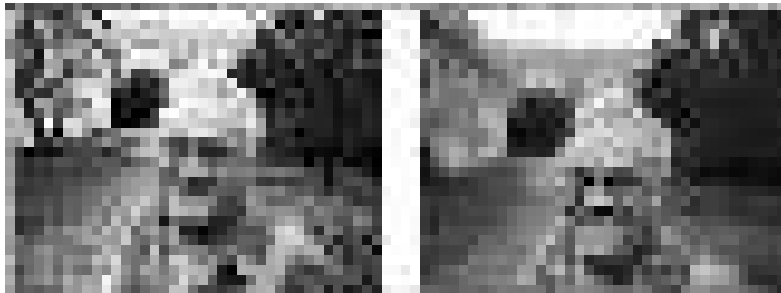
- *НІКОЛИ не фотографуйте проти сонця, бо без використання додаткового світла кадр у вас не вийде;*

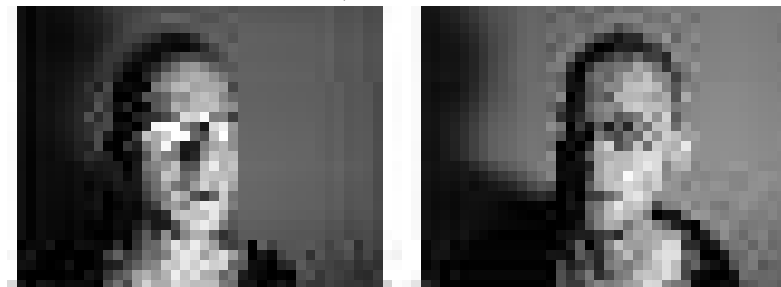
- *стежте уважно за заднім планом, щоб потім з голови не «росли» дерева, інші люди, стовпи тощо.*

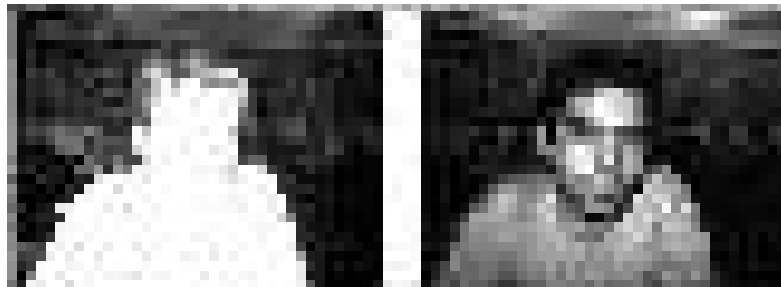
- *не забувайте про фокус;*

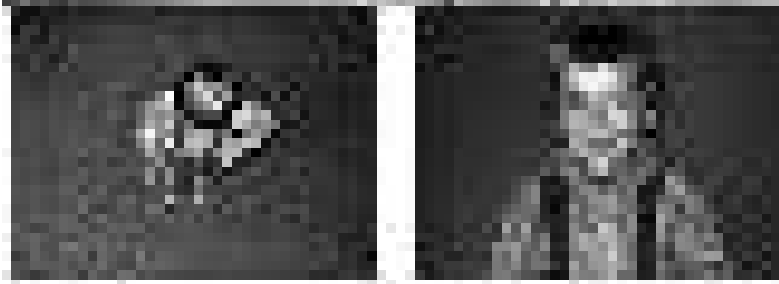
- *якщо ви фотографуєте людину в окулярах, не забувайте фотографувати з того боку, де нема «сонячних зайчиків»;*

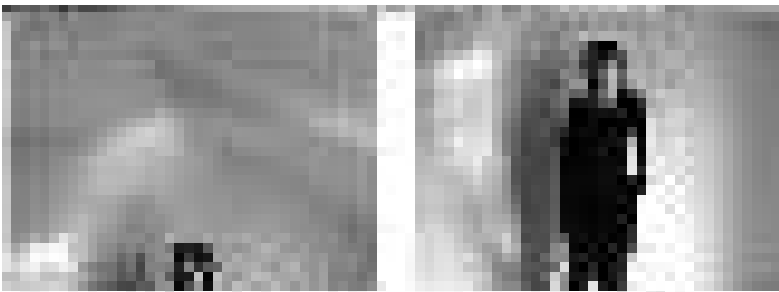
- *якщо ви фотографуєте дуже зблизька, то спалах має бути мінімальний, щоб не засліпити людину і не зробити у кадрі її «сяйливою»;*

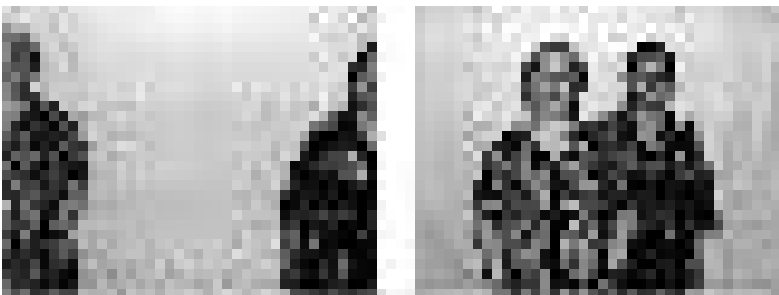
- *не забувайте, що правильним вважають кадр, зроблений на рівні очей: для того, щоб сфотографувати дитину, доведеться присісти, а якщо людина, навпаки, велика, то краще попросити її сісти;*

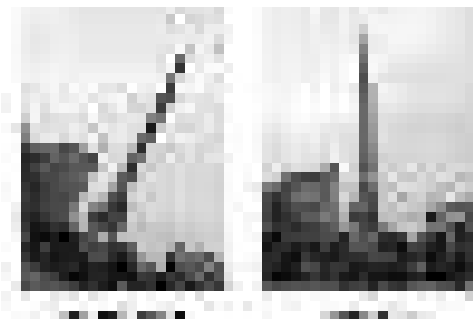
- *не треба «різати» людині частини тіла: руки, ноги, лікті. А якщо й робити це, то по лініях поєднання;*

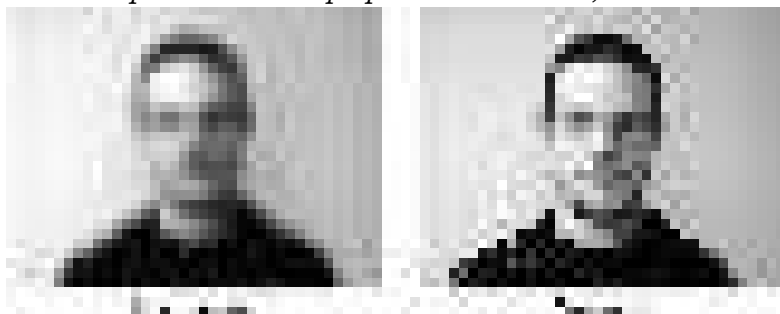
- *якщо це груповий портрет, то краще поставити людей ближче один до одного;*

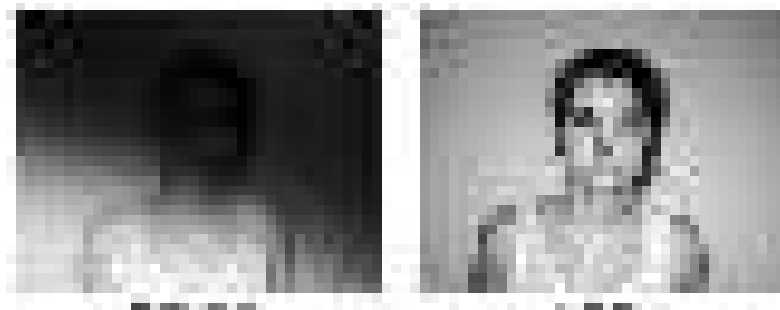
- якщо ви фотографуєте на фоні якоїсь рівної поверхні (море, стіна тощо), то не забувайте про лінію горизонту, вона не має бути крива;

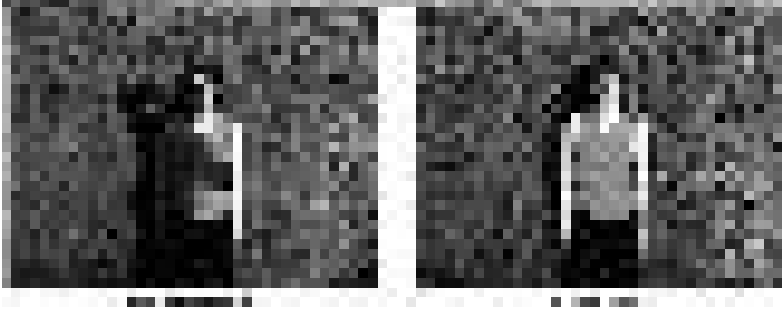
- не треба трусити камерою, бо знімок може стати розмитим і портрет не вдасться;

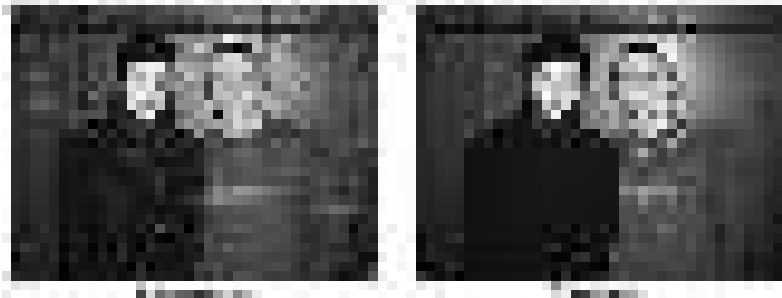
- обережно з пальцями на камері; не перекривайте об'єктив чи спалах;

- якщо ви фотографуєте з боку сонця, не забувайте, що від вас теж падає тінь, тому пильнуйте, щоб її не було на об'єкті зйомки;

- періодично протирайте об'єктив, щоб уникнути потрапляння у кадр пилу;

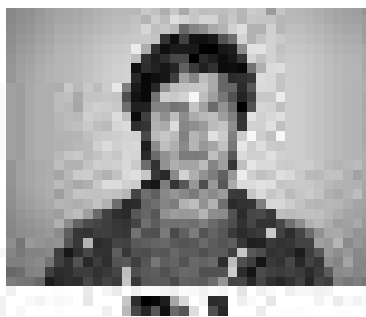
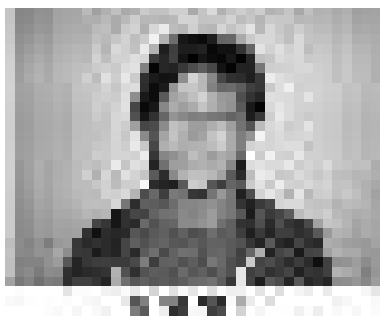
- не забувайте про колір заднього плану: якщо людина в чорному костюмі фотографується на чорному тлі, то можна не побачити одягу;

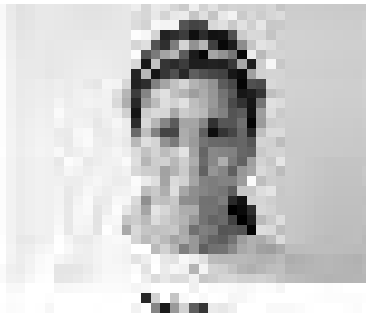
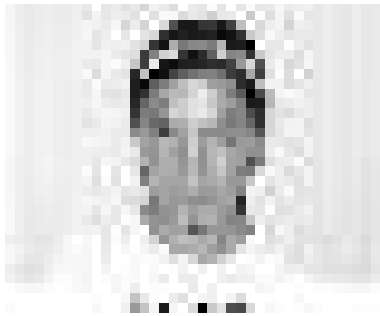
- *не забувайте, якщо ви фотографуєте людину в дії (розмова, хід тощо), то вона має виглядати: а) природно; б) без заплющених очей чи відкритого рота; в) треба, щоб було видно, що вона робить;*

- *якщо ви сфотографували з «червоними очима», то не забудьте обробити у фотомонтажній програмі;*

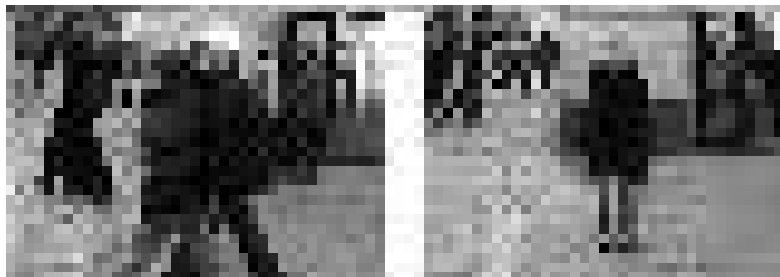

- *Якщо ви любите «гратися з налаштуваннями», не забувайте, який людина має натуральний колір шкіри, очей тощо;*

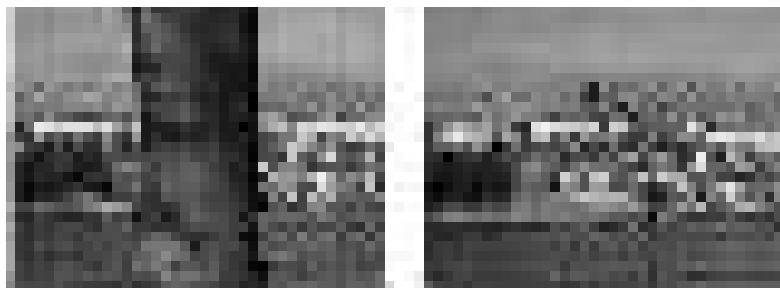

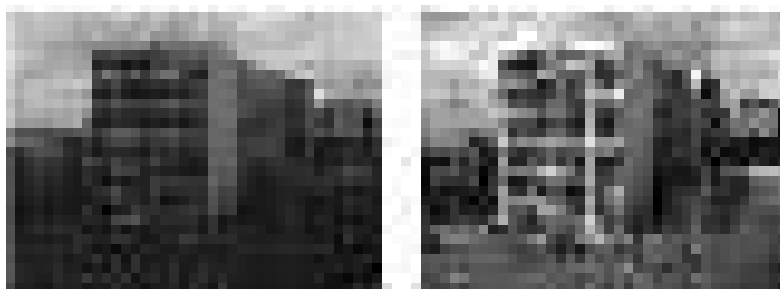
- *на фото на першому плані має бути людина, а на другому – природа або ландшафт;*

- *дивіться, щоб ніщо не перекривало ваш головний план;*

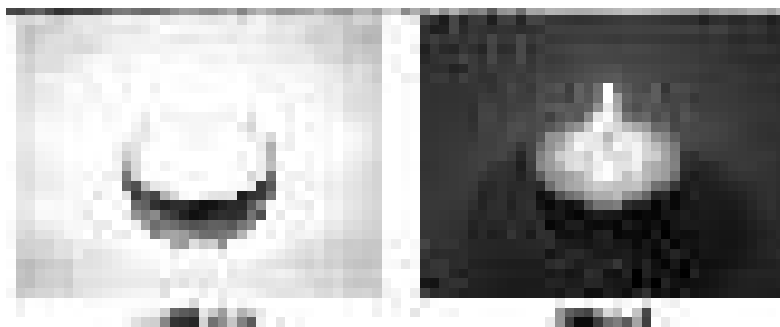
- *не забувайте, фото виглядає краще, якщо погода сприятлива;*

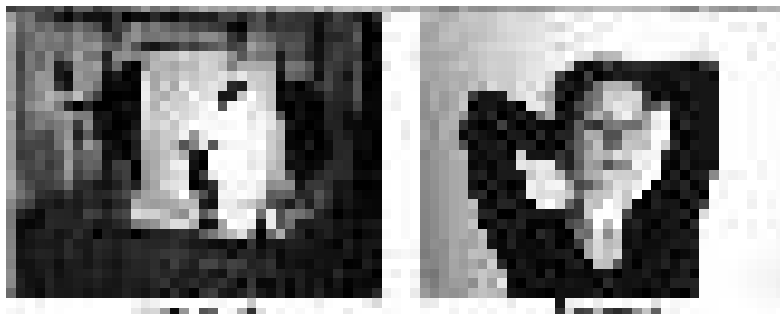
- якщо це групове фото, то зробіть так, щоб усі, кого ви фотографуєте, були в кадрі;

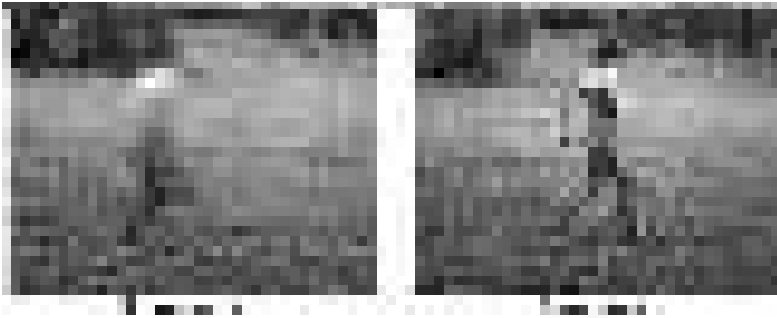
- якщо на фото є вогонь, то зробіть так, щоб було зрозуміло, що це вогонь;

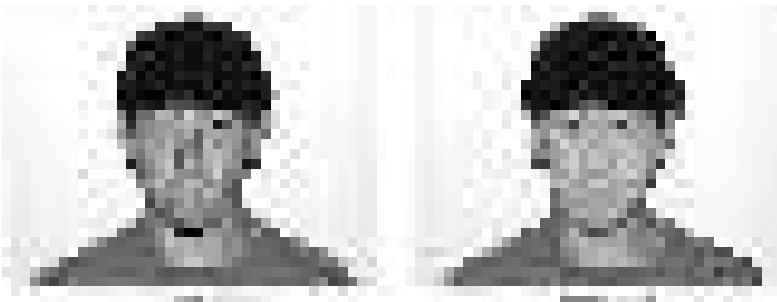
- якщо ви робите фото в студії, то намагайтеся уникнути потрапляння у кадр приладів (штативів, світла тощо);

- якщо ви фотографуєте людину в русі, то трохи «простежте» за нею фотоапаратом;

- якщо людина має певні дефекти на шкірі, то ваше завдання зробити їх якомога непомітнішими (наприклад, змінити кут зйомки).

Виконуючи всі ці прості правила, ви зможете наблизитися до найкращих зразків портретних фотографій. (Демонструється презентація 2)
Зразки мистецтва фотопортретів

- 3.3. Тепер, коли ви прослухали і побачили основні правильні та помилкові рішення, ми виконаємо практичне завдання. Пропоную вийти на вулицю і та зробити серію фотографій «Мій клас».

Хід практичної роботи:

1. Кожен по черзі бере в руки камеру і робить фотознімок іншого учня, використовуючи попередні

поради. Так буде „замкнене коло” з учнів, тому що останній має сфотографувати першого. Ландшафт підбирає безпосередньо фотограф. Також фотограф керує діями моделі.

2. Після фотозйомки учні в класі разом передивляються фотознімки і кожен, хто зображений на фотографії говорить, чи сподобався йому портрет, якщо ж ні, то аналізують допущені помилки та недоліки.

4. Підсумок уроку.

Так ми змогли переконатися, що кожен може впевнено використовувати фотокамеру, потрібно лише бажання та мінімальне розуміння, для чого і як це зробити правильно.

5. Оголошення результатів навчальної діяльності учнів.

6. Домашнє завдання.

Допрацювати фотознімки, організувати фотовиставку «Мій клас восени (взимку, весною)», створену з робіт учасників зйомки.

3.10.Технология создания аудиомедиа-текстов (радиопрограмм) Практикум.

Елькин Андрей Вячеславович,
*учитель-методист, руководитель медиаобразовательного проекта «Вестник Мечты – новый формат»
Запорожский НВК №19, г.Запорожье.*

Образовательная стратегия: Формировать и развивать:

- общие представления о технологии создания радиопрограмм;
- медиакомпетенции в рамках проекта «радиопродакшен»;
- грамотность в сфере ИКТ;
- эмоционально-нравственную сферу детей в процессе производства и при восприятии аудио-информации.
- творческий потенциал, образное мышление и т.д.

Материальное оснащение образовательного процесса: компьютер, доступ к интернету, профессиональный диктофон, компьютерные программы по монтированию mp3 файлов, проектор и мультимедийный экран.

Практический компонент: Создание и публикация на сайте радиопрограммы за 45 минут.

Ход занятия.

Актуализация опорных знаний.

Учитель рассказывает о проекте «Радиопродакшен», предлагает детям рассказать о своих любимых радиопередачах. Что особенно привлекает? Музыка? Содержание? Возможность узнать новое? В каких случаях радио выигрывает перед телевидением и интернетом? Как часто вы слушаете радио? Какие профессии, имеющие отношение к радио вам известны? Какими профессиональными качествами должны обладать люди этих профессий?

Учитель обобщает беседу: радио наряду с другими масс-медиа занимает важное место в жизни современного человека.

Мотивация образовательной деятельности.

Учитель предлагает учащимся создать свою собственную радиопрограмму за 45 минут. В качестве материала предлагается экологическая сказка о Кислородике (1 часть) официального автора «Мечты», запорожской писательницы Елены Борисовны Сумской, которую она подарила ДЮОО «Республика Мечта» к 10-летию Юбилею (1,2,3,4 части сказки опубликованы на портале школьной прессы ЗУВК №19).

Из слов учителя дети узнают о значении творчества Е.Б. Сумской для формирования экологически сбалансированного мировоззрения подрастающего поколения, особенно детей младшего возраста.

Учитель объявляет основные этапы выполнения учебного проекта.

1. Работа с художественным произведением. Знакомление с содержанием и идеей сказки, фабулой, героями, потенциальной аудиторией (дети 5-10 лет), философией, аспектами воплощения. Мини-кастинг. Распределение ролей. Репетиции в течение 5 минут.
2. Работа в формате звукозаписывающей студии. Поиск в интернете соответствующих фоновых мелодий. Запись на диктофон текста сказки в ролях.
3. Работа с программой монтирования аудиомедийных элементов.
4. Публикация сказки в интернете.

Основная часть урока.

1 этап.

Дети распределяются по группам – 3-4 человека. Каждая группа получает таблицу, состоящую из двух граф. В первой графе: текст сказки, разделенный на части. Во второй графе дети должны описать эмоциональную составляющую каждой части (грусть, удивление, радость, торжество, счастье, тревога, восхищение и т.д.).

В таблиці речі від автора і слова героїв позначені різним кольором (від автора – червоним, Кислородика – синім, і т.д.)

Для читання і заповнення таблиці відводиться 7-8 хвилин.

Після пропонується обговорення і виділяється група (2-3) учнів, яка здійснює через Google пошук підходящих фонової музики.

В ході обговорення тексту діти озвучують фрагменти казки (пропонує свої інтерпретації) і відповідають на запитання:

1. Як слід промовляти це або інше речення? В яких моментах слід говорити голосніше, тихше, швидко або повільно? Чому?
2. Які емоції при цьому повинні переживати слухачі медіатексту?
3. Якими засобами досягається ефект адекватного сприйняття змісту екологічної казки?
4. Якими якостями володіють герої оповідання?
5. На кого з знайомих учнів схожі персонажі казки?
6. Які нестандартні прийоми озвучування тексту можна використовувати?
7. Що нового для себе повинна витягти потенційна аудиторія?
8. Що може привабити або відштовхнути слухачів?

Після завершення вчитель оголошує про закінчення кастингу і називає виконавців ролей. Виконавці за час 3 хвилин репетирують свої ролі (індивідуальна робота). В цей час діти слухають фонової музики і шумові ефекти, які збережені в окремій папці.

Таблиця.

Сказка о Кислородике. Вариант 1. Елена СУМСКАЯ

Сценарная часть	Эмоции, тональность речи, чув- ственность
<p><i>1. Кислородик-путешественник</i> В бесконечно-звездном небе летел огромный камень – астероид. Грустно и холодно было Кислородику на нем путешествовать. Но так получилось... Кислородик был веселым и любознательным. Он мечтал встретить такую планету, где у него появилось бы много-много друзей. Однажды Кислородик увидел Землю! Как он обрадовался! Земля казалась теплой и уютной. Она была словно укутана пушистым белым шарфиком. Кислородик знал – это атмосфера.</p>	
<p><i>2. ИЩЕМ ДРУЗЕЙ!</i> Камень – астероид – упал на Землю. Чудом Кислородик спасся: просто успел спрыгнуть до удара. Открыл глаза – и очень удивился: вокруг никого не было! Полетал над землей – пусто. Земля теплая, а жизни нет. «Не годится!» – решил Кислородик и начал действовать.</p>	
<p><i>3. ПРИДУМЫВАЕМ!</i> Вспомнил Кислородик семицветную Радугу – подружку свою. Солнышко желтое, он, Кислородик – прозрачно-голубой, а вместе зеленый цвет получается. Значит, надо зеленым раскрасить Землю. И взялся за работу! Нарисовал солнечные лучики, добавил нежно-голубой краски – и вот рядом с реками, озерами и морями выросли деревья, густая трава и кусты. Они задышали – с листьев и травинок полетели в небо, к Кислородику, его братья и сестренки.</p>	

<p>4. <i>МУЗЫКА СВЕЖЕГО ВЕТРА</i></p> <p>Большие и маленькие, совсем прозрачные и голубовато-серебристые Пушинки, Дождинки, Снежинки, Росинки, Капельки и Ветринки закружились вместе с Кислородиком в веселом танце. С каждым новым зеленым росточком или травинкой их становилось все больше! Примчался Ветер и понес Кислородика с сестрами и братьями по планете. Везде, где они появлялись, вырастали леса, луга и... Цветы!</p> <p>- Вот теперь красиво!</p> <p>- А еще послушайте, как поет Ветер! – Кислородик и яркими цветами успевал любоваться, и вдыхать вкусный запах хвоинок ели, и слушать музыку свежего ветра.</p>	
<p>5. – <i>Как нас много!</i></p> <p>- Кислородик был просто счастлив. – Я думаю, нам пора кому-нибудь помочь...</p> <p>- Кому мы нужны? – Ветринка не могла остановиться, танцевала и подпевала Ветру.</p> <p>- Если мы есть, и нас много, значит, можно для Земли еще что-то придумать, кроме голубой воды, зеленых лесов и лугов, – Кислородик задумался. – Вот посмотрите, Ветер летит к нам с черной тучей. Будет гроза, дождик – нас станет еще больше. Давайте еще кого-нибудь нарисуем!</p> <p>- Большое и страшное? – Росинка спряталась под листик.</p> <p>- Разных зверюшек нарисуем среди зеленого моря лесов и лугов, – подхватила Пушинка.</p> <p>- Рыбок больших и маленьких в синем озере, – согласились Капелька и Дождинка.</p>	

<p>- Правильно! – Кислородик теперь знал, кому они будут нужны. – И зверюшки, и рыбки будут нас очень любить. Просто без нас жить не смогут!</p>	
<p>6. РАДУГА – СЕМИЦВЕТУШКА - Я тоже так думаю, – Радуга-семицветушка появилась рядом с черной тучкой. А все потому, что солнце решило в прятки поиграть: то выглянет и дождем из тучки умоется, то спрячется. – Еще об одном, Кислородик, ты позабыл. Скажи, кто будет охранять мой зеленый цвет на планете? Кто будет беречь зверей и рыб? - Придумал! – Кислородик вихрем закружился в воздухе. – Придумал! Это будет... Радуга, подружка, давай-ка сюда остальные краски свои: красную, синюю, оранжевую и фиолетовую. Пусть это будет одежда для людей! ЧЕЛОВЕК будет охранять Землю. Человек не сможет без нас прожить, а мы, – и Кислородик переглянулся с Росинкой, Дождинкой, Капелькой, Ветринкой, Снежинкой и Пушинкой, – поможем сделать Землю живым и уютным домом.</p>	

2 этап.

Запись с помощью профессионального диктофона.

Учитель объясняет классу, что во время записывания сказки нужно соблюдать полную тишину, так как микрофон в диктофоне очень чувствительный. Запись осуществляется непрерывно, даже если артистичность исполнителей не проявляется в полной мере. Прерывать записывающий процесс следует только в случае, если исполнители произносят неправильно слова или неверно ставят ударения в словах. Тогда они снова проговаривают свои реплики.

3 етап.

Монтаж радіопрограммы

С помощью проектора и экрана учитель показывает интерфейс программы Сони Вегас, основные инструменты и функции (3 минуты). Учитель вырезает ненужные части mp3 файла и накладывает фоновую музыку, звуковые эффекты, регулирует громкость каждого потока. Предлагает желающим самим попробовать редактирование проекта.

Далее проект сохраняется на компьютере в формате mp3.

4 этап.

Публикация аудио-сказки в Интернете.

В ходе размещения медиа-продукта на сервере учитель рассказывает детям о необходимости соблюдения Закона об авторском праве, о ресурсах, содержащих аудиофайлы свободного распространения в интернете и имеющих статус отсутствия ограничений по правообладанию.

Подведение итогов урока.

Прослушивание медиа-продукта. Выставление оценок. Рефлексия.

Домашнее задание. Посетить web-страницу публикации. Написать рецензию в ленте комментариев.

Приложения.

1. MP3-файл с записью сказки о Кислородике. Время создания радиопрограммы 45 минут. Создатели – ДЮОО «Республика Мечта». Режиссер-постановщик А.В. Елькин. Исполнители, подбор музыкального сопровождения учащиеся ЗУВК №19. Действующие лица: Даша Краевая, Настя Бондарева, Алина Маймистова, Гриша Никогосян, Лера Положишник, Юля Березий.
2. Ссылка на страницу, где можно слушать сказку онлайн.

<http://school19-vm.at.ua/news/2012-12-14-1686>

<http://school19-vm.at.ua/news/2012-12-14-1686> – Програма радіо

3.12. Створення власного медіатексту (сюжету новин)

Задирака Олена Віталіївна,
*практичний психолог, викладач курсу «Медіакультура»
Лисичанської багатопрофільної гімназії
Луганської обл.*

Тип уроку: урок застосування знань та формування вмінь і навичок.

Форма уроку: урок-практикум.

Мета: перевірити, як учні засвоїли та можуть застосувати на практиці знання про медіатехнології, розвивати критичне мислення, креативність, незалежність і самостійність суджень, виховувати повагу до свободи думки й слова, громадянську позицію, повагу до загальнолюдських, демократичних цінностей.

Обладнання та матеріали: мультимедійний пристрій (або інше обладнання, що дозволить переглянути мультфільм), відеокамера в кожній групі, комп'ютер з програмним забезпеченням, що дозволяє монтувати відеоматеріали).

Хід заняття

1. Організаційний момент.

2. Актуалізація опорних знань та їх коригування. Перевірка домашнього завдання. Повідомлення теми й мети.

2-4 учні демонструють відеоілюстрації до теми «Спеціальні медіатехнології в новинах та рекламі».

3. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми, завдань уроку.

Учитель. Сьогодні ми закріпимо набуті вами знання, щоб ви краще засвоїли, як на практиці можна використовувати спеціальні медіатехнології при створенні новин.

Тож сьогодні у нас працюватиме два телеканали, які просто зараз набирають штат співробітників. Я прошу піднятися двох людей, які вважають себе лідерами. (Даалі кожен лідер запрошує до себе помічника. Потім команди, порадившись між собою, по черзі запрошують до себе «співробітників», поки весь клас не об'єднається у дві групи.)

Учитель. Шановні співробітники телеканалів! Сьогодні на сайтах усіх міжнародних інформагентств з'явився відеосюжет про народні заворушення в країні овочів. Оскільки з цього сюжету можна зробити сенсаційну новину, пропоную його вам зараз переглянути.

4. Перегляд фрагменту мультиплікаційного фільму «Чіполіно» (3 частина, «Союзмультфільм», 1961, 7 хв).

<http://www.youtube.com/watch?v=43fXv7BW5ds>

5. Творча робота в групах зі створення сюжету новин.

Учитель. Ви маєте фактичний матеріал для створення новин. Єдине, що залишилось, – з'ясувати, що ж може вплинути на ваші коментарі. В ході обговорення з'ясовується, що джерело фінансування має велике значення в інтерпретації фактів у новинах.

Тож, щоб розставити всі крапки над і, визначаємо, що перший телеканал, назвемо його «Вільний», фінансують з міжнародного фонду, скажімо, «Розвитку демократичних ініціатив у країнах овочевого світу». А другий телеканал, хай він називається «Помідоріус», належить самому сеньйорові Помідору. Тож робимо новини, які б відповідали політиці вашого каналу, тобто в одній ситуації цілком влаштовували вашого господаря, в іншій – відповідали правилам редакційної політики каналу. Крім того, не забуваймо, що ми маємо привернути увагу нашого глядача, зробити все, щоб він повірив нам і не перемкнувся на інший канал. І тут нам у пригоді стануть спеціальні медіатехнології і правила та стандарти, яких мають дотримуватися журналісти, створюючи новини. (Див. Додаток 1)

Інформація для вчителя

Орієнтовно час у цій частині уроку можна розподілити так:

обговорення сценарію – 5 хвилин;

зйомка – 20 хвилин;

монтаж – 10 хвилин.

Може статися так, що діти не вкладуться у відведений час, тоді вони матимуть завдання завершити роботу в позаурочний час.

6. Підбиття підсумків. Оголошення результатів навчальної діяльності учнів.

Сьогодні ви заглянули на кухню створення новин. І як бачите, не боги горщики обпалюють. Я прошу кожного з вас висловити думку про те, що нового ви дізналися або навчилися на сьогоднішньому уроці. (Інтерактивний метод «Відкритий мікрофон») Також прошу вас за 12-бальною шкалою оцінити свою роботу на уроці. (Лідери груп фіксують оцінки)

7. Домашнє завдання.

У групах підготувати захист свого новинного сюжету з поясненням використаних спеціальних медіатехнологій.

Додаток 1

Журналісти, за суттю своєї професії, в той чи інший спосіб оцінюють дії або бездіяльність інших членів соціуму (навіть при дотриманні принципу “news from views” (новини без поглядів) за самим добором новин та їх розташуванням можна углядіти певні оцінки). Звичайно, це не може всім подобатися. Люди схильні критично ставитися до тих, хто взяв на себе сміливість оцінювати їхні дії, визначати суспільні орієнтири, бути поводитирем у розгляді актуальних для суспільства питань. І це вимагає від журналістів особливої ретельності в дотриманні професійних правил поведінки з об'єктами своєї діяльності.

Починаючи роботу зі збирання матеріалів для сюжету, журналіст має пам'ятати, що його основна мета – задоволення права аудиторії на отримання достовірної та повної інформації, яка має суспільний інтерес. Ця інфор-

мація конче потрібна людям, бо без неї вони не зможуть зорієнтуватися в сучасному складному світі, виробити уявлення та орієнтири. Тому основна робота й основне завдання журналіста – саме збирання фактів, робота з інформацією, а не висловлення власної інтерпретації.

Обов'язок журналіста – чесне, точне та збалансоване висвітлення подій та вчинків окремих осіб.

Одне з основних завдань журналіста – це пошук істини і повідомлення про неї. При цьому журналіст повинен бути максимально чесний і незаангажований.

Він має виявляти обережність у поводженні з фактами, не перекручувати їх, уникати помилок, обов'язково перевіряти інформацію. Перекручування фактів не припустиме ні за яких обставин. Мета не виправдовує засобів.

Журналіст має право дотримуватися власних поглядів, але не нав'язувати ці погляди іншим. Він повинен збирати й надавати всі факти та погляди, навіть ті, які не збігаються з його особистою думкою. Особливо це важливо у представленні поглядів пересічних громадян, які зазвичай не мають змоги висловитися. Для журналіста не повинно бути різниці між офіційними та неофіційними джерелами інформації.

При збиранні особливо інформації важливо пам'ятати про журналістську професійну відповідальність. Це відповідальність не перед власником чи спонсором, а перед суспільством.

Слід також чітко розмежовувати викладення фактів і журналістський коментар. Аудиторія МАЄ ПРАВО робити власні висновки з фактів. Коментар має бути чітко відділений від викладу фактичних відомостей.

Важлива також вимога збалансованості журналістських матеріалів. Якщо журналіст пише на контроверсійні теми, то аудиторія МАЄ ПРАВО знати погляди основних фігурантів події. Це один з основних стандартів роботи журналіста.

Інша неприпустима помилка – брак посилань на джерело інформації. На жаль, часто джерело не називають і в аудиторії створюється враження, що журналіст сам відшукав усі відомості. Це покладає додаткову відповідальність на журналіста і неетично щодо справжніх джерел. Те ж саме стосується процесу коментування. За-

гальноприйнята у світі практика – коментарі незалежних експертів. У нас, на жаль, найчастіше коментують події або політики, або самі журналісти.

Ще одна велика проблема – це наявність прихованої реклами. «Джинса» (прихована реклама) не припустима. Аудиторія МАЄ ПРАВО знати, коли журналіст пише власне журналістський матеріал, а коли рекламує якийсь товар (комерційний чи політичний – не має значення).

Особливо відповідальне має бути ставлення журналіста до героїв своїх матеріалів. Він повинен завжди пам'ятати, що словом можна миттєво спаплюжити будь-яку репутацію, чесне ім'я, що в кожного його персонажа є родина, близькі люди. Розуміння цих факторів допоможе журналістові знайти правильний баланс між інтересами суспільства та окремої людини.

Особливо уважними слід бути при висвітленні проблем, які можуть викликати упередження стосовно груп людей або окремої особи за ознаками раси, національності, статі (або статевих уподобань), мови, релігійних переконань тощо. Журналіст має пильнувати, щоб не стати жертвою негативних стереотипів, що побутують у свідомості, та не зробити жертвами цих стереотипів героїв своїх матеріалів.

Основні стандарти журналістики: 1) точність фактів, 2) збалансованість позицій, 3) достовірність відомостей, 4) повнота інформації.

Точність

Журналіст має бути певний у правдивості інформації, яку він розповсюджує, а отже, він має бути впевнений у надійності джерела інформації. Вважається достатнім перевірити інформацію у двох інших незалежних джерелах. Журналіст має бути особливо пильний, щоб не завдати шкоди неповнотою або неточністю інформації.

Грубим порушення етичних стандартів є навмисне перекручення фактів, їх тенденційний вибір, розповсюдження брехливої чи напівбрехливої інформації, отримання матеріального заохочення від третіх осіб за публікацію якихось фактів або думок.

Часто неточність – це результат звичайної журналістської недбалості. На жаль, тепер фактично в усіх медіа немає бюро з перевірки інформації, що підвищує

ймовірність добросовісних помилок. Такі помилки сильно шкодять авторитетові та іміджеві як усього органу медіа, так і журналіста, автора матеріалу.

Неперевірена та неточна інформація з'являється і внаслідок браку часу та бажання повідомити сенсаційну новину раніше, ніж інші медіа. Однак часто такі спроби підвищити свій авторитет призводять до протилежних наслідків. Таким чином, інформація, що розповсюджують медіа, обов'язково має бути перевірена.

Збалансованість

Дотримання цього принципу передбачає виконання трьох умов:

1) має бути подана та проаналізована вся інформація, зібрана журналістами при підготовці матеріалу;

2) журналіст має подавати всі основні думки щодо об'єкта свого матеріалу;

3) має бути чітко розділений виклад фактів і власних думок журналіста. Аудиторія має право не тільки знати думку журналіста щодо тієї чи іншої події, але й мати змогу сама робити висновки із зібраного фактичного матеріалу.

Окремо стоїть проблема нейтральності журналістських матеріалів. Журналіст повинен бути нейтральний, коли працює в інформаційному жанрі. При створенні аналітичного чи художньо-публіцистичного твору він має повне право на висловлення своєї позиції. Потрібно тільки, щоб аудиторія могла чітко відділити цю позицію від інших думок та викладу фактів.

Достовірність

Журналіст відповідає не тільки за етичними нормами, але й за законом за правдивість відомостей, викладених в його матеріалі. Крім того, слід звернути увагу, що журналіст не має використовувати незаконні або недостойні методи збирання інформації. Застосування таких методів виправдане тільки у випадку гострої соціальної потреби.

Повнота

Ще одна важлива умова всебічного збирання та представлення інформації – повнота висвітлення фактів. У медіа мають бути презентовані всі значущі факти з розглядуваної проблеми, без вилучень і купюр. Неповна кар-

тина спотворює дійсність в очах аудиторії. Тенденційний відбір фактів – грубе порушення етичних і професійних стандартів.

Те ж саме стосується і суджень та думок. Журналіст при висвітленні проблеми має давати весь спектр основних думок з цього питання.

[Іванов В.Ф. Як влада і громадський сектор покращували політичні новини під час виборчого періоду або пошук стандартів // Доступ до медіа: вибори 2012: аналітичний звіт / За ред. Н.В. Костенко та В.Ф. Іванов. – К.: АУП, ЦВП, 2012. – С. 19-26].

4. БІБЛІОТЕЧНА ГРАМОТНІСТЬ

4.1. Найдавніший представник медіа – книжка

***Дегтярєва Галина Анатоліївна,**
канд. пед. наук, доцент секції методики викладання мов
і літератури кафедри методики
суспільно-гуманітарних дисциплін Харківської академії
неперервної освіти*

***Кукленко Олена Сергіївна,**
учитель вищої категорії російської мови
та світової літератури Мереф'янської
загальноосвітньої школи I-III ступенів № 6 Харківської
районної ради Харківської області*

Мета:

- з'ясувати місце книжки серед медійних засобів та її значення в житті людини;
- дати поняття книжки;
- сприяти залученню до багатств світової культури;
- розвивати критичне мислення;
- виховувати у школярів інтерес до творчої роботи.

Обладнання: мультимедійна презентація; мультимедійне обладнання: проектор, комп'ютер, екран, виставка улюблених дитячих книжок.

Хід заняття

I. Організаційний момент

Марійка і Петрик

– Привіт, Петрику! Як справи?

– Чудово! Ти знаєш, увесь час згадую нашу з професором подорож планетою Медіа. Цікаво, яку роль відіграють медіа в житті конкретної людини, яке з них найважливіше і чому?

– Зараз нам про це розкажуть наші нові друзі, п'ятикласники.

Виступ учнів (3-5 учнів) із повідомленнями «Медіа в моєму житті», «Яке з медіа найважливіше і чому?»

– Які цікаві думки, правда, Марійко?

– Так, і багато з чим я погоджуюся.

Учитель. Дійсно, ви молодці. Цікаво розповіли про медіа.

II. Повідомлення теми, мети й завдань заняття. Підготовка до сприйняття навчального матеріалу

Вступне слово вчителя. А зараз послухайте вірша Леоніда Глібова і спробуйте відповісти на питання: «На який материк планети Медіа ми сьогодні відправляємося?» (*учитель читає вірша*):

Бачить – не бачить,

Чути – не чує.

Мовчки говорить,

Дуже мудрує.

Часом захоче –

Правди навчає,

Іноді бреше,

Всіх звеселяє.

Люба розмова, –

Будемо, діти,

З нею довіку

Жити-дружити.

Хто ж то така

В світі щаслива,

Мудра, правдива

І жартовлива?

Як не вгадали,

Стану в пригоді:

Річ коротенька –

Книжка, та й годі.

(Відповіді дітей)

Отже, тема нашого заняття: «**Книжка – найдавніший медіапродукт**».

Протягом усього року, починаючи з цього заняття, будемо підкорювати один із найстаріших материків планети Медіа: материк Книжки. І розпочнемо ми з тлума-

чення самого поняття «книги». А допоможе нам у цьому професор Медіус.

Словникова робота

Учні записують у зошитах.

Професор Медіус. Походить слово «книга» від старослов'янського дієслова «знати».

Воно має кілька значень. Одне з них – «зшиті під однією палітуркою аркуші паперу або пергамену» (тобто формальний образ книги як матеріального предмета), інше – «писання, усе, що в книзі міститься» (тобто, смисловий бік поняття).

Книжка складається з блоку сторінок із текстом і зображеннями, які скріпляють, та зовнішніх захисних елементів (палітурки, обкладинки).

III. Мотивація навчальної діяльності школярів

Слово вчителя. Про книгу складено безліч прислів'їв, загадок, яким не одна тисяча років, про її важливість говорило багато людей. Великий педагог В.О. Сухомлинський підкреслював: «Як музика не може прожити дня, щоб не взяти до рук музичного інструмента, не творити і не діставати від цього насолоди – так людина не може обійтися без книги».

Іван Якович Франко про книжку сказав так:

«Книги – морська глибина.

Хто в них пірне аж до дна,

Той, хоч і труду мав досить,

Дивнії перли – виносить».

– Як розумієте ви слова І.Я. Франка?

– Про які перли йде мова?

– Чи завжди читання – труд?

(діти дають відповіді)

Книжки подібні до річок, що тамують спрагу цілого світу, це – джерела мудрості.

Нестор Літописець

Книжка... залишається німою не тільки для того, хто не вміє читати, а й для того, хто... не вміє дістати з мертвої букви живу думку.

К. Ушинський

Люди перестають мислити, коли перестають читати.

Д. Дідро

...Любіть книжку всією душею! Вона не лише ваш кращий друг, а й до кінця – вірний супутник.

М. Шолохов

Усі хороші книжки схожі тим, що вони правдивіші за саме життя.

Е. Хемінгуей

(заслуховування відповідей)

– Які прислів'я, приказки, загадки про книжку знаєте ви? (відповіді учнів, див. матеріал «На допомогу вчителеві» в додатку 1).

IV. Сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу

Професор Медіус.

– Я підготував для Марійки та Петрика і для вас, любі п'ятикласники, цікаві факти про материк Книжки. Слушайте.

- Найтовстіша у світі книжка – англійський словник, що містить 8600 сторінок. За нею впевнено крокує найтовстіша друкована книга у світі – вікіпедія. Вона являє собою збірник статей з мережі інтернет, який вирішив надрукувати у вигляді одного тому любитель книг Роб Метьюс. Паперова версія цієї книжки склала 5000 сторінок.
- Раніше найбільшою книжкою у світі вважали «Суперкнигу», розміри якої становили 2,74 x 3,07 метра. Вага її – 252,6 кг і налічує вона 300 сторінок. «Суперкнига» була видана в Денвері (штат Колорадо, США) у 1976 р.
- Проте 2004 року в Росії видали книжку під назвою «Найбільша в світі книга для малят». І хоча в ній всього 4 сторінки і 12 віршів для дітей, вона має воістину значні розміри. Висота її становить 6 метрів, ширина – 3 метри, а вага цієї книги-гіганта – 492 кг.

- Дванадцять найменших книжок світу вміщуються в одній столовій ложці. Серед них є мініатюрне видання Корану, словник англійської мови на 12 000 слів і Конституція Франції.
- Одна з найменших книжок – томик віршів Тараса Шевченка «Кобзар», який створив майстер мікромініатюр Микола Сядристий. Книжка складається із 12 сторінок, кожна площею 0,6 мм². Перегортати сторінки можна тільки загостреним кінцем людської волосини. Зшита вона павутинкою, а обкладинка зроблена з пелюстки безсмертника. На обкладинці – портрет поета та зображення хати, де він народився.
- Найдорожчою книжкою, що належить державі, вважають унікальний «Апокаліпсис», виданий французом Жозефом Форє. Вона оцінена в 100 млн. старих франків, виставлена в Музеї сучасного мистецтва в Парижі.
- Найбільше видання у світі – це багатотомна збірка «Акти і публікації Британського парламенту 1800 – 1900 років». Усі томи збірки важать разом 31 тону. Для того щоб їх прочитати, потрібно понад 6 років.
- Перлиною слов'янської поліграфії вважають книжку «Байки» І. Крилова, видану в Санкт-Петербурзі 1856 року. Вона менша за поштову марку, тому читати її можна лише за допомогою лупи.
- Одна з найбільших старовинних книг – гігантський атлас вагою 120 кг, який міститься в Державній бібліотеці в Німеччині і виданий 1661 року. Він має розміри 170 на 110 см.
- Можливо, найвідоміший серед усіх великих книжок Гігантський кодекс (Codex Gigas), зроблений на початку 13 століття (приблизно у 1230 році) в місті Подлажіце (Чехія). Тоді це була найбільша книжка в світі.
- Після виготовлення вона містила 640 сторінок, проте до нашого часу збереглися тільки 624 сторінки, вага твору 75 кілограм, заввишки він 915 см, завширшки – 508 см, завтовшки – 22 см. У цей момент твір міститься в Шведській Королівській бібліотеці (Стокгольм).

- Стародавні люди писали на камінні, стінах печер за допомогою малюнків. Це було піктографічне письмо.
- На стінах храму у Фівах вирізьблено найдавніший літопис. Подивіться: ці стіни – своєрідні сторінки книжки, найбільшої у світі за своїми розмірами – кам'яні аркуші її сягають завширшки до сорока метрів.
- У давнину були глиняні книжки. У таких книжках писали загостреними паличками. Глину сушили, загартовували у вогні. Такі книжки були важкі й незручні в користуванні.
- У стародавньому Єгипті книжки писали на папірусі. Ви вже знаєте, що папірус – болотяна рослина зі стеблом висотою 4-5 метрів. Стебла папірису розрізали на тонкі смужки, розкладали їх так, щоб край однієї смужки заходив на край іншої. Краї приклеювали. Другий шар тонких смужок накладали перпендикулярно до першого. Накладені смужки пресували, просушували. Написану на папірусі книжку згортали в сувій (найдовший сувій має понад 40 метрів). Перед вами фрагмент єгипетського папірусового сувоя.
- До XIV століття книжки писали на пергаменті (за назвою м. Пергам, де його вперше виготовили), який виробляли зі шкіри молодих телят, ягнят, кіз.
- Писали на пергаменті чорнилом та різними фарбами. Чорнило робили із сажі, відвару кори вільхи та дуба. Заголовки, ініціали, великі букви виводили червоною фарбою. Використовували також охру – світло-жовту фарбу, лазур, золото, срібло.
- Усі рукописні книжки переплітали. Палітурку виготовляли з дерев'яних дощок, обтягнутих шкірою, парчею, оксамитом та атласом. Потім прикріплювали металеві бляхи, щоб книжки довше зберігалися. Зверху виготовляли срібні або золоті обклашки. Верхню кришку прикрашали самоцвітами, перлами.
- Припускають, що першим почав віддивати металеві букви (з них складають слова, зі слів – рядки, з

рядків – сторінки) німець Йоганн Гуттенберг, який жив у місті Майнці в середині XV століття.

- Нещодавно стало відомо, що китаєць Бі Шен ще в XI столітті друкував книги з форм, складених з окремих ієрогліфів.
- Перша друкована книжка в Україні вийшла 1574 року – це «Львівський апостол». Її надрукував Іван Федоров, який випередив іноземних майстрів, бо винайшов спосіб друкування тексту двома фарбами одразу.
- Слов'янська писемність виникла у IX столітті. Були створені дві азбуки: «глаголиця» («глагол» – писати) та «кирилиця» (на честь її автора Кирила).

Учитель. А чи знаєте ви, що в Києві є музей книги і книгодрукування?

Музей книги і книгодрукування

- Музей розташований у давній архітектурній пам'ятці Києво-Печерської лаври – будинку монастирської друкарні, що діяла безперервно з початку XVII століття до початку XX століття (понад 300 років).
- У музеї зібрані багаті скарби книжкової культури українського народу (близько 56 тис. одиниць зберігання). Експозиція висвітлює історію вітчизняної книги і книжкової справи від часів Київської Русі і до наших днів.
- Мовою експонатів розповідається про виникнення писемності в східних слов'ян, створення просвітителями Кирилом і Мефодієм у IX ст. азбук.
- В експозиції музею показано зародження друкарства в Європі, початок і розвиток кириличного книгодрукування, видавничу діяльність Івана Федорова, Памви Беринди, Петра Могили, Йосипа Тризни, Інокентія Гізеля та інших видатних творців української книги XVII – XVIII ст., стародруки Львівської, Острозької, Почаївської, Чернігівської та Києво-Печерської друкарень.

Учитель. Продовжимо нашу розмову про книжку.

– Які бувають книжки? (енциклопедії, словники, дитячі книжки, наукові, підручники, художні...)

– Цікаво знати, чи любите ви читати книжки?

Ви всі сьогодні їх принесли, і не просто книжки, а улюблені. Ось вони перед вами. Хто хоче розповісти про свого найкращого друга – книжку?

(2-3 учні розповідають про улюблену книгу).

А зараз перевіримо, що ви запам'ятали з почутого.

1. Тест

1. Книжка відіграє в житті дітей ...
  - а) другорядну роль;
  - б) значну роль;
  - в) першочергову роль;
  - г) не останню роль.
2. Уміння читати – означає...
  - а) мати хорошу техніку читання;
  - б) розуміти прочитане;
  - в) бути чутливим до змісту й краси слова;
  - г) мати хорошу техніку читання і розуміти й переказувати зміст.
3. Книжка повинна стати для кожного...
  - а) другом;
  - б) порадником;
  - в) учителем, наставником;
  - г) другом, наставником і мудрим учителем.
4. Без постійного духовного спілкування з книгою немислиме...
  - а) життя народу;
  - б) життя нації;
  - в) життя людства;
  - г) життя сучасної людини.
5. Книжка сприяє розвитку...
  - а) інтелектуальних здібностей, духовного збагачення;
  - б) інтересів людини;
  - в) розумових здібностей;
  - г) інтересу до навчання.
6. Небажання читати призводить до...
  - а) неробства;
  - б) неуцтва;
  - в) нездорових явищ: вживання алкогольних напоїв, хуліганства тощо;
  - г) поганого здоров'я.

Взаємоперевірка

Відповіді на тестові завдання

1. Книжка відіграє в житті дітей ...
б) значну роль.
2. Уміння читати – означає...
г) мати хорошу техніку читання і розуміти й переказувати зміст.
3. Книжка повинна стати для кожного...
г) другом, наставником і мудрим учителем.
4. Без постійного духовного спілкування з книгою немислиме...
г) життя сучасної людини.
5. Книжка сприяє розвитку...
а) інтелектуальних здібностей, духовного збагачення.
6. Небажання читати призводить до...
б) нецтва

Марійка і Петрик (разом). Які молодці! Добре вপরалися із тестами.

Учитель. Якою, на вашу думку, буде книжка в майбутньому?

(заслуховування відповідей учнів).

2. Творче завдання

- Скласти сенкан на тему: «Книжка».

Для цього ви можете скористатися підказкою, яку підготували для вас Марійка і Петрик, як складати сенкан:

I рядок – 1 слово, що позначає тему.

II рядок – опис теми, 2 слова.

III рядок – називає дію, пов'язану з темою, 3 слова.

IV рядок – фраза, що складається з 4 слів.

V рядок – з 1 слова (висновок).

Заслуховування сенканів

3. Кінцеве слово вчителя

Слово вчителя.

Отже, книжка – найважливіший засіб масової, наукової і технічної інформації. Вона відіграє колосальну роль як знаряддя і освіти, і виховання, і поширення та

пропаганди знань. Вона буває різної тематики, різної якості, а ми з вами вже почали вчитися відрізняти якісну книгу від поганої.

Книжка – продукт книжкової справи і приховує в собі мудрість для багатьох. Найкращі книжки стали безсмертними, вони увійшли до скарбниці світової культури; у них мудрість і краса, глибина людських переживань і поклик до щастя. Книжки збирають перлини людської думки й передають їх нащадкам.

VI. Домашнє завдання

1. Підготувати монолог від імені улюбленої книжки
2. Провести міні-дослідження: Поцікавитися в батьків, чи є в них улюблена дитяча книжка і чому вона улюблена.

Використані джерела:

1. http://booknazy.blogspot.com/p/blog-page_26.html
2. <http://knig.org.ua/yakyj-rozmir-u-12-najmenshyh-knyh-u-sviti.html>
3. <http://proba234.ucoz.ru/index/0-2>
4. http://ukrainezzosh75.blogspot.com/2012_04_15_archive.html
5. http://novovorontsovka-school2.edukit.kherson.ua/biblioteka/kniga_mudrij_uchitelj_poradnik_i_drug
6. <http://vuam.org.ua/uk>

Додаток 1

На допомогу вчителю

Прислів'я та приказки про книгу

1. Книги – міст у світ знань.
2. Хороша книга – яскравіше за зірки сяє.
3. Хороша книга – яскравіша за сонце.
4. Золото добувають із землі, а знання – з книги.
5. З глибин моря дістають перлини, а з глибин книг – знання.
6. Знання – сонце, книга – вікно.
7. Книга для розуму – теплий дощик для посівів.
8. Прочитав добру книгу – зустрівся з другом.
9. У книжці шукай не букви, а думки.
10. Хто багато читає, той багато знає.
11. В домі без книги, як без вікон, темно.
12. Книги – ключ до знань.
13. З ручаїв – ріки, а з книжок – знання.

14. Розум без книги, як без вікон, темінь.
15. Розум без книги, що птах без крил.
16. Книга вчить, як на світі жить.
17. З книгою подружишся, розуму наберешся.
18. Книги читати, усе знати.
19. Одна книга тисячі людей навчас.
20. Книга для дітей, що волога для полів.
21. Книга не пряник, а дітей до себе манить.
22. Книгу читають не очима, а розумом.
23. Книга корисна, коли її читають.
24. Без хліба легше прожити, ніж без книги.
25. Книга – світ, книга – серцю привіт.
26. Дім без книги – день без сонця.
27. Книгу читай, розуму набирайся.
28. З книгою жити – з добром дружити.
29. Кому книга – розвага, а кому – навчання.
30. Нема розумного сусіда – з книгою поговори.
31. Книга – твій друг, без неї, як без рук.
32. У Землі супутник – Місяць, у людини – книга.
33. Книга добру навчить, від дурного відверне.
34. Хороша книга – свято.
35. Весела книжка – твоя радість.
36. День без книги, що обід без хліба.
37. Книга – дзеркало життя.
38. Книга мала, та серцю люба.
39. Книга подібна до води – дорогу проб'є усюди.
40. Молодому книга – крила, а старому – кийок.
41. Книгу прочитав – на крилах політав.
42. Письменному книжка в руки.
43. Одна мудра книга краща від найбільшого багатства.
44. Життя без книжок – весна без квітів.
45. Життя без книжок – небо без зірок.
46. Хліб наснажує тіло, а книга – розум.
47. Хороша книга яскравіша за зірку.
48. Книга – джерело знань.
49. Читання – найкраще навчання.
50. Книжка – маленьке віконце, а через нього увесь світ видно.
51. Де розумом не дійду, то в книжці знайду.
52. Не на користь книжку читати, коли вершки лиш знімати.

Загадки про книжку

1. Не дерево, а з листям,
Не людина, а говорить.

2. Бачить – не бачить,
Чути – не чує.
Мовчки говорить,
Дуже мудрує.

3. Ні думає, ні гадає, а других навчає.

4. Не сорочка, а зшита,
Не куц, а з листочками,
Не чоловік, а говорить.

5. Дерево – не дерево, а листки має;
Той буде мудрим, хто їх добре знає.

6. Дивишся – чистенька,
Погладиш – гладенька,
А читати станеш – спотикаєшся.

7. Снігові поля, чорні грачі,
Хочеш розумним бути – бери та вчи.

8. Кожний, скільки хоче, бере, а все лишається.

9. Не людина, а є вчителем людини.

10. Уст не маю, а про живих і мертвих красно роз-
повідаю.

11. Без язика, а говорить;
Без голови, а все розуміє;
Без ніг, а скрізь буває.

12. Живе без тіла, говорить без язика.

13. Язика не має, а науки навчає.

14. Хто мовчки учить?

15. Сама я нічого не знаю, та всіх розуму навчаю.
16. Лежить, мовчить, а сто нерозумних навчить.
17. Біле поле, чорне насіння, хто його сіє, той розу-
міє.
18. По білому полю чорним маком сіяно.
19. Дуже я потрібна всім –
І дорослим, і малим.
Всіх я розуму учу,
А сама завжди мовчу.
20. Поле письменник-агроном
Засіяв буквами-зерном.
Отож, читачу, поспішай
Зібрати мудрий урожай!
21. Завжди можу стати у пригоді,
Моїх вам порад не злічити.
І кажуть про мене в народі:
«Мовчить, а сто дурнів научить».
22. Паперовий кораблик щодня
Перевозить у трюмах знання,
Після плавання цей корабель
Повертається в рідний портфель.

Використані джерела

1. <http://ua.textreferat.com/referat-12264.html>.
2. <http://proba234.ucoz.ru/index/0-2>.
3. http://booknazy.blogspot.com/p/blog-page_26.html.
4. <http://knig.org.ua/yakuj-rozmir-u-12-najmenshyh-knyh-u-sviti.html>.
5. http://novovorontsovka-school2.edukit.kherson.ua/biblioteka/kniga_mudrij_uchitelj_poradnik_i_drug/.
6. http://ukrainezzosh75.blogspot.com/2012_04_15_archive.html.

4.2. Дитячі книжки і видавництва

Дегтярьова Галина Анатоліївна,
канд. пед. наук, доцент секції методики викладання мов
і літератури кафедри методики
суспільно-гуманітарних дисциплін Харківської академії
неперервної освіти

Кукленко Олена Сергіївна,
учитель вищої категорії російської мови
та світової літератури Мереп'янської
загальноосвітньої школи I-III ступенів № 6 Харківської
районної ради Харківської області

Одними книжками ми смакуємо, інші ковтаємо і
тільки деякі дегустуємо і засвоюємо.

Френсіс Бекон, англійський філософ

Мета:

- розширити знання учнів про дитячу книжку та ознайомити з історією її виникнення;
- ознайомити з дитячими видавництвами в Україні;
- розвивати вміння аналізувати отриману інформацію, критично до неї ставитися;
- виховувати повагу до книжки, читання, слова.

Обладнання: виставка улюблених дитячих книжок батьків учнів; портрети письменників, чиї імена згадуватимуться на занятті; мультимедійне обладнання, мультимедійна презентація, відеофрагмент із мультиплікаційного фільму «Повелитель сторінок» (США, 1994 рік).

Хід заняття

I. Підготовка до сприйняття навчального матеріалу

1. *Вступне слово вчителя.* На минулому занятті ми говорили про місце і значення книжки в нашому житті, ви познайомили нас із своїми найкращими друзями

– книжками. Ви мали з дому принести улюблені книжки своїх батьків. Тож запрошую переглянути виставку улюблених книжок ваших батьків і розповісти про них нашим друзям: Марійці та Петрику.

2. Перегляд виставки й обмін враженнями.

Діти відповідають на запитання Марійки та Петрика:

- Які улюблені дитячі книжки ваших батьків і чому?
- Чим улюблена книжка так захопила ваших батьків?
- Чи читали ви ці книжки? Чи сподобалися вони вам і чому?

3. Учитель.

А зараз нам з Марійкою та Петриком хотілось би послухати монологи від імені улюбленої книжки.

Заслуховування монологів від імені улюбленої книжки.

4. Виразне читання задалегідь підготовленим учнем вірша Д. Павличка

У книги люди, наче бджоли в соти,
Знесли духовний, чародійний мед.
Сліпцеві очі ним потри, і вмиг
Побачить сонце й голубі висоти,
Відчує мислі найстрімкіших літ.
Збагне людські страждання і турботи,
Поможе іншим темряву збороти,
Рвучи з очей пов язки чорних лент!
Благословенна та ясна година,
Коли Буквар до рук бере дитина,
Коли читає «Кобзаря» юнак,
Коли Франка «огромнії сонети»
Підносять дух, коли говорять Гете,
Шекспір, Міцкевич, Лермонтов, Бальзак.

5. Гра «Допоможи авторові відшукати свій твір».

Марійка і Петрик:

- Любі п'ятикласники! Запрошуємо вас пограти. Допоможіть авторам відшукати свій твір.

Гра «Допоможи авторові відшукати свій твір».

Автор	Твір
О. Пушкін	«Мауглі»
Г.К. Андерсен	«Попелюшка»
Р. Кіплінг	«Казка про рибалку і золоту
Ш. Перро	рибку»
Марк Твен	«Снігова королева»
І. Франко	«Гаррі Поттер»
Д. Ролінг	«Пані Метелиця»
Брати Грїмм	«Пригоди Тома Соєра»
А. Ліндгрєн	«Садок вишневий коло
Т. Шевченко	хати»
	«Фарбований Лис»
	«Пєппі Довга панчоха»

Марійка і Петрик:

- Молодці! Чудово впоралися із завданням!

II. Оголошення теми та епіграфа заняття. Підготовка до сприйняття навчального матеріалу

1. Вступне слово вчителя

За епіграф нашого заняття був обраний вислів англійського філософа 17 століття. Він добре розумівся на книжках, був справжній енциклопедист свого часу, його неодноразово обирали до парламенту. (*Учитель читає епіграф, учні обговорюють його та записують у зошити.*)
Учитель.

Щороку 2 квітня відзначають свято – День дитячої книжки. Чому саме дитячої? Чому саме 2 квітня? Чим відрізняється дитяча книжка від книги для дорослих? Коли і з чого почалася її історія? Хто займається виданням дитячих книжок? Про це ми поговоримо сьогодні і, звичайно, попросимо допомогти наших добрих друзів Марійку, Петрика та професора Медіуса.

III. Сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу

Професор Медіус:

- Любі мої!

Хочу вам сказати, що День дитячої книжки відзначають 2 квітня саме тому, що він збігається з днем народження славетного дитячого письменника-казкаря Ганса Християна Андерсена.

(Коментар для вчителя. Учитель сам розповідає або пропонує дітям читати по черзі текст слайдів)

Взагалі, дитяча книжка – явище досить нове. До середини 15 століття діти, які вміли читати, читали літературу для дорослих. Популярною серед дітей того часу була книга «Байки Езопа», яку надрукували англійською мовою у 1477 році. Того ж року видали кумедну книжку «Роман про Лиса», яку теж полюбляли діти.

Протягом 15 – 17 століть дітей виховували і навчали читати по Біблії та по інших книжках релігійного змісту, які також можна вважати прикладом дитячої книги.

А першу книгу саме для дітей написав і видав у 1658 році відомий чеський педагог Ян Коменський. Це був підручник латиною із гравюрами «Світ чуттєвих речей у картинках».

Уже через декілька років, у 1680-х, з'явилася збірка французького казкаря Шарля Перро «Казки матінки Гуски», а разом із цією збіркою народилася на світ улюблена чарівна казка «Попелюшка».

У 18 столітті у дітей з'явилася можливість обирати книжки собі до смаку. Два великих «дорослих» романи «Робінзон Крузо» Данієля Дефо (1712 рік) і «Пригоди Гулівера» Джонатана Свіфта (1726 рік) в адаптованому вигляді ідеально підійшли для дітей.

У той же час друкували видання народних казок, балад і легенд. Діти змогли познайомитись із казками Сходу: «Аладдіном», «Алі Бабою і сорока розбійниками», «Мандрами Синдбада Морехода».

19 століття стало золотою ерою дитячої літератури. Крім численних підручників і творів релігійного змісту, багато авторів стали писати свої твори тільки для дитячої аудиторії.

Початок 19 століття був відзначений появою чудових німецьких казок братів Грімм і казками данського письменника Андерсена «Гидке каченя» та «Русалонька» (1846 рік). Ці казки стали гарним подарунком для дітей різних країн. Вони і досі дарують насолоду малечі.

Величезну популярність набули книжки Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див» та «Аліса в Задзеркаллі» (1865 – 1872 роки). Ці твори вирізнялися своїм гумором, багатою фантазією і там не було будь-якого пізнавального матеріалу, що було великою рідкістю для дитячої літератури того часу.

Значно поповнився список пригодницької літератури завдяки романам Річарда Стівенсона «Острів скарбів» (1883 рік), Майна Ріда «Юні мандрівники» (1853 рік), Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» (1876 рік), Редьярда Кіплінга «Книга джунглів» (1894 рік).

А поєднання фантастики та пригодницького сюжету назавжди підкорило дитячі серця. Італійський письменник Карло Коллоді створив твір на всі часи «Пригоди Піноккіо» (1883 рік) – історію маріонетки, вади якої заважають перетворенню її в людину.

Раніше я вам уже казав, що перший друкований буквар, виданий українським автором, мав назву «Наука до читання й розуміння слов'янського письма» і побачив світ у Вільні 1569 року стараннями Лаврентія Зизанія.

До книжки був доданий словник, який містив 1061 слово.

Стосовно нашої країни можна відзначити, що першою друкованою кириличним шрифтом книжкою для дітей вважають «Буквар» Івана Федорова, виданий 1574 року у Львові. Його хрестоматійна частина містить зразки тогочасної художньої, а також пізнавальної літератури для дітей.

У 17 – 18 століттях жанрово-видова палітра дитячої літератури помітно збагачується: поряд із абетками, граматиками, букварями з'являються твори, написані в жанрі повчань, настанов, бесід дорослих із дітьми. У навчальних книжках збільшується кількість текстів для читання. Наприкінці 18 століття формується пізнавальна книжка, енциклопедія для дітей, активно розвиваються жанри подорожі, пригодницького, історичного оповідання, «дитячі» жанри художньої літератури. Книжку оздоблюють буквицями, заставками, орнаментом, гравюрами.

Репертуар нової української дитячої книги починається з «Букваря славено-русскаго языка... к поученію

посполитаго юношества в школах парафіяльних», виданого 1816 року.

У 1816 – 1850 роках вийшло 14 назв книг навчального характеру.

Першою художньою дитячою книжкою в новій українській літературі вважають «Читанку для малих дітей дошкільного і домашнього употреблення сочиненною» М. Шашкевича, видану 1850 року накладом у 5 тис. примірників.

Учитель.

До репертуару художньої книжки для дітей входили твори практично всіх відомих українських письменників тієї доби. Скажімо, ще за життя Тараса Шевченка його пейзажна лірика й автобіографічна поезія ввійшли до всіх шкільних читанок. Хоча поезії, байки, притчі Григорія Сковороди, гумористичні оповідання та повісті Григорія Квітки-Основ'яненка, вірші, байки Євгена Гребінки важко назвати творами для дітей, вони все ж таки викликають жваве зацікавлення малих читачів.

Починаючи з Тараса Шевченка, тему дитинства не обминає жоден відомий український літератор. Багату літературну спадщину юним читачам, залишили Олена Пчілка, Борис і Марія Грінченки.

Видатним теоретиком і практиком дитячої літератури вважають Івана Франка. Письменник творив для дітей серйозно й цілеспрямовано, прагнучи виховувати найкращі людські якості в маленьких читачів за допомогою поетичного слова.

IV. Закріплення вивченого

1. Бесіда після презентації

- Що цікавого ви дізналися про історію дитячої книжки?
- Коли святкують день дитячої книжки?
- Яка казка з'явилася раніше «Попелюшка» чи «Русалонька»?
- Які пригодницькі романи подарувало нам 18 століття?
- Яка перша друкована книга для дітей була видана в Україні?

- Хто з відомих українських письменників писав дитячі твори?

2. Пошукове завдання

- Визначте, у яких видавництвах надруковано принесені на заняття книжки.
- З'ясуйте, яке видавництво надрукувало найбільше книжок, зібраних у класі.

Коментар для вчителя. Учитель записує назви видавництв на дошці й потім усі з'ясовують, яке видавництво надрукувало найбільше книжок, зібраних у класі. Після цього підсумовує інформацію і знайомить дітей з українськими дитячими видавництвами.

3. Слово вчителя

На сьогодні книговидавництвом для дітей опікуються одне державне підприємство «Веселка» та майже 20 недержавних видавництв. Кожне видавництво намагається визначити свою позицію на сучасному вітчизняному книжковому ринку: одні вже утвердилися на ньому, інші лише починають роботу. Випуском оригінальної та перекладної художньої, науково-художньої дитячої літератури традиційно займається «Веселка»; видавництво Івана Малковича «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» спеціалізується на виданнях для наймолодших читачів, такого ж самого спрямування видавництва «Гроно», «Грайлик»; пізнавальну й ужитково-розвивальну літературу для дітей випускають «Аверс», «Богдан», «Освіта», «Школа»; ліцензійну перекладну літературу переважно художнього характеру видає «Махаон-Україна».

Державне спеціалізоване видавництво дитячої літератури «Веселка», на книжках якого росло не одне покоління дітлахів, було засноване в Києві 9 березня 1934 року як Дитвидав УРСР, а 1964-го дістало свою сучасну назву.

Указом Президента України № 197/2010 від 19 лютого 2010 року видавництву надано статус національного.

За цей час «Веселка» випустила понад 10 тисяч назв книжок загальним тиражем майже 1,5 млрд. примірників.

За радянських часів це було найбільше видавництво дитячої літератури в Україні.

Видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» – найстаріше дитяче видавництво незалежної України. Його заснував відомий український поет Іван Малкович, силами якого перетворено дитячу книжку на модний і популярний товар. Тепер кожна дитина «від 2 до 102» – як зазначено на книжках видавництва – знає, що «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» – це серйозно, якісно і назавжди.

Кредо видавництва: «Серед десятків тисяч дитячих видань наша (українська) книжка має бути така гарна, щоб дитятко потяглося саме до неї. І тоді відпаде багато прикрих, штучно надуманих, «мовних проблем». Дуже важливо, щоб у дитинстві все українське «римувалося» у наших дітей з поняттям «якість»... (І. Малкович).

Книжки «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» неодмінний атрибут кожної інтелігентної української родини, вони стали одним із найкращих культурних презентів у міжнародних контактах українців.

«А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» – одне з небагатьох видавництв Східної Європи, права на книги якого придбали провідні видавництва майже з 20-ти країн світу – від Англії (Templar Publishing) та США (Alfred A. Knopf) – до Південної Кореї.

Видавництво «Махаон-Україна», створене 1997 року, одразу стало одним із лідерів у галузі видання літератури для дітей.

Воно випускає ліцензійну літературу. Ним укладено угоди з такими гігантами книговидавничої справи, як «Templar», «Mondadori», «Weldon Owen», «Larousse», «Kingfisher» та іншими щодо видання їх енциклопедій-бестселерів.

За роки існування видавництва «Махаон-Україна» світ побачило понад дві тисячі назв книжок.

ТОВ «Видавництво «Ранок»» заснував Володимир Круглов 1997 року в м. Харкові. Воно вже багато років плідно працює в галузі освіти, створивши за цей час велику кількість навчально-методичної літератури для вчителів та учнів. Сьогодні видавництво «Ранок» – один із національних лідерів з виробництва друкованої продукції для навчання та розвитку дитини.

Книги видавництва двічі ставали лауреатами урядової премії імені Лесі Українки за літературно-мистецькі твори для дітей та юнацтва за 2010 р. («Лускунчик») і за 2011 р. («Легенди про короля Артура») в номінації «Художнє оформлення книжок для дітей та юнацтва».

Для найменших у видавництві випускають яскраві розвивальні книжки, а для підлітків – художні твори з пригодами, що допоможуть зануритися з головою у вир описаних подій. Є також художні дитячі книжки-іграшки, що поєднуються з ігровим процесом. Ці книжки дуже різноманітні за кількістю форм та за напрямками розвитку дитини. За дитячими книгами можна вчити як перші слова та літери, так і поведінку в суспільстві та визначення своєї майбутньої ролі в дорослому житті. Дитячі книжки від видавництва «Ранок» написані найдосвідченішими авторами в Україні, які добре знають свою справу та пишуть з любов'ю до діточок.

Видавництво «Пелікан» започатковане 2004 року як один з перспективних напрямів Видавничого дому «Фактор». З 2006 року воно вийшло на ринок як самостійне видавництво. Його книги створюють відомі письменники, науковці, дитячі психологи та педагоги, їх ілюструють найкращі художники України.

Видавництво «Пелікан» – активний учасник національних і міжнародних книжкових виставок, ярмарків та конкурсів (Bologna Children's Book Fair, Frankfurter Buchmesse, Moscow International Book Fair, «Форум видавців», «Світ книги», «Книжковий дивосвіт України», «Зелена хвиля», «Хортицькі джерела»). Його книги відзначено численними дипломами та нагородами.

Книжки цього видавництва допомагають дитині пізнавати навколишній світ, стають її незамінними супутниками на відпочинку та вірними помічниками в навчанні. Вони виходять різними серіями: «Чарівний ліхтар», «Енциклопедія для маленьких вундеркіндів», «Золотий перетин», серія пригодницьких історій.

Професор Медіус:

– Отже, як ви побачили, всі ці видавництва різняться між собою своєю належністю, віковою аудиторією, тематичними аспектами.

Відрізняються вони також і своєю продукцією, що ми можемо простежувати самостійно на нашій виставці книжок.

4. Випереджальне завдання (настанова на сприйняття)

Пропоную вам разом із Марійкою, Петриком і професором Медіусом переглянути фрагмент мультиплікаційного фільму «Повелитель сторінок».

- Цей мультфільм зняли режисери Піксоут Гант, Джо Джонстон у США 1994 року.
- Сценарій написали Девід Кіршнер, Девід Касчі, Ерні Контерас.
- У головних ролях: Маколей Калкін, добре нам знайомий за фільмом «Один удома», Кенан Дж. Гоувл, Алексіс Кіршнер, Джессіка Кіршнер, Брендон С. Маккей, Стефен Шиен, Ед Беглі мол., Мел Гарріс, Крістофер Ллойд.
- У цьому фільмі-мультфільмі чудове поєднання акторського кіно й мультиплікації.

Учитель.

Хочу, щоб ви послухали відгук одного з глядачів цього мультфільму, який я відшукала на сайті <http://films.imhonet.ru/element/205819/opinions/>:

«Класний фільм-мультфільм! Відмінне поєднання! Дуже цікавий, продуманий сценарій, чудові жарти, багато сцен моралі, наявний екшн та інтрига! Загалом, подивіться і самі все зрозумієте!

Р.С. Крістофер Ллойд і Маколей Калкін запалили, так запалили!»

- Скажіть, будь ласка, чи хочеться вам після цього відгуку подивитися цей мультфільм?

Коментар для вчителя. Переказувати зміст мультфільму не потрібно.

Отже, Річард Тайлер заходить до бібліотеки і ...

Коментар для вчителя. Перегляд фрагмента мультфільму займає 7 хвилин (з 8-ї до 15-ї хвилини від початку).

Запитання після перегляду:

- Чи зацікавив вас сюжет запропонованого фільму?

- Куди потрапив головний герой, ховаючись від негоди?
- Хто з вас записаний до бібліотеки та відвідує її?

V. Домашнє завдання

1. Подивитися разом із батьками мультфільм «Повелитель сторінок». Звернути під час перегляду увагу на те, як зображені головні герої авторами цього мультфільму.

Позаяк ми з вами вчимося бути грамотними глядачами, то ви повинні дуже добре й уважно дивитися мультфільм, звертати увагу не тільки на те, що роблять герої, але й на те, де відбувається дія, де вони живуть, як виглядають, що їх оточує. Усе це допоможе вам краще зрозуміти фільм-мультфільм.

2. Підготувати відповідь на запитання:
  - На сторінки яких відомих книжок потрапив головний герой мультфільму?
  - Який вплив ця подорож мала на нього?
  - Так, хто ж, на вашу думку, справжній повелитель сторінок? Свою відповідь аргументуйте.
3. Якщо є бажання, створити малюнки до епізодів, які найбільше сподобалися.

4.3. Народження та життя книжки

Білик Олена Миколаївна,
канд. пед. наук, завідувач кафедри мистецтвознавства,
літературознавства та мовознавства Харківської
державної академії культури, доцент
Дегтярьова Галина Анатоліївна,
канд. пед. наук, доцент секції методики викла-
дання мов і літератури кафедри методики
суспільно-гуманітарних дисциплін Харківської ака-
демії неперервної освіти

Мета:

- познайомити з етапами створення книжкової продукції;
- виробляти навички аналізу відеофрагмента;
- розвивати уміння зіставляти відеоряд із аудіорядом, виділяти необхідну інформацію в медійному тексті;
- розвивати критичне мислення;
- виховувати шанобливе ставлення до книги.

Обладнання: мультимедійна презентація; відеозапис фільму «Книга» із циклу передач «Як це?» на Першому національному телеканалі (фільм можна знайти за електронною адресою <http://1tv.com.ua/gu/video/program/how/2011/02/28/2234>), мультимедійне обладнання: проектор, комп'ютер, екран.

Хід заняття

I. Організаційний момент. Перевірка домашнього завдання

1. *Вступне слово вчителя.* На минулому занятті ми з вами говорили про те, яке місце займає книжка у світі Медіа. Ви мали скласти монологи від імені своєї улюбленої книжки, які ми разом із Марійкою та Петриком залюбки послухаємо. Запрошуємо всіх до загадкового світу книги.

Перевірка домашнього завдання.

Учні виступають зі своїми монологами від імені улюбленої книжки.

Учитель. А які улюблені дитячі книжки ваших батьків і чому?

(відповіді учнів)

II. Повідомлення теми, мети й завдань заняття. Мотивація навчальної діяльності школярів

Учитель.

Ми послухали, як живе книга, відчули, що її життя досить цікаве й багате подіями. Сьогодні від імені всіх книжок до вас звертається правителька країни Книжки, яка прийшла до нас із мультфільму «Повелитель сторінок».

Монолог книжки

Я Книжка, правителька країни Книжок. Подивіться, яка я гарна і цікава! Сподіваюсь, що ви полюбите мене. Адже я познайомлю вас із незвіданими світами, навчу розрізняти добро і зло. Тільки читайте мене вдумливо, не поспішаючи. А не так, як один мій знайомець Миколка.

Книжки Коля не читав –
Він їх запросто ковтав:
За їдою, перед сном
І у човнику з веслом,
На уроках і в саду,
Лежма, сидьма, на ходу.
За обідом він проглінув
«Гулівера», «Буратіно»,
В гардеробі брав пальто –
Закусив віршем Барто;
До аптеки мчав біжка –
Кінчив томик Маршака.
З кавуном, як тільки сів,
«Робінзона Крузо» з'їв.
Спати ліг і знову книжка.
Взяв «Хоттабича» – і в ліжку.

І коли спитали в школі:
«Що читав учора, Колю?»
Відповів Миколка так:
«Написав роман Маршак,
Як відважний Робінзон
Сів в одчеплений вагон
І помчав до ліліпутів.
Ті зв'язали його в пута.
Та його від смерті спас
Добрий тато Карабас...»
Засміялись дружно в школі,
А чому – не втямить Коля.
Може, знає хтось із вас,
Через що сміявся клас?

(Діти називають Миколчині помилки) [<http://do.gendocs.ru/docs/index-21088.html>].

III. Сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу

Учитель. А чи замислювалися ви, як з'являється на світ книжка? Що ви знаєте про її народження? Наших добрих знайомих Марійку та Петрика надзвичайно зацікавило це питання, з яким вони й звернулися до професора Медіуса.

– Професоре! Чи не могли б Ви розповісти нам, як народжується книжка?

– Залюбки! – радісно погодився професор допомогти юним дослідникам. – А відправитися в мандрівку до країни Книжки нам допоможе сама Книжка та відеофільм про нашу героїню. Але спочатку пропоную вам спробувати дати відповіді на запитання, які виникли в Марійки та Петрика.

- Яким ви собі уявляєте шлях народження книжки?
- Як ви вважаєте, чи важко створити книжки?
- Фахівці яких професій беруть участь у створенні книжки
- Як ви гадаєте, а що про це скаже сама Книжка? (на презентації Марійка і Петрик ставлять ці запитання)

Коментар для вчителя. Пропонується переглянути відеофільм «Книга» із циклу передач «Як це?» на Першому національному телеканалі (фільм можна знайти за електронною адресою <http://1tv.com.ua/tv/video/program/how/2011/02/28/2234>). Режисери фільму Костянтин Євсюков, Юрій Тимощук, оператори Сергій Черніков, Іван Нечипорук, головний продюсер Олексій Семенов.

Згаданий відеофільм складається зі вступу та п'яти розділів. Зважаючи на складність сприйняття його змісту учнями п'ятого класу, пропонується перегляд відеофільму за розділами.

Перед переглядом пропонується учням дати відповіді на запитання.

Питання від Марійки та Петрика:

- Яким ви собі уявляєте шлях народження книжки?
- Як ви вважаєте, чи важко створити книжку?
- Фахівці яких професій беруть участь у створенні книжок?
- Як ви гадаєте, а що про це скаже сама Книжка?

Монолог Книжки: Я пройшла нелегкий шлях, щоб потрапити у ваші руки. Ви майже правильно відповіли на питання про те, як я опиняюсь у вас. Дійсно, спочатку я була високим деревом і росла в лісі. Лісоруби зрубали мене. Із дерева робітники на фабриках зробили папір.

Науковці, письменники працювали над моїм змістом: писали оповідання, казки і вірші, у видавництвах художники створили малюнки до моїх сторінок, редактори готували мене до набору, у друкарнях на спеціальних машинах виготовляли мої майбутні сторінки. Потім зшивали їх, переплітали, відправляли до магазинів та бібліотек.

Багато людей працювало, щоб мене створити.

Запрошую вас до перегляду документального фільму про мене із циклу передач «Як це?» на Першому національному телеканалі. Він так і називається «Книга». Над створенням цього фільму працювали режисери Костянтин Євсюков і Юрій Тимошук, оператори Сергій Черніков та Іван Нечипорук, головний продюсер Олексій Семенов.

Подивимось?

Коментар для вчителя. Далі пропонується перегляд вступу та розділу першого «Видавництво» (хронометраж 00.00 – 06.41), після якого проводиться бесіда (питання на слайді презентації):

- Звідки починається шлях майбутньої книжки?
- Що роблять на засіданні редколегії?
- Який формат кращий для дитячих книжок?
- Скільки часу йде на переклад великої книги?
- Скільки часу йде на редагування?
- У чому полягає основне завдання верстальника?
- Який папір обирають для дитячих книжок?
- Що використовують для добору кольору обкладинки?
- Куди відправляється книжка у цифровому варіанті, коли все готове до друку?

Коментар для вчителя. Після бесіди, якщо учні за своїми матеріал, пропонується переглянути другий розділ «Підготовка паперу» (хронометраж 06.42 – 08.07).

Учитель. Пропоную переглянути другий розділ фільму «Підготовка паперу».

Бесіда після перегляду відеофрагмента (питання на слайді презентації):

- Що потрібно для того, щоб надрукувати книгу?
- У якому вигляді надходить до друкарні папір?
- Що таке «операція рівняння»?

Коментар для вчителя. Далі пропонується переглянути третій розділ «Друк та фальцування» (хронометраж 08.08 – 09.56).

Учитель. Продовжимо перегляд фільму. Перед вами третій розділ «Друк та фальцування»

Бесіда після перегляду відеофрагмента (питання на слайді презентації):

- Як працює друкарська машина?
- Які три барабани має друкарська машина?
- Куди потрапляють матеріали з друкарського цеху?
- Що таке фальцування?
- Яким буває фальцування?

Коментар для вчителя. Далі пропонується переглянути четвертий розділ «Обкладинка» (хронометраж 09.57 – 12.04).

Учитель. Цей розділ розкаже вам про те, як роблять обкладинку.

Бесіда після перегляду відеофрагментів (питання на слайді презентації):

- Як надходить картон у друкарню?
- Як працює машина з виготовлення палітурок?

Коментар для вчителя. Далі пропонується переглянути п'ятий розділ «Палітурний цех» (хронометраж 12.05 – 18.09).

Учитель. І нарешті – останній розділ: «Палітурний цех».

Бесіда після перегляду відеофрагмента (питання на слайді презентації):

- Що роблять у палітурному цеху?
- Що таке фбрзац? Для чого він призначений?
- Які аркушепідбірні машини найрозповсюдженіші?
- Яку операцію виконують на ниткошвацькій машині?
- Як скріплюють тонкі дитячі книжки?
- Для чого служать паперова смужка і каптал?
- Що таке блокообробний агрегат?

- Куди відправляють книжки після зшиття?
- Що є під стелею у палітурному цеху?

IV. Закріплення вивченого матеріалу

Коментар для вчителя. Після поетапного перегляду відеофільму та докладної бесіди за кожною його частиною варто повернутися до питань, що були поставлені перед переглядом фільму і порівняти відповіді учнів до перегляду та після (знову повертаємося до слайду з цими питаннями).

Слово вчителя. Гадаю, що професор Медіус за допомогою відеофільму задовольнив цікавість Марійки та Петрика? А чи задовольнив він вашу цікавість?

Марійка та Петрик:

– Професоре, ми так захопилися створенням книжки, що вирішили випробувати себе в цій справі й самостійно створити книжку.

– Це добре. Спробуємо разом із п'ятикласниками дати вам корисні поради. Друзі, допоможемо Марійці та Петрику?

– Які ж поради ви можете дати щодо створення книги?

– Як ви вважаєте, а чи могли б і ми з вами самотужки створити книжку, як це мріють зробити Марійка і Петрик?

– Що нам для цього потрібно?

– Хто бере участь у створенні книжки? (автор, рецензент, літературний редактор, технічний редактор, художник, верстальник, працівники друкарні).

VI. Домашнє завдання

Принести фотографії з домашнього архіву (портрети, колективні, одноосібні).

Використані джерела

1. Доробок вчителя світової літератури Агрономійської ЗОШ І – III ступенів Арбузинського району Миколаївської області Караташ Наталії Михайлівни (<http://do.gendocs.ru/docs/index-21088.html>).

5. КІНООСВІТА, КІНОГРАМОТНІСТЬ ТА КІНОКЛУБ

5.1. Граматика кіномови

Дегтярєва Галина Анатоліївна,
канд. пед. наук, доцент кафедри суспільно-гуманітар-
них дисциплін (секція методики викладання мов
і літератури) КВНЗ «Харківська академія
неперервної освіти»

Кульчинська Лєся Миколаївна,
молодший науковий співробітник відділу кіномистецтва
ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України

Волошенюк Оксана Валеріївна,
провідний мистецтвознавець відділу кіномистецтва
ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України

Тип уроку: урок формування (засвоєння) знань.

Форма уроку: комп'ютерно-орієнтована лекція.

Мета уроку: сформувати уявлення про граматику кіно-
мови та знання про основні елементи кіномови;

- навчити виокремлювати елементи аудіовізуальної структури фільму;
- розвинути вміння аналізувати кінотексти.

Обладнання та ресурси: медіапроектор, словник термі-
нів, матеріал для вчителя, відеофрагменти фільмів
«Гаррі Поттер і філософський камінь», мультимедій-
на презентація «Грамматика кіномови».

Хід заняття

I. Організаційний момент.

**II. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення
теми, завдань уроку.**

Учитель. Повідомлення «Специфіка кіно».

Кіно – найстарша форма екранної культури. З часу виникнення його часто протиставляють читанню, книзі, де, для того щоб зрозуміти історію, слід читати букву за буквою, складати у відомі комбінації слова і так розуміти

написане. Водночас кіно – це спосіб розповісти ту ж історію за допомогою рухомих зображень.

Кінозображення створює ілюзію реальності, бо об'єднує зображення, звук і колір. Кінореальність так же безпосередньо і сильно впливає на чуттєвість людини, як і сама реальність. А часто-густо кінореальність, посилена різноманітними спецефектами, які неможливо пережити в реальному житті, пересилує реальність за впливом.

Кіно, як і література, несе емоції: воно примушує гніватись, радіти, переживати, транслює певні цінності та зразки поведінки. Проте завдяки своїй винятковій реалістичності фільми здатні слугувати впливовою моделлю навколишньої дійсності. Під час перегляду ми схильні забувати, що події фільму організовані, зіграні, й екранні події стають для нас подекуди більшою реальністю, аніж сама дійсність. Екран дарує нам незрівнянне відчуття: ми так захоплюємося видовищем, що непомітно для себе опиняємося серед екранних героїв, розпочинаємо жити їхнім життям, ідентифікуємо себе з ними. Ми схильні сприймати фільм як фрагмент життя: порівнювати життя героїв з власним, подумки ставити себе «на їхнє місце», наслідувати їхні манери чи дії.

Та все ж важливо пам'ятати, що кіно – це реалістична репрезентація (тобто те, що не дзеркально заміщує, а представляє власну версію реальності), яка приховує засоби власного виробництва. Можна сказати, що кіно певним чином організовує наш погляд на світ. Тканина фільму складається тільки з тих елементів «реальності», які необхідні для розвитку сюжету, руху інтриги, які щось додають до характеру героя чи якимось впливають на ситуацію, доносять певну думку. Все, що ми бачимо на екрані, показано з певного погляду та вплетено у визначену послідовність образів. Усе, на чому камера чи монтаж зосереджує нашу увагу, повідомляє нам щось важливе для розуміння героїв чи просування сюжету.

Сьогодні ми з вами спробуємо познайомитися з тими основними елементами з яких складається екранна дійсність, комбінація яких змушує нас тривожитися чи радіти, які формують наші емоції та навіть думки під час перегляду фільму.

Отже, *фільми можуть бути прочитані як і тексти*.

Але якщо під час зчитування літер отримуємо добре відомі слова, то «цеглинки», які створюють кінотекст, абсолютно автономні, можливо, вперше вжиті знаки, які задумав автор. І якщо зчитування літер – це укорінений і стабільний навик, то «цеглинки», які створюють кінотекст, – це вигадані автором знаки, і їх прочитання вимагає щоразу нового підходу. Нібито всі ми в змозі після перегляду фільму переказати сюжет. Але цей сюжет складатиметься як із зображення, що рухається на екрані, так і зі звуків, які ллються з динаміків. Сюжет в кінематографі – складна структура, яка не обмежується сукупністю дій персонажів, для його формування так само важливо, щоб органічно поєднувалися виразні засоби внутрішньокадрового простору ракурсу камери, оптичні ефекти для знімання об'єктів, звукові ефекти та ще безліч різних технічних елементів, які глядач часто не розрізняє, але які саме і створюють «невербальну додану вартість» побаченого нами сюжету. Кіно не має універсальної одиниці мови й універсальних трактувань. Кожен кінообраз глядач трактує індивідуально й особистісно.

Саме з невербальними засобами ми сьогодні й познайомимось.

Допоможуть нам у цьому кадри з фільмів «Гаррі Поттер і філософський камінь»

Робота з мультимедійною презентацією «Грамматика кіномови».

Кінематограф (від грец. κίνημα, род. в. грец. κινήματος – рух та грец. γραφο – писати, зображати), що означає комплекс методів та дій зі створення, прокату та показу фільму.

Кінотвір – серія послідовних нерухомих або рухомих зображень, які проєктуються зі швидкістю 24 кадри за секунду, що створює ілюзію руху.

Кінотвір створюється шляхом зйомки камерою фотографічних зображень, або – за допомогою анімаційної техніки чи візуальних ефектів.

І власне **КІНО** – широко розповсюджена скорочена назва, яка позначає і *кінотвір*, який ми дивимось, і

кінематограф як явище, і *кінотеатр* – місце показу кінофільму.

Кадр

Фільм складається з кадрів.

Кадр – це нерухоме фотографічне зображення, що містить фрагмент якоїсь дії. Швидка зміна кадрів створює ефект рухомого зображення. У кінематографі за секунду відтворюється 24 кадри.

Натиснувши на паузу при перегляді фільму, ми завжди можемо виокремити певний кадр і детально його проаналізувати.

Кожен окремий кадр – важливе джерело інформації, всі елементи кадру (чи принаймні більшість) детально продумані та дібрані режисером і працюють на те, щоб створити у глядача потрібне враження, викликати емоційний відгук.

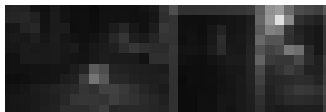
Світло

Вплив образу на глядача суттєво залежить від стилю освітлення.

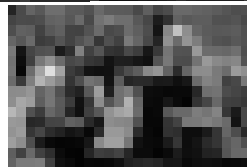
Можна виділити два основні типи освітлення:

- високе;
- низьке.

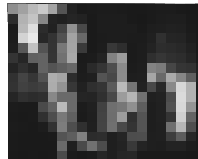
Високе освітлення використовують для того, щоб створити яскраве зображення, рівномірно заповнене світлом із мінімумом тіней.

Низьке освітлення створює тьмяний, похмурий, з окремими виділеними світлом елементами образ, заповнений тінями.

Освітлення може бути *реалістичне* або ні: *романтичне* (ніжніше, вигідніше, скажімо, для героїв) або ж *експресивне*, покликане створити особливу атмосферу, передати стан героїв.

Важливо звернути увагу на те, чи освітлення фокусує нашу увагу на певних елементах кадру, – можливо, щось виділяється з тіні, відблискує чи, навпаки, ховається в тінь, створюючи інтригу.

Фокус

Фокус – один із головних засобів, за допомогою яких режисер спрямовує нашу увагу на найважливіші деталі.

Фокус може бути глибокий та неглибокий, або вибірковий.

У *глибокому фокусі* об'єкти на передньому, середньому та задньому плані видно однаково добре.

Такий фокус часто використовується, коли режисер хоче протиставити елементи в кадрі (наприклад, ті що на першому плані і на задньому плані), або ж звернути увагу на їхню взаємодію, взаємозв'язок.

Неглибокий чи *вибірковий фокус* використовують для того, щоб виокремити якийсь елемент, зосередити на ньому нашу увагу.

Глибокий фокус вважають реалістичнішим, *неглибокий* – романтичнішим, емоційнішим.

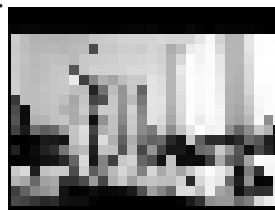
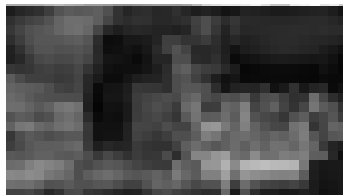
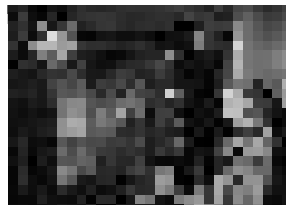
Мізансцена (франц. *mise en scène*) – розміщення на сцені, тобто розташування акторів в ігровому середовищі в призначених поєднаннях один з одним і навколишнім оточенням в різні моменти зйомок.

Композиція кадру

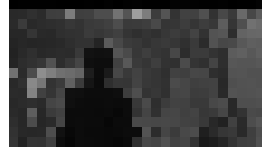
Яким чином дійові особи та об'єкти розміщені в кадрі? Хто на передньому плані? Хто на задньому? Хто розміщений обличчям до камери? Хто відвернувся від камери чи стоїть боком?

Композиція кадру – це сукупність усіх елементів кадру, їх взаємне розташування і поєднання, а також застосування різних образотворчих і технічних методів, які дозволяють гранично виразно показати задум творця фільму.

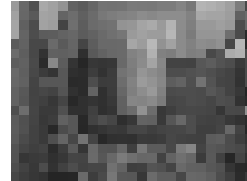
Композиція кадру може бути *закрита* або *відкрита*.

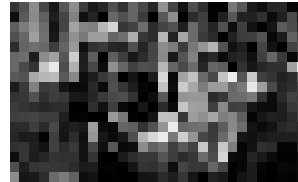
Приміром, якщо герой перебуває в центрі кадру і на краях кадру немає ніяких інших героїв чи об'єктів, у нас створюється відчуття *відкритого, вільного простору*.

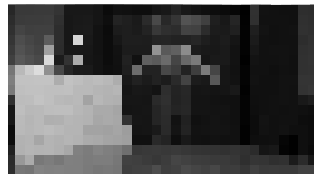
Відчуття пастки, ув'язнення, клаустрофобії може створюватися за допомогою розміщення людей, об'єктів чи архітектурних деталей по краях кадру (або, можливо, тільки з одного боку). Така композиція називається *закритою*.

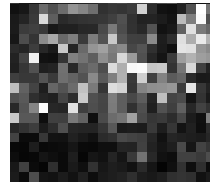
Утім *закритий кадр* може також створювати відчуття захищеності, завершеності, стабільності, впорядкованості.

Іноді використовують *ефект внутрішнього кадрування*: коли якийсь герой постає перед нами, обрамлений, скажімо, вікном чи аркою; це використовують зазвичай для того, щоб привернути нашу увагу саме до цього героя.

Кадр може бути *насичений деталями, інформацією*, що підштовхує глядача до певних узагальнень і висновків. Насичені деталями кадри часто використовують, щоб передати «дух часу», охарактеризувати героїв, місце чи ситуацію. Щільне наповнення кадру може також створювати враження шуму, динамічності чи суєти та хаосу.

Або ж, навпаки, кадр може бути простий, лаконічний. Такі кадри більше акцентують увагу глядача на окремих простих емоціях.

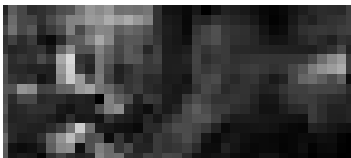
Погляд камери

Камера виконує функцію оповідача. *Камера* визначає для нас погляд на події. Вона може передавати думку якогось персонажа або ж панівний погляд оповідача, який бачить більше за кожного конкретного героя, але

часто однаково не все. Але *глядач* завжди бачить тільки те, що *бачить камера*. Можна сказати, що погляд камери – це погляд глядача.

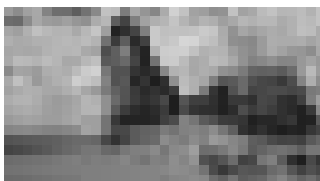
Суб'єктивний погляд камери

- Показує події з погляду певного персонажа.
- Сприяє ідентифікації глядача з героями фільму, дозволяє передати глядачеві емоції та відчуття персонажів.

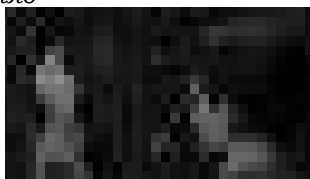
Об'єктивний погляд камери

- Показує події з відстороненої позиції імперсонального спостерігача.
- Створює у глядача враження привілейованої позиції: він бачить більше, ніж кожен з героїв (ефект «всевидючого ока»).
- Сприяє емоційному дистанціюванню глядача від зображуваних подій.

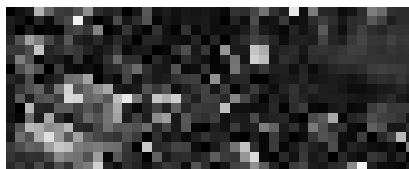
Непрямий суб'єктивний погляд

- Показує події з близька, але не з погляду персонажів фільму.
- Дозволяє глядачеві відчути себе учасником подій.

Інтерпретація режисера

- Показує події з незвичного погляду.
- Використовується для того, щоб передати режисерське ставлення до показаної ситуації.

План – це відносний масштаб зображення в кінокадрі, через вибір якого режисер по-своєму трактує епізод і формує його ритм.

Мірою крупності плану прийнято вважати людину.

Загальний план – зйомка з відстані, дає загальну, панорамну картину.

Загальний план – це, зокрема, коли видно людину в повний зріст.

Середній план – дає певну фонову інформацію, але все ж звичайно з акцентом на героєві. Фігура в середньому плані зазвичай показана від колін або від пояса до голови.

Крупний план фокусує нашу увагу на деталях, якомусь важливому об'єкті, виразі обличчя, емоції, реакції персонажа. У крупному плані ми бачимо зазвичай голову або голову і плечі героя.

Зворотний план – план, знятий із поворотом камери на 180 градусів від попереднього плану.

Суб'єктивний план – план із погляду певного героя, коли аудиторія бачить те ж саме, що й герой.

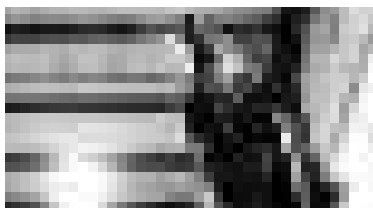
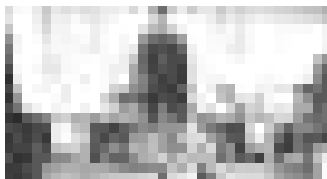
Чергування планів дозволяє керувати сприйняттям змісту кадрів.

Так, наприклад, у кіно часто застосовують *внутрішньокадровий монтаж* – наїзд камери з *дальнього плану* до *більшого крупного*, що захоплює увагу, концентрує на якомусь певному об'єкті. Можливий і зворотний процес, коли, відїжджаючи, камера, наприклад, здатна перемкнути увагу з героя, який щойно цілком займав кадр, на історичний чи ландшафтний контекст.

Кут зору камери

Важливо також враховувати кут зору камери.

Низький кут – це коли камера дивиться на героя знизу вгору: використовують зазвичай для того, щоб збільшити розміри героя чи об'єкта, підкреслити його силу, владу чи статус.

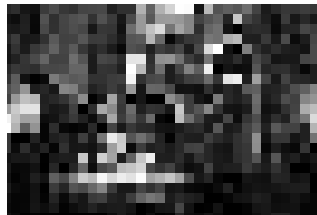
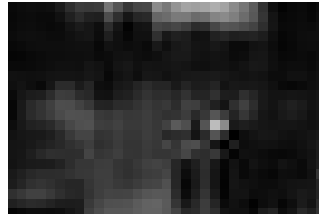
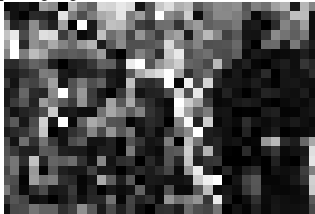

Високий кут – це коли камера дивиться згори вниз, зменшуючи розмір героя: використовують для того, щоб підкреслити вразливість, безсилля, можливо, передати страх героя.

Камера зверху з-за плеча: підкреслює прохальну і принижену позу людини, яка звертається з проханням.

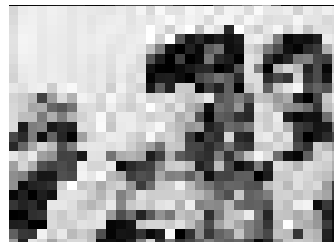
Візуальні коди

Середовище: пейзаж чи матеріальне оточення можуть вказувати на те, який тип історії буде представлений, позначати її соціальний чи історичний контекст, натякати на певний «стиль життя», відсилати до певного образу «добробуту» або ж навпаки.

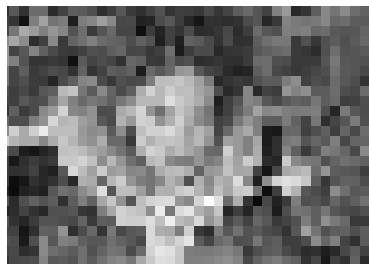
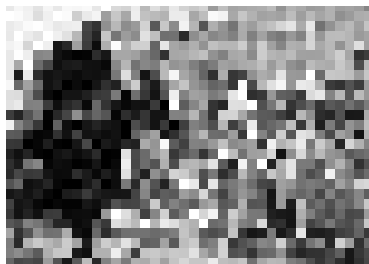

Костюм: стиль одягу зазвичай вказує на історичний період, соціальне походження персонажа, особливості його характеру.

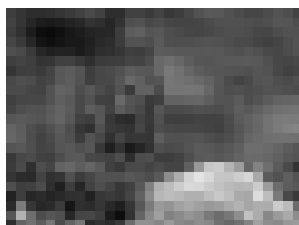
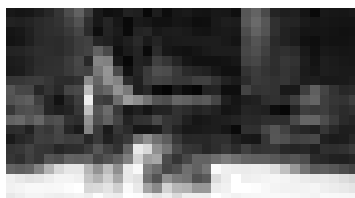
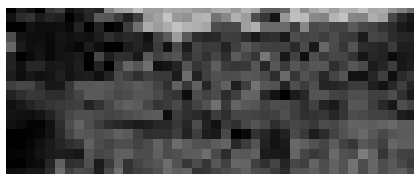
Костюм нерідко відсилає до певних стереотипних уяв-

лень, притаманних певному суспільству щодо тих чи інших його представників.

Погода: погодні умови можуть слугувати для створення відповідної атмосфери, наділяючи ту чи іншу сцену певним настроєм.

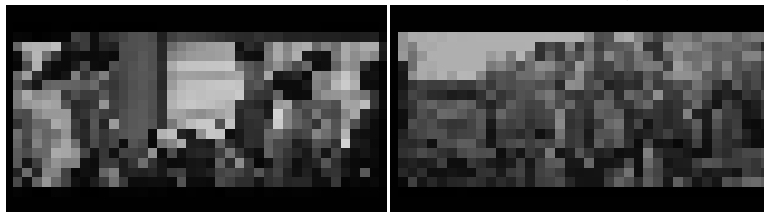
III. Осягнення нових знань, умінь

Фронтальна робота.

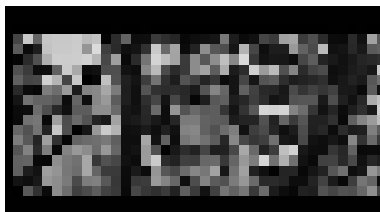
Учитель. Отже, ми з вами розглянули такі елементи кіномови, як кадр, світло, фокус, композиція кадру, мізансцена, план, погляд камери, візуальні коди. Пропоную вам спочатку спробувати проаналізувати деякі кадри з фільмів і визначити, які елементи кіномови в них використано, зверніть особливу увагу на те, з якої позиції знімався той чи інший кадр.

Камера розташована на рівні очей персонажів, які стоять. Може бути:

- або суб'єктивний погляд – ми бачимо сцену поглядом одного з персонажів (який стоїть в центрі),
- або непрямий суб'єктивний погляд – глядачеві пропонується позиція учасника подій (сам глядач – той персонаж, який перебуває в центрі подій).

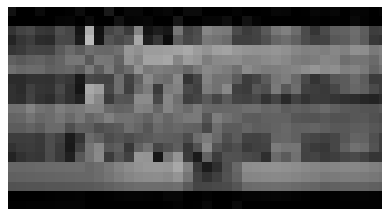
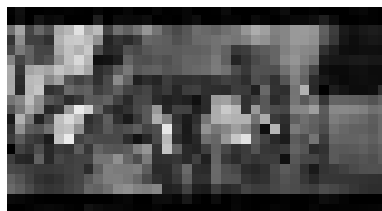

Непрямий суб'єктивний погляд: бачимо події зблизька, але не з погляду якогось персонажа. Погляд, що занурює глядача в ситуацію.

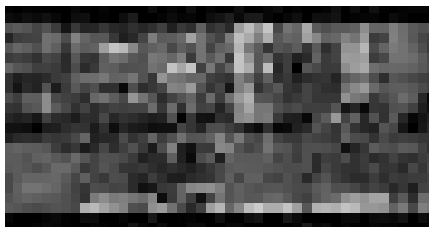
Непрямий суб'єктивний погляд: глядач ніби підглядає за героями. Такий погляд створює ефект камерної, інтимної ситуації.

Камера використовує широкий фокус і завдяки цьому та денному освітленню зображення виглядає реалістичним. Героїня розташована на фоні типового глухого багатоквартирного будинку з невеликими закритими жалюзіями вікнами, що підкреслює атмосферу знелюднення, відособленості. Мізансцена кадру побудована так, що в ньому

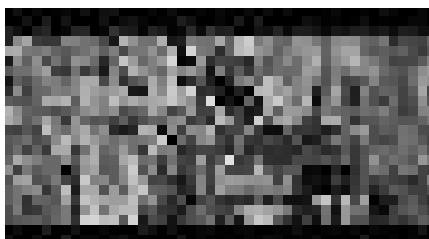
лише поплічний план героїні, яка майже губиться на фоні будинку, який ніби обтікає її. Ми не бачимо ніяких інших стихій чи джерел – сонця, розгорнутої міської панорами, що дає підставу вбачати в героїні ніби дрібну частину цього знеособленого простору. Цей кадр належить до періоду (1960-і рр.), коли режисери захоплювалися тотальною, автентичною реальністю. Тобто кадр повинен був виглядати нествореним.

Кадр побудований так, що простір ніби роз'єднаний на декілька анклавів, які не перетинаються, хоча й розташовані поряд: бармен, відвідувачка і герої, які сидять за столиком, перебувають ніби в різних світах – кожен з них рухається і існує на власній орбіті.

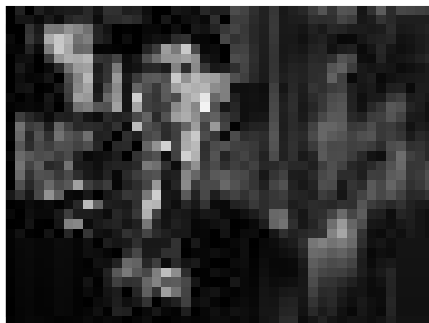

Перед нами кадр з фільму Годара, який досліджував французьке суспільство з доскіпливістю науковця і одним з результатів кінодослідження стало граничне відособлення людей в соціумі.

В цьому кадрі тло ніби поглинає героїв, їхні постаті губляться серед обривків інформації, візуального шуму. Такою мізансценою режисер наштовхує на думку про знеособлення героїв, їхнє розчинення у фрагментованих, хаотичних інформаційних потоках сучасного суспільства.

Увага зацентрована на герої, який перебуває в центрі кадру. Герой дивиться в дзеркало і бачить своє відображення в обрамленні пляшок. Погляд, що од-

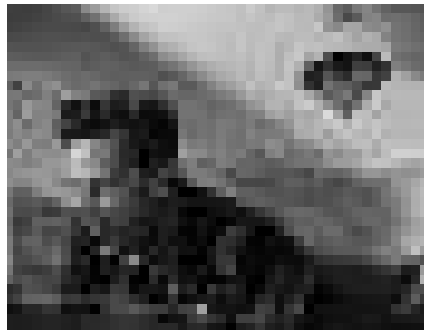

ночасно передає і бачення героя, і його режисерську характеристику (герой страждає від алкоголізму).

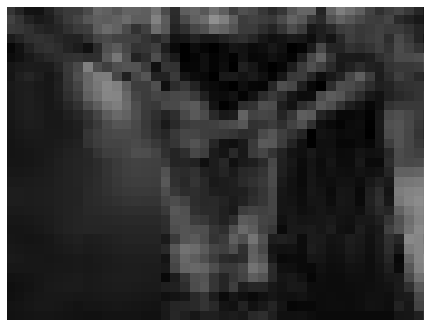
Закрита композиція кадру – він обмежений двома постатями героїв, які завдяки цій композиції здаються чимось розділеними під час свого діалогу. Світло вихоплює знизу обличчя і відкидає тіні, які створюють інтимно-загрозливу атмосферу.

Інтерпретація режисера: бачимо героя з незвичної позиції. В цьому випадку такий показ героя збоку і знизу створює враження нестабільності, хисткості його позиції, передає відчуття нестачі психічної рівноваги героя.

Крупний план двох пляшок, з яких намагаються наповнити склянку, робить його смисловим центром кадру. Джерело світла з глибини кадру дозволяє спокусливо грати граням склянки, робить її привабливою, як і рідину, що назбирається на денці.

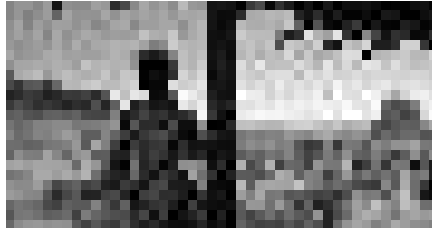

Об'єктивний план часто використовують у вестернах та інших фільмах на історичну тематику. Покликаний надати оповіді епічності. Пока-

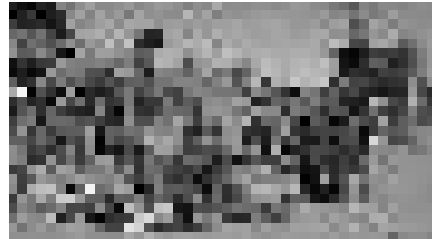

зані події набувають узагальненого характеру, статусу історичної правди.

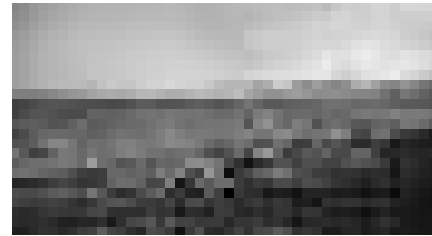
Позиція, що дозволяє одночасно передати і погляд героїні і її позицію. Вона спостерігає за дикими преріями з невеличкого острівця цивілізації, домашнього затишку.

«Об'єктивний», відсторонений погляд, що претендує на відображення певної «історичної реальності».

Кадр невиразно поділений навпіл лінією горизонту, кам'яна пустеля кольору вохри і вицвіле, ніби запилене небо майже зливаються. Постаті вершників, підкреслено малопомітні, містяться ближче до лівого кута кадру, їхня кольорова гама невіддільна від фарб пустельного краєвиду, що підкреслює складний безводний шлях. Кадр не має особливого стосунку до руху сюжету, а слугує більше для збагачення драматургії розповіді, створення емоційної атмосфери руху героїв. Кадр фільму може бути ідентифікований як кадр з вестернів.

Камера розміщена за спинами героїв. Кадр обмежений колонами ганку будинку і двома фігурами героїв. Основний смисловий акцент кадру – герой, який несе на руках дівчину, перебуває в центрі. Дальня

перспектива камери підкреслює необжитий пустельний простір поза помешканням, герой несе жінку в одомашнений олюднений простір. Тут саме закритий план створює цю атмосферу затишку і притулку.

IV. Підбиття підсумків.

V. Оголошення результатів навчальної діяльності учнів.

VI. Домашнє завдання.

Дібрати кадри на всі теоретичні поняття, що ми з вами вивчили.

5.2. Граматика кіномови

Дегтярьова Галина Анатоліївна,

канд. пед. наук, доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін (секція методики викладання мов і літератури) КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

Кульчинська Леся Миколаївна,

молодший науковий співробітник відділу кіномистецтва ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України

Волошенко Оксана Валеріївна,

провідний мистецтвознавець відділу кіномистецтва ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України

Тип уроку: урок формування (засвоєння) знань.

Форма уроку: комбінований.

Мета уроку: сформувати уявлення про монтаж у кіно;

- закріпити вміння виокремлювати елементи аудіовізуальної структури фільму;
- продовжувати розвивати вміння аналізувати медіатексти

Обладнання та ресурси: медіапроектор, словник термінів, матеріал для вчителя, відеофрагменти фільмів «Гаррі Поттер і філософський камінь», «Людина з бульвару Капуцинів», мультимедійна презентація «Монтаж у кіно. Рух камери», тематичні ілюстрації (формат А4) для закріплення видів монтажу.

Хід заняття

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань та їх коригування. Повідомлення теми й мети.

Презентація учнями дібраних кадрів на всі теоретичні поняття, що були вивчені на попередньому уроці (3-5 учнів).

Учитель:

- Які труднощі виникли у вас у ході добору та аналізу кадрів. Як ви гадаєте, чому?

- Хто, на вашу думку, найкраще впорався із домашнім завданням і чому?

Завдання:

Об'єднайтеся у 2 групи. Кожна з груп має проаналізувати на вибір один кадр із показаних епізодів, з'ясувавши роль кіномови.

(Перегляд фрагментів із кінофільму «Гаррі Поттер і філософський камінь», епізод 00.51.22 – 00.53.20).

Щоб легше було аналізувати кадри, пропоную вам орієнтовні запитання та відповіді: **«Гаррі Поттер і філософський камінь»**

1. На кому/на чому фокусується увага глядача?
Увага кілька разів фокусується на Северусі Снейпі. Також на Гаррі Поттері та кількох інших учнях.

2. Завдяки чому це відбувається?
Найпростіший спосіб сфокусувати увагу – крупний план. Крупний план фокусує увагу на Северусі, Гаррі Поттері, Роні, Герміоні та Драко. Завдяки крупним планам виділений діалог Северуса та Гаррі Поттера.

На Северусі Снейпі фокусується увага за допомогою світла, та за допомогою внутрішнього кадрювання.

Наприклад, рис. 7. Кадр розділений на дві частини: учні в нижній і темній частині кадру, у верхній і світлій – Северус Снейп. Така структура кадру вказує на те, що вся увага в класі (у тому числі й глядача) повністю зосереджена на Северусі Снейпі (його фігура виділена світлом і додатково обрамлена колонами).

3. Яка точка зору камери домінує?

Домінує суб'єктивна точка зору камери. Ми дивимося сцену поглядом або Северуса Снейпа, або когось із учнів.

4. Якого кінематографічного ефекту досягнуто в епізоді?

Завдяки застосуванню крупних планів і суб'єктивної камери та високого і низького кутів зору камери передано емоційне забарвлення спілкування між учителем та учнями, показано сприйняття класом учителя як авторитетної фігури, якої бояться, якій підкоряються та водночас захоплюються. Суб'єктивна камера дає змогу глядачеві відчувати себе одним з учнів, зануритися в атмосферу класу.

Северус – єдина фігура, що переміщається в кадрі, камера слідкує за його переміщеннями. Завдяки цьому, а також композиційним способам (внутрішнє кадрювання, протиставлення в кадрі Северуса та класу, як на рис. 7) та освітленню увагу глядача зосереджено на фігурі Северуса, він домінує в епізоді, глядачеві передано відчуття його влади, сили. Разом з тим загальній напруженій атмосфері в класі, викликаній суворості Снейпа, протиставлено крупні плани спокійного та врівноваженого Гаррі Поттера. Завдяки такому контрастові, глядачеві демонструється непересічність фігури. Попри його учнівський статус, Гаррі Поттера показано як фігуру рівнозначну, а може й потенційно авторитетнішу, ніж Снейп.

Презентація та обговорення результатів роботи груп.

III. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми, завдань уроку.

Учитель:

– Отже, ми познайомилися з основними складниками елементарної одиниці кіномови – *кадру* – і навчилися їх читати. Кадри кінокартини об'єднуються у великі та малі групи, монтажні фрази та цілі епізоди, складаючи *композицію кінотвору*, між кадрами встановлюються різноманітні *співвідношення* – *сміслові, просторові, звукові*. Готова кінокартина містить *комбінації кадрів*, які об'єднані в *епізоди*. Для того щоб досягти певного ефекту, побудувати *кінофразу*, необхідно інтерпретувати окремі кадри через поєднання – тобто змонтувати їх.

Що ж таке монтаж? (*відповіді учнів*)

Отже, сьогодні ми спробуємо з'ясувати, що таке монтаж і яка його роль у кіно.

Робота з мультимедійною презентацією «Монтаж у кіно. Рух камери».

Матеріал для вчителя

Презентація «*Монтаж у кіно. Рух камери*»

Саме кінематограф увів у людську свідомість таку нову структуру дії, як **монтаж**.

Перегляд відеофрагмента з кінофільму «Людина з бульвару Капуцинів» (*про монтаж*)

По-перше, *монтаж у кіно* – це спосіб викладення сюжету.

Монтаж також розуміють як спосіб побудови будь-яких повідомлень через поєднання двох відмінних зображень для отримання третього значення.

Крім того, *монтаж* – водночас спосіб висловлення і спосіб побудови реальності.

Відомий радянський режисер С. Ейзенштейн говорив: «*Монтажна форма як структура* – це реконструкція законів ходу мислення».

Спеціально дібраним чергуванням кадрів можна наштотувати глядача на думку про причинно-наслідкові зв'язки між подіями.

Послідовність показаних подій впливає на висновок глядача про дії героїв чи про все, що відбувається, за схемою: «після цього – отже, через цю причину».

Види монтажу:

- паралельний;
- асоціативний;
- послідовний.

Паралельний монтаж покликаний показати дії, що відбуваються одночасно, але в різних місцях. Паралельний монтаж зазвичай вказує на те, що ці дії пов'язані між собою, хоч, можливо, цей зв'язок і не безпосередній чи очевидний. Нерідко події, що показані паралельно, рано чи пізно сходяться до спільної розв'язки. Цей спосіб монтажу особливо часто використовують у показі динамічних сцен, для нагнітання тривоги глядачів.

Асоціативний монтаж – коли сцени, що чергуються, повинні викликати в глядача думку про подібність, взаємозв'язок, аналогію між показаними об'єктами чи подіями; це можуть бути метафори, порівняння.

Послідовний монтаж – коли епізоди, сцени і кадри, що показують послідовний розвиток подій, вибудовують один за одним у хронологічному порядку.

Сцени можуть поєднуватися за допомогою різкої зміни, затемнення, напливу.

Цікаві матеріали щодо монтажу можна відшукати на сайті <http://classes.yale.edu/film-analysis/index.htm>.

Ми з вами вже говорили про точку зору і кут зору камери, важливу роль також відіграє **рух камери**.

Власне сама камера як *засіб знімання* може виконувати *три типи рухів*:

- *панорамна зйомка* (зйомка з горизонтальним або вертикальним обертанням),
- *травелінг* (зйомка в русі),
- *наближення або віддалення* (трансфокатор) під час одного плану (або *зоом* – зміна масштабу).

Під час *панорамної зйомки* об'єктив камери переміщується горизонтально чи вертикально щодо героя чи дії. Трансфокатор (переміщення камери) змінює різкість зображення в кадрі, розмір, кут зору камери. Цей рух впливає на точку зору і відповідно на сприйняття глядача (ліричне, динамічне, дезорієнтоване) і психологічний настрій. Отже, *панорамна зйомка* – це ніби різновидність огляду місцевості.

Зйомка в русі дає змогу дістати нестійке, недостатньо чітке зображення, яке ніби зменшує дистанцію між глядачем і подією. Саме таке зображення могла мати людина, яка перебувала на місці події. Подібний спосіб дуже часто застосовують, щоб досягти ефекту присутності і, як результат, більшої достовірності.

Рух камери впливає на погляд та рівновагу глядача. Швидка, дезорієнтуюча зйомка чи «заземлена» закріпленою камерою створює психологічний настрій глядача. Робота камери може створювати ліричний чи тривожний настрій, спокійний чи агресивний тощо.

- Як ви вважаєте, чи впливають на різкість зображення, розмір кадру або на точку зору камери її переміщення?

IV. Осягнення нових знань, умінь.

Моделювальна вправа «*Монтаж фільму*».

- Об'єднайтесь у 3 групи. Подивіться на кадри, що лежать перед вами на столі. Уявіть, що ви режисери й маєте з кадрів створити уривок фільму.
- Кожна група має розташувати кадри в певній послідовності залежно від обраного сюжету.

- Презентуючи результати роботи, поясніть, чому саме в такому порядку ви розташували кадри і якого ефекту досягли завдяки цьому.

Матеріал для вчителя

Кадр 1. Дальній план будинку. День.

Кадр 2. Мама з хлопчиком. Хлопчик дивиться праворуч, мама повернута обличчям ліворуч: «Ти повинен зателефонувати бабусі».

Кадр 3. Хлопчик дивився на телефон. Телефон на правому боці екрану.

Кадр 4. Обличчя матері крупним планом: «Ти повинен зателефонувати бабусі».

Кадр 5. Хлопчик бере телефон. Рука міститься на лівому боці екрану.

Кадр 6. Хлопчик телефонує. Телефон на лівому боці екрану: «Доброго дня, бабусю».

Кадр 7. Бабуся в лівій частині екрану. Розмовляє з внуком: «Чому ти так рідко телефонуєш?»

Кадр 8. Хлопчик відводить телефон далі від вуха. Телефон на лівій стороні екрану.

Кадр 9. Крупним планом телефон у руці хлопця.

Кадр 10. Звуки доносяться з телефона.

Три варіанти сюжету

Варіант #1 – 1, 7, 6, 9, 10, 2, 3, 4, 5, 8. Бабуся зателефонувала хлопчикові з дому, й після того, як покладено слухавку, мама говорить йому зателефонувати бабусі.

Варіант #2 – 5, 8, 1, 7, 6, 9, 10, 2, 3, 4. Хлопчик телефонує бабусі, вона сварить його, мама говорить хлопчикові, щоб подзвонив бабусі, та після того, як він не реагує, нагадує йому ще раз.

Варіант #3 – 1, 3, 7, 5, 6, 9, 10, 2, 4, 8. Хлопчик збирається зателефонувати бабусі, уявляє, що вона скаже, телефонує їй, кладе слухавку, й мама каже йому, що слід зателефонувати.

Підберіть фрагменти з фільму «Гаррі Потер» (до 2 хвилин).

Завдання: об'єднайтесь у 2 групи і проаналізуйте відеофрагменти, даючи відповіді на запитання:

1. Аналіз руху камери:

- Визначте тип руху камери?
- Який ефект має цей тип руху камери на глядача?

2. Аналіз монтажу:

- Який ритм монтажу використано в цій сцені: довгий і ліричний, чи короткий і кліпоподібний?
- Ритм у цьому епізоді пришвидшується чи сповільнюється?
- Який тип монтажу застосовано?
- Як поєднані сцени: різка зміна, затемнення, наплив?
- Проаналізуйте чергування планів. Який ефект досягається саме таким монтажем? Які причинно-наслідкові зв'язки встановлюються? До яких висновків підштовхується глядач?

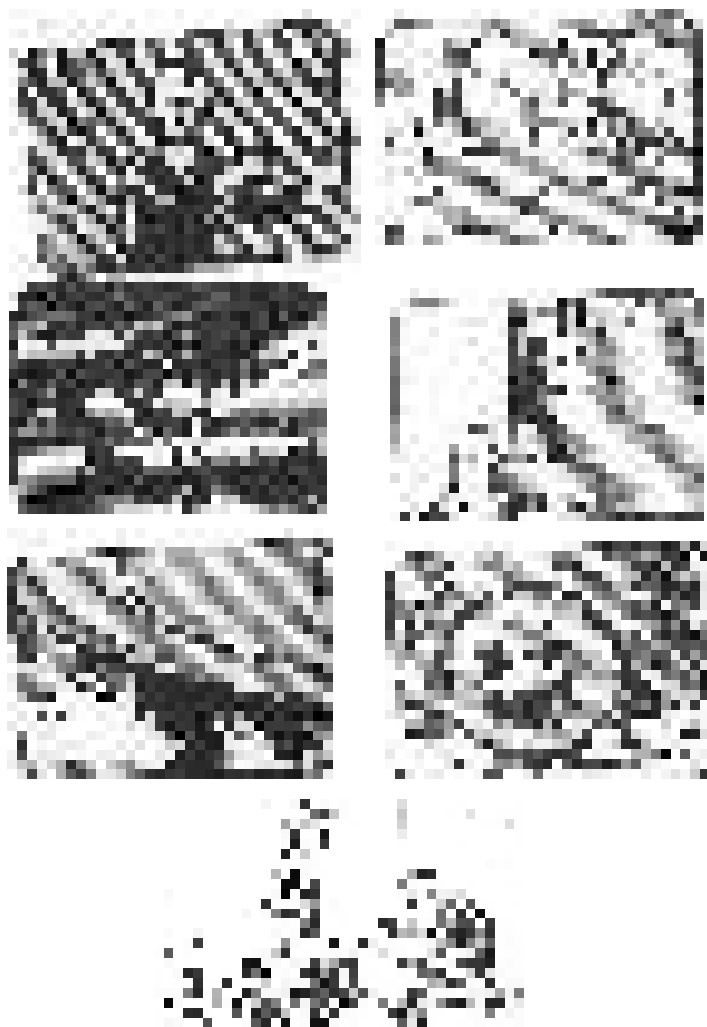
Презентація результатів роботи груп. (дати орієнтовні відповіді учнів)

V. Підбиття підсумків.

VI. Оголошення результатів навчальної діяльності учнів.

VII. Домашнє завдання.

Змонтувати кадри фільму «Наїзд», вибравши найдоречніший вид монтажу.

Використані джерела

[http://courses.edu.nstu.ru/index.php?show=111&curs=88&title=145.](http://courses.edu.nstu.ru/index.php?show=111&curs=88&title=145)

[http://www.v-dslr.ru/forum/viewtopic.php?f=83&t=3389&start=0&sid=87b6a8ba29b53482109446800b41e716&view=print.](http://www.v-dslr.ru/forum/viewtopic.php?f=83&t=3389&start=0&sid=87b6a8ba29b53482109446800b41e716&view=print)

[http://www.oscars.org/education-outreach/teachersguide/filmediting/activity2.html.](http://www.oscars.org/education-outreach/teachersguide/filmediting/activity2.html)

5.3. Граматика кіномови

Дегтярьова Галина Анатоліївна,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін (секція методики викладання мов і літератури) КВНЗ
«Харківська академія неперервної освіти»
Кульчинська Леся Миколаївна,
молодший науковий співробітник відділу кіномистецтва
ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України
Волошенюк Оксана Валеріївна,
провідний мистецтвознавець відділу кіномистецтва
ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України

Тип уроку: урок застосування знань та формування вмінь і навичок.

Форма уроку: урок-дослідження.

Мета уроку: забезпечити формування таких умінь і навичок, як вміння виокремлювати елементи аудіовізуальної структури фільму, визначати основні елементи кіномови;

- показати важливість розуміння елементів кіномови для активного сприйняття медіатекстів;
- формувати алгоритм реалізації вмінь аналізувати медіатексти для їх критичного сприйняття.

Обладнання та ресурси: медіапроектор, епізод 00.51.22 – 00.53.20 із фільму «Гаррі Поттер і філософський камінь».

Хід заняття

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань та їх коригування. Перевірка домашнього завдання. Повідомлення теми й мети.

3-4 учні представляють змонтовані кадри фільму «Наїзд», пояснюють, чому обрали саме цей вид монтажу.

Учитель:

– Гадаю, ви зрозуміли, що активне сприйняття навіть невеличкого епізоду кінотвору потребує від глядача певних знань і вмінь, а для того, щоб якомога ефектив-

ніше представити історію, треба добре поміркувати над тим, які засоби кіномови краще використати, чого можна досягти завдяки монтажеві.

III. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми, завдань уроку.

Учитель:

– Сьогодні ми закріпимо набуті вами знання, щоб ви на практиці краще засвоїли граматику кіномови, навчилися відшукувати її елементи та свідомо сприймати медіапродукцію. Спочатку за допомогою кінодиктанта перевіriamo, як ви засвоїли теоретичні поняття кіномови.

Кінодиктант (кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал).

1. Кінематограф – це... (*комплекс методів та дій зі створення, прокату та показу фільму*).
2. Кінотвір – ... (*серія послідовних нерухомих або рухомих зображень, які проєктують зі швидкістю 24 кадри за секунду, що створює ілюзію руху*).
3. Кадр – це... (*нерухоме фотографічне зображення, що містить фрагмент якоїсь дії*).
4. Основні типи освітлення: ... (*високе та низьке*).
5. Освітлення, яке використовують для того, щоб створити яскраве зображення, рівномірно заповнене світлом із мінімумом тіней називається... (*високим*).
6. Одним із головних засобів, за допомогою яких режисер спрямовує нашу увагу на найважливіші деталі, є... (*фокус*).
7. Для того щоб виокремити якийсь елемент, зосередити на ньому нашу увагу, використовується... (*неглибокий чи вибірковий фокус*).
8. Мізансцена – це... (*розташування акторів в ігровому середовищі у призначених поєднаннях один з одним і навколишнім оточенням в різні моменти зйомки*).
9. Загальний план – це... (*зйомка з відстані*), він дає... (*загальну, панорамну картину*).
10. Низький кут зору камери використовують для того, щоб... (*збільшити розміри героя чи об'єкта, підкреслити його силу, владу чи статус*).
11. До візуальних кодів можемо віднести... (*середовище, костюм, погоду*).

12. Монтаж розуміється як... (спосіб побудови будь-яких повідомлень через поєднання двох відмінних зображень для отримання третього значення).

Взаємоперевірка.

Учитель:

– Сьогодні ми ще раз звернемося до аналізу одного з епізодів добре знайомого вам фільму «Гаррі Поттер».

Хочу нагадати, що «Гаррі Поттер» (англ. «Harry Potter») – серія з семи романів, написаних англійською письменницею Дж. К. Роулінг. Ці книжки – хроніка пригод юного чарівника Гаррі Поттера, а також його друзів Рона Візлі й Герміони Грейнджер, що навчаються в школі чарів і чаклунства Хогвартс. Основний сюжет присвячений протистоянню Гаррі Поттера та темного чарівника лорда Волан-де-Морта, який має на меті набуття безсмертя і поневолення магічного світу.

Починаючи з публікації першого роману «Гаррі Поттер і філософський камінь», 30 червня 1997 року, книжки серії користуються величезною популярністю, досягли визнання критиків і комерційного успіху в усьому світі. Кількість проданих книжок – понад 450 мільйонів екземплярів, унаслідок чого серія увійшла до списку літературних бестселерів. Романи перекладено 67 мовами, зокрема українською.

Серія – це поєднання багатьох жанрів, серед яких фентезі та підлітковий роман з елементами пригод, детектив, трилер і любовний роман, а також містить в собі чимало культурних посилань. За словами Д. Роулінг, головна тема її романів – смерть, хоча їх і розглядають передусім як дитячу літературу. Крім цього, в книжках порушуються такі теми, як забобони і корупція.

Книжки екранізувала кінокомпанія «Warner Bros. Pictures» у вигляді кіносерії з восьми фільмів (жанр – фентезі), яка дістала назву «потеріана». Ця серія найприбутковіша в історії кінематографа: всі фільми містяться в списку 50 найкасовіших фільмів у світі за всю історію кінематографа.

Серію фільмів спродюсував Девідом Хейманном, а Деніел Редкліфф, Емма Уотсон і Руперт Грінт зіграли ролі трьох головних героїв – Гаррі Поттера, Герміони Грейн-

джер і Рона Візлі. Над серією фільмів працювали чотири режисери: Кріс Коламбус, Альфонсо Куарон, Майкл Ньюелл і Девід Йейтс.

«Гаррі Поттер і Дари Смерті», сьома, кінцева і єдина із серії книжка була поділена на два повнометражних фільми: частина 1 вийшла в листопаді 2010-го, а частина 2 – в липні 2011-го.

Популярність книжок також привела до виникнення найрізноманітніших товарів, унаслідок чого бренд «Harry Potter» оцінюється в суму понад 15 мільярдів доларів.

- Як ви гадаєте, що привело до такої шаленої популярності саме фільмів?

Майстерність режисера, оператора, монтажера, які змогли передати напруження, інтригу фільмів.

IV. Використання засвоєного учнями навчального матеріалу.

Учитель:

- Перегляньте уважно епізоди з фільму «Гаррі Поттер і філософський камінь» і спробуйте відповісти на поставлені запитання.

(Перегляд епізоду 00.51.22 – 00.53.20 з кінофільму «Гаррі Поттер і філософський камінь»).

Запитання:

1. Чи застосовується в цьому епізоді глибокий фокус? Якщо так, коли? Для чого/з якою метою?
2. Чи застосовується закрыта композиція кадру? Якщо так, коли? З якою метою?
3. Який тип освітлення використовується? Верхнє чи нижнє? Реалістичне чи нереалістичне? Які світлові ефекти використовуються? З якою метою?
4. Чи використовується в цьому епізоді ефект внутрішнього кадрування? Якщо так, то коли?
5. Чи використовується в цьому епізоді низький кут зору камери? Коли? З якою метою?
6. Чи використовується високий кут зору камери? Коли? З якою метою?
7. Вкажіть, де в цьому епізоді застосовується:
  - загальний план;
  - середній план;
  - крупний план.

Поясніть, з якою метою відбувається зміна планів.

Матеріал для вчителя:

1. Чи застосовується в цьому епізоді глибокий фокус? Якщо так, коли? Для чого/з якою метою?

Глибокий фокус застосовується на початку епізоду (рис. 1).

Рис. 1.

Це дозволяє нам побачити одразу весь клас. Спочатку без учителя. На *передньому плані* ми бачимо порожнє місце вчителя, на *середньому* – учнів, безтурботно зайнятих за його відсутності своїми справами. Водночас свічка, що горить на місці вчителя, наштовхує на думку про його незриму присутність у класі.

Рис. 2 – 6. Із глибини кадру несподівано з'являється вчитель, Северус Снейп.

Рис. 2.

Рис. 3.

Рис. 4.

Рис. 5.

Рис. 6.

Завдяки *глибокому фокусові* в момент його появи ми бачимо різку зміну поведінки учнів: усі повертають голови в його бік і далі стежать за його переміщеннями. Ми спостерігаємо різку перемену ситуації, із розслабленої в напружену. Спостерігаючи одночасно за рухом Снейпа та реакцією учнів, ми бачимо, що вся увага прикута до нього. Глибокий фокус дозволяє також протиставити статичність учнів різкому рухові Снейпа. Це вказує нам на те, що саме останній і є джерелом напруги в цій ситуації. Стрімкий рух Снейпа з глибини кадру на передній план, на своє місце, підкреслює його рішучість, його домінуючу позицію в цьому епізоді, а також додає сцені динаміки.

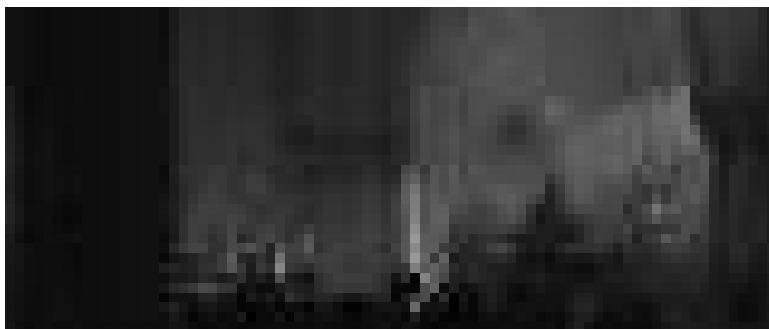

Рис. 7.

Знову *глибокий фокус*. Ми бачимо весь клас фактично з погляду одного з учнів на задній парті. Те, що глядач спостерігає за ситуацією очима одного з учнів, дозволяє йому відчувати загальну атмосферу уроку. Те, що він спостерігає саме із задньої парті, дозволяє побачити загальну картину. Кадр розділений на дві частини: учні – в нижній і темній частині кадру, у верхній і світлій частині – Северус Снейп. Така структура кадру вказує на те, що вся увага в класі (зокрема й глядача) повністю зосереджена на Северусі Снейпі (його фігура виділена світлом та додатково обрамлена колонами), а також на його незаперечний авторитет (він вивищується над усім класом), який потребує від учнів повного підкорення (вони внизу і в темряві).

Глибокий фокус також у кадрі 2.16: дозволяє одночасно показати діалог Гаррі Поттера і Снейпа (*на передньому плані*) та реакцію на нього Драго та інших учнів (*на задньому плані*).

2. Чи застосовується закрита композиція кадру? Якщо так, коли? З якою метою?

Закрита композиція використовується на початку епізоду (рис. 1). Спочатку кадр обрамлений аркою та з двох боків колонами. Це передає атмосферу суворості та замкненості в класі, обмеження рамками дисципліни та порядку. Потім з правого боку кадр закриває ще й фігура Северуса Снейпа (рис. 8). Така композиція вказує на те, що Снейп повністю контролює ситуацію в класі, «встановлює рамки».

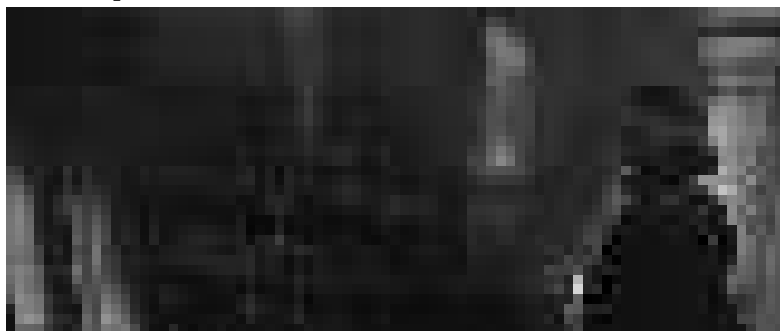

Рис. 8.

3. Який тип освітлення використовується? Верхнє чи нижнє? Реалістичне чи не реалістичне? Які світлові ефекти використовуються? З якою метою?

Освітлення в епізоді верхнє. Воно реалістичне: ми бачимо джерело світла – вікна. Світло в цьому епізоді акцентує фігуру Снейпа. Спочатку він з'являється на задньому плані як темна (майже чорна) фігура, яка виглядає достатньо ефектно на світлому тлі (рис. 2). До того ж це створює контраст між ним (у променях світла) та учнями (в тіні). Потім, із наближенням до глядача, його обличчя з'являється в яскравих променях світла, що акцентує на ньому увагу глядача. Завдяки такому освітленню підкреслюється його ключова роль в епізоді.

На рис. 7 ми бачимо, що кадр розділений на дві частини: учні в нижній і темній частині кадру, у верхній і світлій частині – Северус Снейп. Така структура кадру вказує на його незаперечний авторитет (він вивищується над всім класом, він – єдина освітлена фігура), який потребує від учнів повного підкорення (вони внизу і в темряві).

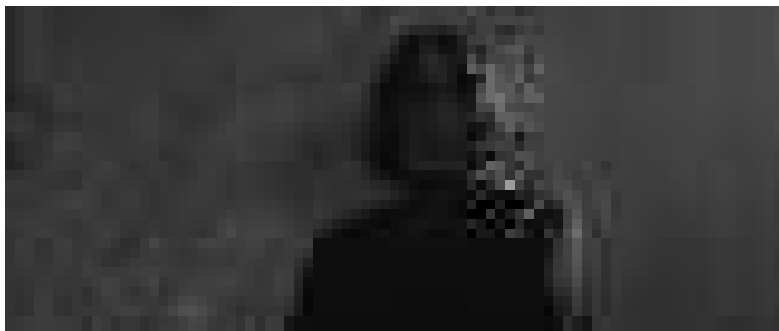
4. Чи використовується в цьому епізоді ефект внутрішнього кадрування? Якщо, так, то коли?

На рис. 7 ми бачимо яскравий приклад внутрішнього кадрування. Фігура Снейпа не просто виділена світлом, але ще й обрамлена аркою та колонами. Слід звернути увагу й на те, що фігуру Снейпа показано в обрамленні арок декілька разів, що фокусує увагу саме на ньому.

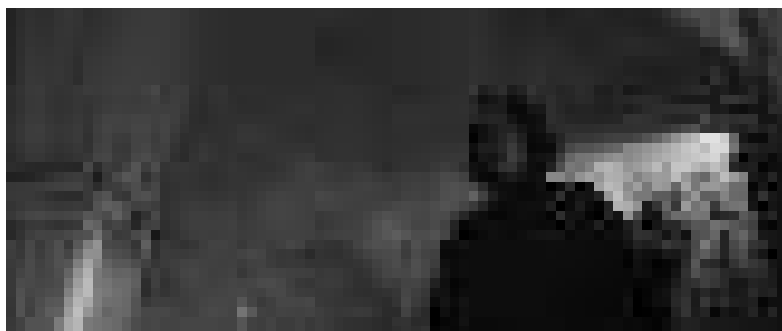
5. Чи використовується в цьому епізоді низький кут зору камери? Коли? З якою метою?

Снейп майже весь час показаний знизу (рис. 9 – 12). Найнижчий кут в сцені 1.07 – 1.50, під час напруженого діалогу з Гаррі Поттером, де Снейп демонструє свій авторитет і владу (рис. 10 – 12). Тут його фігура набуває навіть дещо загрозливого вигляду.

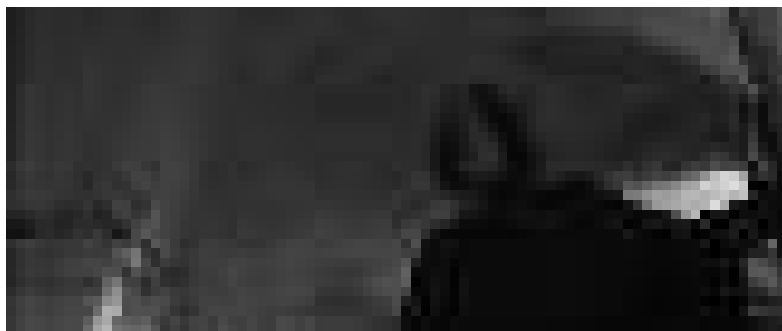

Рис. 9.

Рис. 10.

Рис. 11.

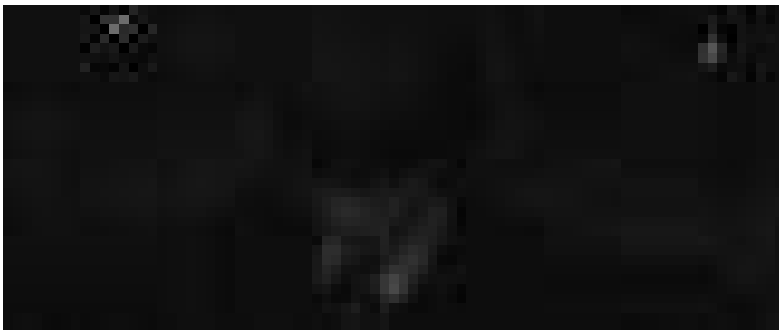

Рис. 12.

- б. Чи використовується високий кут зору камери? Коли? З якою метою?

Учні майже весь час показані дещо згори, з погляду Снейпа. Найвиразніше: 2.01 – Драго та його друзі під поглядом Снейпа, що передає суворість і докір, виражений цим поглядом.

Гаррі Поттер у момент, коли Северус Снейп уперше до нього звертається, показаний дещо згори, з погляду Снейпа (рис. 13), що передає зверхність і суворість погляду вчителя.

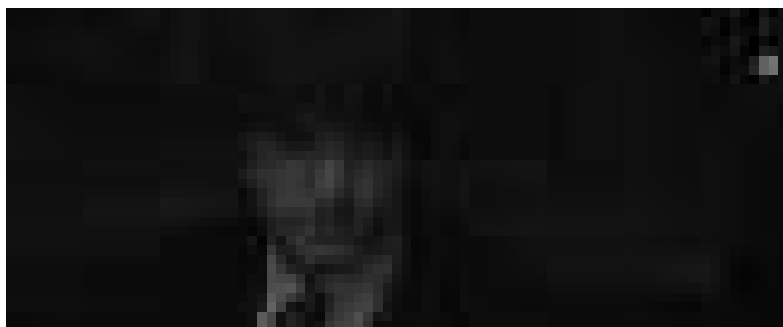
Рис. 13.

Утім варто звернути увагу і на несиметричність позиції камери під час діалогу Снейпа та Гаррі Поттера (рис. 14 – 15). Якщо Снейп, що звертається до Гаррі Поттера, показаний з дуже низького кута (рис. 14), то Гаррі

Поттер показаний майже фронтально, лиш трошки згори (рис. 15).

Рис. 14.

Рис. 15.

Тут важливо зазначити, що різкий кут зору камери (дуже високий чи дуже низький) часто використовують не тільки для того, щоб передати сприйняття фігури (показаної знизу чи згори) іншим персонажем, але і щоб передати самовідчуття героя.

У цьому випадку несиметричність покликана підкреслити передусім упевненість і спокій Гаррі Поттера: авторитет Снейпа і його загрозливий тон не справляють на Гаррі того гнітючого враження, на яке вони розраховані, він не відчуває себе безпомічним чи беззахисним перед Снейпом.

7. Укажіть, де в цьому епізоді застосовується

- загальний план,
- середній план

- крупний план.

Загальний план. На початку: для того щоб дати загальну картину, продемонструвати розклад сил (учні/Северус Снейп) (рис. 1 – 8).

Середній план використовується в цьому епізоді, коли треба передати ситуацію в класі (рис. 16 – 17). Середній план дозволяє зробити це рельєфніше, ніж загальний; в полі зору глядача дії чи реакції одночасно кількох/багатьох персонажів. Наприклад, 2.08 – 2.20: ми спостерігаємо за діями Снейпа та водночас за реакцією кількох учнів на ці дії. Коли фігуру Снейпа показують середнім планом, це передає передусім його статус – суворого викладача.

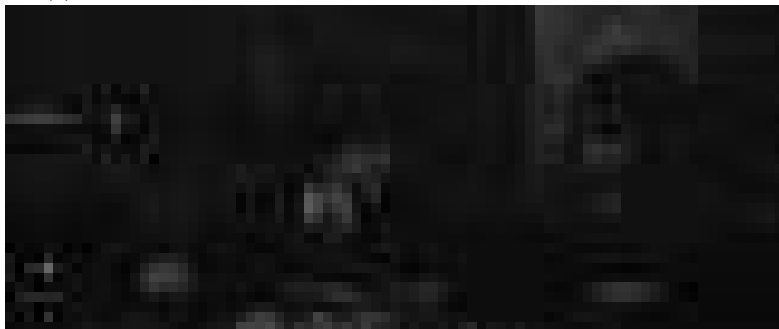

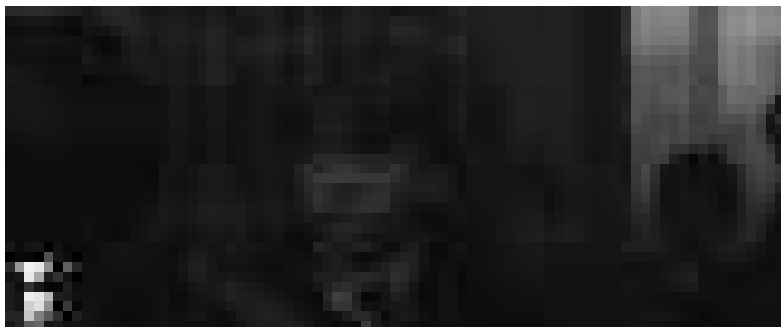
Рис. 16.

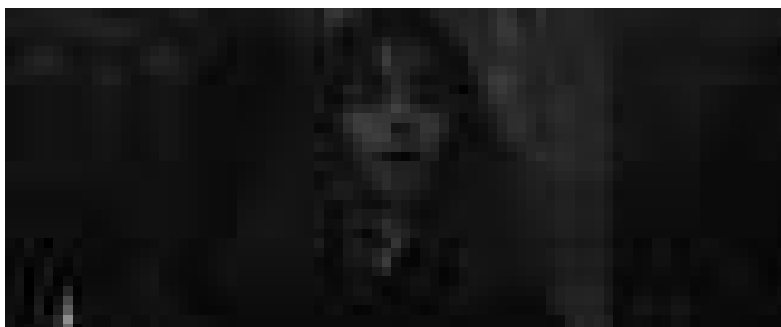
Рис. 17.

Крупний план використовують найбільше, Він по-кликаний передусім передати глядачеві емоції. Майже

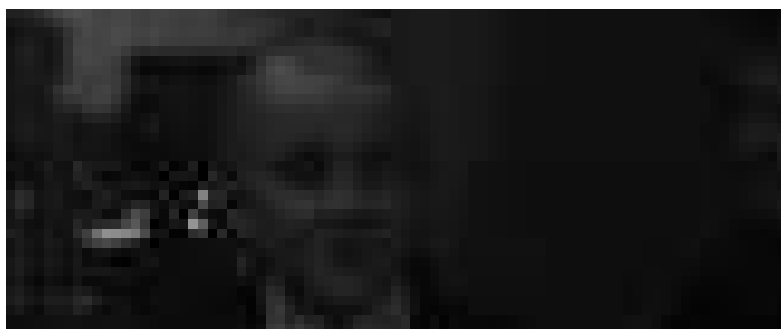
всі учні показані крупним планом, це дозволяє глядачеві чітко бачити всі емоційні реакції на їхніх обличчях, чим створюється емоційне забарвлення сцени (рис. 18 – 20).

Рис. 18.

Рис. 19.

Рис. 20.

Особливо круний план (наприклад, 2.27 – 2.43) – особливо важливий момент, емоційна кульмінація сцени (між Снейпом і Гаррі Поттером відбувається інтенсивна та напружена взаємодія, можливо, Снейп повідомляє йому щось дуже важливе).

V. Підбиття підсумків.

Учитель:

– Отже, ми з вами ознайомилися з граматиною кіномови і навчилися використовувати її для кращого розуміння кінотвору. А зараз пропоную вам скласти сенкан на тему «Грамматика кіномови».

VI. Оголошення результатів навчальної діяльності учнів.

VII. Домашнє завдання.

Вибрати короткий епізод (близько двох хвилин) із «потеріани» та детально його проаналізувати з використанням засвоєної термінології.

Використані джерела:

James Monaco. How to Read a Film: Movies, Media, and Beyond, 736 p.

5.4. Сприйняття і аналіз класичних українських кіно текстів на прикладі аналізу фільмів «Звенигора», «Земля». «Тіні забутих предків», фільмів Кіри Муратової

Тримбач Сергій Васильович,
*науковий співробітник відділу кіномистецтва та ТБ
ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України*

Тип уроку: урок-лекція.

Мета уроку:

- ознайомити з титульними кінотекстами видатних українських кінорежисерів;
- розвинути вміння аналізувати кінотексти;
- навчити виокремлювати елементи аудіовізуальної структури фільму

Обладнання та ресурси: медіапроектор, фрагменти кінофільмів.

Випереджувальні завдання для учнів: Знайти по одному фото відомих українських кіноавторів та кінорежисерів 20-30-х, 30-40-х, 60-70-х рр. ХХ століття.

Хід заняття

I. Організаційний момент.

II. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми, завдань уроку.

Принципи аналізу кінотворів на прикладі знакових українських кінотекстів.

Будь-який кінофільм – це сталий текст, зафіксований на кіно- чи відеоплівці (нині кількість носіїв збільшується). Традиційно текст розглядають як закриту систему, що має свої власні, іманентні закони функціонування, попри приналежність до куди ширшої, універсальнішої системи. В якомусь сенсі це схоже на біологічний організм, який, з одного боку, є частиною усезагальної системи, а з другого має цілком визначену і внутрішньо контрольовану суверенність, автономію, ба навіть унікальність

(відбитки пальців, скажімо, у кожної людини не повторюються у жодному іншому випадку). Що складніше влаштований організм, тим більшу роль у його житті відіграє свідоме начало, свідомість як така. Відтак текст у його завершальному результаті завжди є керованим авторською точкою зору, виявлення якої і є одним із завданням аналізу тексту.

Мистецький (або художній) текст має всі ознаки будь-якої іншої текстуальної цілісності: органічна єдність компонентів, упорядкована (ритмічно та інформаційно) послідовність складових елементів, визначених (більшою чи меншою мірою, залежно від авторського бачення) спрямованістю адресування. Себто текст має в собі певний набір (запас) знаків і символів, які є укоріненими, а відтак – достатньо легко зчитуваними, аудиторією, якій і адресовано текстове послання. Можна сказати, що будь-який текст має в собі образ потенційної аудиторії, тієї публіки, яка здатна адекватно сприйняти адресований їй фільм чи інший художній текст (Ю.Лотман). Утрудненість сприйняття масовою аудиторією свідчить про *обмеженість запасу спільних з автором знаків і символів*. Кажучи інакше, це ситуація, коли в комунікації домінує автор та його семіотичний знаковий „архів”, який є чимось незнайомим (надто зашифрованим) для глядачів. Є певна традиція називати фільми з підвищеною концентрацією нового змісту та форми авторськими (або авторським кіно). Тексти ж полярного типу, коли авторський та глядацький культурний досвід максимально інтегровані у велику, зчитувану всіма комунікативну систему, незрідка дещо презирливо називають „маскультом”.

Слід сказати, що художній текст має свої особливості, які відрізняють його від наукового, офіційного чи ділового текстуального типу. Настанова на комунікацію є тут принципово іншою, оскільки корпус комунікативної лексики, система знаків і символів ніби надбудовуються над комунікативним базисом, що призводить до певної структурної деформації природної комунікації, творення особливого паралельного світу, що виробляє свої закони і принципи. Тому одним із чільних принципів аналізу мистецького твору є встановлення меж його суверенності, визначення особливостей авторського художнього світу

з усією його специфікою – аж до особливостей клімату та космогонічних складників (до прикладу, у „Землі” Олександра Довженка не тільки власне земля, а й вода набувають образного змісту, тобто в комунікативний канал зв'язку із глядачем вони потрапляють уже збагаченими універсальнішими, узагальненішими характеристиками; це вже не просто земля чи водна стихія, а носії певного знакового, ба навіть символічного змісту). За тим стоїть артикульована точка зору автора, його особливий погляд. У тій же „Землі” камера оператора Данила Демуцького часто дивиться на світ з нижньої точки, з максимальним охопленням неба і земної тверді, а використання так званого монокля, тобто найпростішої на той час оптики, дозволяє досягти ефекту певної розмитості, розфокусованості зображення, а з тим і враження чогось біблійного, універсального, глобалізованого .

Логічне продовження такого підходу до аналізу твору – максимальне випрозорення авторського світу. Тому вивчення обставин особистого життя митця, в контексті загальноісторичного буття, умов творення та появи на світ фільму є додатковим джерелом для формування знання про цей мистецький світ у всіх його проявах. Бо, в підсумку, авторський погляд акумулює в собі синтезовану мистецьку ідею, виражену за допомогою певних художніх прийомів. При цьому зміст авторського послання найчастіше є неоднозначний, багатовимірний і багатовекторний, а отже потребує такої ж багатовекторної інтерпретації тексту. *Не існує одного, „едино правильного” ключа, „відмички для розкриття змісту мистецького твору.*

До прикладу, звернемося до фільму „Звенигора” Олександра Довженка. Фільм творили в кінці 1920-х, коли найважливішим завданням для митця було продукування національного міфа. „Звенигора” – такий собі конденсат легенд і міфів. Однак автор виводить міф за рамки звичного, рутинного сприйняття. Цей прийом у ті ж 1920-ті роки був описаний російським літературознавцем та кінокритиком Віктором Шкловським і дістав назву „остранение”, або ж очуднення. Прийом полягав у тому, аби певний культурний матеріал вивести з режиму традиційного автоматизму сприйняття. У підсумку іс-

торія України постає у фільмі у доволі ексцентричному, незвичному для глядача вигляді. Утруднює сприйняття і поєднання різних епох у рамках одного кінематографічного тексту.

Сама ідея “Звенигори”, судячи з деяких деталей, належить Юрієві Тютюннику (1891-1930), одному з лідерів українського національного руху у часи Громадянської війни 1918-1921 років, котрий у середині 1920-х років повернувся до Радянської України. А от стилістика, напевно, від Марка Йогансена, “найграйливішого”, за визначенням літературознавця Соломії Павличко, письменника 1920-х. Поет, прозаїк, автор багатьох книжок. Член літературних об’єднань “Гарт” і ВАПЛІТЕ. У своїй творчості, за власним визнанням, прагнув “підняти українське слово до європейського рівня”. Це виявлялося, зокрема, і у вживленні західних культурних кодів у власні тексти, передусім прозові. Характерний приклад – роман “Пригоди Майк-Лестона, Гаррі Руперта та інших”, написаний і видрукуваний упродовж 1925 року. В одному з персонажів роману, художнику Сашкові, легко пізнається Довженко.

Вихідний фабулярний (оповідний) титр: *Політи кров’ю, таємницею запечатані, оповиті легендами, віками лежать в землі Українській поховані скарби – національні багатства країни.* Потому в кадрі з’являються українські козаки, за ними Дід, що, як сказано у титрах, *„багато віків є сторожем, хранителем старовини”, яку стеріг ще „за часів гайдаматчини – триста літ, тисячу літ”. Козаки запитують у Діда, чи не бачив він поляків („ляхів”). Відповідь є традиційною: „Під Звенигорою, окаянні, бродять! Землю риють, погребі наші обшукують, скарби наші українські хочуть знайти”. Після невдалих пошуків, козак: „Хай не ступить сюди нога ворожа! Нехай сплять тут мирно наші скарби!!!”. Потому: „Минали віки... Люди народжували-вмирали... Степами поїзди пішли... А Звенигора-гора, і ліси, і ріки берегли дідову таємницю”. Подальші епізоди: купальська Іванова ніч, знайомство з двома дідовими онуками, Тимошком і Павлом, сон Діда (явлення Монаха). І – фільмування рослинного аспекту існування селянського люду: збирання врожаю, прання білизни на річці, випас корів, наївно-природна*

тілесність дитяти. Титр: *Отак би й жили і росли у полі, коли б...* Війна ламає узвичаєний, „рослинний” код життя. Титр: *„Не одна мати заплакала за своїм сином – і в Україні, і в Німеччині...”* Проводи в армію. Стіжки у полі перетворюються на гвинтівочні створи.

Звенигора – це простір, у глибинах якого затаївся скарб. Скарб цей казкової якості – з його поміччю може відродитися Україна як така. У Звенигорі живе Дід, такий же вічний, як і ці степи. Живуть тут й інші історичні персонажі, що складають традиційний легендарний парк. Насамперед козаки і їхні вороги – поляки, польська шляхта і ксьондзи. У розповідях, в уяві і снах, виникають картини минулої України. Тут почасти виявляють себе прийоми сюрреалістичного письма – історія явлена як сон, реальність подій якого може бути піддана сумніву.

У «Звенигорі» легко пізнаються мотиви віднайдення скарбу, колись прихованого, що є постійними, сталими в українській історії. Востаннє вони зринали на рубежі наприкінці ХХ століття, коли заговорили про скарб гетьмана Полуботка, скарб, який, у вигляді золотих брусків, було передано на зберігання в один із англійських банків. От би знайти та повернути – тут би наше життя і змінилося радикально.

У фільмі є епізоди, що відбуваються приблизно у ІХ-ХІ століттях – йдеться про дівчину Роксану, котра зрадила свій народ, покохала вождя завойовників, одначе потому схаменулася і повстала. Помстою вождя стало заклання Роксани й усіх скарбів, які й западають, на екрані, під землю (все це подано у розповіді Діда, а в екранній пластичності – ніби крізь серпанок, крізь товщу часу, напіврозмитую оптику). Інші епізоди (з них, власне, і починається картина) належать до періоду Гайдамаччини, ХУІІІ століття. Відтак оповідь переходить до часів Громадянської війни та 1920-х років, тобто сучасності. І, нарешті, у фільмі виникає образ майбутнього, котре виглядає майже казково і переможно – індустріалізація крокує країною, учорашні темні селяки здобувають освіту (звісно, ударними темпами) і зачинають радикально перетворювати навколишній світ на засадах певної раціональної конструкції. Із Хаосу виникає упорядкований Космос, чії довершені контури прозирають із завтрашнього дня.

Відтак картину можна потрактувати з точки зору презентованого в ній проекту майбутнього нації, а тому Довженків фільм належить сприймати в рамках такого проекту, або, що теж саме, національної ідеї. Тогочасні критики стрічки заперечували її зміст і орієнтованість, оскільки – як той самий Дід із “Звенигори” – прагнули “викопати” образ України, проект її завтрашнього дня у минулому. Саме за це й висміювалися митцем, саме в цьому і полягав найпринциповіший момент дискусії, або діалогу. Твір важко піддається прочитанню поза тими дискусіями, які, власне, тривають і нині: якою бути Україні, яким має бути її образ – передусім для самих українців?

“Земля” – ще один О. Довженків витвір, 1929-го року. Спершу планувалося, що він буде звуковим, одначе з цим не склалося (звукова апаратура була ще надто недосконалою). Хоча цю обставину варто запам’ятати: звукозорова образність тут є одним із важливих компонентів. Скажімо, в епізоді смерті головного героя, коли коні повертають голову в напрямі звуку пострілу...

Зйомки відбувалися на Полтавщині, у самому серці України. Та ще й разом з оператором Данилом Демущиком, який боготворив українську природу, національний пейзаж і який, багато в чому, й виховав зір український, розвинув нашу візуальну символіку.

На перший погляд, “Земля” – екранний виклад агіткового сюжету про колективізацію на селі. Бо ж не “припізнівся” режисер, як-от нарікав на самого себе в автобіографії, а писав, що називається, з натури – коток історії котився через українське село на його очах. Отож і бачимо в картині, як у чарівні сільські пейзажі вривається нова історична реальність у вигляді трактора і тракториста Василя Трубенка (у головній ролі – Семен Свашенко). Хоча сам Василь належить до шанованої хліборобської династії, котра звикла жити у злагоді з природою і її законами.

Власне, у фільмі й домінує хліборобський, такий земний міф. Усе скоряється рухові сонця і зміні пір року: вкинули до землі насіння, воно виростило, дало плоди, їх належить зібрати, переробити, забезпечити зимову паузу, щоб з весняним сонечком заходитися до нового трудо-

вого циклу. Саме так, у цьому патріархальному світі все циклічно, все повторюється і, здається, ніколи не вирватися людині із прекрасного зачарованого кола. Героїзм нової людини, Василя і його сподвижників з комунальної “ячейки”, і полягає в дерзновенній спробі прорвати те коло, звільнитися від рабської залежності від природи і тим самим ствердити рай на землі. Рай, бо людина в ньому буде сама визначати закони буття і власного існування. І потечуть «молочні ріки повз кисельні береги», й сповняться найзаповітніші мрії людства.

Таким виглядає агітковий пафос стрічки. Однак насправді філософія (а чи сказати б натурфілософія) картини виглядає значно складнішою. Бо тут програється на екрані сюжет національного (а з ним і вселенського, бо ж автор мислить категоріями космічними) відродження, ренесансу.

Перегляньмо початок “Землі”. Поле, що хвилюється вітром, дівчина і соняшник. Останній є намісником сонця на землі, знаком його, і відтак нам явлено образ землі, мічений тим знаком. Дівчина – майбутня матір, символ незайманості, чистоти.

Сонцю ще належить зійти над цією землею, а поки тут сутінкова тональність освітлення. Виражає це смерть Василевого діда (Микола Надемський) – він іде з життя на кшталт сонця, тихо закочуючись за горизонт. І схиляються над ним з останнім привітом соняшники, віщуючи майбутнє воскресіння, майбутнє сходження небесного світила. Тільки для цього потрібно чийсь зусилля, чийсь спасительний героїчний жест.

Василь іде в місто і повертається звідти на тракторі. Його зустрічає все село. Придивімось до цього епізоду уважніше, подивімось у ширшому історичному, ба навіть біблейному обширі. Тоді й зрозуміємо: тут є певний паралелізм з епізодом в'їзду Ісуса Христа до Іерусалиму на ослі. Ісус знаходить осла, він сідає на нього й урочисто в'їжджає до міста. Народ виходить Йому назустріч з гілками дерев і свіжою зеленню, простилає його шлях своєю одіжжю і зрізаними гілками, голосно славословить Його, вигукуючи про спасіння.

Звичайно, навряд чи можна говорити про якусь чітку авторську усвідомленість такого паралелізму: До-

вженко на той час доволі сильно відхилився від християнства, а церква і церковники виставлені у фільмі зазедве не в сатанинській подобі. Одначе таким же очевидним є язичництво режисера, а стосовно євангельського епізоду варто нагадати, що в ньому продовжено доволі давню культурну традицію, докладно описану в гуманітарній науці. Справа в тому, що в'їзд Христа у місто є відтворенням одного з моментів давньоєврейського свята Кушців, свята родючості та жнив. Обряд зрізання пальмових і вербових гілок, вистилання свіжої зелені, галасливі процесії з плодами, квітами, вигуки “осанна, спасіння”, – все це взято звідти.

І в “Звенигорі”, і в “Арсеналі”, і в “Землі” є подібний в'їзд героя-спасителя, покликаного ошчасливити даний земний простір, ось цю саму землю. Спаситель мовою землеробського міфу (а саме його мовою дуже часто і говорить Довженко) означає податель життя, нових народжень. Василь в'їжджає на своєму залізному “ослі”, котрий – коли вже йти слідом за означеними символами – теж є “спасителем”: сісти на осла означало спастись, порятуватись. Відтак, коли трактор в епізоді в'їзду зненацька зупинився, то це символізувало ще й ситуацію відмови у спасінні. Належало давнім язичницьким способом (у тракторі закінчилася вода і тоді Василь з товаришами просто зробили пі-пі у тракторну утробу) поновити живий зв'язок двох спасителів задля того, аби очікуваний акт звершився.

В'їзд Василя до села є ніщо інше, як весіллям, поєднанням із землею-дівичею, що потребує спасительного поєднання-совокуплення. Й одразу це дістає образне продовження: плуг візається в землю – здійснилося! А затим відтворюється увесь хліборобський цикл – до жнив і випікання хліба. Далі надходить черга і власне любовних змагань. Знаменитий епізод, коли закохані пари застигли в місячному сяйві. Руки парубків – потонули в дівочих пазухах; ворожбитський жест, що наближає врочисту мить, коли перед чоловіком відкриються незаймані досі врата.

І – врочистий, у передчутті близького щастя танець Василя на світанку. Вже скоро схід сонця, його народження і відродження – таким є метафоричний зміст

епізоду. Одначе аби сталося щось подібне (мислячи, знов-таки, категоріями землеробського міфу) необхідна викупна жертва спасителя. Злодійкуватий, із-за рогу, постріл куркуля Хоми (Петро Масоха), смерть і наступний похорон, котрий синхронізується із родами (Василева мати народжує ще одного сина), ясно окреслюють воскресіння героя. Материнське лоно одверзлось, і він пішов крізь небесні врата у вічність, на новий круг буття. У фіналі Василева наречена у посмішці іншого парубка пізнає його безсмертну сутність. Стрясаються небо і земля від нового шлюбного випруження і материнське земне лоно вбирає в себе животворящу вологу, котра омиває прекрасні плоди вселенської любові. І – сонце, ось воно, вперше, з'являється у фільмі, виграючи у кожній крапельці дощовиння, світиться небесними radoщами дарованого життя. Порятковано землю, відроджено знову рід людський – і немає кінця й краю цьому вічному чаклунству.

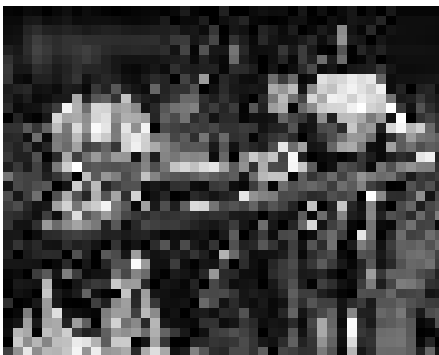
Отаке „покладання” фільмового тексту на стереоскопічний екран історії та її міфологічного потлумачення й дозволяє глибше зрозуміти справжній зміст одного з визнаних шедеврів українського та світового кіно. Поза тим контекстом картину легко можна інтерпретувати у вульгарно-соціологічний спосіб – як відбиття цілком конкретного соціального замовлення, коли митець „витанцює” під написану не ним, а державною владою „музику”.

Без контекстуального аналізу не здолати і текстову реальність іншого шедеву – „Тіней забутих предків” (1964 р.) Сергія Параджанова. У зйомках фільму за однойменною повістю літературного класика Михайла Коцюбинського брали участь гуцули, безпосередні носії мови міфа, обряду, ритуалу, котрі не дозволяли підмінити їх звичною словесно-лінійною мовою (як це й траплялося доти в кіно). Вони й відіграли вирішальну роль в усвідомленні кіногрупою сенсу, структури міфа, мови язичників, наших „забутих предків”. У „Тінях...” запропоновано не просто нову текстову версію літературного твору, а й нетрадиційну метамодель творчого процесу. У старій передбачалося ілюструвати той чи інший епізод, викладений засобами слова („тематичного завдання”, лібретто). Виходило щось на зразок „рухомих картинок” у дусі „пе-

редвижників”, коли зворотний переклад з екранної мови на мову словесну давав точнісінько такий же текст. Автор літературного тексту мислився як деміург, творець первинної, такої що далі не розкладається на елементи, реальності.

Фільм поставив поза законом постать попередника, деміурга: за законами міфа є лиш глибинні структури, що орудують людьми, серед яких не може бути “авторів”. Коцюбинський – всупереч традиційному розумінню творчого процесу – тільки зафіксував те, що витворив колективний геній. Його найбільша заслуга – те, що він нічим не спотворив витворене не ним. Так тепер пропонувалося потрактувати і співвідношення фільму та джерела екранізації. У цьому й полягав один із парадоксів Параджанова: проголошений лідером авторського кіно, він своїми фільмами поставив під сумнів саму категорію авторства як таку. Ніхто не писав лібретто для цього вічно-прекрасного пластичного видива – його фотографію просто належить обережно відзняти своїми зіницями й перенести це сновидіння на кіноплівку. А перегляд фільму і є щось на зразок колективного сну – тут також не бажано виявляти авторську сваволю...

Тому історія гуцульських Ромео і Джульєтти читається як історія спротиву особистості проти жорстко контрольованої патріархальним колективом поведінки людини. Героеві вдається здолати мову реальності, владу реальності, витворивши свою власну і неповторну пластичну мову („німу”, бо ж Іван Палійчук і справді німотствує, опісля смерті коханої Марічки впадаючи у своєрідну карпатську нірвану).

HYPERLINK «http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Shadows_of_Forgotten_Ancestors.jpg»

Уважного вчитування і вдумування потребують і фільмові тексти Кіри Муратової. А власне сам процес аналізу мистецького твору породжує суб'єктивну текстову реальність самого інтерпретатора, навіть у тих випадках, коли аналітичні зусилля не виоформлюються у фіксований текст. Відбувається зустріч двох текстових цілісностей, які й забезпечують більш, чи менш повноцінний естетичний контакт.

Скажімо, прихильники відомого концепту про можливість, і навіть бажаність конструювання реальності (із власне людською включно; особистість, і навіть її щастя, можна „змайструвати”, „змантулити”), вочевидь не приймають фільми Муратової. Бо в них („Пізнаючи білий світ”, „Три історії”, „Другорядні люди” спостережено принципове відторгнення від будь-яких ліберальних ілюзій – і щодо можливостей „побудови” (за ідеальними кресленнями) людського суспільства, і щодо того, ніби людина робиться кращою за радикального очищення і комфортизації умов її життя. Ні, Муратова аж ніяк не песимістка, швидше навпаки. Просто її погляд на життя не приймає ілюзій, вона не годна сприймати „сиру” й необроблену дійсність як очищену й мистецьки згармонізовану.

У цьому ще один аналітичний урок: до мистецького твору належить підходити з мірками самого митця, а точніше, з розумінням світоглядних підвалів його творчості.

Отже, вивчення фільмового тексту потребує доволі ґрунтовних знань і умінь, а головне – неупередженості й об'єктивності, поваги до суверенного права автора на висловлювання, намагання встановити зміст послання і вибудувати власну відповідь. Діалогічність спілкування двох авторів, митця й глядача – справжня запорука ефективності життя художнього твору.

Питання для перевірки:

Якими є ознаки текстуальної цілісності фільму?

Що відрізняє художній текст від текстів наукового чи публіцистичного типу?

Чи намагаєтесь ви у процесі перегляду фільму, або читанні книги, формувати власний образ реальності, яка провокується автором?

Чого потребує розуміння контексту фільму?

Використані джерела:

Лотман Ю. М. Чему учатся люди. – М.: Рудомино, 2010. – 416 с.

Лотман Ю., Цивьян Ю. Диалог с экраном. – Таллінн: Александра, 1994. – 144 с.

Тримбач С. В. Олександр Довженко: загибель богів. Ідентифікація автора в національному часо-просторі. – Вінниця, Глобус-прес, 2007.

Фільмографія: «ЗВЕНИГОРА» („Зачароване місце”), 1928

ВУФКУ (Одеса), 1927. *Кіно-поема М.Йогансена і Юртика. В обробці О.Довженка. Режисер О. Довженко. Оператор Б.Завелєв. Художник проф. В.Г.Кричевський. Гриммер Щербина. Помічники режисера: Л.Бодик, М. Зубов і Черняєв. У головних ролях: М.Надемський (Дід), М.Надемський (Генерал), С.Свашенко (Тимочко), О.Подорожний, (Павло), П.Отава (Оксана-Роксана).*

«ЗЕМЛЯ», 1930 ВУФКУ (Київ), 1930

Автор сценарію і режисер О.Довженко, оператор Д.Демуцький, художник В. Кричевський, композитор Л.Ревуцький, асистенти режисера Ю.Солнцева, Л.Бодик.

У ролях: С. Шкурат (Панас Трубенко), С. Свашенко (його син Василь), Ю. Солнцева (його дочка), Є. Максимова (Наталка), П. Масоха (Хома, „куркуль”), І. Франко (його батько), В. Михайлов (священик), П. Уманець („підкуркульник”), В. Красенко (дід Петро), М. Надемський (дід Семен), Л. Ляшенко (парубок), Є.Бондіна (селянка), П.Петрик (секретар осередку).

На Всесвітній виставці в Брюсселі 1958 року за опитуванням критиків фільм визнано одним із 12 найкращих стрічок усіх часів і народів.

«Тіні забутих предків», 1964, Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка

Режисер-постановник і автор сценарію С. Параджанов, співавтор сценарію І. Чендей, оператор постановник Ю.Ілленко, автор музики: М.Скорик, художник-постановник Г.Якутович.

В ролях: І. Миколайчук (Іван Палійчук.), Л. Кадочникова (Марічка).

У масових та обрядових сценах задіяно мешканців села Криворівня Верховинського району Івано-Франківської області, в якому відбувалися знімання. У їхньому виконанні звучать також народні пісні й закадрові тексти.

Додаток – Параджанов співає пісню «Дощечка» з фільму «Тіні забутих предків» <http://www.ukrkino.com.ua/news.php?id=3278&backp=www.ukrkino.com.ua%2Fnews.php%3Fp%3Dpublication>

5.5. Киноклуб. Заняття «Межэтнічна толерантність в сучасному суспільстві»

Потапова Валентина Івановна,
*старший викладач кафедри історії, правознавства
і методики викладання,
РВУЗ «Кримський гуманітарний університет (г. Ялта)»,
керівник Клуба соціального і правового кіно*

Скрипник Ольга Сергіївна,
*старший викладач кафедри історії, правознавства
і методики викладання,
РВУЗ «Кримський гуманітарний університет (г. Ялта)»,
керівник Клуба соціального і правового кіно*

Після цього заняття ви зможете:

- визначати поняття «толерантність», «інтолерантне поведіння»;
- акцентувати увагу на окремих деталях медіатекста;
- аналізувати поведінку персонажів медіатекста;
- аргументувати свою точку зору з допомогою творчих завдань;
- визначати причини інтолерантного поведіння, пов'язаного з етнічною ідентичністю.

Хід заняття

1. Знакомство з учасниками і мотивація.

Модератор пропонує учасникам назвати своє ім'я і коротко сформулювати «своє» визначення толерантності.

Робота з поняттями.

Модератор пропонує декілька варіантів трактування терміна «толерантність»:

- **Толерантність** (от *tolerantia* — терпіння) — терпіння до чужого образу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, думкам, ідеям, вірованям

[<http://ru.wikipedia.org/wiki/Толерантность>].

- **Толерáнтность** – терпимость, стремление и способность к установлению и поддержанию общности с людьми, которые отличаются в некотором отношении от преобладающего типа или не придерживаются общепринятых мнений [http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/filosofiya/TOLERANTNOST.html].
- **Толерантность** означает уважение, принятие и правильное понимание богатого многообразия культур нашего мира, наших форм самовыражения и способов проявлений человеческой индивидуальности. Ей способствуют знания, открытость, общение и свобода мысли, совести и убеждений [http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/toleranc.shtml].

Вопросы:

1. Можно ли найти в этих определениях что-либо общее?
2. Чем эти определения отличаются друг от друга?
3. Как вы считаете, какое из этих определений наиболее четко передает смысл термина «толерантность»? Почему?
4. Как мы определяем толерантное или нетолерантное поведение?
5. Как Вы понимаете понятие «интолерантное поведение»?

Модератор предлагает определение «интолерантного поведения»:

Интолерантное поведение – это характеристика конкретного поведения индивида в той или иной ситуации, а также и характеристика стиля поведения и или его характера, что порождает негативизм, недоброжелательность, агрессивность, а также негативные эмоции – гнев, досаду, злобу и злость.

Вопросы:

1. Согласны ли Вы с этим определением? Свой ответ аргументируйте
2. Встречались ли Вы с проявлениями интолерантного поведения? С какими именно?

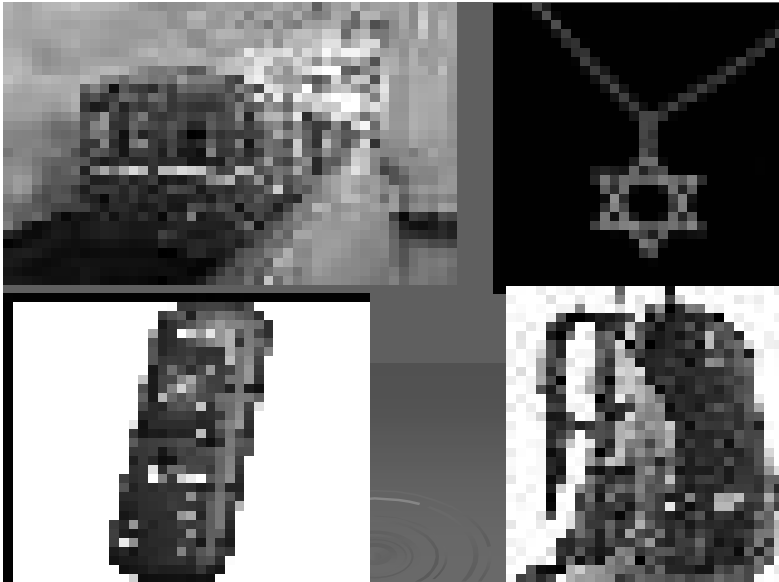
2. Подготовка к просмотру видео-ролика.

Модератор для продолжения поднятой темы предлагает посмотреть видео-ролик.

Перед началом просмотра модератор сообщает название фильма «Strangers» (<http://www.youtube.com/watch?v=RpjHSiQLPmA>) и просит участников высказать свои предположения по поводу того, о чем будет фильм.

Упражнение 1. «Сценарий на основе предложенных картинок-символов»

Модератор предлагает участникам четыре картинки, которые связаны с сюжетом фильма. Участникам необходимо предложить свой краткий сценарий фильма.

Участники кратко представляют свои варианты сценария.

3. Просмотр фильма с использованием стоп-кадров

1-й стоп-кадр «Демонстрация Звезды Давида» (Время: 01.35)

Вопросы:

1. Чему на самом деле посвящен сюжет этого фильма?
2. Кто является героями этого сюжета?
3. Какие между ними отношения?

4. Как будет дальше развиваться сюжет?
Продолжение просмотра
2-й стоп-кадр «Остановка на станции» (Время: 04.04)

Вопросы:

1. Появились ли новые персонажи?
2. Как это повлияло на развитие сюжета?
3. Изменилось ли поведение первых двух героев? Как именно?
4. Как Вы думаете, чем закончится этот сюжет?
Окончание просмотра.

4. Обсуждение фильма

Вопросы к фильму:

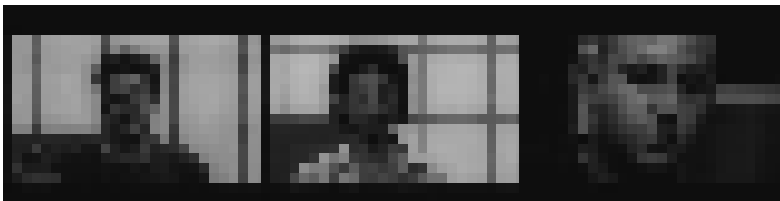
1. Понравился ли Вам фильм? Почему?
2. Что удивило Вас в фильме? Что больше всего запомнилось?
3. Вспомните картинки, которые Вам были предложены перед началом просмотра. Как Вы думаете, почему были выбраны именно эти картинки? Как они связаны с самим сюжетом?
4. Можно ли назвать окончание этого фильма «хэппи-эндом»? Почему?

Упражнение 2. «Судьба героя»

Предложить участникам объединиться в 3 группы (по 4-6 человек в каждой).

Назвать персонажей фильма.

Показать изображения трех персонажей фильма (еврей, араб, скинхед):

Каждая из групп трех получает одного из персонажей.

Задание для групп:

1. Дать имя своему персонажу.

2. Кратко описать его судьбу: Где родился? В какой семье вырос? Где учился? Какое у него было окружение? Происходили ли в его жизни какие-либо трагедии?
3. Ответить на вопрос: Почему этот герой оказался в это время в метро?
4. Определить «докладчика» и презентовать результаты работы группы.
5. На выполнение задания: до 10 минут.
Презентация работы групп, обсуждение.

Вопросы:

1. Почему судьбу Вашего героя Вы представили именно так?
2. Были ли в фильме какие-либо основания или детали, которые позволили Вам так представить судьбу этого героя?
3. Поменялось ли Ваше отношение к этому герою после выполнения задания? Почему?
4. Насколько возможно, понимая причина поведения человека, предотвратить или разрешить конфликт?

Упражнение 3. «Эссе в группе»

Модератор предлагает участникам объединиться в три (четыре) группы (или можно оставить прежние группы).

Задание:

На основе просмотренного фильма составить рассказ от имени мобильного телефона на тему: «Почему я зазвонил именно в этот момент?»

На выполнение задания – до 10 минут.

Презентация эссе, обсуждение.

Вопросы:

1. Трудно ли было Вашей группе составлять эссе? Почему?
2. Как Вы думаете, почему Вам было предложено написать эссе именно от имени телефона?
3. Если мобильный телефон не зазвонил, то как, на Ваш взгляд, развивались бы события в фильме? Почему?
4. Как Вы думаете, что символизирует эпизод с мобильным телефоном в этом фильме?
5. Подведение итогов

Модератор пропонує всім повернутися в загальний круг і згадати останній епізод фільма.

Вопрос:

Як Ви думаєте, чому незважаючи на спільне рішення проблеми (втеча від скинхедів), між головними героями в кінці фільма залишається «пропасть» (по різних сторонах від залізничних шляхів)?

Модератор пропонує ще одне визначення «толерантності»:

Толерантність – це спосіб порятунку. Це правильна точка для громадянського дійства. Ні одна гуманістична система не має сенсу, якщо не існують ненасильствені способи її підтримки

Вопросы:

1. Чим відрізняється це визначення від тих, які ми розглядали в початку заняття?
2. Згодні Ви з цим визначенням? Чому?
3. Чому автор визначення вважає саме толерантність способом порятунку?
4. Можливо чи дозволити або попередити міжетнічні конфлікти в інтолерантному суспільстві?

Модератор ще раз підкреслює значення кожного з нас, а особливо батьків і вчителів, у формуванні міжетнічної і міжконфесійної толерантності.

Модератор дякує всіх за участь.

Источники

1. <http://ru.wikipedia.org/толерантность>
2. <http://www.un.org>
3. http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/filosofiya/TOLERANTNOST.html
4. Чельшева И. В. Формы, методы и приемы организации медиаобразовательного процесса в школе и ВУЗе // Медиаобразование. – №1. – 2011, – С. 46-51.

5.6. Киноклуб. Заняття «Аутсайдеры» в сучасній школі»

Потапова Валентина Івановна,

*старший викладач кафедри історії, права, права
і методики викладання,
РВУЗ «Кримський гуманітарний університет (г. Ялта)»,
керівник Клуба соціального і правового кіно*

Скрипник Ольга Сергіївна,

*старший викладач кафедри історії, права, права
і методики викладання,
РВУЗ «Кримський гуманітарний університет (г. Ялта)»,
керівник Клуба соціального і правового кіно*

Після цього заняття ви зможете:

- визначати причини дискримінації в школі;
- аналізувати конкретні ситуації, пов'язані з шкільними аутсайдерами;
- аргументувати свою позицію в часі дискусії;
- працювати в команді.

Хід заняття

Ведучий представляється сам і представляє свого помічника – репортера. Учасники розміщені по колу.

1. Знакомство з учасниками дискусії (10 хвилин)

- Представтеся, і відповіть, як вас називали в школі, була ли у вас кличка?

Після того, як всі учасники відповіли на питання і представились, модератор задає питання:

1. Чому у вас була (або не була) кличка?
2. Було ли вам образливо, коли вас так називали? Гордились ли ви вашим прізвиськом?
3. Були ли в вашому класі, коли ви вчилися, аутсайдерів?
4. Що робити учням, які не можуть знайти загального мови з однокласниками? А їх батькам? А вчителям?

Ведущий (репортер) записывает ответы на листы бумаги, фиксирует «коллективную память».

2. Просмотр т/с «Чужие в Америке» серия 1 (25 минут).

Ведущий предлагает к просмотру фильм «Чужие в Америке».

Описание фильма

Главный герой сериала — простой американский парень Джастин Толчак, затюканный парнишка, которому никогда не стать популярным в школе, напротив, все лишь потешаются над ним, то и дело выставляя на посмешище. Мама Джастина, Фрэнни Толчак, с таким развитием событий совершенно не согласна и готова сделать все, чтобы ее сынуля блеснул в школе, хотя бы в последний год обучения. Когда все стандартные способы исчерпаны, Фрэнни по совету директора школы решает взять в семью иностранного студента/школьника, мол так, у парня будет хотя бы один клевый друг! Семья в полном составе собирается в аэропорту и ждёт своего «ребенка», но вместо красивого англичанина, к ним приезжает наистраннейший пакистанец — Раджа Муршаффа
[<http://allserials.tv/serial-3819-chuzhie-v-amerike-1-sezon.html>].

После того, как фильм закончился, модератор задает вопросы:

1. Понравился ли вам фильм?
2. О чем этот фильм?
3. Можно ли выделить в этом фильме проблемы характерные для современной школы?
3. Работа в группах (10 – 15 минут)

Ведущий объединяет участников в группы (не более 6 человек в одной группе). И предлагает следующее задание:

1. На основе просмотренного фильма выделить проблему.
2. Продумать вопросы, которые могут открывать обсуждение данной темы.
3. Продумать вопросы, которые позволят сравнить факты/ситуации, показанные в фильме.
4. Продумать вопросы, которые позволят подвести итог такого обсуждения.

5. Представить результати роботи своєї групи через 7-10 минут.

4. Дискуссия (20-25 минут)

Ведущий (репортер) записывает только проблемы, которые группы выделили. Модератор дискуссии выделяет те проблемы, которые связаны с дискриминацией или учениками-аутсайдерами. Предлагает дискуссионный вопрос по данной проблеме.

Аутсайдеры в школе – это проявление дискриминации или часть «обучения»?

Помещение разделяется по линии, обозначенной бумажным скотчем. В начале и конце линии размещаются карточки с надписями «0 %» и «100 %».

Один из ведущих зачитывает вслух проблемный вопрос – и предлагает группе разойтись вдоль линии в соответствии со степенью их согласия или несогласия. Возможны промежуточные позиции, такие как «согласен на 80 %». Ведущие поясняют, что участники должны определить для себя интерпретацию тезиса, ведь с некоторыми тезисами один человек может быть как на 100 %, так и на % согласен в зависимости от интерпретации. Ведущий сообщает, что дискуссия получится, если разные участники смогут прокомментировать свой выбор, но нет обязательного условия высказываться каждому. Когда все заняли свои позиции на линии, участники могут пояснить свое местоположение. Для этого ведущий предлагает всем это сделать и модератор управляет процессом.

Часто во время озвучивания своих позиций возникают дискуссии. Участники, которые захотят изменить свою позицию, например, потому что их переубедили, могут это сделать и обосновать. Ведущий (репортер) может на ватмане пометить важные моменты дискуссии, которые могут пригодиться в дальнейшем.

Для активизации ведущий может задавать наводящие или уточняющие вопросы:

- Почему Раджа из Пакистана не стал аутсайдером?
- Вначале фильма Джастин Торчак представляет себя грустным инопланетянином, как вы думаете, почему?
- Почему изменила свое решение мама?

5. Выход на принятие решения (10 минут)

Участникам предлагают занять свои места. Ведущий задает вопросы:

- Можно ли изменить ситуацию в школах?
- Что для этого необходимо сделать?

Предлагает использовать для поиска решения метод «Дерево решений».

Участники обсуждения детально анализируют все возможные варианты решения и выписывают в колонки преимущества и недостатки каждого из них, а также те последствия, к которым они могут привести. В ходе обсуждения участники заполняют таблицу.

Проблема

Вариант 1	
преимущества	недостатки

Вариант 2	
преимущества	недостатки

Вариант 3	
преимущества	недостатки

6. Подведение итога занятия. Оценка работы группы и ведущих (5 минут)**Источники**

Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення учнів / Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макинстер Д. – К.: Плеяда, 2006. – 220 с.

<http://allserials.tv/serial-3819-chuzhie-v-amerike-1-sezon.html>

5.7. Заняття киноклуба «Реальная сказка»

Бобик Лариса Григорьевна,

*учитель русского языка и литературы, заместитель
директора по научно-методической работе РУЗ
«Крымская гимназия-интернат для одаренных
детей МОНМС АР Крым*

Цели: 1) просмотр фильма-сказки «Реальная сказка»; 2) анализ его идейно-художественного содержания; 3) знакомство с понятиями: «музыкальное оформление фильма», «сценарий», «цвет как художественный прием», «язык иносказания в кино», «художественная деталь» в кино; 4) развитие критического и творческого мышления; 5) развитие представления о добре и зле, воспитание активной жизненной позиции.

Оборудование: фильм «Реальная сказка», карточки.

Вступительное слово ведущего

Цели нашего медиаклуба:

- знакомство с лучшими, интересными киноработами;
- получение основ медиаграмотности;
- развитие критического и художественного мышления;
- привитие вечных ценностей.

Подготовительная работа 1.

Эвристическая беседа

Что мы называем сказкой?

В народной сказке герои имеют определенные черты характера, являются символами. *Какими?*

Заполнение карточки 1 (классическая трактовка).

НЕООТОРЖИМЫЕ СВОЙСТВА ПЕРСОНАЖЕЙ

Классическая трактовка	герои	Личностные качества героев в фильме
	Баба Яга	
	Иван-дурак	
	Василиса Премудрая	
	Илья Муромец	
	Леший	
	Синдбад	
	Кашей	

ВЫВОД 1: на первом месте в сказке – борьба добра и зла.

Будете смотреть фильм – делайте пометки: как изображается добро и зло?

Карточка 2

	ДОБРО	ЗЛО
Сюжет		
Герои, поступки		
Музыка, звуки, шум		

2. Слово о фильме и его авторах

Год	2011
Жанр	Семейный, фэнтези
Авторы сценария	С.Безруков, А.Мармонтов
Режиссер	А.Мармонтов
Композитор	Марат Файзулин
Костюмы, декорации	
Время	90 минут

Фэнтези – это ...

3. Анализ названия

4. Объявление номинации «Самый внимательный зритель»

Как вы понимаете название, сказка может быть реальной?

I. Просмотр и анализ половины фильма

- *Фильм о реальном мире. Каков он?* (контрабанда, насилие, сострадание покидает даже детей, историю, не стыдясь, переписывают, милиция не эффективно борется со злом, зло процветает под маской благотворительности, государство – аппарат насилия). – *Какими предстают перед нами бывшие герои сказок?* (заполнение карточки, часть 2).

- *Почему сказочные герои стали обыкновенными людьми?* (люди в них перестали верить: «Люди не летают!»).

- *Как приспособились герои к реальной жизни?* (анализ карточки 1).

- *Что значит фраза Бабы Яги: «Соскучилась по полету»?* О каком полете идет речь?

Иносказание – это...

- *Что помешало Кащейю убить Ивана-дурака?* (личный интерес, личное счастье, женщина).

ВЫВОД 2: перевернулась система ценностей

II. Просмотр и анализ второй половины фильма.

- *Какую философию проповедует Кащейю? Что есть зло по сути?* (проповедь эгоизма: мне нет дела до чужих проблем: «идиотские подвиги», «бессмысленное самопожертвование», «на войне деньги делают», «что дураки, что герои – все одно» – только личный интерес!).

- *Анализ карточки 2 (добро-зло). Какую роль играет музыка, звуки, шумы?*

- *Какие яркие художественные детали запомнились? О чем они говорят?* (белый костюм Кащейю, роза, бигборд, Чертово колесо).

- *В чем вы видите иносказание?*

- *Почему Пушкинский дуб – граница миров?*

- *Какие сцены выделяются? Чем? Как работает цвет?*

- Почему в этих сценах много воды? (очищение).
- Какую роль они играют в картине? (кульминация).

Сценарий – это...

• *Какую сцену можно назвать развязкой? Почему вы так думаете? Какое настроение в этой сцене создает свет?*

• *Какой вопрос в фильме является главным? (убить Кащея – убить зло, убить зло – заплатить жизнью. Иноказание: всю жизнь противостоять злу!).*

• *Какова главная мысль фильма? (вера в себя, в то, что добро победит зло – вера в сказку, чудо, «мудрость для других», «силу не для себя, честность». Сила веры может воскресить! (мама Саши поверила в него и спасла его жизнь).*

• *Кто воплощает добро в фильме? Почему? (Сашка: «Если не я, то кто?». Добро – это активная жизненная позиция, неприятие насилия, личное участие в сопротивлении злу, преданное служение близким, любимым, долгу; готовность жертвовать собой).*

Иван-дурак: «без веры зло не победишь!» – ключевая фраза

ВЫВОД 3: нужно верить в себя, в то, что добро побеждает зло (главная идея всех сказок!); надежда на детей, ведь они – будущее, они чисты сердцем.

III. Рефлексия

• Летают ли люди и когда это возможно, при каких условиях?

• В чем состоит волшебство, сказочность нашей жизни (преданная дружба, настоящая любовь, забота друг о друге...).

Что бы вы ответили бабе Яге: «Видно, в этом мире ничего уже нельзя изменить».

IV. Домашнее задание

Пофантазируйте: если бы вы писали сценарий, какого героя хотели бы ввести (вывести) и почему?

6. ІНТЕГРОВАНІ УРОКИ

6.1. План-конспект інтегрованого уроку інформатики во 2 класі на тему: «Графічний редактор Paint. Рисуємо радуго»

*Сальме Динара Іскендеровна,
вчитель інформатики Бахчисарайського УВК «Школа-
гімназія» АР Крим*

Цель урока:

- *учебная* — повторити, обобщити і систематизувати знання по темі «Графічний редактор», виконати творчий рисунок, використовуючи всі можливості графічного редактора;
- *развивающая* – формувати пізнавальний інтерес, просторове мислення, пам'ять, творчу активність учасників, вміння використовувати додаткові можливості графічного редактора;
- *воспитательная* – виховати у учасників творче сприйняття світу, акуратність, бережливе ставлення до комп'ютерної техніки, вміння працювати самостійно.

Методи:

- словесний (бесіда);
- наглядний (демонстрація);
- практичний (праця на комп'ютері).

Оборудование: комп'ютерний клас, оснащений сучасною технікою з програмним забезпеченням Windows XP, мультимедійний проектор з екраном.

Вид урока: комбінований урок.

Тип урока: урок систематизації знань, умінь і навичок.

Медіаприложення к уроку: презентація «Праця в ГР.pptx», мультфільм РАДУГА.mp4, пісня Божья корівка – Радуга.mp3, зображення для рефлексії.

План урока

1. Организационный момент – 1 мин.
2. Актуализация знаний – 4 мин.
3. Мотивация познавательной деятельности учащихся – 5 мин.
4. Объяснение нового материала – 15 мин.
5. Физкультминутка – 1 мин.
6. Закрепление полученных знаний (практическая работа на ПК) – 15 мин.
7. Домашнее задание – 1 мин.
8. Рефлексия. Итог урока – 3 мин.

Ход занятия**1. Организационный момент**

(чтение стихотворения хором)

В класс компьютерный вхожу,
С дисциплиной я дружу:
Бегать, прыгать и кричать
Никогда не буду,
Тишину здесь сохранять
Я не забуду.

2. Актуализация знаний

- Ребята, кто из вас любит рисовать?

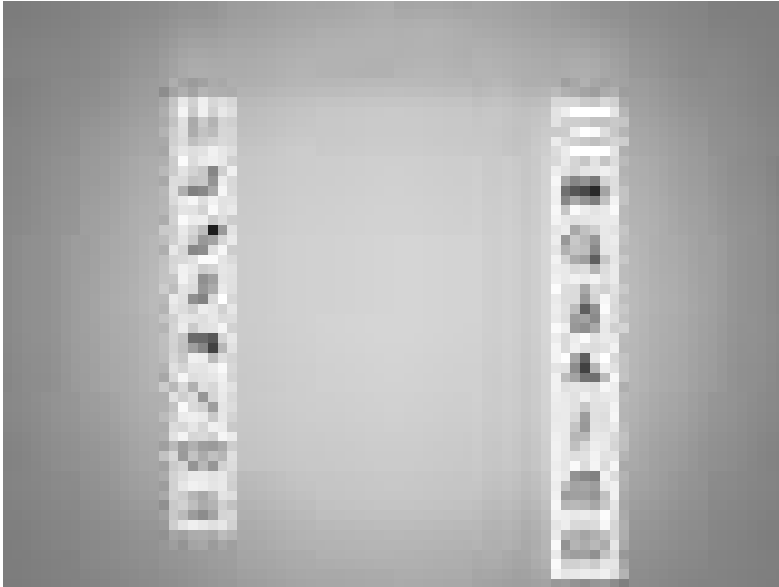
- Расскажите где и как можно создать рисунок?
(ответы учащихся – на песке, на стекле, на деревянной дощечке, на доске, в альбоме, на заборе и с помощью компьютера).

- Правильно, с помощью компьютера можно создавать удивительные картины. Только здесь не требуются бумага и краски с водой. У компьютера свои инструменты для рисования. Как называются программы, которые позволяют создавать графические рисунки? *(Графические редакторы)*

- Как называется графический редактор, в котором мы с вами работаем? *(Paint)*

- В этом редакторе есть набор инструментов для рисования и палитра красок. Какие инструменты рисования графического редактора Paint вы знаете? *(каран-*

даш, кисть, ластик, заливка, еліпс, прямокутник и т.д.)

3. Мотивация познавательной деятельности учащихся.

Вам, наверное, интересно узнать, что мы будем рисовать на уроке?

- Сейчас, я прочитаю стихотворение, а вы по содержанию будете показывать движения и отгадаете загадку.

Почему повсюду лужи?

(дети разводят руки в стороны и помахивают плечами)

Мама зонтик свой берёт.

(имитируют движение)

Почему же? Почему же?

(движения, как в 1-ой строке)

Потому что...

(хором: «Дождь идёт!»)

Дети хлопают в ладони, показывая какой сильный дождик.

- Дождик закончился и...

Что за чудо-красота!

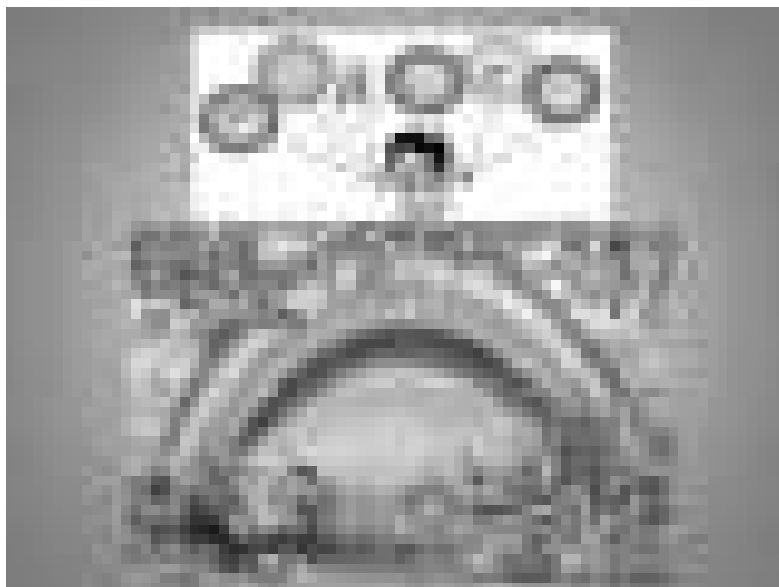
Расписные ворота
Показались на пути.

В них ни въехать, ни войти. Что это? (*Радуга*)

Просмотр мультфильма «Радуга» (слайд №3)

4. Объяснение нового материала.

- Да, ребята, мы сегодня с вами нарисуем радугу (слайд №4).

- Дети, кто из вас видел радугу?

- Какое настроение было, когда вы увидели радугу?

Слово «радуга» похоже на слово «радость». И в самом деле, радостно бывает, когда вдруг на небе возникает удивительно красивая дуга. «Райская дуга» называли её в старину и верили, что она приносит счастье. С тех пор так и зовут – радуга.

Когда мы смотрим на радугу с земли, она кажется нам дугой. Если на радугу посмотреть с высоты, например с самолета, она будет казаться кругом.

Радуга появляется только тогда, когда одновременно идёт дождь и светит солнце.

Иногда на небе можно увидеть не одну, а две радуги. Когда дождь стихает, будто кто-то стирает радугу с неба.

- Сколько цветов у радуги? (*Семь*)

- Кто знает, из каких цветов состоит радуга? (*высказывания детей*)

- В радуге семь цветов, и все они всегда расположены в одном порядке: красный, оранжевый, желтый, зеленый, голубой, синий и фиолетовый (слайды №5, №6, №7).

- Как запомнить их по порядку и очень быстро?

- Чтобы запомнить цвета радуги, люди придумали такие фразы – подсказки:

«Каждый Охотник Желает Знать, Где Сидит Фазан» (слайд №8).

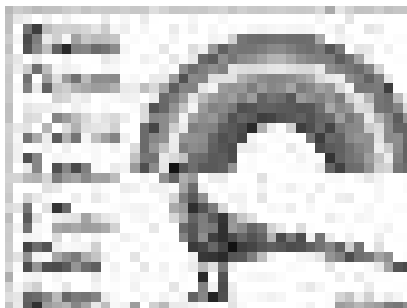
- Чтобы поднять весеннее настроение и запомнить порядок цветов в радуге, предлагаю создать веселую радугу в графическом редакторе.

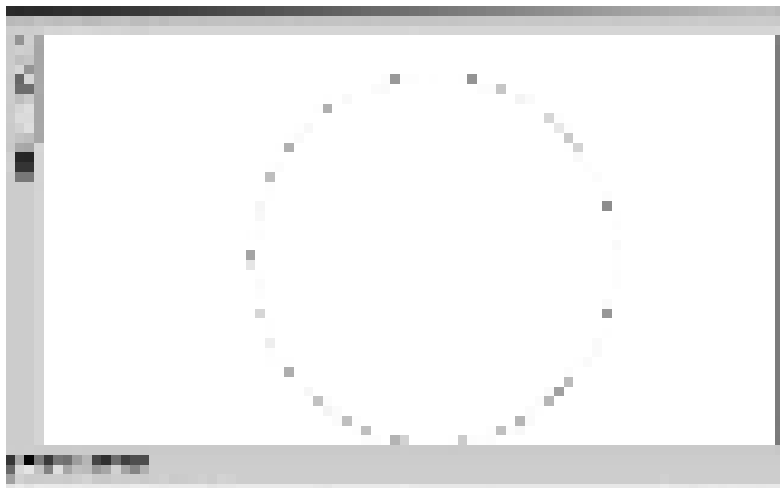
- Как нарисовать радугу в Paint? (*объяснение учителя с демонстрацией на экране*)

Для создания рисунка радуги необходимо использовать следующие инструменты Paint:

1. Эллипс;
2. Заливка;
3. Выделение.

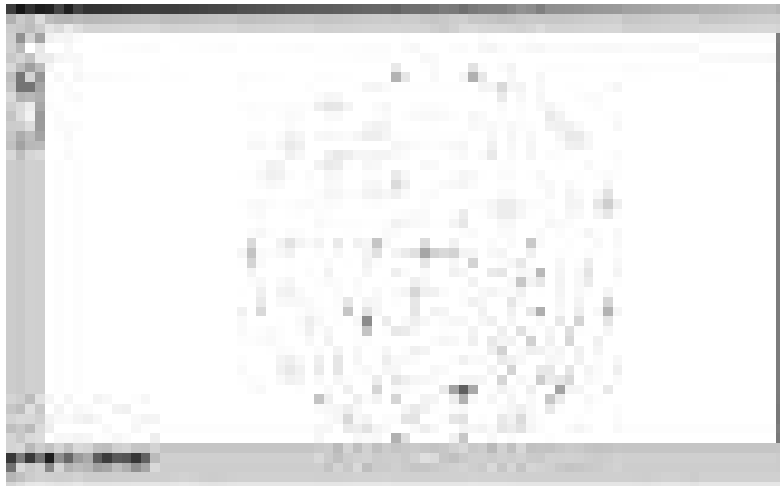
Для начала нарисуем круг красного цвета (выбираем красный цвет на палитре, выбираем инструмент «Эллипс» и зажимая клавишу Shift рисуем круг):

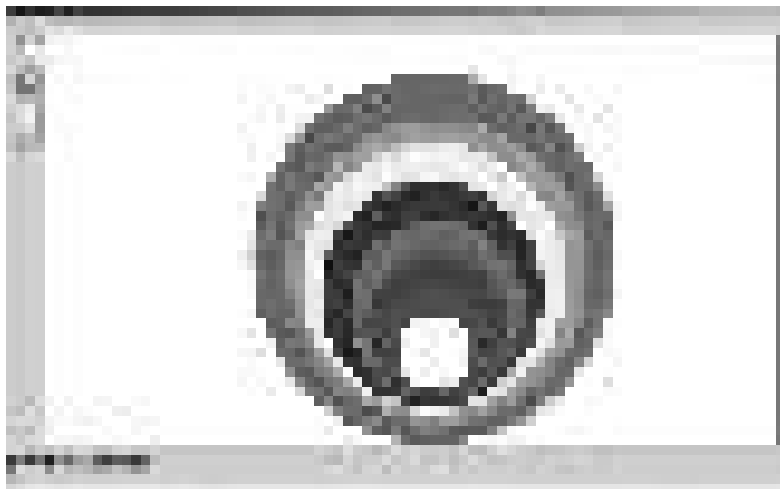

Далее выбираем оранжевый цвет и рисуем внутри красного круга оранжевый круг, внутри оранжевого круга рисуем желтый и т.д. до фиолетового, внутри фиолетового нарисуем еще один фиолетовый круг:

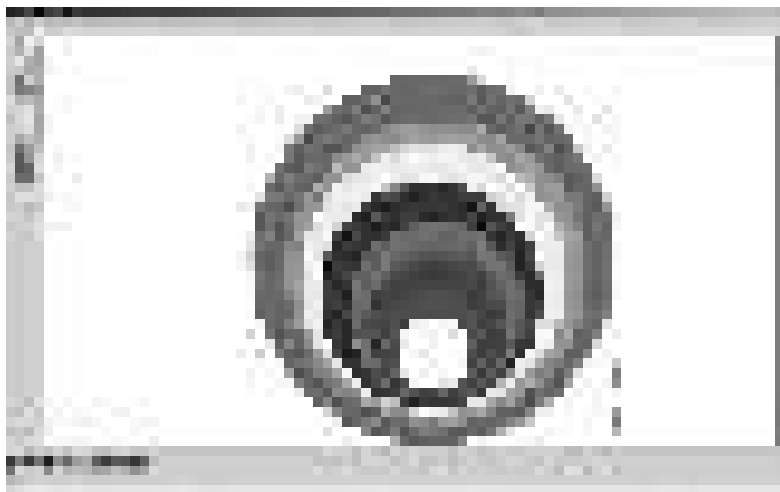

С помощью инструмента «Заливка» зальем расстояние между кругами в соответствии с цветом:

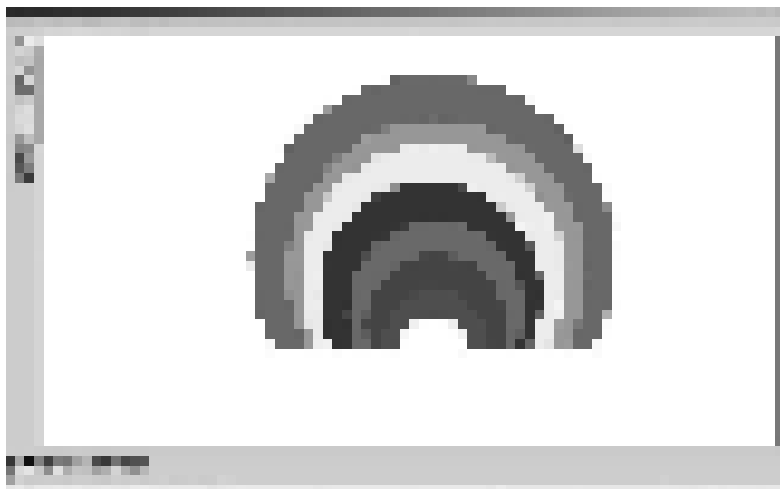

Выберем инструмент «Выделение», выделим нижнюю лишнюю часть рисунка и удалим, нажав клавишу Delete:

Рисунок радуги готов:

5. Физкультминутка.

- Пришло время физкультминутки.
Руки в стороны и вверх.

Повторяем дружно.
Засиделся ученик –
Разминаться нужно.
(Руки к плечам, потом вверх, потом снова к плечам, потом в стороны и т.д.)
Мы сначала всем в ответ
Головой покрутим: НЕТ!
(Вращение головой в стороны)
Энергично, как всегда,
Головой покажем: ДА!
(Подбородок прижать к груди, затем запрокинуть голову назад)
Чтоб коленки не скрипели,
Чтобы ножки не болели,
Приседаем глубоко,
Поднимаемся легко.
(Приседания)
Раз, два, три, чеканим шаг.
(Ходьба на месте)
Подаёт учитель знак.
Это значит, что пора
За компьютер сесть. Ура!
(Дети садятся за компьютерные столы)

6. Закрепление полученных знаний (практическая работа на ПК).

- Запустите графический редактор Paint. Нарисуйте радугу. Дополните рисунок по своему усмотрению. Сохраните рисунок в своей папке.

(ученики самостоятельно выполняют задание, звучит песня «Божья коровка – Радуга»)

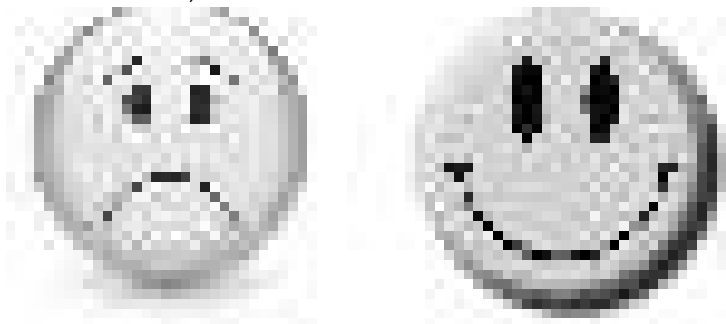
7. Домашнее задание.

Поискать загадку о радуге. Нарисовать рисунок к загадке о радуге.

8. Рефлексия. Итог урока.

- Что запомнилось из сегодняшнего урока?
- Что удивило, что поразило?

- С помощью картинки выразите свое настроение на уроке. (*Учащиеся поднимают картинки с изображением*)

Просмотр рисунков, выполненных учениками, на их рабочих местах.

Обсуждение вместе с учащимися рисунков. Выбор лучших рисунков.

- Молодцы! Всем спасибо за урок.

Использованные источники

<http://festival.1september.ru/articles/519959/0>

6.2. Театральна культура и элементы театральной грамотности

(Интегрированный урок по художественной культуре и истории в 9 классе)

Шеховцова Ольга Романовна,

*учитель украинского языка и литературы
высшей категории, учитель-методист, учитель
художественной культуры;*

Денисова Людмила Григорьевна,

*учитель социально-гуманитарных дисциплин, высшей
категории, методист*

*Петровской общеобразовательной школы I- III ступеней
№1 Красногвардейского района
Автономной Республики Крым*

Цель урока: Познакомиться с одним из видов древнегреческой культуры – театром, историей его возникновения, его особенностями в эпоху Средневековья, с традициями переездного театра – вертепа, с возникновением украинского профессионального театра, освоить основные элементы и понятия языка театра.

Задачи:

образовательные:

1. активизация познавательного интереса к искусству;
2. В течение урока учащиеся должны усвоить основные элементы языка театра и театральной терминологии: театр, оркестра, сцена, театрон, трагедия, комедия, драма, драматургия, драматург, вертеп, меценат, репрезентация;
3. К концу урока учащиеся должны:
  - знать: устройство древнегреческого театра, его жанры, их отличие в древнегреческом театре и современном театре, традиции переездного театра- вертепа, историю становления украинского театрального искусства, понимать, что театр – это условное творческое представление (репрезентация действительности);

- уметь: анализировать произведения театрального искусства, используя основные элементы грамматики театра, различать различные типы театров, жанры театральных произведений, основных создателей спектакля;
развивающие:
  1. развивать память, внимание, учащихся; расширять кругозор детей;
  2. развивать мышление, умение анализировать, обобщать;
  3. обладать навыками анализа языка театра;
  4. развивать учебно-управленческие умения: оценивать свою деятельность и работу товарища по образцу (критериям), предложенным учителем;
воспитательная:
    1. воспитывать эстетический вкус в процессе восприятия учебного материала.

Формы работы: фронтальная, парная, индивидуальная. Метод ассоциаций, сравнительный анализ, «мозговой штурм», инсценизация, тест-игра, цифровой диктант, работа в парах.

Методы: репродуктивный, информационно-рецептивный (объяснительно-иллюстративный), частично-поисковый.

План урока:

1. Возникновение театра.
2. В древнегреческом театре.
3. Эпоха Средневековья. 4. Возникновение украинского профессионального театра. 5. Театры Крыма. 6. Актеры театра и кино – выпускники нашей школы.

Ход занятия.

I. Организационный момент.

Учитель Х.К.: Ребята, сегодня у нас необычный урок. К нам пришли гости – это учителя, которые преподают художественную культуру в школах нашего района. Сегодня на уроке мы будем говорить не только о культуре, но и об истории, так как изучение предмета художественной культуры неразрывно связано с историей.

II. Мотивация учебной деятельности.

- Просмотр слайдов о театре (электронное пособие, «Педагогический кейс» – 9 класс).

Учитель Х. К.: Ребята, вы догадались о чем сегодня пойдет речь?

Учащиеся: О театре!

Учитель Х. К.: Правильно. Тема эта обширная. Сегодня мы поговорим о том, как зарождался театр, где он впервые появился и как он развивался. Слайд № 2-3

И, конечно, поговорим о том, когда и как появился театр у нас, на Украине, а также совершим виртуальное путешествие по театрам, находящимся в Крыму. Запишите тему урока. Эпиграфом к уроку будут слова великого русского поэта А. С. Пушкина. (Слайд № 4)

Учитель Х. К.: Ребята, с чем у вас ассоциируется театр?

1. Создание ассоциативного куста.

(Учащиеся говорят. Суфлер вешает на доску слова: сцена, зритель, актер, занавес, спектакль, аплодисменты, игра, режиссер, художник, комедия, драма, костюмы, шут)

III. Восприятие и усвоение нового материала.

Учитель истории: Нигде человек не был так гармоничен, как в Древней Греции. Жизнь греков состояла из религии, а религия – из общения с богами. Жители Эллады считали, что религия подобна жизни, а «человек подобен богам» – видимо, с этим и было связано гармоничное развитие нации. *Учитель Х.К.:* Греческие мифы были основой для театральных зрелищ, которые постепенно переросли в важный вид искусства – Т Е А Т Р.

Театр зародился в Древней Греции.

- Что такое «театр»? (Суфлер вешает слово на доску) По словарю переводится как «место для зрелищ» и вид искусства на сцене. Зрелища, на которые собирался почти весь город, все свободные граждане Афин, имели очень большое значение.

Слайд № 5

Учитель Х.К.: Сегодня на уроке присутствуют театровед, театральный критик, суфлер, настоящие участ-

ники и очевидцы древнегреческого театра, актеры спектаклей «Рождественский вертеп» и «Сватанья на Гончарівці».

Учитель истории: Ребята, какой греческий бог имеет прямое отношение к театру? Слайд № 6-7 (выходит ученик в роли Диониса)

Дионис: Я, Дионис, был первым демократическим богом в греческом пантеоне, и меня воспринимали не только как покровителя виноградарства и виноделия, но и как покровителя художественных потребностей. Боги, как считали греки, могут всё, но не умеют страдать, т.к. они бессмертны. Я же единственный бог, который умел страдать, то есть принимал страдания народа на себя. С дионистических шествий, где люди во время ритуальных обрядов впадали в безумие и экстаз, зарождались первые подобию комедий и трагедий. Таким образом, я являюсь своего рода прародителем театра.

Учитель истории: Спасибо, уважаемый Дионис!

Спектакли игрались три раза в год. На Великие Дионисии (в марте), Малые Дионисии (конец декабря – начало января), Линеи (конец января – начало февраля). Спутником Диониса является Сатир. Слайд № 8

Учитель Х.К.: А как же выглядело театральное помещение в Древней Греции? Каково было его устройство? Слайд № 9 -12

1. *Устройство театрального помещения в древнегреческом театре.*

Ученик (Театровед) О том, как был устроен театр в Древней Греции, говорят уцелевшие во многих местах театральные сооружения. Их вместимость была довольно внушительная. Афинский театр Диониса вмещал, например, около 17 тысяч зрителей.

(слайд «Театр Диониса в Афинах», схема устройства древнегреческого театра)

Древнегреческий театр напоминал скорее театральный стадион. Представление шло под открытым небом, на круглой площадке – *ОРХЕСТРЕ*. Помещение, откуда актёры выходили на оркестру, называлось *СХЕНА*.

Скамьи для зрителей вырубали прямо на каменистых склонах холма, у подножия которого устраивалась орхестра. Этот простейший зрительный зал назывался у греков – ТЕАТРОН.

Учитель Х.К.: Как сейчас называется место для игры актеров? (*СЦЕНА – очень похоже на древнегреческое слово СХЕНА – «возвышение»*). Слайд №13

Учитель истории: В первом ряду сидели почетные гости: жрецы Диониса, стратеги, олимпийники. Слайд № 14

Учитель Х.К.: Что же происходило во время представлений на орхестре, нам расскажут настоящие актеры древнегреческого театра.

2. *Искусство актера в древнегреческом театре*

Слайд № 15- 16

(под музыку выходят актеры и Корифей – они в костюмах)

Актер: Актеры в Древней Греции выступали в масках, обозначающих либо сценический тип персонажа (царь, герой, женщина и т. п.), либо душевное состояние (радость, горе, надменность, отчаянье и т. д.) и в париках.

Женские роли играли мужчины. Приходилось увеличивать и фигуру актера, который для этого надевал обувь на высокой подошве – *КОТУРНЫ*. Кроме актеров в спектакле участвовал *ХОР*, возглавляемый *КОРИФЕЕМ*.

Корифей: Я, Корифей, обращаясь к многотысячной аудитории, рассказывал миф, положенный в основу трагедии. А хор поддерживал героя в его правой борьбе, осуждал его за ошибки, гневно корил за преступления, впадал в отчаянье при бедствиях, рыдал над погибшим. Но во всех случаях хор выражал мнение народа, публики, ведь хор состоял из граждан Афин и был как бы символом живого участия народа в представлениях. В древнегреческом театре почти не было декораций. Вся эта скромность изобразительных средств (костюмы, маски, парики, отсутствие декораций и т.д.) существовала потому, что искусство в древнегреческом театре в основном опиралось на слуховое и зрительное восприятие актер-

ского мастерства. И главными средствами выразительности были ЖЕСТЫ, РЕЧЬ, ДЕКЛАМАЦИЯ.

Учитель Х.К.: Что определило подобный внешний вид древнегреческих актеров? Кто такой Корифей сегодня? Переводится это слово как «первый». Корифей – это выдающийся деятель в области науки, культуры, искусства. Сегодня корифей – это ведущий, конферансье.

Учитель Х. К.: Представления древнегреческого театра были «думой о жизни», здесь, на оркестре совершались важные захватывающие события, сталкивались мощные характеры.

Учитель истории: Награждали древнегреческих актеров амфорами с вином, им дарили козлов, но самой большой наградой за игру были аплодисменты благодарных зрителей.

Учитель истории: Слайд № 17

3. Сравнительный анализ

- Представления проводились лишь несколько раз в году, три дня подряд.
- А в современном театре?
- В день давалось по 5 представлений.
- А в современном театре?

Учитель Х.К.: Какие виды представлений проходили в театре Древней Греции? Что вы о них знаете? Слайд № 18-19

4. О представлениях древнегреческого театра

Ученик-театровед. На сцене проходили два вида представлений: ТРАГЕДИЯ – изображает на сцене такие события, когда герой борется со злыми силами и погибает, в переводе означает «козлиная песня». КОМЕДИЯ – изображает на сцене такие события, которые вызывают смех, в переводе означает «песня на празднике в честь Диониса».

Все эти понятия являются частями одного целого и называются – ДРАМАТУРГИЯ, т. е. литература для театра.

А ДРАМАТУРГ – это автор, создающий литературу для театра.

Учитель Х.К.: Давайте познакомимся с самыми известными древнегреческими драматургами. Слово театральным критикам.

5. *Сообщения театральных критиков «Древнегреческие драматурги».*

Критик 1: Всемирную славу древнегреческому театру принесли три величайших афинских драматурга – «отец трагедии» Эсхил и два его современника – Софокл и Еврипид.

Критик 2: **Эсхил** – был автором 90 трагедий, из них сохранились 7, среди них трагедии «Персы», «Прикованный Прометей», «Орестея» и др.

Побеждал в состязаниях драматургов 13 раз. Главная тема трагедий Эсхила – проблема моральной ответственности за причиненное зло, проблема рока как силы, стоящей над обществом, и возмездия. Слайд № 20

Критик 1: **Софокл** – был автором 123 трагедий, из которых до нас дошли тоже 7. Созданные им трагедии – «Антигона», «Царь Эдип», «Электра» – глубоко человечны. Главное в его пьесах – это противоборство человека и неотвратимости судьбы. Софокл признавался великим трагиком на древнегреческих состязаниях 24 раза (!). Слайд № 21

Критик 2: **Еврипид** – младший из трех знаменитых драматургов, его творчество отличается интересом к человеческой личности, к её индивидуальности. Созданные им образы, особенно женские (Медея, Федра), отличаются глубиной и психологизмом. Еврипид написал 92 трагедии, из них сохранились 20. Слайд № 22

Критик 1: Древнегреческую комедию прославил Аристофан. Среди его комедий – «Всадники», «Лягушки», «Осы», «Облака» и др. В форме язвительной сатиры Аристофан высмеивал в своих комедиях политическую жизнь Афин. Слайд № 23

б. *Сравнительный тест «Древнегреческий и современный театр».*

Учитель Х.К.: Мы подготовили для вас сравнительный тест «Древнегреческий и современный театр». Сей-

час ви виконаєте тільки першу частину роботи, яка стосується давньогрецького театру. Слайд № 24

	Вопросы для сравнения	Древнегреческий театр	Современный театр
1.	Где происходят представления?		
2.	Как часто происходят представления?		
3.	Сколько представлений давалось в один день?		
4.	Участники представлений		
5.	Жанры пьес		
6.	Как награждают актеров?		
7.	ЗАНАВЕС		

7. Театральное искусство в эпоху Средневековья.

Учитель истории: Время шло вперед. Вслед за античным временем, когда развивались наука, искусство пришло мрачное Средневековье. Спектакли в средние века играли под открытым небом. Театр становится в основном религиозным. Вначале он со своими играми, чудесами и мистериями «завоевывает» церкви, затем выходит на паперти и в общественные места. Одновременно с мистериями появляются и моралите – представление, в котором обязательно должна быть мораль. Слайд № 25

Учитель Х.К.: Традиции средневековья повлияли на развитие на украинских землях мандрівного театру – вертепу. (Фильм) Слайд № 26

Учитель Х.К.: На Західній Україні збереглися і зараз вертепні традиції. На Різдво діти колядують. Виникли вертепи, в яких замість театральних ляльок усі ролі виконуються акторами. Вертепи показують дітям на Різдвяні свята, які проводить церква. Учні нашої школи ставлять спектакль і разом з єпархією Свято-Казанської церкви відвідують Красногвардійський міжрегіональний притулок.

8. *Инсценизация № 1. Сценка «Рождественский вертеп».*

Смерть:

Ирод! Жизнь дороже злата -

Начинается расплата!

Ждет тебя давно могила.

Ирод:

Смерть! Но ты со мной дружила,

На меня не посягала,

Мне в злодействах помогала.

Ты подручной мне была!

Смерть:

Ирод! Жизнь твоя прошла!

Все дела твои порочны -

Я скошу тебя досрочно.

Получай свою «награду»! -

Будешь ты добычей ада.

Сократили жизни сроки

Для тебя твои пороки.

Ты им в жизни потакал,

С ними ты и в ад попал!

Смерть косит Ирода. Смерть за ним уходит в глубину. На передний план выступают Ангелы, Волхвы, Пастухи. 1-й Ангел:

Бог каждому воздаст

За всякое деянье.

Награду одному.

Другому – наказание.

1-й Волхв:

Земную жизнь Господь

Устроил так вначале,

Чтоб мы в сердца любовь и милость собирали.

1-й Пастух:

И для того Христос

На землю к нам спустился,

Чтоб каждый человек

Навек с ним породнился.

2-й Ангел:

Так пусть Вам даст Христос

И доброты, и хлеба,

Чтоб вы смогли к Нему
Взойти с земли на Небо

Звучит колядка в исполнении учеников «Нова радість стала».

9. *Зарождение национального украинского профессионального театра.*

Театральний критик: Новая украинская литература дала сильный толчок развитию театрального искусства. Центром театральной жизни в Украине в первой половине XIX в. стали Харьков и Полтава, где начинается национальный украинский профессиональный театр. Директором и одновременно режиссером и актером Харьковского театра был Григорий Квитка-Основьяненко. В составе профессиональной труппы театра выделялся Михаил Щепкин (1788-1863). Слайд № 27

Театр ставил пьесы русских и западноевропейских авторов, но наибольшим успехом у зрителей пользовались спектакли по пьесам Котляревского «Наташка – Полтавка», «Москаль-чарівник» и Квитки-Основьяненко «Шельменко-денщик», «Сватання на Гончарівці». Слайд № 28

Учитель Х.К.: Так Г. Квітка-Основ'яненко, який жив у Харкові на Основі, написав п'єсу «Сватання на Гончарівці», де показав життя Харківської Слободи, зокрема веселих, винахідливих людей, але про телепнів та ледацюг не забував. Слайд № 29

10. *Инсценизация № 2. Отрывок из пьесы Г. Квитки-Основьяненко.*

Уляна, Олексій и Стецько (поет и грызет орехи).

С т е ц ь к о (поет без музики).

Ішов Стецько льбодом,
Свинка огородом;
Подай міні, моя мила,
Свою білу ручку!

Бач, де вона! А я собі сидів, сидів, аж спати захотілося. І що робить, не знаю; чи іти додому, чи тут старостів дожидатись? Нікого і спитатись. Мати повіялась кудись, а старий усе кликав мене на вольну, далі і захріп;

там так здорово хропе, що аж хата труситься. А я поліз на полицю, та й намацав горіхи, та й трощу їх. Анумо, Уляно, цятатись! А кажи: чи ціт, чи лишка? От у жмені держу.

У л я н а. Та піди собі геть! Ціт, – тільки відчепись.

С т е ц ь к о (считаєт орехи). Так, відгадала. Оце один, два їх, п'ять, десять, три, усі!

О л е к с і й (ударив его по руке, выбивает орехи), А ти, бачу, і лічити не вмієш? Оттакий козак!

С т е ц ь к о (оглянувшись и тут только увидев его) А ти чого тут, пробишака? Чого ти з моєю дівчиною стоїш? Чого дивишся на неї, та ще, може, і говориш з нею? Гляди, щоб я не дав тобі щипки! Геть відсіля, кажу, тобі! (Олексий подходит к нему, а он пятится от него). Цур тобі! Не заньмай мене, я тобі кажу! А то побачиш, що я тобі зроблю.

О л е к с і й (все подступая к нему). Ану, ну! Що ти мені зробиш?

С т е ц ь к о (отступая). Що зроблю? Ось побач; ось тільки хоч пальцем доторкнешся до мене, то як скажений кричу пробі! Ще дужче, чим тогді.

О л е к с і й Цур дурня, та масла грудка! Чуєш, я тобі кажу: не в'яжись до людей, то й я тебе не заньматиму.

С т е ц ь к о. А до яких же я людей в'яжусь? А казки, кажи!

О л е к с і й Чого ти в'яжешся до Уляни, йолопе? Вона за тебе не хоче.

С т е ц ь к о (подобрав орехи, продолжает их грызть). Дарма.

О л е к с і й Вона каже: лучче їй з мосту та у воду.

С т е ц ь к о. Дарма.

О л е к с і й Вона каже, що за тобою буде пропаща.

С т е ц ь к о. Дарма.

О л е к с і й Вона каже: лучче їй світ за очима піти, чим за тебе.

С т е ц ь к о. Дарма.

О л е к с і й. Вона каже: цур тобі, пек тобі, осина тобі, дурний, божевільний, навіжений, католиче, бузовіре...

С т е ц ь к о. Дарма, дарма, дарма! Хоч ти мені що хоч кажи, а я тобі усе казатиму: дарма, затим що дарма.

Хоч вона і не хоче, хоч вона плакатиме і вбиватиметься, хоч здохне, то мені дарма, аби б тільки пішла за мене.

О л е к с і й. Що ти будеш з таким дурнем робити! Він усе своє товче. Ну, ще ласкою попрошу тебе: Павлович, Степанку, голубчику! Відкинься від Уляни, не заїдай їй віку, дай їй ще на світі пожити з ким другим, а не з тобою! Не бери її, я тобі спасибі скажу!

С т е ц ь к о. Так і я ж тобі, братику, ласкою скажу, що я б тебе послухав, так що ж будеш робити з моїм батьком? Оженись, каже, дурню, таки оженись; та вже аж обрид мені з сим оженінням; так оце тільки затим я і женитися хочу.

О л е к с і й. Та шукай собі другої дівчини; се вже не твоя і не хоче за тебе.

Уляна: Цур тобі, пек! (подає під хусткою гарбуз Стецькові)

Олексій: Що це? Що?

Стецько: Гарбуз! Ось бач, хоч попробуйте! Добрий гарбуз!

11. *Мозгової штурм.*

Учитель Х.К.: Чи вдалося акторам розкрити характери героїв? Як? (через слово, гру актора, жести, міміку.)

Які властивості характеру повинен втілювати у собі актор? (перевтілюватися, відчувати гру партнерів, сила характеру...)

12. *Тест-игра.*

1. Из представленных понятий и терминов грамматики театра:

ТЕАТР АКТЕР КАТАРСИС
 ТРАГЕДИЯ КОРИФЕЙ СХЕНА
 КОМЕДИЯ ДРАМАТУРГИЯ ЖЕСТЫ
 ТЕАТРОН ДРАМАТУРГ МИМИКА
 СЦЕНА ХОР РЕЧЬ
 КОТУРНЫ ОРХЕСТРА ДЕКЛАМАЦИЯ

Выбрать слова, имеющие отношение к игре актера.

Театровед: В истории украинского театрального искусства выдающееся место занял Полтавский театр, во главе которого стояли Иван Котляревский и Михаил Щепкин. Он начал работу в 1818 г., когда из Харькова в Полтаву переехала театральная труппа, в составе которой был Щепкин. По инициативе Котляревского были собраны деньги, и Щепкина выкупили из крепостного состояния. Полтавский театр, в основе которого были пьесы прежде всего Котляревского, часто выезжал на гастроли в Харьков, Кременчуг, другие города Украины и везде пользовался большим успехом. Однако в 1821 году театр вынужден был закрыться из-за трудного материального положения. Во многих городах действовали любительские театры, ставившие в первую очередь украинские пьесы. Существовали также помещичьи театры, оркестры, хоры и капеллы. Их обеспечивали средствами меценаты из различных слоев населения. Слайд № 30

Учитель истории: Ребята, знаете ли вы, что означает слово «меценат»? Действительно, в Древнем Риме жил человек по имени Меценатус, который вкладывал свои личные деньги в развитие искусства. С тех пор людей, материально поддерживающих науку, литературу и искусство, называют меценатами.

Театровед: Широко известным был театр из крестьян-крепостных села Качановки на Черниговщине. Музыкантов учил играть выдающийся композитор Михаил Глинка. А в составе другого помещичьего театра, в с. Романове на Волыни, выступали актеры, которые получили музыкальное образование в Италии.

Учитель Х.К.: Ребята, кто из вас бывал в театре?

Учащиеся рассказывают о том, что они с классным руководителем и родителями посетили спектакль «Герцогиня из Чикаго» Крымского академического украинского музыкального театра.

Учитель Х.К.: Знаете ли вы сколько всего театров находится у нас, в Крыму? Я расскажу вам о театрах Крыма.

13. *Виртуальное путешествие по городам Крыма.*
Фильм. Слайд № 31

Учитель Х.К.: В наши дни театр возрождается. Художник, зная содержание спектакля и кому он адресован (взрослым или детям), создает театральную афишу, которую мы можем увидеть в различных уголках города. К нашему уроку «Театральная культура» мы тоже создали афишу.

14. *Творческая работа.*

Учитель Х.К.: Что же обязательно должна отображать афиша?

15. *И в заключении разговора о театре, мы бы хотели познакомить вас еще с одним важным понятием, необходимым для его понимания – это репрезентация. Репрезентация, понимаемая не столько как представление окружающего мира, именно театральное искусство способно увлечь зрителя художественным представлением непосредственно, вовлекая многие эмоции, но мы всегда должны отличать, что это только представление реальности, а не сама реальность.*

IV. Закрепление знаний, умений, навыков.

Учитель Х.К.: Ребята, мы продолжаем работать над сравнительным тестом. Я попрошу вас ответить на вопросы о современном театре. Слайд № 32

Сравнительный тест.

	Вопросы для сравнения	Древнегреческий театр	Современный театр
1.	Где происходят представления?	Под открытым небом	В специальных зданиях
2.	Как часто происходят представления?	3 раза в год	Регулярно
3.	Сколько представлений давалось в один день?	По пять в день	1-2 представления
4.	Участники представлений	Актеры: только мужчины	Актеры: мужчины и женщины
5.	Жанры пьес	Трагедии и комедии	Трагедии, комедии, драмы
6.	Как награждают актеров?	Козел, амфора с вином, аплодисменты	Аплодисменты, цветы, премии, специальные театральные награды
7.	ЗАНАВЕС	Нет	Есть

Учитель истории: Благодарные зрители с радостью ходят на спектакли, смотрят на игру актеров, которые отдают этому искусству всю свою жизнь. Среди современных украинских актеров можно назвать целую плеяду ярких личностей.

Учитель Х.К.: Ребята, назовите имена известных вам театральных актёров.

(Богдан Ступка, Богдан Бенюк, Ада Роговцева, Ольга Сумская, Лариса Кадочникова, Анатолий Хостикоев, Валерия Заклунная, Юрий Мажуга, Юрий Гребельник.)
Слайд № 33-34

Учитель истории: Несмотря на то, что известных актёров очень много, всё-таки профессия актера редкая. Всего трое выпускников нашей школы – актеры. Александр Цыбульский 1990 года выпуска, ведущий актер Санкт-Петербургского театра. Марина Воинова и

Евгения Исаева закончили школу в 1999 году. Марина – актриса Крымского академического украинского музыкального театра в Симферополе. Евгения – играет в одном из харьковских театров. Слайд № 35-36

V. Итоги урока.

Учитель Х.К.: Подводя итоги нашего урока, я прошу вас ответить на вопросы цифрового диктанта. (1-«ДА», 0- «НЕТ») Слайд № 37-48

№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7	№8	№9

1. Театр – одно из направлений искусства, в котором чувства, мысли, эмоции автора передаются зрителю посредством действий группы актеров.
2. Харьков и Полтава – это города, где зародился украинский национальный профессиональный театр.
3. Драматург – это писатель, который пишет пьесы для театра.
4. Меценат – это богатый покровитель науки и искусства, человек, который тратит собственные средства на развитие науки, живописи, театра.
5. В древнегреческом театре актерами были и мужчины, и женщины.
6. Театр возник в древнем Риме.
7. В переводе вертеп – это пещера, потаенное место.
8. Основные термины, относящиеся к театру сохранились до наших дней.
9. Театр – синтетический вид искусства, в буквальном переводе с французского «посвященный музе».

Правильный ответ

№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7	№8	№9
1	1	1	1	0	0	1	1	0

Работа в парах

Учитель Х.К. Ребята, обменяйтесь своими работами, проверьте их и поставьте оценки. Слайд № 47-48

VI. Заключение.

Учитель истории:

Как хорошо, что есть театр!
Он был и будет с нами вечно,
Всегда готовый утверждать
Все, что на свете человечно.
Здесь все прекрасно – жесты, маски,
Костюмы, музыка, игра.
Здесь оживают наши сказки
И с ними светлый луч добра!

Учитель Х.К.: Уважаемые гости, дорогие ребята, пусть театр навсегда войдет в вашу жизнь. Пусть герои спектаклей показывают нам примеры добра, любви, справедливости и чести. Потому что во все времена театр – это «школа нравов». Так было, есть и будет!

VII. Домашнее задание.

Выполнить одно из заданий по желанию.

1. Написать эссе «Театр – школа нравов»
2. Создать афишу к своему любимому произведению.
3. Рассказать о своем любимом театральном актере.
4. Сделать презентацию «Театр в моем любимом городе»

Использованные источники

<http://900igr.net/fotografii/istorija/Teatr-v-Drevnej-Gretsii/007-TSeluroka.html>
<http://900igr.net/kartinki/istorija/Teatr-v-Drevnej-Gretsii/052-Predstavlenija-provodilis-lish-neskolko-raz-v-godu-tridnja-podrijad.html>

6.3. РОМАНТИЧЕСКИЙ МИР «АЛЫХ ПАРУСОВ» жанр и язык (повесть «Алые паруса» и рок-опера Андрея Богословского)

Бобик Лариса Григорьевна,
учитель, РУЗ «Кримская гимназия-интернат для одаренных детей МОНМС АР Крым

Все люди мечтают, потому что они люди Ассоль.
Алые паруса

Цели:

- расширить понятие «романтическое произведение», познакомиться с понятием «опера, рок-опера»;
- показать музыкальный характер литературного произведения (романтическая идея, жанр феерии, поэтический язык);
- понаблюдать, как отражаются романтические темы сказки в произведении Андрея Богословского;
- показать органическое единство словесного и музыкального художественных образов (синтез звуков);
- прививать интерес к серьезной музыке;
- подвести ребят к размышлению о прекрасном в искусстве и жизни, воспитывать художественный вкус.
- привить навыки жанрового анализа произведения.

Оборудование: слайд-презентация, карточки с заданиями, таблица, наборы цветной бумаги, клей, ножницы, фрагменты рок-оперы А.Богословского «Алые паруса», музыкальные фрагменты с сольными партиями разных инструментов.

I. Приветствие.

Учитель музыки и Учитель литературы приветствуют ребят и объявляют тему и цели урока. СЛАЙД 1 и 2.

II. Проверка домашнего задания.

Учитель литературы: На предыдущих уроках мы говорили с вами о том, что такое «Романтизм в литературе» СЛАЙД 3, обсуждали основные черты романтического произведения. Сегодня мы вспомним и обобщим его основные характеристики, чтобы вы могли сравнить их с романтическим произведением в музыке.

Задание 1. Сравнительная таблица основных признаков романтического произведения.

Литература	Музыка
сказка	загадочность
баллада	легкое, чистое звучание
феерия	ощущение полета
фантастика	гитара
миф	труба
фольклор	ударные инструменты
прекрасное	богатство внутреннего
красота	мира
борьба добра и зла	вера в мечту
возвращение к природе, к корням	одухотворенность
духовность	песня
мечта	баллада
одушевленность природы	внутренняя энергия
доброта	
любовь	
надежда	
вера в чудо	
возвышенные чувства	
поэтический язык	

(используя метод «брейнсторминга» заполняется первая колонка «Литература»)

Задание 2. Характеристики главных героев.

Накануне вы получили домашнее задание – прочитать повесть-феерию А.Грина «Алые паруса». И сегодня у нас завершающий урок по этому произведению. а) «В них было все лучшее человека», – так сказал А.Грин о глазах Ассоль. Что прекрасного вы увидели в этой девушке?

б) «Он хотел стать капитаном и стал им». Какие черты характера Грэя восхищают читателя?

Ученики зачитывают характеристики главных героев, которые они подготовили дома.

ВЫВОД 1: «Ассоль и Грэй – возвышенные души, которые умеют любить и верить, мечтать и добиваться поставленной цели. Грин воспеваает мечту об идеальном человеке.

III. Работа по теме урока.

Учитель музыки: Романтическое литературное произведение созвучно музыке. На протяжении всей книги мы слышим звуки различных музыкальных инструментов: скрипки, виолончели, флейты, кларнета. Психологи недаром считают, что многие люди созвучны определенным музыкальным инструментам.

Задание 3. Музыкальная характеристика главных героев.

Попробуйте подобрать музыкальные инструменты, которые бы, на ваш взгляд, могли передать характер Ассоль и Артура Грэя (чтобы помочь учащимся выполнить задание, учитель предлагает прослушать несколько коротких музыкальных фрагментов, где солируют различные музыкальные инструменты – труба, скрипка, арфа, виолончель, фортепиано или рояль, гитара, орган, синтезатор. Ученики слушают и делают пометки в тетради, затем высказывают свое мнение. Учитель комментирует их высказывания и обобщает результат. Из текста «Грэй сравнивает имя Ассоль со скрипкой»).

Учитель литературы: Повесть-феерия «Алые паруса» удивительно музыкальна. Кажется, автор сам пишет партитуру оркестрового произведения. Эта прекрасная романтическая сказка о чистой и нежной любви не раз вдохновляла художников и музыкантов. Если бы вам предложили написать музыку к этому произведению, какой бы она была?

Учитель музыки: К какому музыкальному жанру вы бы обратились? (Наиболее предполагаемый ответ – песня, музыкальная баллада).

Да, действительно, о сказке, в которой девочка Ассоль сохранила веру в чудо и мечту, написано много песен. Но есть одно и весьма серьезное произведение – это рок-опера Андрея Богословского с одноименным названием.

Давайте вспомним характерные признаки *оперы*.

Для создания оперы необходимо написание *либретто*. СЛАЙД 4.

Для того чтобы выразить в музыке прекрасный мир образов Грина, композитору необходимо обладать большим запасом душевной теплоты, неподдельной искренности, темпераментом. Андрей Богословский предстал перед нами в этом музыкально-поэтическом произведении как музыкант одухотворенный, полный юношеского, доброго и взволнованного восприятия жизни. Его многогранная одаренность, композиторское и литературное мастерство, сделали это произведение органичным, созданным как бы на одном дыхании. Мы прослушаем фрагменты из рок-оперы «Алые паруса» в исполнении вокально-инструментального ансамбля «Музыка» под руководством Николая Воробьева (она и сочинялась для этого музыкального коллектива).

Задание 4. Учимся слушать и чувствовать музыку.

Опера всегда начинается с увертюры. В литературном произведении – это ... (пролог). Какова ее цель?

Давайте прослушаем увертюру к «Алым парусам». (увертюра – 3` 29``)

Когда будете слушать – постарайтесь определить, на сколько смысловых частей можно ее разделить? Дайте характеристику каждой части.

После прослушивания ученики представляют свои размышления.

Задание 5. Визуализация музыки (работа в парах).

Вы слушали увертюру и испытывали определенные эмоции, то есть, каждая часть вызывала у вас разные чувства, ощущения – радость, грусть, тайна, страх, уверенность в осуществлении мечты. Выполняя задание, вы попытались описать эти эмоции словами. А сейчас, вы попробуете выразить свое восприятие музыки в цвете,

в неких образах. Перед вами на столе цветная бумага, клей, ножницы – проиллюстрируйте увертюру через цветные коллажи.

Презентация коллажей – можно предложить ученикам рассмотреть все работы и выбрать наиболее оригинальные. Авторы этих работ прокомментируют свой выбор.

Задание 6. Музыкальные образы героев рок-оперы.

В начале урока мы пытались охарактеризовать наших героев через музыкальные инструменты. Давайте послушаем, как их создал автор рок-оперы. Учащиеся слушают фрагменты (пролог – партия Ассоль; фрагмент «Накануне», партия Грея; фрагмент «на городской площади» – концовка) и характеризуют героев – как они представлены, какие музыкальные инструменты звучат в этих фрагментах).

Вопрос: Опишите, как вы представили себе Ассоль, Грея? С какими, знакомыми вам произведениями ассоциируются их образы? (в литературе, в кино)

IV. Рефлексия.

Мы говорили с вами о романтизме как направлении в искусстве. мы попробовали охарактеризовать литературные романтические произведения. (Таблица)

Какими образами передается романтический характер музыкальной феерии? Как вы понимаете романтизм в музыке?

СЛАЙД 5. (В музыке направление романтизма сложилось в 1820-е годы, развитие его заняло весь XIX век. Композиторы-романтики старались с помощью музыкальных средств выразить глубину и богатство внутреннего мира человека. Музыка становится более рельефной, индивидуальной. Получают развитие песенные жанры, в том числе баллада).

СЛАЙД 6. Во второй половине 20 века эта тема получила свое второе рождение – поэты-шестидесятники Б.Ахмадулина, Р.Рождественский, А.Воскресенский, Е.Евтушенко, Б.Окуджава.

СЛАЙД 7. В музыке становится популярной песня-баллада, авторская песня (бардовское тече-

ние): В.Высоцкий, А.Галич, В.Берковский, Ю.Визбор, Г.Шпаликов, В.Долина.

Давайте вернемся к нашей таблице и назовем характерные черты музыкального романтического произведения. (Заполняется второй столбец таблицы)

V. Подведение итогов урока.

В конце урока учителя подводят итог работы и обобщают изученный материал. Выставляются и комментируются оценки.

VI. Домашнее задание.

Учитель литературы. Александр Степанович Грин сказал: «Искусство и творчество – идеальное выражение всякой свободы. Духовное творчество – средство от всех бед».

Задания: 1) творческое задание – прослушать всю рок-оперу «Алые паруса» и подготовить афишу, используя разные техники – рисунок, коллаж, аппликацию;

2) посмотреть фильм «Алые паруса», реж. А.Птушко;

3) написать сравнительную рецензию на три произведения (изобразительные средства, характеристики главных героев, фабула).

6.4. Урок літератури (інтегрований курс) в 11 класі з використанням інформаційно- комунікаційних технологій

***Халілова Ніяра Мусаєвна,**
учитель російського мови і літератури Славянської
загальноосвітньої школи I-III ступеней
Раздольненського районного ради Автономної
Республіки Крим, учитель вищої категорії*

Тема: ранні романтичні твори Горького.
«Макар Чудра».

Цель: познакомити учасників з ідейно-художнім
особливостями ранніх романтичних творів
Горького на прикладі розповіді «Макар Чудра»,
розглянути образну систему твору, роз-
винути навички аналізу художнього тексту, на-
вчити учасників порівнювати літературне про-
зведення і його екранізацію, виробити інтерес к
творчості Горького, сприяти розширенню
колітвару, розвитку аналітичного мислення і
грамотної, виразної мови учасників.

Методи: виразне читання і аналіз розповіді «Ма-
кар Чудра», евристична бесіда, комп'ютерна
презентація, перегляд фрагментів художнього
фільма «Табір уходить в небо» з наступним
обговоренням і порівнянням з змістом рас-
повіді, словнича робота з використанням ресурсів
Інтернету.

Оборудование: репродукція портрета Максима Горького
кисті І.Е.Рєпіна, портрети Горького Н.Андрєєвої,
репродукція ілюстрації А.Пластова к розповіді
«Макар Чудра», фрагменти художнього філь-
ма «Табір уходить в небо» режиссера Еміля Лотяну,
комп'ютери з доступом к мережі інтернет.

Ход заняття

I. Орг. момент, привітствие, емоціональний настрій на урок (звучит музика Е.Доги из кинофильма «Табор уходит в небо»).

II. Актуалізація опорних знань учасників.

- 1) Проверка домашнего задания: чтение и анализ афоризмов, крылатых фраз, принадлежащих Максиму Горькому.
- 2) Просмотр и анализ компьютерных презентаций:
  - а) «Странствия М.Горького по Руси»,
  - б) «Издательско-просветительская деятельность М.Горького».

Беседа по вопросам:

- Какой факт биографии М.Горького вам наиболее запомнился?
- Когда и где М.Горький начал писать?
- Каково настоящее имя писателя?
- Чем объясняется выбор псевдонима?

III. Мотивация учебной деятельности, подготовка к усвоению нового материала.

Рассказывая о биографии писателя, вы отметили, что 12 (24) сентября 1892 г., сидя в редакции газеты «Кавказ», писатель придумал себе псевдоним, который несколько лет спустя стал известен на всю Россию, а потом и на весь мир.

- В чем же причина феноменального успеха Горького?

1) Сообщение учащегося.

Исследователи творчества Горького искали причины его феноменального успеха в разном: одни – в своеобразии героев его ранних произведений, другие – в необычной биографии, третьи – в таланте писателя. Но ближе всех к истине оказался публицист С.Н.Трубецкой, в 1904 году написавший: «В популярности Горького играет значительную роль самое содержание и соответствие его произведений общественному настроению».

- В чем же заключается своеобразие героев его ранних произведений?

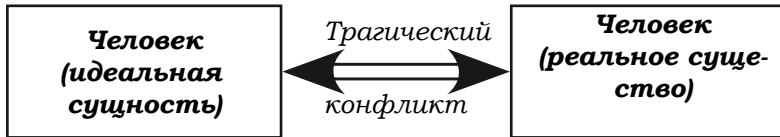
Усвоение новой темы «Ранние романтические рассказы А.М.Горького в кинематографе».

1) *Работа с учебником.*

Выписать названия ранних романтических произведений Горького и характеристики их героев (Е.А.Исаева..., стр. 122, 3-5 абзац).

2) *Ответ на вопрос:*

- Из чего родилась романтическая философия писателя? (*Из столкновения противоречащих друг другу начал: грубости и невежества провинциального быта и веры в Человека, в его потенциальные возможности*).

Это подтверждается словами Горького: «В наши дни ужасно много людей, только нет Человека».

3) *Слово учителя.*

В ранних романтических произведениях Горького противопоставлены образы сильных, смелых и гордых, необыкновенных людей, нарушающих серую обыденность существования, инертной и скучной, непроглядной, обыденной жизни. Реальная действительность – идеализированной, романтической.

4) *Анализ содержания рассказа «Макар Чудра» и фильма реж. Э.Лотяну «Табор уходит в небо».*

Накануне ученики получили задание – прочитать рассказ «Макар Чудра» и посмотреть фильм «Табор уходит в небо» реж. Э.Лотяну. Перед просмотром учитель предлагает обратить внимание на титры, на подзаголовок фильма, после просмотра – сопоставить содержание фильма с содержанием рассказа.

Ход обсуждения:

- Почему рассказ называется «Макар Чудра», а не «Лойко и Радда»?
- С чьими идеями созвучны мысли Макара Чудры? (учебник Звеняtkовского, стр.123, 6-7 абзац).

Словарная работа.

Найти в Интернете информацию о Ницше и Заратустре.

Вопросы к классу:

1. Композиция рассказа (философская экспозиция+остросюжетная новелла).
2. Образ рассказчика (повествователь+ Макар Чудра).
3. Чтение сведений из учебника о фильме «Табор уходит в небо» (Е.Исаева, стр.126).
4. Беседа о фильме-экранизации:
  - Что такое экранизация? Какой бывает экранизация? (прямая, по мотивам)
  - По какому произведению снят фильм?
  - Совпадает ли сюжет рассказа со сценарием фильма?
  - Кто написал музыку к кинофильму?
  - Кто автор сценария и постановщик?
  - Отражена ли в фильме романтико-героическая философия ранних произведений Горького?
  - Какие призы, на каких фестивалях получил фильм?
  - Чем объяснить тот факт, что фильм «Табор уходит в небо» в рекордные сроки стал лидером проката и получил столько призов на международных кинофестивалях?

5. Сравнительный анализ рассказа и фильма-экранизации

Таблица: Образы главных героев (формируются все группы «литературоведы» и «киноведы», задача которых подготовить сравнительный материал для заполнения таблицы. В каждой группе все ученики получают индивидуальное задание по тем характеристикам, которые прописаны в таблице).

Лойко

Характеристика	В рассказе	В фильме
характер Лойко		
внешность		
таланты		
харизматичность		
поведение		

(характеристики, данные Макаром Чудрой: «удалой был малый... Это был товарищ!... смелый (разве он кого боялся?.. щедрый душой, бескорыстный: *нужно тебе его сердце, он сам бы вырвал его из груди, да тебе и отдал, только бы тебе хорошо было. Вот он, какой был, сокол!*» (игра на скрипке; пение: вот пел! Никто уж так не поет!; влияние на людей, харизматичность, умение держать слово... «Взглянет он тебе в очи и полонит твою душу...»)

Радда

Характеристика	В рассказе	В фильме
характер		
внешность		
таланты		
поведение		

(– Внешность (*Может быть, красоту ее можно бы на скрипке сыграть... да и то тому, кто эту скрипку, как свою душу знает*). Гордость. Свободолюбие).

Вопросы для обсуждения:

- Сохранена ли в кинофильме значимость образа Макара Чудры?
- Какого образа нет в фильме?
- Как это отразилось на идейно-художественном содержании фильма?
- Чем заканчивается рассказ?
- Чем заканчивается фильм?
- Что стало причиной гибели Лойко и Радды?
- Что главнее в рассказе: цыганская легенда или понимание жизни Макаром Чудрой? («Ну, сокол, хочешь, скажу одну быль? А ты ее запомни и, как запомнишь, век свой будешь свободной птицей...»).

Подведение итогов урока.

1. После прочтения рассказа (произведения) нужно ли смотреть фильм? Что это дает?
2. Можно ли заменить чтение произведения просмотром фильма, снятого по данному произведению?

3. В чем заключается своеобразие ранних романтических произведений Горького? (используем отрывок из статьи Л.Спиридоновой «Ранние романтические произведения Горького»).

VII. Домашнее задание.

- 1) Прочитать рассказ «Старуха Изергиль».
- 2) Найти в Интернете или в специализированных журналах критические статьи о фильме «Табор уходит в небо».
- 3) Написать рецензию на фильм, высказывая свое личное отношение к фильму, по образцу критических статей.

Используемые источники

1. Волков А.А. Путь художника (М. Горький до октября). – М.: Худ. лит., 1969.
2. Горький М. Проза. Драматургия. Публицистика. – М.: Олимп; ООО «Фирма «издательство АСТ», 1999.
3. Литература: Справ. шк. / Науч. разработка и сост. Н.Г. Быковой; Науч. ред. В.Я. Линков. – М.: Филолог. об-во «Слово», Компания «Ключ – С», ТКО «АСТ», Центр гуманитар. наук при ф-те журналистики МГУ им. М.В. Ломоносова, 1995.
4. Овчаренко А.И. Новые герои – новые пути. От М. Горького до В. Шукшина. – М.: Современник, 1977.
5. Роговер Е.С. Русская литература XX века. В помощь выпускнику школы и абитуриенту: Учебное пособие. – СПб.: «Паритет», 2002.
6. Спиридонова Л.А. «Я в мир пришел, чтобы не соглашаться». Ранние романтические произведения М. Горького // Русская словесность. – 1999. – №3.
7. Сафонова А. Изучение А.М.Горького в школе. – Х.: Издательство «Ранок», 2011.
8. Литература. Интегрированный курс (русская мировая): учебник для 11 класса общеобразовательных учебных заведений с русским языком обучения / Е.А.Исаева, Ж.В.Клименко, А.О.Мельник.– Х.: Сиция, 2011.
9. Литература. Интегрированный курс (русская мировая): учебник для 11 класса общеобразовательных учебных заведений с русским языком обучения / В.Я.Звизнятковский.–К.: Генеза, 2011.
10. М.Горький. Рассказы. – М.: 1986.

6.5. Интегрированный урок этики и музыки в 6 классе по теме

Карцова Виктория Алексеевна,
Гимназия №9, г. Симферополь, АР Крым,
заместитель директора

«Почему мы стремимся к вере. Колокольные звоны»

Цели урока этики:

- познакомить учащихся с понятиями «вера», «духовность», «религиозность», духовные потребности человека;
- развивать стремление к духовному познанию;
- воспитывать уважение к религиозным чувствам разных людей.

Цели урока музыки:

- познакомить с историей возникновения колокола, видами колокольного звона, с использованием колокольного звона в композиторской музыке;
- развивать восприятие музыки и умения анализировать материал;
- воспитывать художественно-эстетический вкус у учащихся.

Тип урока: изучение нового материала.

Методы: практическая работа, словесный, наглядный, поисковая ситуация, анализ видео- и музыкального материала, мотивация учащихся в начале урока.

Оборудование: компьютер; телевизор, проектор; раздаточный материал на каждого ученика – таблица с цветными квадратиками (красного, голубого, жёлтого, зелёного, коричневого, фиолетового цветов) для теста Люшера; лист бумаги для рисования, краски, кисточки или карандаши; словарь средств музыкальной выразительности.

Аудио и видеозаписи («Пролог» из оперы М. Мусоргского «Борис Годунов», записи с различными видами колокольного звона, видеоматериал «Колокольный звон» и «Музей колоколов»);

презентація к уроку: репродукції картин с изображением колоколов.

Ход занятия:

1. Слово учителя этики (слайд 1-2)

Мы живём в удивительном мире, который весь – тайна и загадка. Гениальные умы человечества благоговетели перед его красотой и разумностью. Каждый человек рано или поздно задумывался над вопросами жизни и смерти, добра и зла, вечности, страданий. Задумывался о Боге. И приходил к вере. Цель нашего урока – познакомиться с понятиями «вера», «духовность», «религиозность»; ответить на вопрос: Почему люди стремятся к вере?

2. Актуализация опорных знаний.

1. Составление ассоциативного куста (на доске записать остается до конца урока). Слово «вера» – многозначное. Одно из значений – «убежденность, уверенность в ком-чём-нибудь». Давайте составим ассоциативный куст.

Вопрос к учащимся: Каждый сам выбирает, во что или в кого верить. А что человеку даёт вера?

(силы, надежду, опору, стержень, уверенность, бодрость духа, здоровье, счастье; потеря веры – потеря смысла жизни).

2. Объяснение понятий «духовность», «духовные потребности».

Одно из самых интересных понятий, связанных с жизнью человека, – это «духовность». Вспомним, как

устроен человек (тело, душа, дух). Внутренний мир человека, связанный с жизнью духа, называют духовным миром. Его потребности: познание Бога, мира, стремление к прекрасному, к самосовершенствованию. Духовное может быть со знаком «плюс» и со знаком «минус». По словам Достоевского, «...дьявол с Богом борется, а поле битвы – сердца людей». Духовность – это способность человека творить духовный мир. Наполнять его светом или тьмой. На этой неделе весь православный мир будет праздновать самый светлый праздник – святое Христово Воскресение – ПАСХУ.

Знакомое вам слово воскресенье связано именно с Иисусом Христом. Древний славянский корень «крес» означает жить, сиять, сверкать. На украинском языке Пасха звучит как «Великдень» – т.е. Великий день – день возобновления жизни. На Пасху все приветствуют друг друга дружеским поцелуем. Это называется «похристосоваться». Сказал «Христос воскрес», подарил яйцо – и три поцелуя в щечки. В ответ на «Христос воскрес!» принято отвечать: «Воистину воскрес!». Все люди веселятся, воздух наполняется чудными **звуками**.

Звучит запись колокольного звона (на экране изображения православных обителей, икон, колоколов-слайды 3-6).

Учитель музыки (на фоне звучащего перезвона читает отрывок из стихотворения):

Давно известно: на Руси
Звук колокола свят и светел.
Он всей земле благовестит,
Летя по небу, словно ветер.
Звени же, «Колокол», звени!
Ты вестник счастья наших судеб!
И зажигай в сердцах огни,
Неся тепло и радость людям!

Учитель:

Ребята, сегодня на нашем уроке мы говорим о том, что мне самой очень дорого и дорого каждому человеку.

Слайд 7- нотка

Я вручаю (имя ребенка, читавшего стихотворение) первую серебряную нотку. За каждый правильный ответ на сегодняшнем уроке вы будете получать по такой же

серебряной нотке. В конце урока мы подведём итоги работы. И лучший ученик получит переходящий приз «Золотой скрипичный ключик», который будет принадлежать ему до следующего урока, где мы будем снова выбирать лучшего ученика.

Вопросы учителя: Где можно услышать колокольный звон? Можно ли отнести колокол к музыкальным инструментам? (ответы детей). Хорошо. А знаете ли вы когда и где в мире появились первые колокола? А хотите узнать?

Я познакомлю вас с моим очень хорошим другом. Зовут его Полиграф Полиграфыч. Он прочитал столько много книг, что знает всё-всё на свете. Хотите с ним познакомиться? К сожалению, мой друг очень занят и не смог приехать сегодня к нам в класс, но мы можем позвонить ему по видеотелефону и задать свои вопросы. Ну, что же, звоним?

(Звук набора телефонного номера. На экране видеозапись)

Видео Полиграфа 1. (слайд 8)

Учитель: диалог с записью

-Здравствуйте, Полиграф Полиграфыч. Вы нас слышите?

-Здравствуйте. Слышу и вижу. Как много ребят. И все, наверное, очень хорошо учатся и книг много читают. Да?

- Полиграф Полиграфыч, когда на свете появились колокола?

- Какой интересный вопрос. Сейчас посмотрим (перелистывает страницы большой книги). Вот, нашёл. Древнейшие предки колокола – бубенец и колокольчик – существовали у многих древних народов: египтян, евреев, скифов и других. Родиной колокола ученые считают Китай, откуда по Великому шелковому пути он мог прийти в Европу в IV в. На Руси колокола впервые появились с принятием христианства в 988 году. О местных мастерах колокольного дела впервые упоминается в 1194 году.

Учитель:

Спасибо большое, Полиграф Полиграфыч. Да, ребята, несмотря на то, что первые колокола появились в Китае, наш народ очень полюбил этот необычный музыкаль-

ный инструмент. Колокол стал символом православия. А, знаете ли, для чего звонят колокола? (ответы детей).

Действительно, колокола звонят по-разному, в зависимости от того, какова причина звона и в какой момент службы они звонят.

Различают 3 основных типа звона: трезвон, благовест, перезвон.

Слайд 9 – повторить щелчок несколько раз. (Тест Люшера. Звучит фрагмент трезвона, дети работают). Ребята, перед вами лежат специальные карточки. А также, разноцветные квадратики: красный, голубой, жёлтый, чёрный, коричневый, тёмнофиолетовый. Каждый цвет соответствует определённому настроению. Сейчас мы с вами выполним задание №1. В пустое поле напротив слова «Трезвон» я попрошу вас наклеить один или два квадратики, которые на ваш взгляд больше всего подходят данному виду звона. Все готовы?

Слайд 10 – виды колокольного звона. По щелчку.

Благовест – одиночные удары в большой колокол. Звон, именуемый благовестом, предназначен возвестить о предстоящем начале богослужения. Благовест “...не только оповещает о времени начала службы, но и подготавливает христиан к ней... (Прослушивание).

Перезвон – это медленный звон в каждый колокол по очереди, начиная с самого большого и кончая самым маленьким, а затем удар одновременно во все колокола. Перезвон исполняется по особо важным праздникам и действиям. В особо торжественных случаях благовест переходит в перезвон, после чего следует трезвон. Так бывает на праздник Пасхи и во всю пасхальную неделю. (Прослушивание).

Трезвон – одновременный звон во все колокола. Трезвон выражает особую радость, торжество (прослушивание и задание).

Проверка работы.

Слайд 11 – цвета, чувства. Каждая строчка по щелчку добавляется.

Учитель: – 1) Кто выбрал красный цвет?

2)...голубой...

3)...жёлтый...

4)...зелёный...

5)...коричневый...

6)...фиолетовый...

Ответы учеников, почему они выбрали такие цвета, комментирует учитель. Задача – научить ребят описывать свои эмоции.

Динамическая пауза:

А теперь давайте немного повеселимся!

Сейчас мы поиграем в особенную игру, которая называется «Дружные колокола».

Слайд 12 – «Дружные колокола»

Давайте у нас в классе устроим настоящую звонницу! Я попрошу сейчас всех встать в шахматном порядке.

Колокола бывают разные по размеру. Какие? (большие, средние, маленькие).

Как звучит большой колокол – низко.

Быстро или медленно звонят большие колокола? – медленно.

Итак, всё наше тело превращается в большой колокол. Начинаем звонить – показать движение.

Как звонят маленькие колокольчики – высоко. Быстро или медленно – очень быстро. Берем в руки маленькие колокольчики. Звоним только кистью (показать движения).

Какие ещё колокола остались – средние. Превращаемся в средние колокола.

А главным музыкантом-звонарём у нас будет

(Учитель по очереди запускает аудиозапись разного темпа колокольных звонов. Дети исполняют движения для каждого колокола.)

Учитель этики: Молодцы, Всё правильно сделали. Аплодисменты звонарю. Садитесь.

А знаете ли вы, где находятся самые старые колокола в Украине и какие у них имена? Да, ребята, почтение к колоколам и на Руси, а затем и в Украине было большое, поэтому некоторым колоколам давали имена. Давайте спросим у Полиграфа Полиграфыча?

Видео Полиграф 2. – 1 компьютер.

Видеоряд: – 2 компьютер.

(слайд 13) Старейшим из дошедших до наших дней колоколов является «Святоюрский», отлитый мастером Яковом Скориной в 1341 году во Львове. Он и сейчас висит в этом городе на колокольне собора Святого Юра.

(слайд 14) Колокол Мазепа — колокол, отлитый киевским мастером Афанасием Петровичем в 1705 году, по заказу и на средства гетмана Ивана Мазепы. Назван в честь своего заказчика «Мазепа». Установлен на втором ярусе Триумфальной колокольни Софийского собора в Киеве. Это самый большой из сохранившихся старинных бронзовых колоколов Украины. (слайд 15) А самый тяжелый колокол в Украине находится в Одессе. В кафедральном Спасо-Преображенском соборе регулярно звонит 14-тонный красавец колокол. Водруженный на свое место в июне 2008 года, этот гигант — самый большой и тяжелый колокол не только Одессы, но и во всей Украине.

А сейчас я предлагаю вам послушать колокольный звон Киево-Печерской Лавры и выполнить следующее задание: пользуясь красками (карандашами), нарисуйте свой колокол, представьте себя в роли колокольных дел мастера.

(Смотрят видеоролик «Благовест и звоны Великой лаврской звонницы»).

Некоторым звонам в Украине исполнилось уже более 500 лет. И хранятся они в единственном в Украине музее колоколов в Луцке, расположенном в замке Любарта. В музее представлены церковные колокола, изготовленные мастерами литейщиками на протяжении последних 500 лет. И сейчас мы приглашаем вас на 3-х минутную экскурсию по этому музею.

Задание : Продолжите начатый вами ранее рисунок и постарайтесь объяснить, что будет изображено на вашем колоколе. (Смотрят видеоролик «Музей колоколов»).

После просмотра дети отвечают на поставленные ранее вопросы.

- Вы узнали, почему, как и какие колокола звучат в православном храме. Где ещё может использоваться колокольный звон? Колокольные звоны настолько красивы, что многие композиторы используют звучание колоколов в своих произведениях.

– Послушайте фрагмент из оперы М. Мусоргского «Борис Годунов»

Слайд 16 – М. Мусоргский.

Во время звучания музыкального фрагмента я попрошу вас выполнить 2-е задание в ваших персональных карточках. Определите и запишите, какие средства музыкальной выразительности использовал композитор. В последней колонке напишите, какие чувства вызывает у вас эта музыка. У вас на столах лежат подсказки.

Отрывок из оперы М.Мусоргского «Борис Годунов».

– Вы услышали колокольный звон. Всегда ли в этом фрагменте звучали настоящие колокола? Оказывается можно изобразить колокольный звон с помощью музыкальных инструментов. А теперь давайте прочитаем, что вы записали в ваших карточках.

Какие средства музыкальной выразительности использовал композитор? Как звучит музыка? (тревожно).

– Да, ребята, колокольные звоны использовали в своих произведениях и другие композиторы, например, М.И. Глинка в финальной сцене своей оперы «Жизнь за царя», С.В. Рахманинов во «Втором концерте для фортепиано с оркестром». Послушайте, как это прозвучало в их произведениях (звучат короткие фрагменты музыкальных произведений).

Итог урока

Вот и закончился наш музыкальный урок. Давайте подведём итоги нашей работы. Я попрошу ребят представить свои рисунки. Как вы думаете, у кого получились самые лучшие рисунки? За свои работы ребята тоже получают серебряные нотки.

Больше всех серебряных ноток набрал ... и он получает почётное звание «Лучший ученик урока».

Учитель этики (слайд 17)

Ребята, давайте вспомним какой вопрос мы задали себе в начале урока. Правильно, так почему же каждый человек стремится к вере?

Ответы детей: человеку необходима вера в добро, в жизнь, в счастье. Иначе люди не смогут мечтать и строить свое светлое будущее т.п.

Каждый год Пасха приходится на разные даты. Время этого праздника определяется так: за отправную точку берется день весеннего равноденствия (это, когда длинные зимние ночи стали короче и сравнялась с продолжительностью светлого времени суток – 21 марта). Затем люди смотрят на ночное небо и ждут полнолуния (чтобы луна была не серпом и не полукругом, а полным кругом). И то воскресенье, которое последует за этим первым весенним полнолунием, и называется Пасхой. Символика такого решения ясна: весна – это время победы жизни и света. После весеннего равноденствия день становится длиннее ночи. Но и ночь в полнолуние – самая светлая. Как оживающий мир природы в это время залит живительным светом – так и Пасха Христова наполняет своим светом души.

Учитель: Христос воскрес!

Дети поочередно читают стихи (со свечами в руках, с крашенными яйцами, иконками)

- 1) Повсюду благовест гудит,
Из всех церквей народ валит.
Заря глядит уже с небес...
Христос воскрес! Христос воскрес!
- 2) С полей уж снят покров снегов,
И реки рвутся из оков,
И зеленеет ближний лес...
Христос воскрес! Христос воскрес!
- 3) Вот просыпается земля,
И одеваются поля!
Весна идет, полна чудес!
Христос воскрес! Христос воскрес!

Выход из класса под звон колоколов (Трезвон).

Из детских рисунков, созданных на уроке, оформляется выставка.

6.6. Полікультурність

Єгуліашвілі Максим Сергійович,

*КВНЗ Херсонська академія неперервної освіти, викладач
кафедри теорії та методики викладання
соціально-економічних дисциплін Інтегрований урок
(курс «Людина і світ», 11 клас)*

Мета: ознайомивши учнів з поняттям полікультурності та багатоманітності, сприяти формуванню у них моделей толерантної поведінки.

Очікуваний результат:

- учень / учениця тлумачить полікультурність як основу добросусідства культур;
- розуміє важливість збереження і примноження культурних здобутків і цінностей;
- наводить приклади подібності й різноманітності різноманітних культур;
- оцінює міжконфесійні стосунки та їхній вплив на життя в полікультурному суспільстві;
- описує ситуацію з багатоманітністю у своєму місті (селі), районі, області.
- знайомий з поняттями «візуалізація даних» та «інфографіка», має практичний досвід застосування цих знань [http://www.parta.com.ua/ukr/school_program/view/472].

Хід заняття.

1. Вступне слово тьютора.

Необхідно актуалізувати знання учнів з історії, літератури, географії та інших дисциплін щодо існування у світі кількох тисяч етнічних, релігійних, соціальних груп, що населяють понад 200 держав. Часто говорять, що багатокультурні суспільства переважають сьогодні, тоді як однорідних уже практично нема. Важливо обговорити з учнями таке коло питань:

- Як ви розумієте термін «полікультурність»?
- З яких частин може складатися полікультурне суспільство?
- Україна, на вашу думку, полікультурна країна?

Після обговорення учнівських відповідей можна дати коротку довідку щодо розуміння терміну «полікультурність» на основі документів ЮНЕСКО та Ради Європи. Важливо наголосити учням на неодмінних складниках полікультурного суспільства: по-перше, в одному суспільстві існує безліч культур; по-друге, це може означати, що є люди, пов'язані одночасно з кількома культурами, тобто існують «багатокультурні» люди; по-третє, люди з різних культур зустрічаються та виникають багатокультурні ситуації, які можуть створювати труднощі для світу, суспільств і людей. Міжкультурне розуміння передбачає, отже, розуміння багатокультурних суспільств, багатокультурних ситуацій та людей – представників різних культур.

2. Після обговорення роздайте дітям матеріал (додаток 1) «Світ як село зі 100 жителями».

Бажано, щоб діти мали один видрук на парту або хоча б 1 текст на чотирьох. Зазначте, що цей матеріал не вигадка, а ґрунтується на тривалих міжнародних дослідженнях. Попросіть їх уважно ознайомитися з ним. Після того, як діти прочитали текст, розпочніть його обговорення з питань:

Які думки виникли після прочитання?

Які ознаки багатоманітності сучасного суспільства названі?

Які групи були виокремлені?

Чи відрізняється місце, де ви тепер живете, від цього села?

Після обговорення запропонуйте дітям скласти перелік груп, з якими вони стикаються у школі / на рідній вулиці / в місті чи селі, де вони живуть. Склавши такі списки, об'єднайте їх у групи з 4-6 осіб та запропонуйте написати спільний варіант не менш ніж з 5 пунктів до кожної сфери. Результати роботи групи можуть зачитати, а тьютор має зацентувати увагу на спільному та відмінному в переліках презентованих групами.

3. Познайомте дітей з інфографікою.

Спитайте чи знайомий їм цей термін, чи траплявся їм він на сайтах, у соціальних мережах чи засобах масо-

вої інформації. Після відповідей поясніть учням, що інфографіка – це візуальне відображення даних, що містить невелику за обсягом, але значущу і правильно оформлену інформацію. Продемонструйте їм приклади, як можна презентувати текст про «Світ як село зі 100 жителями» за допомогою інфографіки (додаток 2).

Проведіть для дітей коротку презентацію щодо кроків, необхідних для створення інфографіки. Зосередьте свою увагу на такому:

- Подумайте про хороші ідеї, що були б пов'язані з темою заняття. Пошукайте цікаві факти і статистику. Розробіть систему міцних і значущих аргументів. Зробіть висновки.
- Обміркуйте найпідходящий формат для передання ваших даних. Інфографіка існує в безлічі різних форматів, так що подумайте про те, як би ви хотіли показати свою інформацію: це може бути тимчасова шкала, рухома схема, карта з поясненнями, графік, діаграма, зіставлення якихось явищ за обсягом і цінності.
- Ставте собі за мету швидко передання основних пунктів. Спрощуйте! Не розміщуйте занадто багато інформації в одній картинці.
- Встановіть зв'язок між фактами у вашій інфографіці.

Якщо у вас є змога працювати в комп'ютерному класі з доступом до інтернету, можете роздати учням перелік основних онлайнресурсів та інструментів для створення інфографіки (додаток 2). Але ліпше залишити це на домашнє завдання. Запропонуйте дітям у парах або малих групах скласти коротку ідею чи ескіз інфографіки щодо теми заняття. Проведіть коротку презентацію результатів учнівської роботи. Прокоментуйте виконане завдання.

Варіант домашнього завдання: індивідуально чи в групах підготувати інфографіку, яка б висвітлювала один з аспектів багатоманітності їхнього рідного села чи міста. Можна роздати учням додаток 2 та запропонувати скористатися цими ресурсами та інструментами.

Додаток 1

Якщо скоротити все людство до села зі ста жителями, зважаючи на всі пропорційні співвідношення, от як виглядатиме населення цього села:

60 азійців,
12 європейців,
5 північноамериканців (США та Канада),
8 латиноамериканців,
14 африканців,
1 житель Океанії.

49 будуть жінками, 51 – чоловіками,
82 – не білі, 18 – білі,
89 – гетеросексуальні, 11 – не гетеросексуальні,
33 будуть християнами, 67 – не християнами.

- 5 чоловік володітимуть 32% всього світового багатства,
  - у 80 не буде достатніх житлових умов,
  - 25 чоловік житимуть на 1 долар в день (а 50 чоловік – на 2 долари в день),
  - 50 недоїдатимуть, а 1 вмиратиме з голоду,
  - у 33 не буде доступу до чистої питної води,
  - у 24 не буде електрики (а 76% з тих, у кого буде електрика, використовуватимуть її переважно для освітлення в темний час доби),
  - 67 будуть безграмотні,
  - 1 (тільки один) матиме вищу освіту,
  - 1 буде ВІА-інфікований,
  - 1 помре,
  - 2 народяться (і до 2025 року населення села досягне 133 чоловік),
  - тільки у 7 буде доступ до інтернету,
  - 10 будуть залежні від алкоголю (4 жінки і 6 чоловіків).
- Якщо подивитися на світ з цього погляду, стає зрозуміло, що потреба в розумінні, терпимості, освіті дуже висока. Подумай про це.

- Якщо сьогодні вранці ти прокинувся здоровим, ти щасливіший, ніж 1 мільйон чоловік, які не доживуть до наступного тижня.
- Якщо ти ніколи не переживав війну, самотність тюремного ув'язнення, торттури або голод, ти щасливіший, ніж 500 мільйонів людей у цьому світі.
- Якщо ти можеш піти в церкву, мечеть або синагогу без страху і загрози укладення або смерті, ти щасливіший, ніж 3 мільярди чоловік в цьому світі.
- Якщо у твоєму холодильнику є їжа, ти одягнений і взутий, у тебе є дах над головою і ліжка, ти багатший, ніж 75 % людей у цьому світі.
- Якщо твої батьки живі й залишаються в шлюбі, тобі напрочуд пощастило.
- Якщо в тебе є рахунок у банку, гроші в гаманці і трохи дріб'язку в скарбничці, ти належиш до 8% забезпечених людей у цьому світі.
- Якщо ти читаєш цей текст, ти благословенний потрійно, тому що: хтось подумав про тебе; ти не належиш до тих 2 мільярдів людей, які не вміють читати [<http://dnevnik.bigmir.net/article/985288/>].

16 найкращих способів створення інфографіки

1. **Piktochart** трансформує інформацію в захопливі візуальні історії. Його дуже легко використовувати. Має функцію автоматичного налаштування інфографіки. Ви можете додавати іконки і свій власний логотип. Пропонує чудовий набір тем для дизайну. Сервісом можна користуватися безплатно, але якщо ви хочете мати змогу вибирати більше тем і мати при цьому кращі ціни, налаштовані індивідуально під замовника, мінімально можлива ціна становитиме 9.99 \$ на місяць.
2. **Visual.ly** – це відмінний інструмент, який дозволяє генерувати ряд інфографіки. Інфографіка в цьому випадку майже повністю буде заснована на соціальних метриках, таких як дані твіттеру або фейсбуку. Сервіс виник відносно недавно й досі додає до своїх категорій нову інформацію. Він безплатний і легкий для використання.
3. **Fluxvfx** – це приголомшливий інструмент, за допомогою якого можна створювати відеоінфографіку. Він пропонує набір готових шаблонів, тому його легко використовувати. Мінімальна ціна – 25 \$.
4. **Many Eyes** дозволяє вам завантажити ваші власні дані або використовувати дані, що зберігаються на сайті, щоб перетворювати інформацію з текстової у візуальну. Найпростіший спосіб використання ваших власних даних для створення онлайн-візуалізацій. Пропонує безліч різних опцій для створення фінального продукту, починаючи від карти світу й закінчуючи діаграмою мережі.
5. **Vizualize.me** – новий додаток (на цей час у бета-версії), що створює інфографіку для вашого резюме. Працює, використовуючи інформацію профілю користувача в LinkedIn, і перетворює його резюме в персоналізовану інфографіку.
6. **Infogr.am** – досі відносно новий сервіс і він має безліч можливостей, які поки на стадії впровадження. Корисний інструмент для створення безплатних інтерактивних діаграм та інфографіки.

7. Vizify – новий інструмент створення інфографіки за даними твітеру і демонстрації детальних даних з вашої твітерної стрічки, зокрема: найактивніших фоловерів (передплатників), найпопулярніших постів тощо.
8. Photo Stats – додаток для айфона, що аналізує всі фотографії на вашому айфоні і генерує інфографіку, яка показує, як, коли і де ви робите ваші фото.
9. Creately – зручний для користувача інструмент, який допомагає створювати професійні діаграми та динамічні схеми. Ви можете вибрати із запропонованого набору тип діаграми і просто додати свої дані, щоб створити свою власну діаграму або графік.
10. Stat Planet – це відмінний інструмент, який створює інтерактивні візуалізації та статичні зображення). Надає доступ до важливих всесвітніх даних, які ви можете з користю продемонструвати через схематичні візуалізації. Ви також можете піддаштовувати ці візуалізації під свої вимоги.
11. Nohli – ще один сервіс для створення графіків і діаграм, яким легко користуватися. Дозволяє змінювати зовнішній вигляд інфографіки, виходячи з ваших потреб.
12. Google Public Data Explorer – корисний спосіб використовувати загальнодоступні дані для того, щоб трансформувати їх у будь-яку інфографіку на свій смак. Ви можете додавати ці графіки на вебсайт або в блог.
13. Tagxedo перетворює слова (відомі мови, новинні статті, слогани і тематики, навіть ваші любовні визнання) в хмари слів, що візуально впливають на користувача.
14. Wordle – простий у використанні інструмент для створення ефективних словесних візуалізацій. Просто введіть свій власний текст (від коротких до довгих абзаців). Сервіс надає величезну кількість дизайнів, з яких можна вибрати потрібний.
15. Saso – онлайн інструмент для малювання, який робить можливим створення різних видів інфографіки, зокрема карт сайту, схем сторінок, UML (Unified

Modeling Language – уніфікована мова моделювання) і мережевих графіків. Сервіс дозволяє виконувати спільну роботу в реальному часі, а отже, кілька користувачів можуть ділитися один з одним і додавати в блог одну діаграму водночас.

16. Lilach & Sarah's Inforgraphics package – якщо ви шукаєте змогу дістати в свої руки набір з 10 інфографік, де вже є весь контент, і вам потрібно тільки додати логотип і URL сайту, тоді за 10 фунтів ви можете придбати цю інфографіку (до неї входить блог-майстер, система для створення блогу WordPress.com, гостинг, заповіді інтернетмаркетингу, підсумкові поради).

Використані джерела

1. http://www.parta.com.ua/ukr/school_program/view/472.
2. <http://dnevnik.bigmir.net/article/985288/>.

Рекомендуємо використати:

<http://texty.org.ua> – український сайт з використанням інфографіки, який 2012 року здобув міжнародне визнання.

6.7. Значение голосеменных растений в природе и жизни человека

Гурова Катерина Михайловна,

учитель биологии и географии высшей категории, старший учитель, Евпаторийский учебно-воспитательный комплекс «Гимназия с углубленным изучением английского языка №8», АР Крым

Цель урока. Дать представление о многообразии голосеменных, их роли в биосфере и жизни человека.

Задачи урока.

Образовательная: используя нетрадиционные формы обучения стимулировать познавательную и творческую деятельность учащихся, формировать интерес к урокам биологии; проверить усвоение материала; умение выявлять черты усложнения растений путем их сравнения. Расширить знания учащихся о голосеменных, ознакомить с многообразием видов, особенностям их распространения, ролью в природе и практическим значением; продолжить формирование умений сравнивать, делать вывод о принадлежности разных видов хвойных к отделу голосеменных, обосновывать их роль в природе.

Развивающая: развивать умение работать с медиатекстами, публично выступать, выдвигать и обосновывать предположения, сравнивать и анализировать, делать выводы, обсуждать проблему, работать в заданном темпе.

Воспитательная: учить культуре общения, умению говорить и слушать других; аккуратно и грамотно оформлять результаты своей работы.

Тип урока: изучение нового материала.

Форма: урок – экскурсия.

Порядок работы:

1. Учитель делит класс на 4 группы.
2. Каждая группа получает конкретное задание.
3. Учащиеся работают с текстом.

4. Составляют краткий ответ по плану.
5. Презентуют свой ответ.

Ход занятия

I. Организационный момент.

II. Актуализация знаний. Изучение нового материала. СЛАЙД 1

Слова учителя: СЛАЙД 2

- Сегодня на уроке мы продолжим изучение растений отдела Голосеменные.

- Почему эти растения называют голосеменными?

Цель нашего урока: познакомимся с их многообразием, значением в природе и жизни человека. СЛАЙД 3-Ребята! Вам нравятся экскурсии? Почему? (Узнаем много нового).

- Нам предстоит совершить виртуальную экскурсию по ботаническому саду, где собраны самые разнообразные виды растений отдела Голосеменные.

Для этого мы разделим класс на группы. Давайте вспомним правила работы в группах.

- В работе участвует все; не комментировать ответы друг друга, не отвергать идеи друг друга. При этом работать надо так, чтобы другим группам не мешать.

- При выступлении группы участвуют все; ответы должны быть точными и лаконичными.

- Оценивается не только точность ответов, но и умение слушать результаты других групп.

- Возможно получение дополнительных баллов, если учащиеся из других групп готовы дополнить выступления конкретной, аргументированной информацией. Для участия в экскурсии каждая группа выполняет индивидуальное задание. В нем вы указываете фамилии всех участников группы, ответы на конкретное задание.

- Достаточно ли у вас знаний о растениях?

- Для экскурсии нам надо проверить ваши знания о растениях отдела Голосеменные. **«РАЗМИНКА»** СЛАЙД 4

- Выберите, какие утверждения верны?

Учащиеся выписывают номера правильных ответов СЛАЙД 5

- Найдите лишнее слово в столбике.

У команд на столах лежат задания: тексты научно-популярной литературы, в которых содержится информация о конкретном классе; фотографии, (если возможно использование Интернет-ресурса).

- За определенное время вы заполняете строго по плану «отчет об экскурсии» (план прилагается, он типичный для всех команд), никакой лишней информации из текста не берете, выбираете фотографию из предложенной галереи растений, соответствующую вашему классу и презентуете свое выступление (5-7 минут).

Первая площадка нашего ботанического сада посвящена *Классу Саговниковые – это задание для первой команды.*

Вторая площадка нашего ботанического сада посвящена *Классу Гинкговые – это задание для второй команды.*

Третья площадка нашего ботанического сада посвящена *Классу Гнетовые – это задание для третьей команды.*

Последняя площадка нашего ботанического сада посвящена *Классу Хвойные – это задание для четвертой команды.*

План экскурсии.

1. Название класса. Распространение.
2. Название отдельного вида.
3. Жизненная форма
4. Размеры.
5. Особенности строения вегетативных органов.
6. Размножение.
7. Значение.

Тексты прилагаются на отдельных листах (тексты печатаются в нескольких экземплярах) (ПРИЛОЖЕНИЕ 1)
ФОТО (ПРИЛОЖЕНИЕ 2)

ПРЕЗЕНТАЦИЯ ОТДЕЛЬНЫХ ГРУПП (использование слайдов 6-9).

ПОДВЕДЕНИЕ ИТОГОВ УРОКА. СЛАЙД 10

РЕФЛЕКСИЯ (анкета).

1. На уроке я работал(а) мне кажется активно / пассивно
2. Своей работой на уроке я доволен(а) / не доволен(а)
3. Урок для меня показался коротким / длинным
4. За урок я не устал(а) / устал(а)
5. Мое настроение стало лучше / стало хуже
6. Материал урока мне был понятен / не понятен полезен / бесполезен интересен / скучен легким / трудным

ПРИЛОЖЕНИЕ 1**Класс Саговниковые**

Саговниковые — древовидные растения, отличающиеся по форме и высоте стебля, однако никогда не достигающие таких больших размеров, какими славятся многие современные хвойные.

На самом деле у саговниковых имеются два основных типа ствола: подземный или полуподземный клубневидный, иногда почти сферический, похожий на репу, и надземный колонновидный. Колонновидный надземный ствол чаще привлекает внимание и лучше изучен. Относительно большими размерами отличаются также энцефалартос поперечно-жильчатый (*Enccephalartos transvenosus*).

Корневая система саговниковых еще слабо изучена, и это неудивительно, поскольку речь идет об относительно редких в природе растениях. В сравнении с папоротниками саговниковые обладают более дифференцированными корнями. Именно они являются первой группой высших растений, для которой характерен появившийся в ходе эволюции главный (первичный) корень.

Растут они исключительно медленно. Возраст экземпляра высотой порядка 1,5 м оценивается примерно в 1000 лет.

Стебли. Стволы древовидных саговниковых обычно неветвистые, хотя при их повреждении вблизи ран

могут появиться почки, которые разовьются в крупные боковые ветви, придающие растению гротескную внешность. Обычно ствол низкий, толстый и покрыт, как чешуей, основаниями опавших листьев; правда, *Macrozamia hornei* достигает в высоту 18 м. У некоторых видов, стебель почти или полностью подземный, сильно утолщенный, богатый крахмалом; на нем поочередно развиваются розетки листьев. Анатомически стебель состоит в основном из сердцевины и коры; камбий образует сравнительно мало ксилемы и флоэмы.

Листья. Саговниковые – единственные современные голосеменные со сложными листьями. Обычно они крупные, вечнозеленые, образующие обширную розетковидную крону. Листья хорошо адаптированы к запасанию воды: они толстые, кожистые и покрыты мощной восковой кутикулой. Как следствие, саговниковые хорошо приспособлены к засушливым местообитаниям. Верхушку ствола саговниковых венчает крона перистых листьев, делая этим растения похожими на древовидные папоротники или пальмы. Среди всех голосеменных, живущих в наши дни, только саговниковые сохранили папоротниковидный тип листа.

Листья саговниковых значительно варьируют по величине.

Размножение. Все саговниковые двудомные, т.е. на одних экземплярах развиваются только мужские репродуктивные структуры, на других – исключительно женские. Переносимые ветром пыльцевые зерна (мужские гаметофиты) попадают на чешуи женских шишек и в конечном итоге проникают в специальную пыльцевую камеру на вершине семяпочки. Женский гаметофит внутри нее богат питательными веществами (эндоспермом), получаемыми из спорофита, и развивается как паразитическое поколение. Пыльцевое зерно прорастает внутрь семяпочки, также высасывая из нее питательные вещества, и достигает образующейся пыльцевой трубкой женского гаметофита. Обычно по этой трубке плывут два жгутиковых сперматозоида, которые сливаются с яйцеклетками, находящимися внутри архегониев, погруженных в ткань женского гаметофита. Яйцеклетка после оплодотворения развивается в зародыш, причем если в

одной семязпочке оплодотворено несколько яйцеклеток, то из зародышей обычно выживает только один. Семя крупное и покрыто двуслойной кожурой: ее наружный слой мясистый, как правило ярко окрашенный (приспособление к распространению семян животными), а внутренний твердый, как косточка, защищающий эндосперм с зародышем. Последний питается эндоспермом, пока не разовьет функциональный корень и зеленые листья. Экономическое значение саговниковых невелико. Из листьев собственно саговника (род *Sucas*) плетут венки. Из богатых крахмалом семян и стволов разных видов получают своеобразную пищевую муку – саго (откуда название растений), предварительно проведя термообработку сырья для разрушения содержащихся в нем ядовитых алкалоидов. В Австралии виды рода *Macrozamia* опасны для скота, который травится их листьями. Многие саговниковые широко разводятся как декоративные растения.

Класс гинкговые

Единственным современным представителем класса гинкговых является реликтовое растение — гинкго двулопастный (*Ginkgo biloba*), что в переводе с японского означает «серебряный абрикос» или «серебряный плод». С давних пор деревья гинкго, как весьма почитаемые и священные, растут во многих парках, окружающих старинные храмы в Японии, Китае и Корее. Около 1730 г. гинкго был ввезен в Западную Европу, а примерно лет через 50 — в Северную Америку. С этого времени гинкго неизменно пользуется пристальным вниманием и ботаников, и садоводов.

Гинкго двулопастный — высокое дерево, достигающее более 30 м в высоту и более 3 м в диаметре. Молодые деревья имеют пирамидальную крону, с возрастом крона становится более раскидистой.

Боковые ветви отходят от ствола почти под прямым углом, иногда они сближены, образуя подобие мутовок. Кора серая, шероховатая, у старых деревьев — с продольными трещинами.

Основную массу ствола гинкго, как и у хвойных, составляет древесина, сердцевина развита слабо, кора узкая. Годичные кольца выражены довольно хорошо,

хотя и не так четко, как у большинства хвойных. Трахеиды вторичной ксилемы имеют 1—2 ряда округлых окаймленных пор в супротивном, реже, в очередном расположении. Сердцевинные лучи однорядные, низкие. Существенным отличием от подавляющего большинства хвойных является отсутствие у гинкго способности к образованию смолы.

На верхушке укороченных побегов у гинкго образуется пучок из 5—7 листьев. Ни одно из современных голосеменных растений не имеет листья, похожие на листья гинкго. Они имеют вееровидную или широко клиновидную кожистую пластинку, пронизанную многократно дихотомирующими жилками, чем напоминают листья некоторых папоротников. Устьица на нижней стороне листа гаплохейльные (рис. 180). Черешок листа тонкий, упругий, длиной до 10 см. Пластинка большинства листьев более или менее глубоким срединным V-образным вырезом рассечена на две симметричные половинки. Эта их особенность отражена в видовом эпитете (от лат. *biloba* — двулопастный). Листья молодых экземпляров гинкго, особенно проростков, а также побегов прикорневой поросли, более сильно изрезаны, бывают 4-8 лопастными и нередко имеют клиновидное основание. Такие листья очень похожи на листья древних, вымерших представителей рода гинкго.

Гинкго относится к числу немногих листопадных голосеменных. Ежегодно поздней осенью деревья сбрасывают листья, которые незадолго до этого приобретают привлекательный золотисто-желтый цвет.

Гинкго — двудомное растение. Его мужские и женские репродуктивные органы образуются на разных деревьях. Впрочем, садоводы имеют возможность отчасти «исправить эту оплошность природы» путем прививки побегов с женского экземпляра на мужской и наоборот. В стадию зрелости деревья гинкго входят довольно поздно. При благоприятных условиях они начинают образовывать пыльцу и семена на 25—30-й год жизни. До этого времени неизвестно, какой перед вами экземпляр — мужской или женский.

Развитие зародыша, а нередко и оплодотворение происходит у гинкго уже в опавших с дерева семяз-

чатках. Это тоже одна из архаичных особенностей этого растения, по-видимому сближающая его с вымершими семенными папоротниками и кордаитовыми.

Семена гинкго не имеют периода покоя (тоже архаичный признак!) и могут прорасти, как только зародыш достигнет своего максимального развития. При наиболее благоприятном сочетании температурных условий и влажности это случается не ранее, чем через три месяца после оплодотворения.

В природе семена гинкго сохраняют способность к прорастанию около года при условии их пребывания на достаточно влажном субстрате. При прорастании, как и у саговниковых, семядоли не выходят на дневную поверхность, а остаются внутри семени (подземное прорастание). Первые два листа обычно чешуевидные, третий и последующие листья — лопастные.

Класс гнетовые

Гнетовые или Оболочкосеменные растения (лат. Gnetopsida; Chlamydospermae), класс вымерших и ныне живущих реликтовых голосеменных. Гнетовые растения — единственный класс отдела гнетовидных. Гнетовидные наряду с хвойными, гинкговидными и саговниковидными образуют надотдел Голосеменные. Каждый из трех современных родов гнетовых — гнетум, эфедра и вельвичия (Gnetum, Ephedra, Welwitschia) представляет отдельное семейство или, по некоторым другим представлениям, отдельный порядок. Это деревья, кустарники, лианы, своеобразные формы с клубневидным стволом, листьями, как у лавра или редуцированными до мелких чешуек, а также (у вельвичии) ремневидными, в течение всей жизни растения нарастающими основаниями и отмирающими на верхушке. Характерно супротивное или перекрестно-парное листорасположение. Подобно покрытосеменным, гнетовые имеют сосуды в проводящих тканях. Репродуктивные органы в виде шишек, сережек, колосков, собранных в метельчатые соцветия. Их элементы в типичном случае располагаются мутовками. Мужские шишки нередко имеют недоразвитую семяпочку, функционирующую как нектарник. Нормально развитые семяпочки с двумя или тремя покровами, образующими

наружный пыльцевход. Пыльцевые зерна ребристые или гладкие, у современных форм безмешковые. В довершение сходства с покрытосеменными, гнетум и вельвичия не имеют оформленных половых органов — архегониев. Оплодотворение происходит в многоядерных зародышевых мешках. К тому же у эфедры наблюдается слияние одного из спермиев с брюшной канальцевой клеткой архегония, напоминающее двойное оплодотворение цветковых. Из современных гнетовых только эфедра имеет широкое распространение, встречаясь в засушливых областях, на побережьях морей, на склонах гор. Гнетум и вельвичия имеют ограниченные ареалы, первый — в тропических лесах, вторая — в пустыне Намиб (Западная Африка). Однако в местах их обитания они весьма многочисленны и нередко выступают в качестве доминирующих форм. До последнего времени гнетовые практически не имели геологической истории — их ископаемые остатки не были опознаны. Первое мезозойское растение, сближаемое с гнетовыми (зоанта, *Eoantha*), было описано в 1986 из нижнемеловых отложений Забайкалья. С тех пор находки ископаемых гнетовых с каждым годом становились все более частыми.

Целебное действие и применение. В фармакологии широко используется растение Эфедра из-за эфедрина, который нетрудно выделить из него. Но поскольку в настоящее время эфедрин можно так же легко изготовить синтетически, его используют чаще всего в чистом виде, а не как вытяжку из природного материала. Однако некоторые врачи придерживаются той точки зрения, что определенные преимущества имеет чай из эфедры: для нормализации кровяного давления после перенесенных инфекционных заболеваний, при приступах астмы, а также при сенной лихорадке, крапивнице и других аллергических состояниях.

Класс хвойные

Русское название указывает на самый распространенный в этом классе тип листа — игловидную хвою, хотя части видов характерны чешуевидные листья и встречаются представители с ланцетными и овальными. Ли-

ства располагаются очерёдно, редко мутовчато. У многих представителей класса два типа побегов — обычные удлиненные и укороченные, на которых хвоя располагается пучками. Характерны смоляные ходы. Иногда шишки имеют сочные чешуйки и стробил похож на ягоду (шишкоягоды можжевельника), а иногда шишки вообще нет, семена созревают по 1-2 на сочных ножках или окружённые сочным присемянником. Женские и мужские шишки могут располагаться на одном и том же дереве или на разных, опыляются хвойные ветром, семена разносятся также ветром (тогда они мелкие и с крылышком), или животными.

Среди хвойных преобладают вечнозеленые, но есть и листопадные (лиственница). Иногда смена происходит не листьев, а целых небольших побегов, веткопад может быть осенним (таксодиум, метасеквойя), или растения могут быть вечнозелёными (араукариевые, туя). Все хвойные — древесные растения (деревья и кустарники), но очень различны по величине.

Хвойные образуют леса на обширных пространствах Северной Евразии и Северной Америки, а также в Южном полушарии, где их лесообразующая роль особенно значительна в Австралии и Южной Америке. В России хвойные леса занимают около 75 % всей площади лесов.

По гигантским размерам первое место принадлежит секвойе вечнозеленой (*Sequoia sempervirens*), относимой к семейству Таксодиевых. Это самое высокое дерево в мире. Его средняя высота более 90 м, а рекордная — 117 м; диаметр ствола может достигать 11 м. По толщине ствола секвойя уступает только мексиканскому болотному кипарису (*Taxodium mucronatum*), толщина ствола которого может достигать 16 м, и мамонтову дереву (*Sequoiadendron giganteum*) самые могучие экземпляры которого имеют толщину до 12 м.

Среди карликовых Хвойных первенство принадлежит новозеландскому дакридиуму рыхлолистному (*Dacrydium laxifolium*) из семейства Подокарповых, высота которого менее 1 метра. Это крошечное хвойное с тонкими стелющимися стеблями образует заросли, главным образом, на горных и субальпийских торфяниках в районах с влажным климатом.

Время жизни.

Некоторые виды Хвойных – одни из самых долгоживущих растений в мире. Таким, например, долгожителем является мамонтово дерево, возраст некоторых его экземпляров – более 3000 лет, однако рекорд долгожительства побивает другой вид, а именно – североамериканская сосна долговечная (*Pinus longaeva*).

Анатомическое строение стеблей Хвойных относительно однообразно. У них достаточно тонкая кора и массивный древесинный цилиндр, внутри которого – сердцевина, едва различимая в более старых стволах. Как в коре, так и в самой древесине много смоляных ходов (каналов), состоящих из удлинённых межклетных пространств. Смоляные каналы наполнены смолой, которая выделяется выстилающими клетками.

Первичный корень у многих Хвойных сохраняется всю жизнь и развивается в виде мощного стержневого корня, от которого отходят боковые корни. Реже, например, у некоторых сосен, первичный корень недоразвит и заменяется боковыми. Кроме длинных корней (главных и боковых), у Хвойных есть и короткие, часто сильно ветвистые корни, которые являются главными абсорбирующими органами растения. Такие корни могут содержать микоризу – симбиоз мицелия гриба и корней растения. Грибы-микоризообразователи разлагают некоторые недоступные растению органические соединения почвы, способствуют усвоению фосфатов, соединений азота и вырабатывают вещества типа витаминов, а сами используют вещества, извлекаемые ими из корней растения.

Органами размножения. У Хвойных являются стробилы – видоизменённые укороченные побеги, несущие специальные листья – спорофиллы, на которых формируются спорообразующие органы – спорангии. Есть мужские стробилы (их называют микростробилами) и женские стробилы (мегастробилы). Мегастробилы, как правило, растут компактными собраниями, очень редко они растут по одиночке. Собрания мегастробилов и одиночные мегастробилы называются женскими шишками.

Микростробилы у большинства хвойных растут поодиночке, и, очень редко, в некоторых примитивных формах Хвойных, – компактными собраниями. Собрания

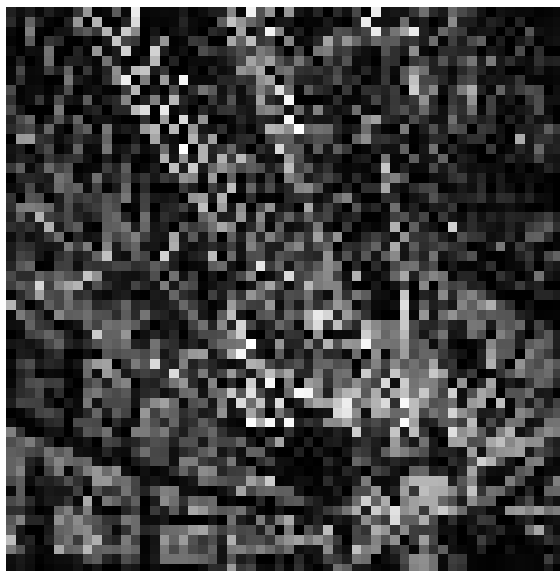
микростробилов и одиночные микростробилы называются мужскими шишками.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

1

2

3

4

Использованные источники

1. Хржановский В.Г. Основы ботаники с практикумом. М.: Высшая школа, 1969.
2. Жизнь растений в шести томах. Том 4: Мхи, плауны, хвощи, папоротники, голосеменные растения. М.: Просвещение, 1978.
3. Общая ботаника с основами геоботаники. Учебник для студентов вузов. В.В.Петров, Л.И.Абрамова, С.А.Баландин, Н.А.Березина. М.: Высш.шк., 1994.
4. Пчелин В.И. Определитель хвойных древесных растений. Учеб. пособие 2-е изд., перераб. и доп. Йошкар-ола, 1995.
5. Александрова М.С. Хвойные растения в вашем саду. Фитон+, 2000.http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_biology/1359/%D0%9A%D0%9B%D0%90%D0%A1%D0%A1
6. <http://festival.1september.ru/articles/522475/>
7. <http://medgrasses.ru/sysgnet.html>
8. <http://www.ecosystema.ru/08nature/trees/24c.htm>
10. http://www.krugosvet.ru/enc/nauka_i_tehnika/biologiya/HVONIE.html?page=0,3

Навчальне видання

**Практична медіаосвіта: авторські уроки.
Збірка.**

*Літературне редагування Олександр Телемко
Верстка Є. Цимбаленко*